BIBLIOTECA ŞCOLARULUI

Emil GÂRLEANU

NUVELE ŞI SCHIŢE

LITERA
CHIŞINĂU 1998

CZU 859.0–93
G 19

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Textele au fost reproduse după: **Emil Gârleanu, *Nuvele, schiţe, însemnări,*** în două volume, Editura Minerva, Bucureşti, 1974 (colecţia „Restitutio"). Prefaţă, text ales şi stabilit, note şi biobibliografie de Teodor Vârgolici.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975–74–045–6

TABEL CRONOLOGIC

1878 *4 spre 5 ianuarie* Se naşte, la Iaşi, Emil, unul dintre cei şase copii ai serdarului Dincă Gârleanu şi ai Pulcheriei (n. Antipa).

Clasele primare le urmează la şcoala publică de băieţi nr. 2 din Sărărie, învăţând după *Povăţuitorul copiilor* al lui Ion Creangă.

1889 *iunie* Absolveşte şcoala primară şi intră la liceul din localitate, unde face numai primele trei clase.

1892 *august* Se reînscrie în clasa I a Şcolii de fii de militari din Iaşi. Vacanţele şi le petrece la bunica sa, într-un sat de lângă Târgul-Frumos, unde cunoaşte îndeaproape frumuseţile naturii, folclorul, realităţile satului, oamenii din popor.

După absolvirea Şcolii de fii de militari intră la Şcoala de artilerie, geniu şi marină, unde învaţă numai un an şi trei luni.

1898 Emil Gârleanu primeşte gradul de sublocotenent de infanterie şi este repartizat în regimentul 13 Ştefan cel Mare din Iaşi.

Fire romantică, delicat şi sfios, blând şi adesea melancolic, mai tot timpul liber şi-l petrece citind, studiind, făcându-şi note, observând oamenii şi realităţile vieţii, năzuind să devină scriitor.

Începe să frecventeze cercul scriitoricesc din jurul revistei „Arhiva“, condusă de A. D. Xenopol, şi cel al ziarului „Evenimentul“.

1900 Emil Gârleanu se înscrie la Facultatea de litere, dar nu perseverează.

În numărul din iulie—august (1900) publică poezia *Iubitei*, în revista „Arhiva“, sub pseudonimul Emilgar, pentru a nu fi recunoscut de superiori, care priveau nefavorabil perocupările extramilitare ale ofiţerilor.

1901 Emil Gârleanu devine un colaborator activ, cu recenzii, cronici literare şi plastice, versuri şi schiţe, la revista „Arhiva“ şi la ziarul „Evenimentul“.

1902 Se mută cu serviciul la Bârlad, unde găseşte o atmosferă culturală prielnică preocupărilor sale literare.

1905 Emil Gârleanu publică primul său volum de proză *Bătrânii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni.*

1906 *1 februarie* Emil Gârleanu părăseşte Bârladul, stabilindu-se la Bucureşti şi dedicându-se în întregime literaturii.

12 februarie Emil Gârleanu se căsătoreşte cu Marilena Voinescu. A avut cu ea un singur copil, Rodica, pentru care scriitorul a nutrit o dragoste nemărginită, ei dedicându-i volumul de schiţe *Din lumea celor care nu cuvântă.*

Anul 1906 este anul colaborării lui Emil Gârleanu la revista „Neamul românesc".

1907 Emil Gârleanu devine colaborator al revistei bucureştene „Convorbiri critice". Publică de asemenea în „Viaţa literară şi artistică", „Falanga literară şi artistică", „Universul", „Tribuna", „Românul", „Luceafărul" etc.

Îi apar cărţile *Cea dintâi durere* şi *Odată*!

Îngrijeşte şi prefaţează cartea *Poezii* a lui Grigore Alexandrescu.

1908 Îi apar cărţile *Într-o noapte de mai* şi *1877 — Schiţe din război.*

Îngrijeşte şi prefăţează cartea *Iluzii pierdute* a lui Mihail Kogălniceanu.

1909 Îi apar cărţile *Bătrânii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni* (ediţia a II-a, întregită), *Cea dintâi durere* (ediţia II-a) şi *Punga.*

Îngrijeşte cărţile *Poezii, proză, scrisori* a lui C. Negri şi *Poezii populare* de V. Alecsandri.

Revede şi republică traducerea lui Ioan Barac din *Halima, sau o mie şi una de nopţi.*

În această perioadă Emil Gârleanu plăsmuieşte studiul *Istoria populară a literaturii româneşti, povestită pentru popor* şi contribuie substanţial la înfiinţarea Societăţii scriitorilor români.

1910 Îi apar cărţile *Amintiri şi schiţe, Din lumea celor care nu cuvântă, Nucul lui Odobac* şi *Trei vedenii* (ediţia I şi a II-a).

La 5 februarie se inaugurează primul sediu al Societăţii scriitorilor români.

1911 Emil Gârleanu este numit director al Teatrului Naţional din Craiova.

1913 Scriitorul devine redactor la revista „Ramuri".

1914 *1 februarie* La Craiova apare „Proza", cu subtitlul „Revistă bilunară scrisă de Emil Gârleanu".

2 iulie Emil Gârleanu se stinge din viaţă, pe când nu avea decât 36 de ani. Moartea sa prematură, grăbită de unii răuvoitori, care iniţiaseră o întreagă campanie de calomniere a redutabilului director al Teatrului Naţional din Craiova, a fost deplânsă de mari scriitori ai timpului, ca Gala Galaction, Cincinat Pavelescu şi alţii.

Din volumul
BĂTRÂNII
(1905)

BĂTRÂNII

Cucoana Casuca a pornit la o rubedenie, tocmai la Hârlău, luând şi pe fiica dumisale, Anghelina, fată frumoasă, cu faţa plină de voioşia celor 17 ani de copilărie; boierul Toader Racliş, soţul coanei Casuca, a rămas singur, cuc, în toată casa. Să-i treacă de urât, stă toată ziua, şi chiar mănâncă, dimpreună cu boierul Gavrilă, căruia şi lui îi plecase feciorul şi soţia la moşie, chemaţi de trebi şi muncă.

Şi iată-i pe amândoi, faţă în faţă, la masa din sufrageria încăpătoare, pe a căreia fereşti deschise străbate, în şopot dulce, freamătul livezii.

Singuraticii au mâncat. Pe faţa albă de olandă, pe care florile ţesute strălucesc ca fulgii de omăt pe o pojghiţă de gheaţă, resturile mâncării stau în farfurii de porţelan stropit cu flori albastre. Dinaintea boierului Toader se ridică o grămăjoară de fărmături. Dânsul, când vorbeşte la masă, sfarmă pâinea şi o adună la un loc; obiceiul acesta e bucuria păsărilor din ogradă.

La începutul căsniciei, cucoana Casuca, îndată ce vedea că degetele cuconului Toader încep să frământe miezul, îi apuca mâna şi i-o ţinea strânsă ca într-un cleşte. Într-o zi îi veni o *idee* şi boierului:

— Da' lasă-mă, Casuco, în pace; tu nu vezi că fac fărmături pentru hulubi?

Pentru hulubi! Patima cucoanei Casuca!

De-atunci, cucoana Casuca îi trece, pe furiş, şi miezul de la pâinea ei, ba şi pe acel al Anghelinei. Boierul, fără să-şi deie seama, îl preface în bucăţele mici...

— Mi-i grozav de urât, Gavrilă; noroc de tine, zău aşa, noroc de tine; altfel ar cădea pe mine hardughia asta.

Boierul Toader, după ce spuse aceste cuvinte, îşi roti ochii împrejurul odăii albe, mari şi nalte, în fundul căreia dulapul de nuc, săpat cu minunat meşteşug de către un bunic al nevestei sale, se desluşeşte ca o catapeteazmă. Atâta mobilă e în odaie: dulapul şi masa cu scaunele. Pe pereţi — nimic-nimic, numai pe cel din răsărit, icoana Maicii Domnului îmbrăcată în argint, cu cunună de aur. „În odaia în care sunt icoanele nu încap poze“, aşa spuse boierul Toader fetei dumisale, Anghelina, când acesteia, într-o bună dimineaţă, îi venise gustul să spânzure deasupra uşii o vedere cu marea, corăbii şi nişte munţi sinilii în fund.

De când mănâncă împreună cu boierul Toader, prieten din copilărie, conul Gavrilă s-a făcut mai vorbăreţ. Dă, sunt multe de spus: ba amintiri de pe vremea învăţăturii, ştrengării, mai despre chipul fetei jupânului Enache Stupu, plăpumarul din strada Veche, mort, he! acum de mulţi ani! — astăzi îşi amintise cum, odată, venind de la dascălul Spiridon, unde învăţau pe *bucoavnă*, i-au tăiat, bietului plăpumar, funia pe care întinsese câteva feţe de plapumă, nou-nouţe, şi vorbeau, râzând, de straşnica bătaie ce le-o dase la amândoi aga Racliş, tatăl boierului Toader.

Acum se potolise din vorbă. Boierului Gavrilă îi e puţin cam somn; acasă, nu vorbeşte mult, şi-i mai totdeauna cu ochii pe jumătate închişi, gata de somn.

Boierul Toader toarnă încă un păhăruţ de vin de Cotnari, conul Gavrilă îl zăreşte şi răsare la vorbă, aşa ca din senin:

— Toadere, eu parcă am fost la nunta ta?

Boierul Toader ridică în sus capul, prinse cu ochii veriga de alamă a sertarului de la dulap şi, după ce o ţinti câteva clipe, îşi aduse bine aminte:

— Păi cum să nu fi fost? Tu te-nsuraseşi de-a doua oară, cu vreun an înainte.

— Cu un an?

— Da’ câţi crezi? Când ai venit la nunta mea, nevastă-ta avea, de două luni, pe băiatul care ţi-o murit... Ai venit de-a dreptul de la moşie.

Acesta era lucru ştiut: pe când boierul Gavrilă trecea drept om uituc, de amintirea boierului Racliş se slujeau toţi acei care vroiau să învieze lucruri moarte de ani de zile. Boierului Toader îi e de ajuns o clipă de gândire să-ţi spuie ce fel de dulceţi şi cu ce linguriţe le luase în casa cutărui, în cutare zi şi la cutare împrejurare.

— Iacă, îmi aduc aminte, ca acum, urmă dânsul: ai venit de la moşie, nevastă-ta cu copilul, căci îl alăpta. Erai cu droşca ta cea frumoasă, cu o pereche de cai roibi şi cu hamurile cele ruseşti, pe care mi le-ai vândut mai târziu mie şi pe care le am încă.

Boierul Gavrilă sorbi puţin vin, apoi se minună grozav.

— Ce spui, Toadere! Le ai încă?

— Ei, asta-i!... Aveai de vizitiu pe ţiganul, pe Balmuş; nu-ţi aduci aminte că mi-a furat, chiar în noaptea ceea, un curcan şi că s-a îmbătat de-a stat trei zile ne-ntors?

— Aşa-i, omule; grozavă ţinere de minte mai ai tu!... zici că pe Balmuş?

— Doar nu pe tată-său! Lasă-mă să-ţi istorisesc. Am jucat toată noaptea; coana Tarsiţa, postelniceasa, a leşinat în braţele iuncherului...

Uşa odăii se deschise încet şi mama Sultana vesti că le dusese cafeaua în cerdac. Conul Gavrilă se sculă. Boierul Toader îşi luă ciubucul din odaia dumisale şi ieşi în cerdacul de din dosul casei lor. Cerdacul da în livada în care coborau nişte scări de piatră, pe care se prinsese muşchi verde. Crengile vişinilor înfloriţi îşi întindeau ramurile până pe sub streaşină. Conul Gavrilă se aşeză tacticos în jilţ, privind cu mare mulţumire florile albe şi mirositoare.

— Aşa-i şi la mine la ţară, măi Toadere.

Boierul Toader nu-şi găsea chibritelniţa.

— Ei, dacă nu e Anghelina, degeaba, nimic nu e la locul lui.

Şi oftă şi căzu pe gânduri.

Boierul Gavrilă îşi aduse şi dânsul aminte de feciorul dumisale; oftă şi dânsul.

— Dacă nu e Anghelina, îţi spun eu, nimic nu e la locul lui, începu

iar după un timp boierul Toader.

Găsi un chibrit şi aprinse ciubucul, se aşeză în jilţ şi dădu drumul unui rotocol de fum care se împrăştie, aninându-se de crengile vişinului, ca o pânză de păianjen.

Apoi, amintirea Anghelinei nu-i mai dădu pace deloc.

— Iacă, de mică copilă aşa a fost. Fiecare fir de aţă i-a plăcut să-l vadă la locul lui. Unde să fi văzut la dânsa, ca la alţi copii, rochiţele rupte. Ferit-a sfântul! Aşa a fost de copilă şi aşa-i şi acum, când, cu ajutorul lui Dumnezeu, dă, e şi ea fată mare, dragă Doamne.

Şi iar trase din ciubuc.

— Fată mare, măi Gavrile, ce crezi tu! Iacă, trebuie să mă gândesc la măritişul ei.

O bucurie copilărească îi cuprinse sufletul la acest gând; râsul îi izvorî voios, din fundul inimii.

Boierul Gavrilă începu şi el să râdă.

— Când mă gândesc, Toadere, că am ţinut-o în braţe, la botez! Să n-o mai cunosc deunăzi, omule, să n-o mai cunosc. Învoalată ca o nalbă, *soro*, zău aşa!

Sorbi din cafea şi urmă:

— Ce crezi, Toadere, copiii îs fericirea noastră. Dacă n-ar fi Manole al meu, vai de zilele mele! Aşa, dacă îl am pe dânsul, am şi nădejdea cu mine. Băiat cuminte ca o fată, harnic, frumos, sănătos!

— De frumos, frumos băiat, samănă, cap leit cu biata mâne-sa, Dumnezeu s-o ierte.

— La ochi samănă cu mine.

— Ei, asta-i!...

— Zău aşa! Şi-i înţelept ca un om bătrân. La dânsul totul e cuvântul meu...

Crengile copacilor se apropiară în bătaia vântului, scuturând o ninsoare uşoară, mirositoare, deasupra ierbii de-abia încolţită, strălucitoare, şi subţire ca acul. În fund, un crâmpei de cer se arăta, printre copaci, ca o cădere de apă limpede.

Boierul Toader se mâhni.

— Ce ţi-i bun! Cui s-o dai! Pe mâna cui să-ţi dai copila când nu vezi un om împrejurul tău, un om de simţ, de inimă. Aşa, să o arunci în braţele oricărui vântură-ţară, foarte mulţumesc. Las-o să trăiască lângă mă-sa şi lângă mine, că-i fată cuminte.

Boierul Gavrilă dădu dreptate prietenului său:

— Nici băieţi, nici fete, nu mai găseşti astăzi. Ia îs pline *Curţile* de despărţenii. Ţi-i lehamite! De aceea nu mi-am însurat nici eu băiatul.

Boierii tăcură; cu privirile pierdute, departe, îşi urmau firul gândurilor.

Deodată boierului Toader îi scăpă gândul de pe buze:

— Bun băiat.

Fără să-şi deie seama, conul Gavrilă îi răspunse ca prin vis:

— Bună fată, Toadere.

Apoi, ceva neînţeles le întoarse capetele, se priviră şi se pricepură.

— Bun băiat, Gavrilă.

— Eu întotdeauna am ţinut la Anghelina, ca la fata mea, îi răspunse prietenul.

Vorba slobodă a boierului Toader îşi luă vânt:

— Proşti am fost, măi omule.

— Cam proşti, n-am ce zice, Toadere.

Boierii se sculară şi, pe deasupra mesei mici, rotunde, se sărutară frăţeşte.

Boierul Toader bătu în geam şi strigă:

— Sultano, adu două pahare cu vin roş!

Când mama Sultana veni cu paharele, boierul Toader dădu unul conului Gavrilă, unul îl luă dânsul, şi vorbi cu glasul coborât:

— Să ne trăiască, frate Gavrilă. Să ne trăiască, în cinstea care am trăit şi noi, şi să deie Dumnezeu să fie şi ei fericiţi de copiii lor cum am fost noi de dânşii.

Ciocniră paharele, dar nu le putură bea aşa degrabă, căci lacrimile le umplură ochii şi paharele le tremurau în mână.

Vântul scutură mai tare crengile înflorite. În paharul boierului Gavrilă căzu o floare, dânsul îl ridică în sus şi-l dete peste cap cu

floare cu tot.

— Aşa te vreau, Gavrile.

Boierul Toader dădu şi dânsul paharul de duşcă.

— Ei, şi plângi, babo? Plângi? îi strigă mamei Sultana care se prăpădea de plâns la spatele lui. Hait! să vă deie vin cât îţi vrea şi să faci o plăcintă cu brânză, pentru toţi, şi să râdeţi, babo, auzitu-m-ai? Să râdeţi, că vi se mărită stăpâna.

Şi de atâta voinicie bătrânii iar începură să plângă. Se luară de braţ, coborâră scările şi se afundară sub aleile umbroase, în livada care-i primea gătită ca de nuntă.

SINETURILE CONULUI GHEORGHIEŞ

În odaia mică, bine încălzită de focul care pâlpâie în soba cu stâlpi zugrăviţi, vălmăşagul furtunii dinafară răzbate, uneori, în chiuituri puternice, prin hogeag. Crengile desfrunzite ale copacilor de lângă ferestre bat cu neastâmpăr în geamuri. Perdeaua de creton portocaliu tresaltă, când mai tare, când mai încet, după cum vântul pătrunde, mai blând sau mai furios, pe crăpătura de sus, dintre cercevele, uitată, se vede, neastupată, de către cucoana Ruxanda Hraşcu, soţia conului Gheorghieş Hraşcu, proprietarul acestei case mici, vesele şi curate.

Din jilţul de lângă sobă, coana Ruxanda nu-şi poate da cu mintea cum de-a putut lăsa, neastupată, crăpătura de la fereastră: sare repede, cotrobăieşte prin nişte saltare, scoate o bucată de vată, ia un cuţit şi se suie, sprintenă, pe prichiciul ferestrei. Cu limba cuţitului îndeasă bine vata în crăpătura dintre cercevele şi aşteaptă să vadă de se mai mişcă perdeaua. Dar vântul nu mai are pe unde pătrunde.

— Iar te-ai cucuiet pe ferestre, *omule,* ai să cazi, nu altceva.

Conul Gheorghieş dă la o parte, de pe braţe, bisacteaua cu *sineturi,* se coboară, cam greoi, de pe divanul în colţul căruia se cuibărise, şi aleargă să-şi ţie soţia. Până să ajungă, coana Ruxanda se şi coborâse.

— Bre, bre, bre! amarnică mai eşti, omule.

Conul Gheorghieş se apropie de fereastră şi se uită afară. O zvâcnitură puternică lovi crengile de geamuri. Boierul se dădu fără voie înapoi şi şopti:

— Parcă se sfârşeşte lumea, nu altceva; iar o să-mi deie gardul grădinii la pământ.

Coana Ruxanda se aseză în jilţ. Conul Gheorghieş îşi trase mai

bine pe umeri caţaveica, pe care coana Ruxanda nu o mai purta niciodată, se cuibări la loc, în colţul divanului, îşi aşeză şireturile ochelarilor pe după urechi şi luă iarăşi pe braţe bisacteaua cu sineturi.

Conul Gheorghieş Hraşcu e un om mărunţel, — din fundul divanului mai nu se zăreşte; poartă ochelari, când îşi citeşte sineturile, — altceva nu citeşte dumnealui; e albit cu totul; numai pe tâmpla dreaptă, o şuviţă de păr stăruie să rămâie tot neagră. Conul Gheorghieş îşi şterge de dânsa pana, când scrie.

Altminteri, aşa mărunţel cum e conul Gheorghieş Hraşcu, în capul dumisale de multe ori s-au ivit planuri uriaşe. Pe vremuri avusese bani, nu glumă; avea avere de i se dusese vestea dincolo de Prut, de unde veniseră odată nişte hoţi, să-i omoare ziua-n amiaza mare.

Dar pentru planurile şi bunătatea conului Gheorghieş, îi mai trebuiau bani pe atâţi pe cât avea. Căci ce nu pierduse cu lucrările de pe moşie: poduri de fier peste iazuri; insule de stânci cu foişoare pe ele; havuzuri cu peştişori roşii din străinătate; cascade, şi câte alunecuşuri toate, apoi conul Gheorghieş împrumutase, pe sineturi, în dreapta şi-n stânga, căruia cum îi cerea. „Omul trebuie să facă bine, dacă vrea să trăiască între oameni!“ spunea dumnealui.

Şi a făcut bine, cât a putut, conul Gheorghieş. Unii şi-au măritat fetele cu banii dumnealui; alţii au călătorit, şi-au cumpărat case şi pământuri şi şi-au îngropat răposaţii tot pe punga conului Gheorghieş; ba alţii au jucat cărţi şi au pierdut din banii dumisale. Şi numai iată că-ntr-o dimineaţă, conul Gheorghieş băgă de seamă că *oamenii* nu-i mai dau nimic înapoi!

Şi moşiile conului Gheorghieş lunecară, una câte una, în mâna celor ce le cumpărau pe nimic, fiindcă trebuia să plătească şi pentru acei pe care îi garantase tot dumnealui, căci dă: „cinstea e cinste şi e mare lucru“.

Mai rămăsese acum cu căsuţa asta, cu o vie pe dealul Nicoarei, şi mai avea două mii de galbeni, luaţi în păstrare, sub chip de împrumut, de către boierul Mihalcea, om cu vază, cu avut, de la care, de

câte ori îi cerea înapoi, în loc de bani căpăta câte o straşnică ocară:

— Ce, vrei să-i dai şi pe aceştia? Vrei să ajungi muritor de foame, măi Gheorghieş? Nu vezi tu că banul nu-ţi stă în mână nici cât ai clipi din ochi? Lasă-i aici, asiguraţi în moşia mea; cine ştie ce vremuri or mai veni! Nu-i ruşine oare, ca noi, ce bruma de boieri am mai rămas în Moldova asta, să ajungem să calicim de la slugile noastre?

Conul Gheorghieş pleca amărât.

Acum, în vremile din urmă, îşi mai astâmpărase închipuirea, trăia tihnit, ascultând mai mult de coana Ruxanda; dar tot îl munceau, câteodată, planuri mari şi tare încâlcite din pricina celor două mii de galbeni.

Uneori, ca astă-seară spre pildă, îşi scotea bisacteaua cu sineturi din scrin, le citea cu glas tare coanei Ruxandei, — care le învăţase pe dinafară, — ocăra cât ţinea sinetul în mână, pe cel care nu-i plătise, iar când le punea la loc, în scrin, era împăcat cu toţi.

Furtuna nu mai înceta; conul Gheorghieş arunca din când în când priviri spre geamuri. Apoi se înfundă mai bine în colţul divanului, îşi potrivi ochelarii, duse un sinet în dreptul ochilor, ţinându-l departe, şi citi:

„Sinet. Am primit opt sute galbeni buni, din mâna dumnealui conul Gheor-ghi-eş Hra-şcu, pe timp de un an de zile...“

— Ei, poftim! Un an de zile! I-am dat banii în o-mie-opt-sute-şapte-zeci-şi-patru, azi suntem în o-mie-opt-sute-şapte-zeci-şi-nouă şi încă nu i-am luat. Asta înseamnă un an. Şi dacă ar fi murit, dar trăiesc doar, şi trăieşte într-un târg cu mine...

— Trăieşte, răspunde coana Ruxanda, da vorba-i că n-are de unde să ţi-i deie.

Conul Gheorghieş se uită puţin nedumerit la coana Ruxanda, strânse sinetul în patru şi-l trecu în partea dreaptă, în rândul celor citite; luă un altul, îl desfăcu, îl ridică în dreptul ochilor şi vru să înceapă a citi:

— Bine, n-are, n-are, îşi luă iar de seamă, dar de ce nu vine măcar să-mi spuie că n-are, şi atâta tot?

— Ce să-ţi mai spuie, dacă ştii.

Conul Gheorghieș rămase pe gânduri; n-avu ce să mai zică. „Om cu greutăți, cu copii, sărac; adică la ce i-ar mai da banii înapoi, lui, care are cu ce trăi: nici tu cățel, nici tu purcel, — el singur și cu nevastă-sa."

Ridică celalt sinet și începu:

„Sinet. Am primit cinci-sute de galbeni, de la conul Ghe-or-ghi-eș Hrașcu..."

Conul Gheorghieș aruncă sinetul, își scoase ochelarii și se răsti la coana Ruxanda:

— *Aista-i* al dumitale. Dumneata m-ai făcut să-i dau Chirulesei bani, când știam, de pe atunci, că nu mai are nimic. Acu așa-i c-a murit? Ia-i, dacă ai de unde.

Sinetul acesta era singurul la care se amestecase și coana Ruxanda, și conul Gheorghieș nu trece peste dânsul, Doamne ferește.

Coana Ruxanda se prefăcu că a adormit cu capul pe speteaza jilțului.

— Ai adormit!... Amarnică mai ești!... Cică doarme dumneaei!

Conul Gheorghieș prinse să surâdă. Își puse iarăși ochelarii și citi tot așa, unul după altul, toate sineturile, silabisindu-și numele scris în fiecare din ele, simțind mare mulțumire la auzul celor două cuvinte care-l arătau pe dumnealui atât de darnic!

La fundul bisactelei, conul Gheorghieș ținea sinetul asigurător, pe care voitorul de bine, boierul Mihalcea, i-l dăduse să-l aibă la mână.

Îl citi la rând, de mai multe ori, cu glasul înecat de mulțumire. Îl strânse binișor, îl puse la fund, așeză celelalte sineturi deasupra și închise bisacteaua. Căzu pe gânduri. Planurile îl năvăliseră iarăși în minte:

„...Dacă ar vinde via! Cu ce ar mai lua pe dânsa și cu acești două mii de galbeni ce n-ar face!... Sau mai bine, nu, n-ar vinde via, dar și-ar clădi niște case încăpătoare, boierești, să se vadă tocmai din târg, colo pe deal, sticlind în soare. Ar aduce o viță străină și vreo două vaci de Șvițera. Ar vinde casa din târg și ar trăi acolo, ca un pustnic... Hm! dar iarna; iarna-i grea la țară; orișicum, nu e glumă să faci, pe viscol,

un ceas cu trăsura până în oraş... Şi-ar face şi o trăsură... Doi cai frumoşi... un vizitiu bun... Vorba-i că boierul Mihalcea se vede că i-a înţeles gândul şi nu-i dă banii... Ce-i de făcut?... Zău aşa, parcă tot ar mai ajuta pe coana Zamfiriţa; cum a ajuns şi dânsa, din ce era! Biata femeie, ar da numai cu cincizeci de galbeni locul ce i-a mai rămas din toată zestrea. Şi ce loc!... Dumnealui i-ar da două sute de galbeni. I-ar mai rămânea şi ei!... Ce case ar putea zidi pe locul acela! Da; asta-i mai nimerit ca toate: o pereche de case pe locul coanei Zamfiriţa."

Conul Gheorghieş se ridică foarte mulţumit şi se duse lângă coana Ruxanda. Dar coana Ruxanda adormise acum de-a binelea.

O clătină uşor de umăr:

— Ruxando, Ruxando.

Dumneaei deschise ochii pe jumătate.

— Ce zici, Ruxando, de locul coanei Zamfiriţa? Cu banii luaţi de la Mihalcea am putea face nişte case frumoase şi trainice.

Coana Ruxanda se vede că nu înţelese ce-i spusese, închise ochii şi adormi iar.

Conul Gheorghieş, văzând că nu-i mai răspunde, luă bisacteaua de pe divan, o închise în scrin, îşi scoase ochelarii punându-i la locul lor, pe masă, şi se înfundă iar în colţul divanului.

„Bun loc, tare bun loc... Bune case ar fi..." mai şopti conul Gheorghieş şi rămase aşa, cu privirile pierdute...

Ochii i se închiseră cu încetul şi adormi cu gândul la casele cele noi, cărora, în mintea dumnealui, le şi aşezase temelia.

NADIŞANCA

Boier bogat, bun la inimă şi cu slăbiciunile lui — ca fiecare om. Aşa, printre alte slăbiciuni mai mici, avea una mare, foarte mare: ţinea, ca la ochii din cap, la *Bălanul* dumisale, un cal bătrân care de-abia mai ducea acum nadişanca în care se încerca să steie chipeş, cu braţele întinse pe hăţuri, cu biciul în mâna dreaptă, boierul Gavril — conul Gavrilaş. Pentru că iubea atât de grozav Bălanul, ţinea tot pe atâta la nadişancă; nu se putea gândi la cal fără să nu-şi amintească şi de tovarăşa lui de călătorie.

Pe Bălan îl avea de mult; să-l fi cumpărat acum douăzeci de ani, — un mânzoc pe atunci. L-a mai ţinut un an şi, cum împlinea trei ani şi jumătate, i-a cumpărat, pe măsura lui, din iarmaroc de la Frumoasa, o nadişancă nouă-nouţă, pe toate părţile cu flori asemănătoare cu cele de pe lăzile de Braşov, de care casa boierului era plină, — ca pe atunci.

Un an întreg şi-a plimbat boierul soţia, pe coana Casuca, — linişteasc-o Dumnezeu, — în nadişanca trasă de căluţul sprinten, învârstat de nişte hamuri ruseşti cu alămuri şi canafuri.

După acest an fericit, coana Casuca muri. Boierul, amărât ca vai de lume, nu-şi mai găsea astâmpăr. De la o vreme află leacul: înhăma Bălanul la nadişancă şi purcedea pe moşii, — de la una la alta, şi-napoi. Aşa s-au ţinut ani după ani; şi vremea trecea, nadişanca se hodorogea, conul Gavrilaş şi Bălanul îmbătrâneau — Bălanul mai repede, cum e felul calului.

Bălanul îmbătrânise mai tare, dar şi boierul, pe zi ce mergea, se făcea tot mai morocănos. Fata dumisale, văduvă, se mutase la ţară, doar l-o mai urni din mohorala ce-i întuneca zilele. Ţi-ai găsit! Numai Bălanul îl făcea să zâmbească.

Dimineaţa, când ieşea în cerdac, striga cam pe nas, dar destul de tare:

— Bălaaane, măăă; vin' la tata!

Dintru-ntâi Bălanul se iţea numai, ca şi cum ar fi făcut mofturi; apoi o lua la fugă până lângă cerdac. Aici se suia cu picioarele de dinainte două-trei scări, apoi îşi întindea gâtul. Boierul zâmbea de mulţumire, îl lua de urechi, îl scutura prieteneşte, pe urmă scotea din buzunar bucăţica de zahăr şi i-o întindea.

Acum, în urmă, bătrâneţea ţinea pe bietul Bălan în pas; de-abia mai ridica o scară de-şi întindea, greoi, gâtul după bucăţica de zahăr. Numai ochii umezi, calzi şi nespus de duioşi, umbriţi de genele lungi şi albe, priveau tot atât de nevinovaţi într-acei ai stăpânului.

Conul Gavrilaş însă tot se plimba pe moşie; dar ţinea calul la pas. Arareori, când venea o poftă Bălanului, smuncea nadişanca într-un trap trăgănat, molatic.

Când avea să plece, boierul poruncea să i se tragă nadişanca la scară. Argatul o aducea, aducea şi hamurile de le aşeza jos lângă cerdac, iar Bălanul, cum auzea zgomotul roţilor, ieşea singurel din grajd, venea domol, se vâra între hlube şi aştepta până ce ieşea boierul, de-i găsea pe amândoi, — tovarăşii nedespărţiţi. Conul Gavrilaş săruta întâi Bălanul pe bot, apoi îi aşeza hamurile. După ce gătea, se suia şi pornea, în vuietul grozav al nadişancei, pe pietrele curţii.

Care om din împrejurimi nu cunoştea nadişanca boierului Gavrilaş! Mă rog, mai rar lucru ca nadişanca dumisale! Douăzeci de ani, cât o hurducase pe pietrişurile şoselelor, o sfărâmase toată. Dar boierul nu făcea *reparaţii*; dumnealui avea ţiganul dumisale, fierar, care ştia destul de bine să-i peticească nadişanca cu *zbanţuri* de fier.

Întâi, se-nţelege, s-au sfărâmat părţile de lemn: obezile, spiţele, hlubele. Venea argatul — boierul n-avea vizitiu, căci mâna singur — să-i spuie că s-a frânt, bunăoară, o obadă; boierul îi poruncea:

— Du-te la ţigan şi spune-i să-i puie un zbanţ.

Şi azi un zbanţ, mâine un altul, ajunsese nadişanca să nu mai aibă nici o bucăţică de lemn într-însa. Toată era cârpită cu fier şi tinichea.

Când pornea la drum, şi mai cu seamă când vroia Bălanul să-şi mai încerce puterile, hodorogea nadişanca de ţi se părea că plouă cu grindină pe acoperăminturi de tablă.

Pe moşie, hodorogeala aceasta era un semn. Când o auzeau muncitorii — şi o auzeau de departe —, îndată sporeau la muncă:

— I-auzi mă, vine Sfântul Ilie!

Vechilii încălecau şi dădeau raite; oamenii mişcau mai repede braţele; şi câmpul întreg mişuna, ca de furnici, într-atâta hărnicie.

Pe boierul Gavrilă nici capul nu-l durea; hodorogeala crescând treptat cu numărul zbanţurilor, dumnealui, ca şi Bălanul, se deprinsese cu dânsa şi nici n-o auzea măcar...

Dar într-o zi argatul veni şi-i spuse că Bălanul nu vrea să mănânce. Boierul s-a speriat, s-a coborât repede şi s-a dus în grajd. Calul ridică încet capul, închise ochii şi-şi sprijini botul pe umărul stăpânului său.

— Ce-i, măi Bălane? Ce ai tu? Ce ai, *băiete*?

Bălanul deschise ochii, se uită, ca şi când ar fi vrut să spuie ceva, apoi îi închise iarăşi.

Boierul trimise repede după un ţigan care ştia să ia sânge, apoi alergă să spuie şi fetei dumisale despre boala Bălanului. Când se întoarseră amândoi în grajd, îl găsiră culcat jos. Se apropiară de dânsul. Nu mai mişca; peste ochii, pe jumătate închişi, genele se mişcau uşor, suflate de vântul ce se strecura pe uşă. Boierul se repezi lângă cal şi-l apucă un plâns amarnic.

Îngropară calul în grădină, iar nadişanca o închise în şură, cu porunca să nu se mai atingă nimeni de dânsa...

Trecuse vreo jumătate de an de la moartea Bălanului. Boierul Gavrilaş rămăsese mai posomorât, mai întunecat decât fusese. Stătea toată ziua închis în casă; pe câmp nu se mai ducea, nu-şi căuta de nici un interes; căzuse într-un fel de toropeală din care în zadar se încerca fata lui să-l scoată. Dânsa alerga de la un capăt la altul al moşiei, punea trebile la cale şi îngrijea de avere, care altmintrelea s-ar fi părăduit.

Într-o zi, spre seară, boierul ieşi în cerdac, porunci să-i aducă un jilţ şi se aşeză să steie. De mult nu privise curtea, care parcă i se părea mai mare, mai schimbată. Şi, stând aşa, amintirea începu să i se redeştepte: îi răsări Bălanul, cu ochii lui cei blânzi şi negri, nadişanca, hamurile; avu chiar părerea că trebuie să pornească pe moşie. Un suspin îi ridică pieptul, apoi îl cuprinse un dor mare. Se sculă, se coborî în ogradă şi o luă încet spre şură. O găsi deschisă şi intră. Şura goală.

— Nadişanca!

Atât putu să spună boierul şi se rezemă de uşorul uşii.

Tocmai atunci i se păru că aude un sunet cunoscut. Se întoarse. Pe poartă intra, în trapul unui cal voinic, o nadişancă nouă, vopsită cu galben. Din nadişancă sări coana Elencu. Când dădu cu ochii de tatăl ei, rămase împietrită.

Boierului i se sui sângele la cap şi întrebă răstit:

— Unde-i nadişanca?

Coana Elencu îşi ţinti privirile în pământ. Conul Gavrilaş înţelesese totul: fata dumisale dresese nadişanca fără să-i ceară voie. Nu mai spuse nici un cuvânt, se sui în casă şi se închise în odaia lui.

O săptămână nu vorbi cu nimeni.

Coana Elencu, amărâtă până în adâncul sufletului că-l necăjise atât de tare, se hotărî, şi, duminică, înainte de a se spovădui, călcă fricoasă pragul odăii în care tatăl ei stătea pe gânduri, lângă masă. Când îl văzu, se aruncă în genunchi şi-l rugă plângând:

— Iartă-mă, tată. Aveam nevoie şi n-am vrut să cheltuiesc prea mult... Nu ştiam că o să te mâhnesc.

Boierul tresări, îi dete mâna să i-o sărute şi-i spuse:

— Tu ştiai doar că o ţineam aşa, în amintirea lui Bălan!

Iar când, după această dojană, care însemna iertarea, boierul se aplecă să o sărute pe cap, coana Elencu simţi cum două lacrimi fierbinţi i se strecurau prin păr.

BOIERUL IORGU BUHTEA

Boierul Iorgu Buhtea şi Toader Buhtea, nepotul lui, înfăţişau cea mai aleasă spiţă a boierimii moldoveneşti.

Neamul Buhteştilor, nu prea numeros, coborâtor mai mult în partea bărbătească, fusese alcătuit din oameni isteţi la minte şi tari la trup; unii dintre dânşii încheiaseră cu bine suta de ani. Mihai Buhtea, tatăl boierului Iorgu, murise în vârstă de o sută cinci ani.

Pe un molitvenic, rămas din moşi strămoşi în neamul Buhteştilor, boierul Iorgu găsi însemnat, de mâna părintelui său, postelnicul Mihai, următoarele: *„Azi în 23 dechemvrie, în anul de la Hristos 1821, am trecut patru ani peste sută“*. În decembrie 1822 postelnicul muri.

Boierul Iorgu îşi amintea bine chipul măreţ, încununat de părul alb ca omătul, al părintelui său.

Tot pe molitvenicul acesta, postelnicul se încercase să-şi facă spiţa neamului.

Cel mai vechi, un Gheorghe Buhtea, căzuse — bănuia postelnicul — în lupta de la Valea Albă, purtată de Ştefan-Vodă împotriva turcilor: *„cam de la acea luptă,* spunea însemnarea, *numele lui Gheorghe Buhtea nu se mai pomineşte, numai doar al frăţâne-său Radul“*. Acesta, Radul, avu şi dânsul un băiat şi o fată, Ruxanda, — cel mai vechi nume femeiesc în neamul lor. Spiţa cuprindea numai trei nume de femei: pe al Ruxandei; al uneia Safta, strănepoata Ruxandei, fata unui Toader Buhtea (*“Grozovanul, pentru că pârjolise nişte tătari ce-i călcaseră moşia“* — însemnase postelnicul), şi pe al Marghioalei, mătuşa postelnicului Mihai.

Boierul Iorgu apucase — dar nu mai ţinea minte — pe cea din urmă femeie din neamul lui: pe Savasta, o soră mai mică a postelni-

cului. Aceasta murise de holeră, chiar în casele unde locuia acum boierul. În spiţa din molitvenic Savasta nu era trecută.

Dintre toţi Buhteştii, numai Gavril, fratele boierului, muri în floarea vârstei; călăreţ vestit, — jocul soartei făcu să fie omorât tocmai de un cal. Târât, cu piciorul prins în scară, peste câmpuri până în grajdurile curţii, îşi dete sufletul în braţele celor ce-l ridicară să-i dea ajutor. Gavril Buhtea muri la patruzeci şi trei de ani, lăsând un băiat, pe Toader, în vârstă de treisprezece ani.

La moartea fratelui său, boierul ştiu să-şi ascundă nemărginita durere ce simţea. Îşi chemă nepotul din colţul unde încremenise de spaimă şi-l duse lângă sicriu. Când ridică pânza de pe capul sfărâmat al mortului, copilul izbucni în plâns; dar boierul îi luă mâna de la ochi:

— Băiete, să ştii că nefericirile, ca şi fericirile, de la Dumnezeu vin şi trebuiesc privite făţiş. Să fii bărbat cum a fost tată-tău şi să-i porţi numele cu cinste. Eu am să fiu lângă tine ca să te povăţuiesc... Sărută-i mâna.

Copilul lipi buzele de mâna rece a tatălui său şi îşi şimţi sufletul mai puternic...

Boierul îşi puse toată înţelepciunea la îndrumarea temeinică a nepotului. Cu atât mai mult se silise să ajungă acest scop, cu cât vedea că tinerii ce răsăreau pe urmele bătrânilor nu mai erau destoinici să ducă înainte trăinicia neamului.

Chibzuise mult până se hotărî să-şi trimită nepotul în străinătate. Îl momise dintru-ntâi în toate felurile, ca să-i cântărească firea: *„Din încercări sufletul iese mai tare sau se nimiceşte“*, zicea dânsul. Când văzu că băiatul rămâne neînduplecat deşertăciunilor lumeşti, că era strâns legat de pământul ce cuprindea ţărâna tuturor alor lui, îl trimise la Paris.

În cei patru ani, cât rămăsese băiatul printre străini, îl călcase de patru ori; îl găsise mereu acelaşi: suflet curat, judecată dreaptă şi temeinică. După patru ani, Toader Buhtea se întorcea în ţară doctor în drept. Boierului îi fusese dat să-şi vadă visul cu ochii.

La întoarcere, Toader Buhtea se odihni o iarnă întreagă. În primăvară, boierul îl luă alături de dânsul în viaţa încordată, dar sănătoasă şi roditoare, a plugarilor.

Mai târziu, după ce-l desluşi bine asupra noului trai ce avea să ducă de acum încolo, boierul îl plimbă pe la toate moşiile şi-l întrebă:

— Pe care ţi-o alegi, băiete, să-i porţi singur de grijă?

— Pe toate, *tată*, e timpul să te odihneşti şi dumneata.

— Hait! fie, dacă vrei tu.

Şi boierul deschise braţele să strângă la piept pe acela în care îşi simţea tresărind neamul cu atâta putere.

Ce-l mai nelinişte pe boier era însurătoarea nepotului. Degeaba, oricât căuta, nu mai întâlnea chipurile cele pline şi sănătoase, feţele cu privirea limpede ale fetelor harnice şi gospodine foc, de altădată. Ce Dumnezeu, gândea dânsul, să se sfârşească oare neamul moldovencelor cu cele de pe urmă jupâniţe ce mai trăiau ici-colo câte una? Putea îngădui dânsul ca urmaşul său să amestece sângele Buhteştilor — tare ca vinul cel vechi — cu cel apos al *domnişoarelor* strânse şi înzorzonate de astăzi? Dar mai bine i se stinge neamul pentru veşnicie decât ar fi lăsat una ca asta!

Boierul Iorgu credea în adevăr că-i era dat să nu vadă cununia nepotului său.

Într-o zi, ducându-se, pentru nişte afaceri, la boierul Furtună, îi răsări în prag chipul rumen şi vioi al unei fete.

Cum nu se aştepta s-o vadă, rămase pe loc privind la dânsa.

— Fata mea! boierule, strigă mulţumit Furtună, care ieşi întru întâmpinarea deosebitului musafir.

— Să-ţi trăiască, frate. D-apoi nu ştiam că ai aşa bujor de fată!

— Fetele cresc cât nici nu prinzi de veste, boierule.

Boierul Buhtea avusese de ce se mira, căci boierul Furtună, om amarnic şi neînduplecat în faptele lui, nu-şi scosese fata în vileag.

Mai anii trecuţi, coana Mândiţa, soţia boierului Furtună, ba chiar fata, avusese plecare pentru băiatul unui om bogat, dar fără să fie de neam; boierul le surghiunise atunci la ţară. Acolo gândurile mamei se

limpeziră, obrazul copilei înflori mai frumos, iar mintea li se statornici la amândouă. Gospodăriseră la ţară trei ani de zile, şi iarnă şi vară, iar anul acesta boierul Furtună socoti cu cale să le aducă înapoi în târg.

Pesemne că întoarcerea fusese într-un ceas bun.

Când să plece, boierul Iorgu chemă pe fată şi o sărută pe frunte:

— Sunt tare mulţumit, draga tatii, că mi-a fost dat să mai văd o fată ca cele de demult!

Nunta s-a pus repede la cale.

Într-o seară frumoasă de iunie, lume după lume se cobora spre biserica Domnească, unde avea să fie cununia nepotului boierului Buhtea cu fata boierului Furtună.

A fost o nuntă cum nu se mai văzuse. Târgul se rumenise ca într-o noapte din poveşti, în lumina masalalelor[1] ce ardeau de la casa boierului Iorgu până la uşa bisericii.

Cursese toată boierimea din Moldova să ieie parte la o sărbătoare ce le mai amintea vremurile de altădată.

Luminat de fericire, boierul Iorgu Buhtea stătea în faţa altarului cu privirile ţintite spre icoana Maicii Domnului. Şi niciodată, nimănui nu-i păruse mai frumos şi mai falnic bătrânul.

. . . .

Rar om să fi fost mai cu vază în cuprinsul Moldovei ca boierul Iorgu Buhtea — Boierul, cum i se zicea pe scurt.

În casa boierului se puseseră multe afaceri însemnate la cale, căci numai el ştia să deie sfatul hotărâtor, el găsea cuvântul de împăcare pentru cei ce nu se înţelegeau.

Câte nu descurcase dânsul! Şi, şopteau unii, câte nu încurcase atunci când nu putea împiedica altmintrelea o pornire fără căpătâi. „Să ştiţi, zicea el, de câte ori am legat pe doi, am dezlegat pe douăzeci!“

---

[1] Masala—făclie care arde cu păcură sau răşină.

Pentru mulţi se suise dânsul în trăsură şi pornise cu jalba în proţap la Vodă.

— Bine, mă Iorgule, îi spuse odată Vodă-Cuza, mulţi mai ai de luat sub ocrotirea ta?

— Măria ta, deie Dumnezeu să am cât mai mulţi, răspunse apăsat boierul.

— Ai dreptate; ştiu că-ţi pui cuvântul numai pentru cei cu sufletul ales... Şi-s puţini, boierule, puţini! adăugă Vodă cu amărăciune, uitându-se la cei de primprejur.

Să fi auzit că ai nesocotit povaţa unui bătrân!... Îndată îţi trimitea trăsura şi te poftea până la dumnealui. Când te chema, ştiai ce te aşteaptă, dar n-aveai încotro, te duceai. Boierul îţi ieşea în scară, te ducea în odaia de primire, îţi da dulceţi şi cafea, apoi te lua la depănat. Nu scăpai decât atunci când îţi ghicea din ochi că te întorsese pe calea adevărului. Avea un mare dar: îţi citea în privire, cum ar fi citit într-o carte. Odată, tot aşa, povăţuia pe un tânăr; i-a vorbit boierul cât i-a vorbit, apoi, după ce s-a uitat drept în ochii lui, s-a sculat de pe scaun şi a deschis uşa:

— Paraschivo! mai adă *dulceţi* şi cafea, *cuconaşului.*

— Îţi mulţumesc, boierule, am luat o dată, răspunse stingherit tânărul.

— Dumneata crezi că nu te-am înţeles? răspunse boierul. Pe când îţi vorbeam, te gândeai că tot mai bune mi-s dulceţile decât spusele.

Îl ghicise. Tânărul mai luă dulceţi, cafea, apoi fu silit să vorbească cu boierul, două ceasuri întregi, despre prăsila porcilor.

Altă dată, venind mai mulţi ocârmuitori ai târgului să-i ceară sfatul într-o afacere bănească, boierul le făcu socoteala rotundă, arătând câţi bani puteau economisi fără să ştirbească nimic din ce-şi puseseră dânşii în gând. Toţi rămăseseră foarte mulţumiţi; numai mulţumirea unuia nu prea era din inimă. Dar ochiul cel ager al boierului băgă de seamă: „Ce e drept, mia dumitale de lei n-am pus-o la socoteală“.

Ocârmuitorul, care se gândea tocmai la miişoara ce-i alunecase din palmă, nici nu crâcni, dar se înroşi până-n albul ochilor.

În clipe de acestea, cuvântul lui tăia ca sabia.

Vânător vestit, un sfert de viaţă o petrecuse prin munţi; îndrăzneţ şi ochitor ghibaci cum era, îşi atrăsese pe socoteala vieţii lui de vânător povestiri de necrezut. Când le auzea, Buhtea se mira grozav:

— Măi, măi, măi! amarnică-i lumea.

Odată, întorcându-se de la Iaşi, se întâlni într-un han c-un alt drumeţ, care sosise de cu noapte. Din una-n alta, străinul, căruia nu-i mai tăcuse gura, aduse vorba şi despre Vodă-Cuza:

— Îndrăzneţ om, spunea dânsul. Ia închipuie-ţi dumneata ce am aflat de la un om care a văzut minunea cu ochii lui. Cică Vodă şi cu Buhtea — Boierul — vrând să arate, zilele trecute, cât de buni chitaci sunt, şi-au pus câte un măr pe cap, apoi au tras cu pistoalele amândoi deodată şi au luat merele cu gloanţele fără să-şi atingă măcar un fir de păr.

Boierul, plictisit, răspunse:

— Vezi că ulciorul nu merge de multe ori la apă. Astăzi au vrut să facă tot astfel, dar au păţit-o. Buhtea a murit lovit drept în frunte, iar Vodă e pe moarte. Eu vin de la Curte, i-am văzut pe amândoi.

Străinul rămase întâi cu gura căscată, apoi se repezi din han, încălecă şi porni ca o furtună înapoi la Iaşi. Până seara vestea s-a răspândit în toate părţile, iar Vodă a râs cu lacrimi de gluma boierului.

Acum, deşi în plină putere, boierul nu mai vâna. Ba, avântul de altădată i se prefăcuse într-o neţărmurită milă. De câte ori nu se gândea cu părere de rău la jertfele ce le făcuse gustul său de vânător!

Dar ce pusese boierul mai presus de orice în viaţă, fusese cinstea: „Cinstea e ca sângele; dacă-ţi lipseşte, mori". Astfel de învăţăminte dăduse dânsul nepotului său. Celui care nu-şi ţinea cuvântul, nu-i mai întindea mâna. Dânsul nu făgăduise niciodată ce era cât de cât de puţin îndoielnic, iar când spunea că o să-ţi facă un lucru, era ca şi făcut.

Până mai deunăzi glasul lui încă nu găsise împotrivire.

. . . .

Astăzi vremurile se schimbaseră. O prăpastie din ce în ce mai mare se deschidea între apucăturile tinerimii *emancipate*, dragă Doamne, şi poveţele domoale, dar pline de bun simţ, ale bătrânilor.

Sfătuitorii de altădată începuseră a fi părăsiţi.

Sfaturile bătrânilor nu mai plăceau; erau ca albinele care puteau da miere, dar şi acul lor usturător.

Ocârmuitorii noi căutau a şterge până şi urmele muncii cinstite a bătrânilor; neîndrăznind să-i atace făţiş, îi loveau în străduinţele lor de ani întregi. Boierii ajunseseră să nu-şi mai cunoască târgurile unde se născuseră, copilăriseră şi îmbătrâniseră.

Cutare boier cheltuise din averea lui să lărgească o uliţă; tinerii, veniţi după dânsul, o strâmbau pentru *estetica Urbei*; alt bătrân, crescut în frica lui Dumnezeu, zidise o biserică şi-o înzestrase cu icoane de aur, policandre de argint, cu *aier* ţesut, în fir şi mărgăritare, de către trei rânduri de jupâniţe din neamul lui; tinerii o lăsau să se macine în ruină, până când, venindu-le bine la socoteală, o dărâmau pentru că împiedica vederea unui teatru, bunăoară, ce aveau să clădească dânşii; pe locul unde fusese altădată altarul de lemn săpat cu meşteşug şi credinţă, ţinea câtăva vreme o cruce neîngrădită şi pângărită de toţi.

Boierii se priveau cu lacrimile-n ochi: „Neam nemernic, boierule, neam nemernic!"

Însă ceea ce mâhnea de moarte pe bătrâni era rătăcirea celor doi-trei copii de-ai lor în şleahta *filfizonilor.*

Cum, prin ce schimbare sufletească, aceşti oameni — sânge din sângele lor, carne din carnea lor — putuseră rupe cu trecutul şi luneca în mijlocul celor de care nu erau legaţi prin nimic, nu puteau să înţeleagă bătrânii.

„Creşterea", răcnea Furtună, „creşterea! De ce nu s-a ales aşa băiatul lui Pană, al lui Trufanda? Pentru că au fost struniţi la vreme; pentru că părinţii n-au desfăcut băierile pungii, ţâncilor fără de minte. Cei care au făcut-o, vor da seamă lui Dumnezeu."

Boierii cu inima slabă, care lăsaseră averea pe mâna copiilor, îl ascultau şi se gândeau că târziu mai poate da omul de urma greşelii în care a trăit...

În mijlocul acestor hărţuieli nici unul nu părea mai liniştit ca boierul Iorgu Buhtea.

Vedea el bine că lucrurile nu se mai puteau schimba, dar îi era deajuns că cel puţin sângele lui rămăsese curat, ca al strămoşilor ce luptaseră sub Ştefan Vodă, pentru mântuirea pământului în care aveau să doarmă somnul de veci.

Dar liniştea plină de dispreţ a boierului înfuriase grozav pe tineri; aceştia doreau să vie cât mai degrabă împrejurarea care i-ar putea izbi de stânca ce le sta în cale; ştiau bine că boierii nu făceau un pas fără sfatul lui Buhtea, cel mai înţelept dintre ei.

În adevăr, boierul, de o bucată de vreme, nu se mai amesteca în hărţuielile zilnice — un dezgust ascuns îi încerca sufletul şi-i întorcea ochii de la ele —, dar sfătuia pe toţi ceilalţi cum să le ducă la sfârşit...

Clipele acestea erau grele pentru dânsul; doar cei doi copii ai nepotului său, băiatul şi fata, îi înseninau viaţa.

De aceea, când Toader Buhtea, dezgustat, ca şi boierul, de cele ce se întâmplau, hotărî să se mute cu totul la ţară, boierului îi păru bine:

— Mută-te, Toadere; o să merg şi eu cu tine.

*

Împrejurarea dorită de tineri sosi mai degrabă de cum se aşteptau dânşii.

În dimineaţa zilei în care boierul Iorgu şi Toader Buhtea trebuiau să plece la ţară, muri pe neaşteptate conul Gheorghieş Pară; prin moartea lui se deschidea un loc în sfatul ţării.

Boierii nu puteau rămâne la o parte fără să încerce măcar a înlocui pe boierul Pară cu unul dintre dânşii; ba era o datorie chiar, să lupte când nici o minte luminată nu se afla printre cei trimişi să îngrijească de nevoile ţinutului.

Într-o asemenea împrejurare, cuvântul lui Buhtea era de mare nevoie; merseră cu toţii la dânsul şi-l rugară să mai râmâie câteva zile. La urma urmei, boierul se înduplecă să mai steie până după alegeri. Toader Buhtea plecă la ţară numai cu nevasta şi copiii.

Aveau dreptate boierii să se îngrijească de urmările morţii lui Pară. Tineretul, bucuros că scăpa de un boier ca Pară, găsiră prilejul binevenit să înlăture piatra ce le sta pe inimă.

Gazetele târgului începură a tăvăli în mocirla ocărilor amintirea seninului bătrân de până mai deunăzi; prin el tineretul căuta să deschidă ochii tuturor asupra *„pecinginii sociale“* — asupra boierimii care oprea mersul înainte al ţinutului. „Tinerimea, dânsa-i mântuirea“, sfătuiau foiţele împărţite degeaba prin toate ungherele.

În această vreme Buhtea îndemna pe boieri să tragă la sorţi care anume dintre dânşii aveau să înlocuiască pe Gheorghe Pară. Căzu boierul Neagu, om bătrân, cinstit şi cu minte, dar nefericit din pricina feciorului său care-i făcuse viaţă amară, cheltuindu-i fără nici o socoteală averea.

Tinerii, cum auziră, hotărâră să aleagă cu orice preţ pe Gheorghe Neagu, feciorul bătrânului. Prin aceasta erau încredinţaţi că vor semăna dezbinarea între boieri.

Gheorghe Neagu era unul dintre puţinii care trecuseră de la boieri în rândul tineretului. Alergară la dânsul.

Tânărul Neagu nu se gândise niciodată la o aşa cinste; acum, dacă întâmplarea i-o aducea, adică la ce n-ar fi primit? Om fără nici un căpătâi, nu degeaba îşi petrecuse mai tot timpul prin străinătate, de unde se întorsese cu o diplomă cumpărată; în viaţa lui strecurată până acum mai mult prin cafenele, roasă prin duele şi aventuri, de ce n-ar fi încercat şi această faptă de un soi cu totul nou pentru dânsul?! Primi fără nici o şovăire.

La dreptul vorbind, nici prietenii lui nu se aşteptaseră ca Neagu să primească atât de repede.

Seara, Gheorghe Neagu duse singur vestea tatălui său:

— Ştii, bătrânule, că suntem vrăjmaşi?

Bătrânul nu-i răspunse; ştia el de mult aceasta: erau vrăjmaşi de la avere, de la apucături, gândire, — de la tot.

— Mi-au pus candidatura ca guvernamental.

Într-adevăr, la asta nu se aşteptase tată-său. Nu-i venea să creadă că băiatul lui o să ajungă până acolo să-i poarte duşmănia pe faţă. Lucrul însă era aşa; conul Mihalache se încredinţă că băiatul său nu glumea.

Bătrânul se tulbură grozav, se sculă de la masă, porunci să-i vină trăsura şi porni la boierul Furtună, să-i ceară sfatul.

Câtă vreme boierul Neagu povesti întâmplarea, boierul Furtună de-abia se putu ţine pe scaun de neastâmpăr:

— Ei, şi nu l-ai croit? Halal să-ţi fie, Mihalache!

Bătrânul începu să plângă:

— E prea târziu, prea târziu, îngâna dânsul. La ce mi-a folosit cinstea dintr-o viaţă-ntreagă? Mi-a cheltuit tot ce aveam; deunăzi, dacă nu era Boierul, să-mi deie o mie de galbeni, mi-aş fi pierdut şi moşia.

— Coane Mihalache, strigă Furtună, coane Mihalache, du-te acasă, sfătuieşte-l să se lepede de nesocotinţa lui şi, dacă n-o vrea, ia-ţi băţul, croieşte-i vreo două şi dă-l pe uşă afară ca pe un netrebnic. Calcă-ţi pe inimă şi nu fi muiere, că te calcă el pe urmă.

Bietul bătrân plecă mai amărât de cum venise. Seara, când îi vorbi băiatului, acesta începu să râdă cu hohot; atunci bătrânul îşi găsi puterea să-i spuie toate, verde, în faţă, să-l facă netrebnic:

— Mi-ai făcut numele de râs, mi-ai mâncat zilele; să lipseşti din faţa mea, netrebnicule.

Băiatul se sculă furios, se apropie de tată-său şi-i dădu cu tifla:

— Na, hodorogule!

Bătrânul crezu dintru-ntâi că se prăbuşeşte jos, apoi tot sângele îi năvăli la cap, se repezi de luă bastonul din colţ şi începu a da în fecioru-său. Acesta, zăpăcit de repreziciunea loviturilor, abia îşi nimeri pălăria şi fugi afară.

Boierul Neagu, istovit de puteri, căzu, plângând, pe divan.

A doua zi se duse din nou la boierul Furtună, îi istorisi cum îndeplinise fără voie sfatul ce-i dase şi se rugă cu lacrimile în ochi să-l lase pe dânsul la o parte.

Furtună îi făgădui că va stărui pe lângă Boierul, căruia conul Mihalache nu îndrăznea să i se arate.

În fața acestei noi și neauzite întâmplări, care punea în gurile tuturor numele unuia dintre cei mai cunoscuți boieri, Buhtea hotărî nu numai să lase la o parte pe boierul Neagu, dar să nu mai puie pe nimeni în locul lui la alegeri; să rămâie filfizonii de capul lor și ținutul de izbeliște.

— Vor vedea dumnealor cât prețuiesc hodorogii, zise el.

Tinerilor le păru grozav de rău când aflară că boierii rămâneau de o parte, de bună voia lor.

Fusese un prilej nimerit să le deie lovitura din urmă!

— Nu vedeți voi că li-i frică? țipa Gheorghe Neagu.

— Da, da, au înțeles singuri cât le prețuiește pielea de *evgheniști*, strigau ceilalți...

Gheorghe Neagu se alese deputat.

Ca să deie mai mare însemnătate învingerii, tinerii închipuiră o sărbătorire cum nu se mai făcuse până atunci în târg. Seara adunară măhălălile, le împărțiră masalale și, c-un taraf de lăutari în frunte, porniră acasă la Gheorghe Neagu.

Acolo, luminile stinse.

Lumea începu să strige:

— Trăiască deputatul Gheorghe Neagu!

Strigătele străbătură până în odaia boierului Neagu, care era bolnav în pat; când le auzi, bătrânul căzu cu fața în perne, plângând.

Cineva aduse vestea că sărbătoritul e la cafenea. Mulțimea se întoarse. În fața cafenelei, uralele răsunau ca niște pocnete de pistoale.

Deputatul fu ridicat pe brațe și silit să vorbească.

Ca om politic ce era acum, Gheorghe Neagu rupse fățiș cu trecutul, blestemă bătrânii, arătând cum, pentru fericirea neamului, călca și iubirea datorită părintelui său și sfârși strigând la rându-i, cât îl ținea glasul: „Trăiască tinerimea învingătoare!“

Strigătele detunară din nou, iar taraful începu să cânte *Deșteaptă-te, române.*

În vreme ce alegătorilor li se răsplătea prin băutură, câţiva *pierde-vară* porniră cu masalalele prin mahalaua boierească.

— Ce-o fi, Mănditο, întrebă boierul Furtună, care nu se pricepea de unde veneau strigătele şi lumina cea mare.

— O fi vreun foc, Vasile.

Boierul Furtună ieşi în cerdac. Mulţimea ajunsese tocmai la poarta lui:

„Trăiască deputatul Gheorghe Neagu, deputatul tinerimii!"

— A! asta-i, lingăilor? Grigore, dezleagă zăvozii şi asmuţă-i la poartă, strigă boierul Furtună.

Cei cinci zăvozi se repeziră ca nişte lei spre poartă; masalagiii o luară la sănătoasa, dar la capătul celalt boierului Trufanda îi venise se vede acelaşi gând: din ograda lui se năpustiră alţi zăvozi, şi-ntr-o clipă se adunară toţi câinii de prin curţile boiereşti. Părtaşii tineretului aruncară masalalele şi pălăriile, ca să fie mai sprinteni, apoi o zbughiră printr-o hudicioară, unde abia putură scăpa de furia câinilor.

Alegerea avusese loc sâmbătă; duminică, boierii, ca de obicei, veniră îndată după prânz, să mai steie de vorbă, la cafeneaua din mijlocul târgului — *Cafeneaua boierească*, unde se băuse cu o seară mai nainte, dar în care, nu de multă vreme, începuseră să intre şi cei mai aşa, mai de mâna a doua, cum s-ar zice. Boierii îşi păstraseră în cafenea colţul dumnealor, cu covor aşternut pe jos, cu divan lângă perete şi cu mese de marmură în faţa lui.

Proprietarul, Ghiţă *Evghenistul*, cum îi zicea lumea, nu te-ar fi lăsat, odată cu capul, să te aşezi în colţul boieresc.

— Nu te amesteca unde nu-ţi fierbe oala, zicea râzând celui ce se încerca să calce obiceiul.

De mult ce primise şi slujise pe boieri ajunsese să se creadă şi el oarecum de neam; cu mare greu se hotărî să deschidă uşile şi altora, mai mititei. În cele din urmă, i se făcură atâtea neajunsuri din pricina aceasta, încât alergă într-una din zile cu lacrimile în ochi la boierul Buhtea:

— Ce e de făcut, Măria ta, că nu mă mai lasă tineretul ista să trăiesc.

— Dă, măi Ghiţă, alte vremuri, alţi oameni! Primeşte-i şi tu; ce-ai să faci? Păstrează-ne nouă locul din stânga şi dă drumul la oricine, căci mâini-poimâini, când ne-om cărăbăni de pe lumea asta, copiii tăi cu dânşii au să rămâie...

Pe ziua de azi, Ghiţă avea faţa întunecată de tot; primi pe boieri oftând, uitându-se cu ură în colţul din dreapta, unde filfizonii, gătiţi ca de nuntă, se adunau unul câte unul.

Gheorghe Neagu se lăsase aşteptat; în cele din urmă, sosi şi dânsul; fu primit cu mare veselie.

Boierii sfătuiau domol, sorbindu-şi în tihnă cafelele; nici nu ascultau glumele ce veneau înspre dânşii ca o ploaie de săgeţi. Noroc că boierul Furtună plecase de dimineaţă la o vie; dacă ar fi fost aici, poate că lucrurile n-ar fi rămas aşa: cum e dumnealui furios, le-ar fi dat îndată peste nas.

Peste câtva timp se coborî din trăsură şi boierul Buhtea; când zări pe Neagu, întoarse capul şi se duse întins la masa boierilor, de se aşeză cu spatele la dânsul.

La intrarea lui, tineretul coborî glasul.

— Ce dracu bre, parcă ne-ar fi frică de dânsul; ce-aţi amuţit aşa?

— Ştii una, Neagule? Eu găsesc că ar fi vremea să dai grozavului istuia peste nas, şopti un altul.

Gheorghe Neagu se îngâmfă, porunci şampanie şi turnă prin pahare.

— Să bem, băieţi, în sănătatea celor de *acum*.

Costache Negură, naşul lui Gheorghe Neagu, dete cu jale din cap:

— El bea vinuri scumpe şi bietul tată-său abia o duce de azi pe mâine.

Neagu mai porunci şampanie; sângele tinerilor prinse a clocoti, glasurile se ridicară din nou.

— Ar fi bine să ieşim de aici, au început să se obrăznicească, spuse Boierul.

Când să plece boierii, Neagu băgă de seamă şi se grăbi să vorbească:

— Aveţi dreptate voi: obiceiurile învechite trebuiesc călcate în picioare ca şi interesele personale. Ruginiţii, cu orice preţ, înlăturaţi.

Boierii îngălbeniră de mânie.

Buhtea se întoarse către Costache Negură şi zise liniştit, dar cu glasul tare:

— Să-i spui lui Mihalache, din partea mea, că rău a făcut că nu şi-a urecheat la vreme *mucosul*.

Apoi ieşi, cu capul sus, din cafenea, urmat de ceilalţi...

Tinerii amuţiră: tocmai după ce se duseseră boierii, îşi veniră în fire de cele auzite. Neagu începu să strige în gura mare că-i va arăta el cine-i mucosul. Tinerii îi ţineau hangul; după părerea tuturor, duelul era de neînlăturat: „Auzi dumneata, să se insulte un deputat, reprezentantul păturii culte, alesul tinerilor — oamenii de viitor ai ţării!“

— Cu ce s-a simţit insultat? strigă unul. Neagu nu i-a spus-o personal. Dacă şi-a luat-o asupra dumisale, înseamnă că se cunoaşte singur mai bine de cum îl ştim noi.

— S-au dus vremurile dumisale; astăzi nu ne mai sperie cu bătrâneţea.

— Bătrân-nebătrân, cum ştie să arunce vorbele, trebuie să ştie să-şi deie socoteală de ele, strigă Neagu.

Fireşte, după ce se domoliră puţin, se puse la cale duelul. Aleseră pe doi mai vorbăreţi, să se ducă la boier ca martori ai lui Neagu; acesta, cu ifosul lui, hotărî condiţiile: aveau să se bată cu pistoalele: trei focuri, unul la 30 şi două la 25 de paşi; rănile uşoare să nu se ţină în seamă.

Unul se apropie de Neagu:

— Dar tu ştii că pe vremuri boierul a fost un trăgător vestit.

— O fi fost pe timpul lui Moruz, răspunse Neagu; azi nu-l vezi că tremură ca o gelatină?

Toţi râseră de spiritul lui Neagu.

Ş-apoi nu era doar întâiul duel al lui Neagu; prin străinătate avusese cu ghiotura; rănise în toate. La lucruri de acest fel era un norocos de frunte. Luară înţelegere ca, într-un ceas, să se întâlnească

la unul din ei, să chibzuiască răspunsul boierului, care se putea prea bine să nu primească; apoi se împrăştiară.

Dintre toţi, cel mai încredinţat că boierul Buhtea, cu toată bătrâneţea lui, o să primească duelul, era Gheorghe Neagu. Dânsul se gândea cu bucurie la faima care avea să-l acopere după acest duel, chiar dacă numai ar fi rănit pe boier. Ce vorbă! Era cea mai frumoasă întâmplare ce-i venea în viaţă, mai frumoasă chiar decât deputăţia. Ş-apoi se ducea mai încrezător ca totdeauna în norocul lui; ce spusese mai adineaore, că boierul o fi fost trăgător vestit pe timpul lui Moruz, o spusese, nu din glumă, cum o luaseră ceilalţi, ci încredinţat că e aşa; pe când ochiul lui era tot atât de ager ca acum doi-trei ani în urmă...

Boierul îşi citea gazeta, când cei doi martori sunară clopoţelul. Buhtea le ieşi înainte, de-i primi. În faţa lui, ifosul obişnuit al celor doi tineri pieri; începură foarte încurcaţi:

— Vă rugăm să ne iertaţi... O afacere... O afacere de onoare ne aduce... Suntem foarte mâhniţi...

Boierul zâmbi.

— Înţeleg mâhnirea dumneavoastră, şi e păcat, căci sunteţi tineri; în schimb, o să vă trimit pe doi bătrâni mai veseli.

Tot timpul cât vorbi, îi ţinu în picioare, în sală.

Martorii hotărâră locul de întâlnire cu boierii, apoi mai îngânară două-trei cuvinte şi-o şterseră foarte bucuroşi că scăpau de cei doi ochi ce le sfredeliseră într-o clipă toate gândurile. Când se văzură în trăsură, răsuflară din greu:

— Uf! afurisit boier! Parcă l-ar fi chemat la chef; ce Dumnezeu, nici n-a tresărit. Cum i s-o fi părut lui Neagu că tremură? Îi cât un brad, omule!

La vestea că boierul primise să se bată, Neagu şi cu prietenul lui săriră în sus de bucurie.

— E vorba că ne-a ţinut toată vremea în sală ca pe nişte câini.

Tinerii se înfuriară:

— Să nu-l cruţi, Neagule, ţipa care mai de care.

— Nu vă fie frică, le răspunse dânsul, vă curăţ eu pădurea de toate uscăturile, în scurtă vreme.

*

Buhtea trimise trăsura la conul Sandu Dragoş, cu o scrisoare prin care-l ruga să vie numaidecât împreună cu boierul Anghel Iuraşcu.

Într-un sfert de ceas, cei doi boieri suiau scările: conul Sandu Dragoş, scurt şi gros; conul Anghel Iuraşcu, de aceeaşi statură, dar mai slab. Până în susul scărilor, conul Sandu se făcuse numai o apă de năduşeală.

— Ne-ai adus pe sus, boierule, ce prăpăd o fi? Bietului Sandu i-a ieşit sufletul suind în fugă scările.

— Bine-aţi făcut că v-aţi grăbit, le spuse boierul, căci iată cum stă lucrul.

Ajunşi în odaie, boierul le povesti în câteva cuvinte ce era şi de ce-i chemase.

Conului Anghel îi trecu veselia, iar conul Sandu rămase cu mâna în buzunarul unde-şi căuta batista, să se şteargă pe frunte.

— Boierule, începu conul Anghel, să-mi îngădui să-ţi vorbesc câteva cuvinte; eu cred că ar fi să te cobori prea jos primind să te baţi cu un om ca Gheorghe Neagu, pe care l-ai miluit de atâtea ori şi care, în schimb, te bârfeşte şi pe dumneata ca şi pe noi toţi.

Conul Sandu prinsese la suflet:

— Şi eu cred tot aşa, boierule, zise dânsul.

— Eu nu socotesc astfel, dragii mei, şi voi trebuie să faceţi ce vă rog eu, răspunse boierul. Gheorghe Neagu o fi el un om de nimic, dar astăzi are un loc în sfatul ţării; locul acesta l-am ţinut şi eu, şi tu, Sandule, şi bietul Pară până mai deunăzi; dacă nu cinstim omul, să-i cinstim locul care-l are el. Ş-apoi, boierilor, mâine-poimâine ne ducem; mai avem acolo câţiva ani de viaţă, nu vreau ca tocmai la sfârşit să lăsăm o amintire jignitoare, să se vorbească pe urma noastră ca pe urma unui neam de iepuri. Lumea te judecă după ce aude...; dar nu mă duc cu gândul să-l împuşc; uite, mi-i martor Dumnezeu.

Boierul se întoarse spre iconostas şi-şi făcu cruce.

— Tocmai asta mă nelinişteşte, boierule, răspunse conul Anghel. Ştiam eu, fără să-mi spui, că nu te duci cu gândul să-l omori, dar vezi că dânsul vine cu gândul să te ucidă. Boierule, omul acesta n-are suflet. N-o să te cruţe, Doamne fereşte. Bagă de seamă că nu cruţă nici pe cel care i-a dat viaţa.

— Nu, coane Anghele, nu-l crede atât de fără suflet. Neagu face asta de falã.

— Boierule, o face ca să te omoare. Dar deoarece dumneata crezi că trebuie să te baţi, înseamnă că ai judecat bine. Iartă-mă că mi-am dat şi eu părerile, sufletul unui prieten se moaie uşor. Ne ducem.

— Să primiţi orice condiţii v-or pune şi să potriviţi ca mâine să ne batem cât mai de dimineaţă.

Boierii îşi luară ziua bună; Buhtea ieşi după ei în cerdac. Pe scara de jos, conul Sandu se întoarse:

— Te găsim mai târziu acasă, să-ţi aducem răspunsul?

— Nu-i nevoie să vă trudiţi, dragii mei; mâine, la şase dimineaţă, vă aştept să luam împreună cafeaua; îmi veţi spune atunci cum aţi hotărât.

După ce plecară, Buhtea se plimbă puţin prin cerdac; gândurile îl ţinură câteva clipe legat de întâmplarea de după prânz, apoi liniştea i se coborî în suflet. Nu era omul care să se lase pradă închipuirilor ce pun, atât de uşor, stăpânire pe minţile oamenilor slabi.

Boierul se coborî în grădină şi-o luă printre teii ale căror ramuri se împreunau deasupra, cufundând aleea în întuneric; departe, la capătul celalt, apusul se zărea puţin, ca lumina unei candele ce clipoceşte într-un altar. Boierul se opri, privi într-acolo, apoi păşi uşor pe nisipul moale.

Îi lipseau copiii nepotului, ce-l întovărăşeau totdeauna în plimbările prin grădină. Amintirea lor îl făcu să zâmbească de mulţumire.

La capătul aleii grădina se prăvălea în vale; dincolo de umbra copacilor lumina izbucni ca o flacără.

Boierul puse mâna streaşină deasupra ochilor şi rămase multă vreme cu privirile pierdute, până departe, în adâncul zării, unde bulgărele de aur se topise, înecând cerul şi pământul.

Degrabă seara avea să se lase uşoară, ca aripa unei păsări ce vine de departe.

Târziu, boierul se întoarse în cerdac, unde îl aştepta masa. După ce gustă din mâncare, porunci de-i aduse un jilţ, se aşeză într-însul şi-şi apinse o ţigară.

*

Vestea că Buhtea se va bate în duel străbătu ca fulgerul tot târgul. Nimeni nu se aşteptase să ajungă lucrurile până aici. „La urma urmei, îşi ziceau cei mai mulţi, ce mai vor băieţii aceştia? Îşi aleseseră pe unul dintre ei, batjocoriseră, pe toate potecile, pe toţi cei dinaintea lor, şi-acum, când ajunseseră să le spuie bătrânilor în faţă cele ce scriseseră prin gazete, să provoace la duel pe cel care-i pusese la locul lor? Pe cine! Pe boierul Iorgu Buhtea, omul căruia nu era nimeni în ţinut să nu-i datorească recunoştinţă!“

În câteva ceasuri, tot târgul trecuse de partea boierului Buhtea. Boierii îşi chemară băieţii şi, sub jurământ de afurisenie, le luară cuvântul că nici nu se vor uita la cei din şleahta lui Neagu, care-şi necinsteau neamul.

Boierul Furtună află tocmai seara, târziu, când se întoarse de la vie, vestea duelului.

Coana Măndiţa nu se pricepea cum să i-o spuie:

— Ştii, Vasile, că Gheorghe Neagu v-a făcut ruginiţi în cafenea?

Boierul se făcu foc:

— Măndiţo, astfel de lucruri să nu-mi spui mie. Eu nu vreau să ştiu ce se vorbeşte în dosul meu.

— Da vezi că cuscrul l-a făcut *mucos*.

— Ei şi? foarte bine i-a făcut.

— Mâine se bat cu pistoalele, Vasile dragă.

Boierul sări în sus:

— Ce spui?

Conul Vasile se repezi, îşi luă bastonul cel gros şi o porni pe uşă, curat ca o furtună.

Se duse întâi la boierul Iorgu: acesta se culcase. Atunci o luă înapoi spre boierul Trufanda. Îl zări în cerdac:

— E adevărat, Alecule, că Boierul se bate mâine cu nemernicul acela?

— Adevărat, Vasile.

— Aşa? atunci să-i arăt eu deputatului duel moldovenesc.

Şi se repezi îanoi spre cafenea.

Sângeros şi neiertător, boierul Furtună nu putuse în viaţa lui să se stăpânească.

Vestea aceasta îl tulburase ca niciodată.

Intră în cafenea, se opri lângă uşă şi strigă lui Ghiţă de se cutremurară geamurile:

— Mă rog, aici îi deputatul? aici îi nemernicul cela? Să-l învăţ eu cum se bate la duel.

Toţi încremeniseră. Neagu, spre norocul lui, lipsea; altfel, ar fi făcut cunoştinţă cu mâna de fier a boierului Furtună. Câţiva filfizoni se strecurară, care pe unde putură.

— Să-i spui, Ghiţă, că de mine nu scapă nici în bortă de şarpe. Aşa să-i spui, mă rog dumitale.

Apoi se întoarse către cei de primprejur:

— La asta aţi ajuns, să vă poarte copiii de nas! De dânşii s-aveţi parte!

Boierul Furtună izbi uşa şi ieşi. Cum ajunse acasă, începu să se plimbe prin odaie. Nu putu dormi toată noaptea. În zorii zilei, dădu poruncă să înhame caii şi porni la boierul Iorgu.

Trăsura boierului Furtună intră după trăsura în care veneau boierii Iuraşcu şi Dragoş.

Buhtea le ieşi întru întâmpinare.

— Ce vânt, Vasile, îl întrebă, râzând, pe boierul Furtună.

— Acelaşi care i-a suflat şi pe dumnealor, răspunse el, arătând spre ceilalţi doi.

Apoi, fără să se mai oprească:

— Nu zic, boierule, bine ai făcut că ai primit să te baţi, să nu creadă dumnealor că nu mai putem de frică, dar oricum, de eram ieri ziua aici, îl lipseam eu pe *filfizon* oricum de cinstea de a se bate cu dumneata în duel. Îi dădeam o învăţătură care să facă cel puţin cât jumătate din cele ce n-a ştiut tată-său să-i deie.

Furtună spuse toate acestea repede, fără să răsufle; i se suise sângele în obraz.

— Linişteşte-te, Vasile, o să treacă şi asta.

— Ei! boierule, oricum de repede or trece, pe urma acestor fapte rămâne mult!

Intrară în casă. Feciorul îi pofti în sufragerie, unde-i aştepta cafeaua cu lapte. Se aşezară liniştiţi în jurul mesei. Dragoş apucă pe boierul Furtună de braţ:

— Închipuieşte-ţi, Vasile, boierul crede că Neagu face lucrul acesta numai de fudulie, în vreme ce dânsul ţipa aseară pe toate potecile că o să-i arate el.

Boierului Furtună i se ridică iar sângele în obraz, se apropie de boierul Buhtea şi vorbi, privindu-l drept în ochi:

— Aşa! Iartă-mă, boierule, dacă ţi-oi spune o vorbă mare. Uite, jur pe Toader şi pe copiii lui, dacă te vei duce să te baţi cu gânduri de acestea; să-l culci la pământ, boierule. De-abia îi scăpa ţinutul şi pe tată-său de dânsul.

Buhtea îşi duse mâna pe frunte şi rămase câteva clipe gânditor.

— Dă, în adevăr, mare vorbă ai spus, Vasile; ce vrei, mie tot nu-mi vine să cred că-i atât de câinos la suflet... Dar mai ştii! adăugă gânditor boierul.

— Să ne mulţumim, Vasile, că vor să ne împuşte făţiş şi nu ne omoară pe la spate, noaptea, într-un colţ de uliţă, zise Iuraşcu.

Câteşipatru tăcură şi sorbiră cafeaua.

După ce sfârşiră, boierul Dragoş le spuse condiţiile şi locul. Aveau să se bată la opt ceasuri, în pădurea de la Cotul Luncii, într-o poiană de lângă iaz.

Boierul Furtună se ridică de la masă şi începu să se plimbe furios:

— Şi mai crezi că nu vrea să te omoare când îţi pune astfel de condiţii! Filfizonul, ori că e nebun, ori o fi crezând că nu mai eşti în stare să ţii pistolul. Din două una.

Buhtea se ridică şi-şi luă pălăria.

— Să ne grăbim, o să fim tocmai bine acolo.

Boierii ieşiră în sală. Buhtea rămase în urmă; se duse în faţa iconostasului, îşi făcu de trei ori cruce, apoi ieşi liniştit după ceilalţi. În prag, şopti lui Furtună:

— Dacă s-o întâmpla ceva, să chemi pe Toader.

Furtună se gândi puţin:

— Boierule, merg şi eu.

— Nu se poate.

— Merg şi rămân în trăsură, de-o parte.

Peste câteva clipe cele două trăsuri ieşiră una după alta pe rohatca târgului.

*

O dimineaţă înecată în lumină. Cerul curat şi ca suflat cu aur în bătaia soarelui se înălţase parcă mai sus, doar va încăpea între dânsul şi pământ mai multă frumuseţe. Dealurile se înşirau unele după altele, acoperite de roada crudă, verde ca buraticul; până la ele, câmpuri întregi de romaniţă se aşterneau albe, ca nişte pânze; deasupra lor, lumânărelele îşi ridicau vârfurile bătute cu fluturi ce pâlpâiau repede din aripi, ca nişte flăcări gata să se stingă. Drumul mergea printre valurile de iarbă care, în faţă trăsurilor, păreau că se dau la o parte, apoi, la spate, se împreunau iarăşi. Deasupra, ciocârliile se ridicau sus-sus, bătând din aripi, ciripind prelung şi dulce. Departe, încolo, iazul: oglindă pe faţa căreia razele soarelui se sfărâmau într-o pulbere

scânteietoare. Din marginea iazului se ridica pădurea; copacii parcă răsăreau din apă, împrăştiindu-se ca sub o vrajă, pe şesul din preajmă.

— Ce dimineaţă frumoasă, boierule! zise Dragoş.

Buhtea nu-l auzi. Frumuseţea aceasta îl răpise. Nici un gând nu-i cutreiera mintea, niciodată nu se simţise mai fericit, căci niciodată firea nu i se păruse mai ademenitoare. Cât de departe era de cele ce trebuiau să se întâmple! Boierului Buhtea i se părea la început că merge la moşie, încolo, după dealurile acelea, unde Toader cu nevasta şi copiii îl aşteptau. Apoi şi gândul acesta i se aşeză tihnit la fundul minţii, şi privirile i le răpiră câmpul cu lanurile şi zarea aurită.

În schimb, boierul Furtună privea toate acestea cu nişte ochi din care ţâşnea mânia, ca apa dintr-un izvor proaspăt. Nemernicia omenească îl înfuria până la nebunie.

Se gândea dacă n-ar fi mai bine să oprească trăsura, să aştepte pe ceilalţi, căci credea că le luase înainte, să umfle *deputatul* pe sus şi, într-o grabă de cai, să-i facă o baie în iaz, ca să-l vindece de fierbinţeală.

La boierul Furtună hotărârile, oricare ar fi fost ele, nu sufereau întârziere; opri trăsura şi întrebă pe nişte ţărani ce treceau înspre târg:

— Aţi mai întâlnit vreo trăsură înaintea voastră?

— Sărutăm mâna, coane Vasile, una cu vro patru-cinci cuconaşi, pe la Cotul-Luncii, intra în pădure.

Furtună mormăi supărat şi dădu poruncă vizitiului să mâie înainte.

După câtăva vreme trăsurile intrau în pădure. Buhtea cu cei doi martori ai săi se coborâră şi o luară încet spre locul de întâlnire. Mai la o parte era trăsura lui Neagu.

Când ajunseră în poiană, martorii se salutară. Neagu parcă nici nu-i văzuse; îşi aprinse o ţigară şi se plimba cu mâna în buzunar. La vederea lui, boierul îşi aminti mai bine pentru ce venea aici şi simţi un dezgust ce, fără îndoială, i se arăta pe faţă deoarece tinerii, luându-l drept un semn de frică, se duseră numaidecât de şoptiră ceva lui Neagu, care râse cu poftă.

Lipsea numai domnul Franţ. Peste câteva clipe însă, huruitul năbuşit al unor roate aducea vestea că doctorul venea şi el. Bietul om

sări de departe din trăsură şi alergă către boier, rugându-l să-l ierte de întârziere. Era galben la faţă, căci până acum nu mai luase parte la nici un duel; pentru dânsul, aceste fapte erau adevărate nebunii; n-avea ce se face acum, căci era doctorul de casă al boierului.

Adunându-se câteşipatru martorii, aleseră partea cea mai largă a poienii; unul dintre martorii lui Neagu şi boierul Iuraşcu măsurară pe rând treizeci de paşi. Boierul se aşeză liniştit într-un capăt, în celălalt Neagu, zâmbind ironic.

Traseră la sorţi pistoalele şi căzură ale lui Neagu; Dragoş le încărcă în faţa tuturor, apoi citi cu glas tare condiţiile. Nici unii, nici alţii nu se gândeau să mijlocească împăcarea; din partea boierului, acest pas ar fi fost o slăbiciune de care Neagu şi-ar fi bătut joc.

Totul fiind gata, martorii se dădură în lături; doctorul Franţ îngălbeni, tinerilor parcă li se mai stinsese încrederea; Neagu, cu privirea batjocoritoare, aştepta. Numai Buhtea, liniştit, se uita departe.

Iuraşcu le strigă:

— Fiţi gata!

Apoi, după ce numără de trei ori, porunci scurt şi apăsat:

— *Foc!*

Detunăturile răsunară deodată; pădurea clocoti ca într-o clipă de vijelie.

Boierul Buhtea ţinuse pistolul în sus, glonţul trecu prin frunzişul copacului din faţă; câteva frunze rupte fluturară prin aer.

Fiecare rămase la locul lui.

Neagu, care se încredinţase că boierului în adevăr îi tremura mâna, părea grozav de mirat că şi dânsul trăsese rău. Nu înţelegea cum de nu lovise pe boier.

În această vreme, Iuraşcu se pregătea să măsoare cei cinci paşi ce trebuiau scăzuţi la al doilea foc, când domnul Franţ le strigă că boierul e rănit.

Toţi priviră miraţi; însuşi boierul nu înţelegea cum de nu simţise nici o durere. Domnul Franţ veni şi-i ridică mâna; o şuviţă de sânge i se cobora de sub mânecă printre degete. Doctorul îi ajută să-şi scoată

redingota şi-i ridică uşor mâneca, udată de sânge, a cămăşii. Glonţul îi scrijelise puţin braţul.

Doctorul lui Neagu se uită.

— O simplă zgârietură, zise el.

Dar domnul Franţ era pentru încetarea duelului.

— Dumneata eşti aici numai ca doctor, îi zise unul dintre tineri.

Boierul se uită la Iuraşcu; acesta îl înţelese.

— La loc, strigă dânsul.

Boierul îşi puse redingota; se măsurară câte doi paşi şi jumătate de la fiecare luptător, apoi, după ce aceştia îşi luară locurile, Dragoş încărcă din nou pistoalele.

Buhtea privi pe Neagu; ochii acestuia sticleau. Boierul înţelese că al doilea glonţ al lui Neagu avea să vie mai drept ca cel dintâi, îşi aduse aminte de cuvintele lui Furtună, tresări şi-şi incruntă sprâncenele.

Glasul lui Iuraşcu se auzi iarăşi, scurt şi apăsat:

— *Foc!*

Pădurea clocoti din nou. Mâna boierului căzu în jos, scăpând pistolul; glonţul îl lovise de astă dată în braţ. Neagu rămase puţin cu pistolul ridicat, apoi îl scăpă, aruncă o privire spre boier, se clătină şi căzu în genunchi, rostogolindu-se pe o coastă. Sângele îl năbuşi pe gură, horcăi de câteva ori şi rămase nemişcat.

Doctorii alergară; domnul Franţ, tremurând, se plecă peste rănit, apoi, după câteva clipe abia, îngână:

— *Este* mort.

Filfizonii împietriseră în loc, galbeni ca moartea. Pe boierul Buhtea îl apucă un tremur uşor, ochii i se umeziră şi un şir de lacrimi îi lunecă pe obraz.

— Haide, boierule.

Furtună, îngrijat, sărise din trăsură la cel dintâi foc şi ajunsese pe locul de luptă în clipa când Neagu cădea lovit drept în inimă; acum apucase pe boier de mână, să-l ducă spre trăsură: parcă şi lui i se muiase sufletul. Dar când îi văzu mâneca udă de sânge, se înfurie.

— Iată pe cine ai fi cruţat.

Sprijinit de către Furtună, boierul plecă, de-abia mergând, din poiană...

Când se coborî din trăsură acasă şi vroi să intre înăuntru, boierul Buhtea căzu în faţa uşii, ca lovit de trăsnet. Furtună şi cu slugile îl ridicară şi-l duseră pe un pat, îl desfăcură la piept şi-l stropiră cu apă, dar boierul nu dădea nici un semn de viaţă; tremurătura uşoară, ce-i mişcase faţa la început, se stinsese, şi acum părea că moartea îşi pusese stăpânire peste întreg trupul.

După câteva clipe, veni şi domnul Franţ; Furtună îl duse pe sus lângă boier. Doctorul se aşeză pe pat şi căută bolnavul cu mare băgare de seamă. Când ridică în sus capul, ochii boierului Furtună păreau că vor să-i smulgă răspunsul: întâmplarea ce avusese loc zdrobise sufletul boierului Buhtea; mâhnit peste măsură, avusese o năvălire de sânge la creier; de scăpat, doar o minune cerească dacă şi-ar fi trimis puterea. Inima cea de piatră a boierului Furtună se topi de astă dată ca un bulgăre de ceară într-o grămadă de jăratic, şi începu să plângă ca un copil.

Un vătaf încălecă şi porni la moşie, să cheme pe Toader.

. . . .

Toţi doctorii din târg veghează pe rând patul bolnavului. În trei zile, Toader ajunsese ca o umbră; boierii uitaseră de toate, nici nu mâncau, nici nu dormeau, stăteau toată ziua lângă doctori, aşteptând vreo veste mai îmbucurătoare: dar aceştia dădeau deznădăjduiţi din cap.

Boala boierului mâhni întreg ţinutul; dacă moartea lui Neagu era privită ca o răsplată, apropiatul sfârşit al boierului era ca o nefericire pentru toţi. Acum de-abia începeau a simţi lipsa sufletului ales cum nu mai era altul.

În dimineaţa zilei a cincea, boierul Iorgu Buhtea se stinse fără nici o tresărire. Când se răspândi vestea morţii lui, norodul năvăli în curte... Fiecare trecu prin odaia încărcată cu flori, în mijlocul cărora boierul stătea în sicriu, cu faţa liniştită ca într-un somn cutreierat de vise

senine. Toţi îi sărutau mâna; de o parte, boierii plângeau cu suspine, căci cu boierul Buhtea li se ducea şi lor o parte din suflet.

În ziua de îngropare, când boierii se pregăteau să coboare sicriul în pataşcă, o trăsură îşi făcea loc printre miile de oameni ce se strânseseră din întreg ţinutul. Şi nimănui nu-i venea să creadă că într-însa venea, îmbătrânit ca de o sută de ani, boierul Mihalache Neagu.

Câţiva îl ajutară să suie scările, iar boierul Furtună, când îl zări, se înduioşă şi-i ieşi în cale. Boierii se dădură la o parte, iar bătrânul Neagu se ridică, tremurând, pe catafalc, şi căzu deasupra sicriului, în hohote de plâns:

— Iartă-mă, boierule, căci m-ai pedepsit de două ori, de două ori!

Din volumul

CEA DINTÂI DURERE

(1907)

CEA DINTÂI DURERE

Am crescut pe uliţa boierească a Iaşului, pe „Podul-Verde“, cum i se zicea odată, în faţa grădinii lui Mihai-vodă Sturza şi-n coasta pădurii Copoului. Am crescut pe uliţa din capătul căreia privirea pătrundea până departe, spre şesul întins, în fundul căruia Cetăţuia se ridica deodată, ca înălţată de nişte braţe uriaşe, mândre că pot scălda în razele soarelui un asemenea giuvaier. Am mai apucat încă pe cei de pe urmă boieri, îmbrăcaţi totdeauna în haină neagră, cu pălării înalte, rătăcind pe sub aleile de tei, cu ochii pierduţi în urmărirea unui vis ce nu se poate îndeplini. Îmi aduc aminte cum ascultam, toată ziua, trâmbiţele, al căror glas războinic făcea să răsune cazărmile ce ne înconjurau casa. Toată lumea militărească era tăbăruită lângă noi, *„la deal“*. Nu o dată am rămas uimit, în poartă, când regimentul *de linie* pornea la paradă, cu tamburul-major în frunte, un ţigan cât un munte, purtând în cap o căciulă de urs, cât o baniţă de mare, haine numai aur, şi-n mână un buzdugan pe care îl azvârlea în aer de se rotea de două ori, apoi îl prindea în palmă şi-l ţinea o clipă sus, până ce clocotea glasul de tunet al tobei celei mari. Din poarta ogrăzii duceam mâna la pălărie, să salut milităreşte pe tata, care mergea călare în fruntea batalionului. Tata, parcă-l văd, se uita de sus, pleca sabia spre gâtul calului, ca să-mi răspundă, iar eu mă credeam un soldat straşnic.

Multe am văzut în uliţa aceasta, în multe întâmplări am fost şi eu amestecat, şi multe lucruri de pe acea vreme sunt închise în sufletul meu. De unele nu-mi aduc aminte, îs ascunse bine colea, şi cine ştie dacă vreodată farmecul sau durerea lor vor răsări iarăşi în mintea mea, cum răsar, în unele nopţi, dârele luminoase ale fărâmiturilor de

stele. Cine ştie! Dar unele din aceste întâmplări mi-au rămas săpate în amintire cu o atât de mare putere, încât oricând le pot vedea, le pot povesti, cum aş putea spune cea dintâi rugăciune pe care mama m-a învăţat s-o înşir: cu mâinile împreunate şi-n genunchi, în faţa icoanei de deasupra pătişorului meu...

De multe ori m-am gândit la cea dintâi durere ce-am simţit-o în inima mea de copil. O pot povesti aşa cum aş fi văzut-o aseară, cu înţelegerea mea de acum, cu ochii şi inima mea de atuncea.

...Poate să fi avut vreo cinci-şase ani. Într-o seară mă jucam în grădinuţa din faţă. Cum făceam grămezi de nisip, deodată clocoti strigătul grabnic şi deznădăjduit al trâmbiţei de foc. Şi într-o clipă năvăli, în goana nebună a cailor, şirul întreg de care cu soldaţi, ale căror căşti galbene tăiară repede o dungă luminoasă în înseratul zilei. Apoi a fost un învălmăşag de trăsuri, de călăreţi, de ofiţeri, de soldaţi alergând mai mulţi, sub comanda cuiva, sau singuri, în gâfâiala fugii. Se opreau unii pe alţii, se întrebau, sau îşi strigau vorbe de-abia spuse, apoi se aruncau în aceeaşi goană grozavă. Un soldat sosi cu un plic; după câteva clipe am văzut şi pe tata, cu chipul îngrijat, trecând pe lângă mine fără să mă vadă. Mă rezemasem de parmaclâc, în colţul grădinuţei, şi priveam cu plăcere la neobişnuita mişcare a uliţei.

Peste puţin veni în fugă slujnica noastră, mătuşa Smaranda. Am văzut-o ieşind până în mijlocul străzii, ţipând speriată: „Vai de mine, arde târgul!“ Atunci m-am strecurat printre două jaluzele desprinse, şi bătrâna s-a trezit cu mine lângă dânsa. M-am uitat şi eu: în fund, cerul se rumenise, unde de fum negru se ridicau în văzduh şi, uneori, câte un smoc de scântei scăpăra ca nişte mărgele împrăştiate. Ne-am întors lângă poartă. Un călăreţ trecu în goană; nu mult după aceea, alte pâlcuri de soldaţi se perindară, ca nişte vedenii. Seara se aşezase uşoară; odată cu răcoarea ei, veni un miros acru şi înecăcios; rumeneala cuprinse tot cerul, iar vârfurile copacilor din grădina lui vodă se auriră; mişcate de vânt, păreau nişte flăcări ce ardeau legănându-se. Peste tot se întinsese o lumină dulce, de vis. Mătuşa Smaranda întrebă pe un trecător: „Mă rog dumitale, ce arde?“ Acesta îi răspunse din

treacăt: „Uliţa Mare“. Bătrâna îşi rosti numele, cum obişnuia să facă la orice întâmplare ce-i redeştepta mila sau mâhnirea: „Smărăndiţă, Smărăndiţă!“ Şi iar se făcu tăcere. Numai de departe venea vuietul năbuşit al unui zbucium. Mă cuprinsese o frică neînţeleasă. Deodată, gândul mi se opri la mama, care plecase în târg. „Dar mama?“ întrebai îngrijat. Bâtrâna mă trase mai lângă dânsa şi-mi răspunse: „O să vie, conaşule, n-ai mata teamă“.

Nu ştiu cât vom fi stat în această aşteptare încordată. Mama nu mai venea, nici tata, care pornise pe urmă. Deodată răsunară nişte paşi trăgănaţi. Privirăm în lungul uliţei. În curând puturăm desluşi pe cei ce veneau: erau doi soldaţi care duceau o năsălie. În dreptul porţii dânşii se opriră: de sub pătura ce acoperea năsălia ieşea un horcăit răguşit, care se stingea cu totul o clipă, apoi izbucnea din nou. Am auzit bine şi mi-a rămas săpat în adâncul minţii fiecare cuvânt din convorbirea celor doi soldaţi. Cel dintâi se întoarse şi spuse, cu glas plin de spaimă: „Moare, măi“. „Da, moare“, îi răspunse celalt. Întâiul urmă: „Să-l punem ici, în dosul porţii, să-şi deie sufletul în linişte“. „Să-l punem.“ Când zăriră pe mătuşa Smaranda, o trimiseră repede: „Fă-ţi pomană şi adu o lumânare.“

Bătrâna se zăpăci, alergă numaidecât, şi pe mine mă lăsă singurel lângă stâlpul porţii. Soldaţii nici nu mă văzură poate. Aşezară năsălia în ogradă, chiar lângă parmaclâcul grădinuţei, şi unul dintre ei ridică pătura. Lumina felinarului din faţă se întindea până acolo. Horcăitul se auzi desluşit, aerul serii parcă-i dase putere; cel ce sta întins, un pompier, înghiţea în gâlgâiri adânci, parcă ar fi băut, însetat, apă. O grijă de ceva ce nu înţelegeam mă făcuse şi mai mititel şi mă ţintuise locului. Pieptul pompierului se ridica des, ca nişte foi. „Scoate-i casca“, spuse unul dintre soldaţi. Celalt îi luă binişor casca.

Atunci se petrecu ceva groaznic. Pompierul scoase un strigăt de durere, un strigăt aşa de adânc, că mi s-a părut că ieşise din fundul unei hrube, de sub picioarele mele. Apoi, cu cea din urmă putere, vroi să se scoale, se prăvăli pe o coastă şi se răsturnă jos, trântind pe

soldatul ce se plecase peste dânsul. Casca se rostogoli până lângă mine. Rănitul rămase pe pământ, zbătându-se, iar faţa i se acoperi ca de un văl negru, ce se întindea cu încetul şi pe jos: îi izvora sângele din cap.

Toate acestea s-au petrecut cât ai clipi. Nici n-am avut vreme să mă înspăimânt. Aproape în aceeaşi vreme putusem auzi, la spate, glasul mamei: „Ce-i aici?“ Apoi acel al tatei, întrebând pe soldaţi: „Ce e, ce faceţi?“ Când mama se apropie şi înţelese ce se petrecea, şi când, întorcându-se, mă zări pe mine, se azvârli, cu un ţipăt, să mă ieie în braţe: „Pentru numele lui Dumnezeu, ce cauţi tu aici?“ Mă ridică, apoi îmi întoarse capul cu mâna şi mi-l sprijini de umărul ei.

În această vreme veni şi mătuşa Smaranda. Am auzit scrâşnetul chibritului ce aprindea lumânarea, am auzit cele câteva cuvinte, întretăiate, ale soldatului ce povestea tatei: „Un zid dărâmat... da, peste dânsul... scos de sub dărâmăturile unei bolţi“... Apoi o clipă de linişte, şi pe urmă un suspin, un suspin lung, de uşurare, ca al unui om care se aşază să se odihnească după un drum lung. Simţii tremurul mamei. Tata o luă de braţ: „Hai, ce stai şi tu; hai, dragă“. În urmă, glasul bătrânei tânguia: „Smărăndiţă, Smărăndiţă!“

În noaptea aceea n-am putut dormi. Într-un răstimp mi se păru că lumina candelei se înalţă, se subţiază şi se toarce mereu din caierul luminat al paharului, apoi se întinde de se strânge ghem împrejurul unei căşti mari ce spânzura deasupra patului meu. Am ţipat, a alergat mama lângă mine, şi toată noaptea mi-am simţit mâna într-a ei.

A doua zi m-am jucat, ca de obicei. Tot ce privisem cu o seară mai înainte se ştersese ca un vis. La întâmplarea din seara trecută nu mai gândeam, cum nu mai gândeam la zgâriiturile care mă usturaseră numai în clipa când mi le făcusem.

Dar a treia zi, rânduri-rânduri, soldaţi treceau în pas domol, cu toţi ofiţerii lor, cu drapelul şi cu goarnele ce sunau, duios, o rugăciune. „E o paradă, îmi spuse mama, care mă ţinea în braţe, o paradă, ştii, ca atunci când a venit generalul.“ Eu n-am crezut; căci de la fereastră am văzut sicriul purtat pe un tun, iar deasupra sicriului, casca. Şi atunci, din nou mi-a răsărit în minte seara aceea.

Din nou am văzut pompierul întins jos, vărsându-şi chinul în suspinul adânc ce mi se păruse că ieşise de sub pământ. Mi-am dat seama că acum îl duceau undeva, departe, că-l luau de lângă toţi ai lui, săracul! Şi-am avut acea presimţire nedesluşită a despărţirii ce cândva nu se poate înlătura, presimţire care se naşte odată cu noi. Nu pricepusem tot, dar înţelesesem destul. Şi, ca şi când cineva ar fi vrut să mă despartă şi pe mine de mama, am cuprins-o de gât cu amândouă mâinile şi-am plâns, zguduitor, cea dintâi durere a mea.

UCIGAŞUL

Ieşeam de pe sala întunecoasă şi umedă a tribunalului. Eram cu un avocat, un vechi prieten al meu. Cum străbăteam cu greutate prin împestriţătura de oameni pe care patimile şi ura îi poate aduna la un loc, trecu repede, prin faţa noastră, un condamnat, urmat de santinelă. Condamnatul, un domn foarte bine îmbrăcat, ţinea batista la ochi şi plângea cu sughiţuri.

Prietenul mi-l arătă şi-mi zise:

— Uite-l, a dat foc, pentru ca apoi să fie despăgubit, a lăsat pe drumuri nu ştiu câte familii, şi acuma, când se duce pe un an la puşcărie, plânge ca o muiere. Şi adăugă cu dezgust: Urâţi îmi sunt oamenii ăştia...

— Dragul meu, urmă el când ieşirăm afară în uliţă, cât am fost procuror, am avut de cercetat multe fapte. Şi m-am încredinţat că laşii cei mai mulţi sunt printre noi. Dumnezeu să mă ierte dacă-ţi spun că, din câţi oameni cunosc eu, nu se vor găsi zece care să-şi ia asupra-şi răspunderea faptei îndeplinite. Ca să-ţi dau o pildă de cum ştiu cei mici, cei umiliţi, să-şi primească soarta, să-ţi povestesc o întâmplare.

Am luat-o încet, pe sub copacii umbroşi ce mărgineau uliţa. Prietenul începu:

Eram pe atunci procuror la Iaşi. Se făcuse un omor la drumul mare, şi-a trebuit să plec repede cu trăsura. Am sfârşit cercetarea uşor; când am ajuns, jandarmii şi puseseră mâna pe şatra printre ţiganii căreia se găsea şi cel ce omorâse proprietarul. Ţiganul era dintre acei care ucid ca şi cum ar bea un pahar de rachiu, sau ar mânca o găină de furat. În mintea lui nu trăia deosebirea dintre un fapt şi altul. O

bestie. Ăştia nu pot intra în rândul oamenilor... Mă întorceam spre Iaşi, când, într-un sat, în dreptul primăriei, îmi ieşi notarul cu jandarmul înainte şi-mi spuse că, atunci chiar, se făptuise o rănire cu toporul.

Eram foarte grăbit, dar a trebuit să merg. Ne-am îndreptat cu toţii într-acolo.

Ograda era plină de oameni. Jandarmul i-a dat la o parte şi am intrat în casă. Rănitul era un om în vârsta mijlocie. Primise o muche de topor în cap, la ceafă, dar nu murise. Nu putea scoate însă nici o vorbă. Nici nu se gândiseră măcar să-l ducă la spital. Am poruncit să-l trimită în trăsura mea şi-am întrebat de cel ce lovise. Era vecinul, un moşneag. Am trecut alături. Într-o odaie joasă, pe pat, lângă un străjer, sta dânsul. Într-un colţ, în picioare, un om voinic — fecioru-său; iar lângă cuptor, bătrâna — nevastă-sa. Când am intrat, moşneagul s-a sculat în picioare. M-am aşezat pe un scaun, l-am chemat lângă mine şi l-am întrebat:

— Dumneata ai lovit cu toporul pe Criste Dămian?

Moşneagul răspunse dârz:

— Eu.

— De ce?

Bătrânul îşi trecu mâna peste gură, îşi potrivi mijlocul în chimir, se uită pe sub gene la mine, apoi vorbi:

— I-am dat cu barda, pentru că, după ce mi-a înjunghiat purcelul, s-a ţinut şi ţantoş şi mi-a tras o palmă. Mi-a înjunghiat un purcel, purcelul de două luni, şi l-am prins, că l-am văzut cum îl pârlea dis-de-dimineaţă. Şi aista-i al doilea purcel care mi-l mănâncă, mânca-l-ar... Doamne iartă-mă...

— Ei, îi zic eu, şi pentru un purcel să omori omul?

Moşneagul dădu cu mâna, să n-am grijă:

— Nu mai moare el, că doar nu l-am lovit să moară. L-a bătut tot satul odată, şi n-a murit, că-i soi rău. Soiul rău nu moare.

— Şi cum l-ai lovit?

Moşneagul stătu puţin pe gânduri:

— Păi cum... Ia, aşa, bine...

— Nu: „Aşa, bine“! Spune-mi: cum?

— Păi... m-am dus în ograda lui şi i-am zis: „Măi, da’ purceii mei îs de făcut pomană pentru sufletul bunică-tei? De ce mi-i înjunghii, măi, c-o să te ieu de beregată.“ El atunci, cum era cu barda în mâna dreaptă, a trecut-o în stânga şi mi-a trântit o palmă zdravănă. Eu i-am smuncit barda şi i-am făcut o dată vânt. Şi Dămian numai ce-a căzut moale la pământ... Eu, când am văzut aşa, şi cum eram singur, că nu mai era nimeni cu noi, am strigat la fecioru-meu, să vie, să-mi ajute să ridicăm pe Dămian de jos, că ţipa şi gemea de durere. Pe urmă au venit şi oamenii de ne-au găsit pe amândoi, pe mine şi pe fecioru-meu, acolo... Iaca aşa...

În clipa aceasta se deschise uşa, intră un jandarm şi-mi aduse vestea:

— Să trăiţi, domnule procuror, până la spital rănitul a murit.

La vorbele acestea, moşneagul tresări uşor, dar rămase locului. În tăcerea care se făcu, glasul bătrânei se auzi de lângă cuptor: „Dumnezeu să-l ierte“. Apoi prinse să bocească. Moşneagul încercă să-şi facă cruce, dar se opri repede, spuse numai şi el: „Dumnezeu să-l ierte“.

Atunci din colţul odăii ieşi la lumină feciorul bătrânului. Veni, se alătură de tată-său, îl dădu cu umărul mai încolo şi zise:

— De-acu, lasă! Apoi se întoarse către mine: De-acu pot să spun: eu l-am omorât. Că tătuca nu credea să moară Dămian, aşa, dintr-o lovitură, şi-mi spusese, acolo, pe loc, să-l las pe dânsul să facă cele câteva luni de gros, că el tot îi bătrân şi eu muncesc mai din greu acasă, şi ajut mai mult mămucăi. Şi eu am lăsat să fie aşa, că Dămian n-a văzut cine l-a lovit, că eram numai eu cu tătuca, şi când i-a dat tătucăi o palmă, s-a şi întors să fugă, şi eu, cum eram cu barda în mână, că cioplisem un par să-l înfig într-o spărtură de gard, am văzut roşu şi l-am lovit pe la spate. Şi dacă a murit, Dumnezeu să-l ierte. Da’ eu tot nu puteam să trăiesc să ştiu pe tătuca în gros pentru mine, că m-ar fi muncit gândul.

Bătrâna bocea mai tare. Moşneagul îşi şterse fruntea de sudoarea ce-i picura pe faţă. Ceilalţi rămăseseră încremeniţi...

L-am arestat. Mai înainte de a-l ridica, mi-a cerut voie să se ducă într-un colţ. Acolo şi-a scos cizmele cu creţi, de şi-a pus o pereche ruptă de opinci. Şi-a lăsat cojocelul cel bun de pe dânsul şi a luat un mundir vechi. A sărutat pe rând mâna bătrânilor, şi-am dat să plecăm. La uşă se opri, de chemă pe tată-său. Apoi se căută în sân, scoase o basma, o desfăcu şi luă dintr-însa o hârtie galbenă. O întinse moşneagului şi-i spuse:

— Iată hârtia de plata ghirului; că te-o pune să-l mai dai o dată.

Apoi plecă fără să privească înapoi.

M-am plimbat încă mult cu prietenul meu, dar n-am mai vorbit nici unul. Ne cercetam sufletele.

TATĂ

— Te miri de ce mă găseşti mâhnit? mă întrebă prietenul meu, în ochii căruia căutam cercetător.

Iar după câtăva vreme adăugă:

— Mi-au plecat toţi copiii la ţară. Am rămas eu cu nevasta.

După ce spuse acestea, căzu pe gânduri. M-am uitat din nou în ochii mari, adânci, umeziţi de stropul lacrimii sfărâmat în repedele clipit al genei. N-am mai spus nici o vorbă. Mă gândeam la omul acesta potolit, mulţumit în mijlocul alor lui, lângă nevasta pe care o iubea mai presus de orice, alături de copiii fără de care nu putea trăi. Ce rar se găsesc oamenii aceştia şi cât n-am da să schimbăm, măcar pentru un an din traiul lor, întreaga noastră viaţă răvăşită, viaţă cu zilele spulberate de către furtuna dorinţelor şi plăcerilor neizbutite. Mă uitam cum a doua lacrimă răsărea iarăşi ca un bob de mărgăritar, în scoica de sidef a ochiului. Prietenul îmi vorbi:

— Tu, care eşti singur, dragul meu, nu vei înţelege mâhnirea mea. Ai venit acum la mine, peste câtăva vreme te vei întoarce iarăşi între cei patru pereţi ai odăiţei tale liniştite, între lucruşoarele puse şi rămase la locul lor de zile, de săptămâni întregi. Nici o schimbare nu vei găşi — aceiaşi salcâmi de la fereastră, aceleaşi strigăte pe uliţă, la acelaşi ceas, aproape aceleaşi scrisori săptămânale, şi, rar, aceiaşi prieteni care, fie vorba între noi, nu prea sunt legaţi sufleteşte cu viaţa ta de cunoscător al multor lucruri... Tu eşti singur, eşti deprins cu lâncezeala aceasta, care pentru mine e ucigătoare. În casa noastră trebuie să tresalte viaţa, s-o simţim. Uită-te împrejur: pentru că sunt la birou, să luăm de pildă cuţitul acesta de os; ieri, nu mai departe, nu l-am găsit la locul lui; l-am căutat un ceas, îmi trebuia să tai o

carte, şi de-abia l-am aflat, ştii unde? colo, sub vraful cela de cărţi. Îl ascunsese Sandi. Şi de câte ori am nevoie, de atâtea ori îl caut. Mă necăjesc, nu-i vorbă, dar cu câtă bucurie ţin cuţitul în mână când ştiu că s-a jucat Sandi cu dânsul. Clopoţelul cela de lângă mâna ta — lasă-l, lasă-l acolo, a căpătat el şi alte trântituri, nu ca aceea ce poate să i-o dai fără voia ta — clopoţelul acesta mă trezeşte întotdeauna după prânz, când de-abia aţipesc după munca grea a dimineţii. Dar cum mânuşiţa lui Sandi e departe, azi, vezi tu, clopoţelul parcă nici nu mai e, iar eu, pentru că ştiam că nu o să fiu trezit, nici nu m-am culcat. Să văd câte ceasuri sunt: sunt patru şi jumătate. Peste câteva clipe ar trebui să sosească Puiu de la şcoală. Parcă-l aud: trânteşte portiţa, îşi aruncă taşca pe biblioteca din sală, apoi se repede ca o furtună să mă sărute. Şi nu-mi loveşte auzul dupăitul, pe scări, al lui Vasilică, dupăit de ursişor plin de viaţă; îmi lipseşte arătarea, aşa, din senin, a Miei, cu pălăria ferfeniţită, la o parte, crezându-se tare cochetă, cu întreg buclucul de hârtii şi poze subţioară, cu zâmbetul cela strâns, ca într-un degetar de argint, în gropiţa de la colţul gurii. Vezi tu, acestea îmi lipsesc... Apoi se uită într-un colţ: Uite, Mia şi-a uitat tot buclucul despre care ţi-am vorbit. Şi cât l-a cules, şi l-a aşezat, şi l-a bătăturit! O să i-l trimit chiar azi. Strânsura asta de hârtii e cea dintâi gospodărie a ei, gospodărie care o să pregătească pe cea de mâine, cea temeinică, la casa ei de femeie harnică şi cinstită... Dacă ar da Dumnezeu să o văd aşa!... Dar sunt bolnav... Cam slăbit.

La gândul unei aşa de mari fericiri, neliniştea de acum se schimbase pentru dânsul într-o boală grozavă, de care n-ar fi putut scăpa. Am căutat să-l liniştesc.

Deodată îşi aminti ceva.

— Hai, îmi zise, să-ţi arăt un lucru.

În odaia de alături, într-un sertar încuiat, păstrase tot felul de amintiri ce se legau de viaţa celor patru copilaşi ai lui. Mărturii de botez, cordeluţe, jucării. De sub un vraf de hârtiuţe scoase un caiet.

— Uite caietul lui Puiu, caietul din clasa a doua primară (acum a trecut în liceu, îmi adăugă cu mândrie, ca şi când n-aş fi ştiut despre

aceasta). Vezi ce bine scria de pe atunci? Dar bagă de seamă. Uită-te cum a sris cuvântul „*Tablă*“, şi priveşte, ici, mai departe, cum a scris „*Tată*“. Cu câtă răbdare şi iscusinţă e aşternut *T* de la „*tată*“. Priveşte bine cu câtă mlădiere, alintare copilărească e trăgănată coada literei în jos, ca braţul lui când mă apucă de după gât să mă sărute. De multe ori, în astfel de lucruri mici, neluate în seamă, se ghiceşte tot sufletul unui copil.

Prietenul închise caietul, se mai uită încă o dată, peste tot, în sertarul din care se împrăştia nu ştiu ce mireasmă umedă, pătrunzătoare ca mirosul florilor de tei, apoi îl închise, puse cheia în buzunar şi ne întoarserăm amândoi în birou.

În astfel de clipe cineva trebuie lăsat singur — singur cu gândurile lui. Astfel de înduioșări au ceva din poezia plimbărilor ascunse în serile pline de mirosul crinilor ce tânjesc, singuratici şi mândri, pe tulpinile lor înalte. O privire, o vorbă — care niciodată nu poate fi la locul ei — împrăştie tot farmecul acestei suferinţe curate şi rare. M-am sculat să plec, dar prietenul, împotriva aşteptării mele, îmi puse mâna pe umăr şi mă opri:

— Ce rău îmi pare că tu, cu sufletul tău duios, n-ai putut încă simţi iubirea de părinte. În legătură cu asta, urmă el, o să-ţi povestesc ceva. Sunt de atunci vreo şapte ani. Puiu avea trei ani. Să stăm.

Ne aşezarăm iarăşi pe scaune, la locurile ce le avuseserăm înainte; prietenul meu îşi sprijini câteva clipe fruntea în palmă, apoi lăsă să-i cadă mâna şi începu:

...Plecasem într-o lungă călătorie, numai eu cu copilul, cu Puiu. Sunt răstimpuri când, alături de un copil sau nevastă, pornesc să rătăcesc în lume. Tu ştii. E o patimă. Cum aş fi călătorit şi acuma, să fi putut! Pe drum, între străini şi locuri necunoscute, pacea te învăluie mai uşor; priveliştile frumoase — munţii, apele, satele pierdute în ceaţă, departe în clinurile munţilor acoperiţi de păduri întunecate — îţi uşurează inima, îţi răcoresc sufletul ca aripa unui vânt ce se strecoară între piept şi faldul hainei care te înăbuşă. Aşa sunt călăto-

riile. În anul acela am cutreierat Italia. Două luni de zile am alergat de la un oraş la altul, de la mare la uscat şi iarăşi la mare. Minunile de artă, în muzee, sau prin mănăstirile ascunse, ca nişte comori, prin munţi, toate mi-au furat din privire şi din suflet. În urma unei asemenea călătorii te simţi obosit şi doreşti să te întorci cât mai repede în căsuţa ta mică, cu lucruri de toate zilele, cu o altfel de poezie, pe care sufletul o poate cuprinde. De câte ori nu ai simţit tu cât de mărginit ţi-i sufletul, cât de puţin poate încăpea într-însul! Aşa eram eu atunci; şi am fugit din Italia, am fugit pe coasta Dalmaţiei, într-un oraş vechi, pe zidurile căruia vremea s-a scurs, de veacuri, ca apa pe o stâncă ce n-a putut-o clinti din loc. M-am dus în Ragusa. N-ai fost? Să te duci îndată ce-i putea. Trebuie să vezi zidurile acelea mucegăite, pe care petele de rugină par nişte ochi însângeraţi, şi-n faţa cărora parcă ai vrea să pari mai mare decât ceea ce eşti în strâmta ta haină de *om modern*. Trebuie să calci pe treptele înguste, săpate în munte de cine ştie ce mâini, să treci pe sub porţile întunecate şi umede de răcoare, să priveşti din pervazul lor marea întinsă, să priveşti insula smălţuită în verde şi să te laşi încins de fâşia vântului înecat în mirosul amar de olendri, ca să înţelegi tot farmecul neaşteptat al acestui loc. Nicăieri n-am văzut marea mai albastră ca aici, nicăieri n-am simţit, mai puternic, legătura sufletului meu cu nemărginirea de apă ce tresaltă veşnic, alături de tine, întinzându-ţi braţele să te ia la sânul ei. Nu ştiu de ce, dar de când am văzut marea la Ragusa, nu mi-am putut închipui altfel moartea decât ca un val albastru ridicându-se domol, ca să-ţi cuprindă mijlocul şi să te adoarmă... Am stat o săptămână, şi poate aş mai fi rămas, de nu mă alunga, lângă ai mei, o întâmplare ce ţi-aş fi spus-o mai repede dacă nu mă oprea amintirea acestui oraş.

...Într-o seară am luat pe Puiu şi-am pornit spre port. Mă dusesem să văd escadra engleză, care venise chiar în dimineaţa aceea şi ancorase în radă. E ceva neobişnuit priveliştea unor vapoare mari cât nişte cetăţi, clătinate mânios de valurile unei mări înfuriate cum era Adriatica atuncea. Am privit câtva, dar pentru că furtuna se întărea,

cerul se acoperise deodată de nori groşi şi de lângă cuirasate începuseră să se desprindă bărci ce aduceau pe marinarii învoiţi în port, m-am întors înapoi. N-am apucat să fac nici un sfert din cale, şi o ploaie rece, o ploaie biciuitoare începu să cadă. Am intrat cu Puiu în cea dintâi cârciumă ce ne-a ieşit în cale. Se înnoptase, un băiat aprinse lampa unsuroasă atârnată de mijlocul tavanului, şi am cerut o cafea. Aşteptam să steie ploaia, dar ea se înteţea pe fiecare clipă, iar de departe veneau bubuiturile înăbuşite ale valurilor ce se spărgeau de ţărmuri. Cum isprăvisem de băut cafeaua şi căutam să pătrund ceva pe deschizătura înecată în umbră a ferestrei, deodată se deschide uşa şi, într-un zarvăt grozav, intră, unul după altul, vreo treizeci de marinari englezi. Mesele nu le-ar fi ajuns, poate nici vinul, mă gândeam eu, când din mijlocul lor se desface un fel de uriaş bărbos, roş la faţă, şi se îndreaptă către masa mea. Ce e dreptul, am simţit un fior; repede, ca o clipire, mi-au trecut prin cap toate amintirile grozave despre aceşti lupi ai mărilor. Vroii să mă ridic, să plec, dar, în aceeaşi vreme, uriaşul se apropie, se plecă, luă pe Puiu în braţe şi, în spaima mea, îl ridică cu furie de două ori până în tavan. Apoi îl sărută apăsat pe amândoi obrajii, îmi făcu semn să n-am frică şi, în limba lui, pe care credea că nu o înţeleg, cu un glas cald ce tremura, începu a număra, lăsând mâna, odată cu fiecare număr, de sus până aproape de duşumea: „Unul, doi, trei, patru, cinci“. Şi arătă că sunt ai lui. Avea cinci copii, departe, acasă. Se mai uită încă o dată la Puiu, în ochi îi străluciră două lacrimi, şi, scoţând un strigăt cu o adâncime de durere ce nu se poate descrie, se aruncă spre uşă şi se făcu nevăzut.

În cârciumă se întinse tăcerea. Mă înăbuşi plânsul, luai pe Puiu în braţe şi ieşii afară. Ploua mereu. Marea spumega în urlete, iar departe, în învălmăşagul valurilor, felinarele de pe catarge sclipeau ca nişte ochi ce nu puteau adormi de dor.

Am plecat de la prietenul meu cu sufletul strâns la gândul că, acasă, nu mă aştepta nici un copil să-l pot săruta.

ÎNTÂMPLAREA

Cum se întorsese de la târg, porunci să i se facă un ceai, îl înjumătăţi cu rom, îl dădu de duşcă şi se culcă. A doua zi îl găsiră mort, în pat, culcat pe o parte, cu mâna sub cap. Nici o urmă de zbuciumare, de suferinţă, nimic.

Slugile curţii şi oamenii de pe moşie se perindară, unul câte unul, pe lângă patul stăpânului, duceau mâna la gură, rămâneau câteva clipe cu ochii mari deschişi, privind mortul, apoi, făcându-şi cruce, se depărtau, fără să scoată o şoaptă.

După părerea tuturor, întâmplarea aceasta nu putea veni aşa, din senin. Să-l fi lovit cineva — nu, nici nu era atins... Să-l fi otrăvit? Hm! cine? Om bun, prea bun încă, darnic, omenos în toate întreprinderile, cine ar fi putut avea un gând pizmaş asupra lui? Totuşi, ziceau oamenii, ceva-ceva trebuie să fi fost. Sandu al Radului adusese vestea într-un pâlc de oameni, dimineaţa:

— A murit boierul. Iaca, l-a găsit întins în pat, fără suflare. Şi doar aseară, când s-a coborât din trăsurică, a vorbit cu mine: om în toată puterea, în toată sănătatea. Că doar şi tu erai acolo, măi *ista*.

— Păi.

— Şi tu, măi Simioane.

— Şi.

— Ei, îţi place!

— Lucru curat nu-i la mijloc, adăugă un altul, iar ceilalţi deschiseră ochii mari, speriaţi, şi rămaseră pe gânduri.

Toate vorbele erau însă de prisos; moartea venise pe nechemate şi atâta tot. Îl îngropară, îl plânse tot satul, şi în urmă zilele îşi luară

faţa lor obişnuită. Venise conul Nicu, băiatul boierului, şi trebile moşiei se urmară lanţ, fireşte, care cum trebuia la locul şi vremea ei.

Conul Nicu era om harnic, priceput şi omenos ca şi tată-său. Oamenii începură a-l iubi cu tot dinadinsul şi ar fi fost în stare să se deie în foc la un cuvânt al lui.

Altminteri, şi la trup, la faţă, conul Nicu era leit tatăl. Scurt, lat în spate, sângeros peste măsură, obrazul plin şi înflăcărat ca para focului, ochii mici, rotunzi şi galbeni, ca doi bănuţi noi. Când îl zăreau, ţăranii socoteau că au pe bătrân dinaintea lor: „Conul Iordache în picioare, să nu fie de-o măsură", îşi spuneau.

Dar soarta care potriveşte toate, aşa cum vrea şi crede dânsa, potrivi ca şi conul Nicu să aibă aceeaşi măsură, şi la trup, şi la patimi, cu sărmanul conul Iordache. Şi ce se întâmplă? Într-o seară, după ce mâncase mult şi băuse tot aşa, la târg, unde se dusese să petreacă şi el ca orişicare muncitor — cum petrecuse şi conul Iordache în decuvremea nopţii în care se stinsese, — se întoarse la moşie şi se culcă. A doua zi, vechilul, venit să-l scoale, îl găsi mort în acelaşi pat. Singura deosebire era că bietul conul Nicu părea că se luptase până să-şi deie sufletul: faţa îi rămăsese încruntată, buzele strânse. Vechilul încremeni de groază.

Nici nu se-mplinise anul de la moartea celuilalt. Când auziră oamenii de întâmplarea aceasta, îşi făcură cu tot dinadinsul cruce şi nu îndrăzniră să se apropie de odaia în care dânsul se sfârşise.

Seara, la rateş, oamenii nu mai conteniră să se întrebe unii pe alţii. Fiecare iscodea câte ceva.

— Că vezi dumneata, şoptea un moşneag rezemat de tejgheaua crâşmarului, — lucrul nu-i curat. Nu mor doi oameni, aşa, unul după altul, în acelaşi loc. Or fi avut şi ei păcate de ispăşit. Cu noi, dă, se purtau bine, dar cu alţii, mai ştii! Cine poate şti! Ai Vădanei n-au murit tot aşa, tatăl şi băiatul, unul după altul, în Leordeni? Vezi că-i blestemase biata Aniţa, şi blestemul se prinde, că-i al necuratului. Cruce de aur în casă!

Moşneagul se închină şi, trăgându-şi cojocul pe umăr, vroi să iasă, dar un altul, care prinsese cu urechea, îl mai opri şi-i spuse tare:

— Nu, moş Dumitre, locul îi blestemat, locul pe care e casa.

— Mai ştii, răspunse bătrânul, şi ieşi pe uşă, îngânând cuvinte fără înţeles.

Pe conul Nicu îl duseră la groapă, ţinându-se cu toţii mai în urmă, închinându-se mereu.

La îngropare nu venise nici o rudă. Adică ce rudă era: un moş, frate mai mic al conului Iordache. Toată averea i se cuvenea lui acuma, dar, fie din nepăsare, căci era el bogat şi fără moştenirea asta, ori de frică să nu-i fie şi lui scris s-o părăsească prea de curând, nici nu abătuse pe la moşie. Trimisese numai un om să ferece hambarele, şurile, odăile cu tot ce aveau în ele, iar moşia o arendă. Din ograda caselor se împrăştiară toţi, într-o clipire de ochi, îndată după scoaterea mortului. Arendaşul se mută într-altă pereche de case, mai mici, de cealaltă parte a târgului.

Curtea rămăsese pustie. În ograda nepietruită, brusturii crescuseră în voie, întinzându-şi frunzele lor, cele late şi verzi, ca un acoperământ deasupra pământului umed; iar lângă cerdac, loboda se înălţase ca o pădurice din care mai nu s-ar fi zărit omul. Veni şi toamna cu ploile ei reci şi repezi, care băteau, prin geamurile sparte, în odăile întunecoase; pe pereţi şurluiau vinele gălbui de apă, scurse din ulucele sparte; iar uşile de pe la poduri, uitate deschise, se repezeau, uneori, bătute de vânt şi pocneau înăbuşit, ca nişte lovituri de maiuri, scuturând acoperişurile şubrede de draniţă. La spate, livada ridicată în dâmb, îngălbenită, părea că păzeşte, jelind, singurătatea aceasta.

Nimeni n-ar fi trecut pe acolo noaptea. Un pândar trecuse într-o seară — gândind într-aiurea se vede, căci altminteri nu s-ar fi avântat pe locuri de aceste — şi când a întors capul şi a văzut *curtea* veche, a rupt-o de goană ca un apucat, şi nu s-a oprit decât acasă, căzând leşinat lângă prispă. A doua zi, când şi-a revenit în simţiri, tot satul ştia că Gavrilă, pândarul, trecând pe la curtea cea veche, a văzut două umbre

care se strecurau, una după alta, pe streaşina casei. Şi de atunci încolo, nici ziua nu se prea bizuiau oamenii să-şi îndrepte paşii într-acolo.

Omătul iernii îmbrăcă ograda, curtea şi livada. Şi atâţia nămeţi năpusti viscolul în pereţi, că mai nu se mai cunoştea casa. Odăile, lucrurile care ajutaseră traiul celor doi stăpâni, cine ştie, poate şi parale — nici pe acestea nu le căutaseră — stăteau acolo, îngropate sub acoperământul rece al vremii grele de iarnă.

Când a început să se imprimăvăreze, au pornit şuvoaiele; casa se dezgoli, răsări mai neagră şi mai posomorâtă, cu ferestrele întunecate ca nişte hrube; pereţii se muceziră de umezeală.

Şi-n scurt, loboda se înălţă iarăşi, sălbatică, înăduşind celelate buruieni, în tot cuprinsul pustiu al ogrăzii cu gardurile putrezite.

Mult s-au mai mirat oamenii când, într-o bună zi, un călăreţ cu o căciulă ţuguiată, spătos, că te mirai cum de nu deşăla căluţul mic ce-l aducea în buiestru, se sui dintr-o întinsoare în deal, la curtea părăsită. El a tras, de-a călăre, poarta, s-a strecurat înăuntru, apoi a luat-o prin lobodă până lângă cerdac. Nu i se vedea dintre buruieni decât vârful căciulii. A stat puţin, pe urmă a înconjurat casa, apoi a ieşit din ogradă, a lăsat dârlogii pe gâtul calului şi s-a coborât spre rateş. Aici opri căluţul şi întrebă pe cei câţiva oameni ce stăteau pe prispă:

— Da' ce, conul Iordache nu mai ţine moşia?

Oamenii îl priviră miraţi; unul îi răspunse:

— Conul Iordache a murit. Şi-a murit şi conul Nicu. Da dumneata cine eşti?

Omul deschise ochii mari, rămase o clipă încremenit, apoi lovi cu mâna în vânt, a deznădejde, dete călcâie calului şi porni fără să răspundă.

— Cine-o fi? întrebă unul.

— Ia, vreunul care n-a auzit de moartea boierilor. La conul Iordache veneau mulţi să ceară ajutor.

— Cine ştie cine-o fi fost! Ia, vreun om necăjit, săracul, adăugă cel mai tânăr.

Şi ţăranii se uitară în zare după un norişor de colb care înfăşura poate o durere.

Într-o noapte, prin august, o noapte frumoasă, caldă şi presărată cu stele, o scânteie îndrăzni să facă ceea ce înfricoşase pe atâţia oameni: aprigă ca un fluturaş, scânteia a avut milă de căsuţa conului Iordache şi-a conului Nicu; s-a ridicat uşoară, din focul de găteje făcut de doi copilaşi, a zburat peste livadă şi s-a coborât pe draniţa putrezită de plopi.

Şi o flacără vie se ridică deodată, pălind strălucirea stelelor şi rumenind tot satul. Oamenii ieşiră speriaţi pe prispă şi, când văzură că se topeşte curtea, se minunară, se îmbărbătară unii pe alţii şi veniră cu toţii până în poartă, de unde priveau cum se ridicau vâlvătaiele spre cer. Şi răsuflau parcă mai uşuraţi, că scăpau de sălaşul duhurilor rele. Unul n-a îndrăznit să păşească în ogradă! Dar când, dimprejurul ferestrelor aprinse, căzură perdelele în scrum, pe peretele luminat al odăii în care se sfârşiseră de zile cei doi stăpâni, apăru, o clipă, portretul conului Iordache. Apoi flăcările îl încinseră în vălul lor, ca pentru a-l ocroti.

Cei ce-l văzuseră jurau că-n strecurarea repede, cât un răsuflet, chipul conului Iordache îi privise încruntat, cum îi privea altădată, în rarele lui clipe de mâhnire.

ÎNECATUL

Gheorghe Nicoară, călăraş cu schimbul, şi frate-său, un băieţandru căruia nu-i mijise mustaţa, veniseră să adape caii în Siret. Cum coborau spre vad, băiatul spuse:

— Ia te uită, bădiţă, colo, sub mal, ce buştean a adus apa!

Călăraşul privi într-acolo, apoi strânse calul în călcâie şi intră până la mijlocul râului. După ce se uită, ţipă deodată:

— Ira, măi, un om înecat!

Băieţandrul încremeni locului. Călăraşul îi strigă:

— Fugi până ici la moară şi cheamă pe moş Vasile.

Băiatul lovi cu funia căpăstrului în cal şi o luă spre moară. Se întoarse repede înapoi. Morarul nu era acolo.

— Atunci repede-te şi adu pe tătuca. Luaţi şi o frânghie.

Rămas singur, călăraşul se apropie să se uite. Privi îndelung. Înecatul fusese izbit de apă în mâncătura malului şi se prinsese între nişte rădăcini. Şuvoiul îl bătea, mai să-l smulgă, să-l ducă la vale.

Călăraşul auzi nişte glasuri, se întoarse şi el şi, cunoscând pe cei de pe mal, le răcni:

— Măi Toadere... Năstase... Veniţi, că-i un om înecat! Hai de l-om scoate!

Flăcăii rămaseră puţin pe gânduri, apoi coborâră povârnişul. După ce se uitară într-acolo, unul se scărpină în cap şi spuse:

— Păi... Cum să-l scoatem, măi Gheorghieş?

— Iaca bine. O să vie tata, o s-aducă o frânghie, l-om lega şi l-om trage pe mal. Călăraşul se uită înspre sat: Uite-l, vine.

Peste puţin, sărea de pe cal un ţăran cărunt, dar voinic.

— Uite-l colea, tată, între rădăcini.

Ţăranul îşi scoase opincile şi intră în apă până la brău, de veni lângă feciorul său. După ce privi, se scutură şi zise: „Haidem!“

Călăraşul descălecă, cei doi flăcăi nu se mai codiră, veniră şi dânşii. Băieţandrul se întorsese; privea de pe mal.

Ţăranul desfăcu funia ce o avea încolăcită pe după umăr:

— Aşa! Să-l legăm.

Îşi suflecă mânecile, înnodă capul frânghiei de un braţ al înecatului, subţioară, apoi luă capătul celalt, îl trecu de două ori împrejurul pieptului calului şi-l aduse să-l lege de celalt braţ, ca un ham.

— Bine! Acum desfaceţi rădăcinile.

Flăcăii dădură la o parte rădăcinile, călăraşul apucă de căpăstru calul şi, încet-încet, îl scoaseră în susul apei, pe mal.

Tocmai atunci venea şi morarul, moş Vasile. Flăcăii îl chiuiră şi dânsul coborî către ei. Era un bătrân scurt, cu mustăţile roase, cu ochii mici, lucitori sub căciula albă, ţuguiată.

— Da' ce-i, feţilor? Ce-aţi pescuit?

Când văzu pe cel înecat, îşi dădu căciula pe ceafă şi se apucă de păr:

— Păi bine, mă, ce n-aţi lăsat *rumănul* să se ducă la vale? Boclucuri de *iste* îmi trebuiesc mie? Şi dumneata, bade Dumitre, doar eşti om bătrân, şi te potriveşti *copchiilor*!

Tatăl călăraşului se apropie de moşneag şi-i răspunse:

— Nu ţi-e ruşine la obraz să grăieşti aşa? Da' ista n-o fost şi el om, ca mine şi ca dumneata? Ce-i câine, să-i dau drumul pe apă?

Moşneagului îi sticleau ochii şi prinse să fluiere a pagubă, apoi zise:

— Păi dacă aş fi prins pe toţi umflaţii care au trecut pe ici, vă mai măcinam eu făină? Mai stătu puţin pe gânduri şi adăugă: Pai asta-i treaba *premarului.*

— A lui, răspunse călăraşul, mă duc să-l chem. Da' până atunci dă un ţol, o rogojină, să-l învălim.

— Da' lasă-l, că *deghe* s-o-mprimăvărat, nu arde aşa soarele, bodogăni bătrânul şi rămase uitându-se la mort.

Ceilalţi se traseră de o parte, vorbind încet.

Călăraşul, văzând că n-o poate scoate la capăt cu moşneagul tehui, rupse o creangă de mesteacăn, acoperi cu dânsul mortul, apoi plecă după primar...

Vestea se răspândise repede. Oamenii din sat începuseră să se adune. Veniseră bărbaţi, flăcăi; câteva femei stăteau departe, cu mâna la gură, galbene de frică.

Într-un târziu, după ce le trecu mirarea, bărbaţii prinseră să vorbească tare. Unul întrebă:

— Măi, cine să fie?

Altul răspunse :

— O fi de prin târgul Romanului, că-i îmbrăcat în straie nemţeşti.

Şi altul încheie:

— Dumnezeu îl ştie!

Dar cum venise primarul, se desfăcu din mulţime un băietan, dădu la o parte frunzele ce acopereau faţa mortului, se uită de aproape, apoi zise:

— Ista-i din Săbăoani. Îi Pintilie Iepure din Săbăoani. L-am văzut şi zilele trecute în târg, îşi cumpăra un *surduc*. Îi Pintilie Iepure din Săbăoani, că doar îl cunosc.

Primarul se întoarse către notar şi-i porunci:

— Atunci *tilifonează* 'mneata la Săbăoani. O fi aşa cum zice băiatul.

Notarul porni, mergând încet, plecându-se când într-o parte, când într-alta, ca şi cum scotea un picior dintr-o groapă, ca să deie cu celalt în alta.

Deodată, ca ieşită din pământ, se repezi o babă ţipând:

— Valeu, valeu, mămucuţă!

Babei i se înecase şi ei, mai acum câţiva ani, feciorul de-abia întors din oaste. De atunci îşi ieşise din minţi şi bătea drumurile jeluindu-se tuturor.

Se trânti la capul mortului şi începu să bocească în gura mare:

— Valeu, băiatul mamei, valeu! Cum te-ai prăpădit; cum ţi-ai pus capăt zilelor! Cine te-o-ndemnat la pierzanie, puiul mamei! cum nu te-o iubit nimeni pe lumea asta, de te-o lăsat să-ţi răpui zilele!

Un fior trecu prin sufletele oamenilor. O femeie se bătu cu mâna peste gură.

— Păzeşte-mă, Doamne, că alta n-am ce zice!

. . . .

Au stat cu toţii până târziu povestind despre toţi înecaţii de pe locurile acelea.

Se înserase. Notarul se găsea în treburi, trecea de la unul la altul, spunând cum ajunsese la primărie, cum telefonase la Săbăoani, la Roman, parchetului. Dar răspunsul nu venise încă.

Deodată se auzi vuietul unei căruţe purtate în goana mare. După câtăva vreme, căruţa se opri, şi dinăuntru sări, speriat, galben la faţă, un ţăran. De-abia putu întreba:

— Unde-i frate-meu?

Primarul îi ieşi înainte:

— Înecatul ţi-e frate? Eşti din Săbăoani?

— Mi-i frate, îngână venitul, căutând cu ochii spre mal.

— Apoi să-i facem hârtiile în regulă, o să vie şi domnul procuror, adăugă primarul.

Ţăranul vorbi ca într-aiurea:

— Păi, o să vie nevastă-sa, că i-am spus. Eu am luat căruţa asta de la un vecin şi m-am repezit când am auzit că l-o adus apele aici. Că îmi moare un copchil acasă... şi mi-i nevasta bolnavă şi n-am para frântă-n pungă. Am avut numai leul ista de parale, că vândusem un lăvicer.

Oamenii se uitară nedumeriţi unii la alţii, iar ţăranul se îndreptă spre mal.

Când ajunse lângă înecat, dădu creanga de mesteacan la o parte, se uită la dânsul, apoi se puse într-un genunchi şi-i căută buzunarul pantalonilor. Vârî încet mâna, scoase o pungă, o deschise şi găsi un franc. Pe urmă se întoarse către oamenii care-l urmăriseră şi zise:

— L-am găsit. Că eu i-l dădusem să-mi ieie nişte făină de la moară, şi el, Dumnezeu să-l ierte, s-o hârjonit cu un flăcău şi o căzut, de l-o luat apa, că nu ştia să-noate. Şi am rămas fără de un gologan... Şi mi-i nevasta bolnavă, şi-mi moare copchilul...

După ce spuse acestea, se duse la căruţă, se sui, întoarse calul şi dădu bici.

Oamenii rămaseră în urmă, încremeniţi, fără să poată scoate vreunul o vorbă.

CINE A IUBIT-O!

Boierul Toma privea de la fereastră cum creşteau, văzând cu ochii, troienele în ogradă. Niciodată nu i se păruse iarna mai plină de întristarea aceea care o răspândeşte căderea molcomă a fulgilor înfoiaţi de zăpadă. Cădea întruna ninsoarea, cădea fără să contenească, legănându-se ca penele, înceată, gânditoare parcă unde să se aşeze. Îngropase ograda, legând-o de-a dreptul cu şleahul dinspre sat, prefăcuse şurile, şoproanele într-un singur morman, aruncase peste toate aceeaşi învelitoare albă, de sub care se părea că niciodată nu vor mai răsări lucrurile cunoscute. Boierul căuta să pătrundă cu vederea prin perdeaua deasă a ninsorii, dar nu putea; zarea se închidea sură. Căută să prindă cu auzul un vuiet, un strigăt, strigătul unui om din sat, lătratul unui câine, ţipătul unei păsări înfrigurate. Nimic.

Toată firea părea înecată în acea tăcere adâncă ce-ţi poate da închipuirea morţii. Nici măcar scânteierile focului din sobă nu mai răsunau, focul se stinsese. Numai ceasornicul cel mare şi rotund din perete bătea rar, înăbuşit, ca de aiurea; şi scuturând clipele din zimţii roţilor lui, regula parcă mersul ninsorii.

Un urât de moarte, un urât dintr-acele care se strecoară în suflet ca otrava, care se schimbă în spaimă cuprinse pe singuraticul boier. Ar fi vrut să vadă pe cineva, pe-un duşman chiar, numai să-l vadă. Şi spaima veni repede. Boierul se repezi la clopot, trase găitanul cu putere şi-l rupse, iar de sus, din colţul casei, nici un clinchet nu veni. Ce făceau oare argaţii? Să-i strige, dar cum? Cuhnea era departe. El singur îşi deprinsese slugile să nu vie decât chemate, ca să nu-l stânjenească în socotelile lui; ca nu cumva să găsească deschise lăzile de fier ce gemeau sub greutatea bănăritului. Începu să cutreiere odăile mari,

înfrigurate, în care nu mai făcea foc. Aceeaşi linişte de moarte, netulburată nici macăr de foşnetul unei haine atinse de lemnul sau pânza unei mobile.

Gândurile-l năpădeau. Era întâia iarnă pe care o petrecea singur. De la moartea nevestei lui se împlinise jumătate de an şi singurătatea îl silea să simtă că-i lipseşte cineva, că suferă o pierdere, ca aceea ce ar îndura când n-ar mai avea haina groasă, pe care nu o iubea, dar care totuşi îi ţinea cald şi o avea aproape de trupul lui. Trecând din pustiul unui colţ într-altul, se miră cât loc prinse în casă fiinţa ceea căreia, fiindcă nu era de aur, ca galbenii lui, nu-i zâmbise o dată mai binevoitor, căreia nu-i purtase ură, pentru că atunci când urăşti simţi că-ţi răscoleşti sufletul împotriva cuiva care este, şi ea nu era. Un abur care se mută dintr-un loc într-altul, asta fusese dânsa.

Dar deodată boierul se opri locului încremenit. I se păruse că auzise foşnetul unei rochii, dincolo, şi întoarse încet capul. Nu era nimeni; se desprinsese o perdea şi lunecase într-o parte, strângându-se într-un singur fald. O lumină cenuşie intră în odaie, şi în dosul geamului, acoperit pe jumătate cu zăpadă, se vedeau ramurile negre ale copacilor, înfigându-se, ca nişte suliţi, în pieptul alb al grădinii. O pasăre trecu printre ele, tăind ca o foarfecă pânza de ninsoare. Liniştea se întinse din nou. Boierul se lăsă într-un colţ pe scaun. Ziua aceasta de Crăciun îi amintea pe cea din anul trecut, îi aduse aminte chipul prietenului celui mai bun, chipul lui Filip Micle, care nu lipsise niciodată mai îndelung din casa lui. Îi scrisese acum câteva zile, rugându-l să vie, îi făgăduise că vine, dar pesemne că se răzgândise.

Ce să facă singur, Doamne! Deodată i se păru că aude ceva, nişte clinchete înăbuşite, aşa ca loviturile de linguriţe în paharele pline, şi odată cu ele i se strecură o picătură caldă în suflet. Se ridică repede şi alergă la geamul uşii, în sală. În poartă răsări ceva negru, care se mărea, se apropia, până ce se desluşi că e un poştalion. Caii se izbiră cu piepturile de fruntea troianului, se opintiră şi, cu capetele în sus, începură să taie pârtie prin zăpadă. Dar cu toate puterile lor încordate, după câteva clipe, se opriră. Surugiul se înălţă în scări şi se auziră,

întretăiat, strigătele lui: „Măăi, Măăă... să vie argaţi cu lopeţile... Cine dracul să poată intra în iadul ista?... Morţilor... Măăă, n-auziţi, dugleşilor[1]?!“ Boierul Toma împinse cu putere uşa înţepenită de zăpada strânsă în cerdac şi strigă şi el la argaţii care de-abia acuma îşi scoaseră capetele afară. După ce se uitară ca nişte oameni buimaci de băutură, se întoarseră cu lopeţile pe umăr, înotând până la gât prin troian. Musafirul ce venise se coborî din sanie şi o luă spre cerdac, dezgropându-şi, la fiecare pas, picioarele. Era Filip Micle. Lui Toma i se strecurase o rază de bucurie în suflet cum parcă niciodată nu simţise. Şi venitul nu-şi credea ochilor când văzu chipul destins într-un surâs de bunătate cum nu mai aflase la prietenul său.

În vreme ce Toma desfăcea musafirul de blănurile ce le avea pe dânsul, de afară veneau glasurile necăjite ale argaţilor, care de-abia urcau sania înspre grajduri.

*

Aşa se face că, în seara aceasta a ajunului Anului Nou, boierul Toma nu era singur la măsuţa acoperită cu şervet curat, de sub lampa atârnată, a căreia revărsare de lumină rumenea sticla cu vin rubiniu şi aprindea scântei din picăturile rămase în cele două pahare de cristal. Prietenii mâncaseră, şi acum rămăseseră la un pahar de vin. Moleşiţi de băutura veche, stăteau răsturnaţi în scaune şi gândeau. Frica boierului Toma se dusese, şi dânsul rămăsese omul din trecut, cu sufletul lui cel adevărat. Fireşte, se gândea la munca lui, la munca în adevăr uriaşă, care-i răvăşise viaţa pe câmpuri, în ploi, pe soare şi-n ceaţă, pentru adunarea banului rotund care la dânsul nu se rostogolea, ci cădea, pe lat, în cutiile de tinichea ale lăzilor de fier... Şi pentru cine strânsese? Pentru el! Numai pentru el! N-avea nici un copil, n-avea pe nimeni. Mai bine că nu avusese copii, deşi ei nu i-ar fi răpit măcar o parte cât de mică din dragostea lui pentru bani, dar copiilor le trebuie hrană, foc, şcoală... Îi fusese de ajuns nevasta. Îşi amintea bine de nevastă.

[1] Dugleş — leneş.

Fără voie, se uită pe peretele din faţă, deasupra uşii. Acolo îi era portretul. Un prezent[1] al lui Filip, de ziua ei. Simţi nevoia să vorbească despre dânsa.

— Seamănă bine Ana în portretul cela.

Filip tresări, întoarse repede capul, se uită la chipul, pe jumătate în umbră, al femeii şi răspunse scurt, cu glasul tremurat:

— Da, foarte bine.

Şi căzu iar pe gânduri.

Toma urmă:

— Parcă vă văd, anul trecut, în ajunul Anului Nou; tu erai tot în locul acesta, dânsa sta colo, lângă bibliotecă. Vorbeaţi, ca de obicei, despre o carte, mi se pare.

— Da, despre o carte.

— Iar acum doi ani... A, da, acum doi ani aţi făcut sărbătorile singuri. Eu a trebuit să mă duc la Iaşi pentru vânzarea pădurii celeia... La întoarcere, mi-aţi ieşit înainte, voioşi... Vă înţelegeaţi bine voi amândoi. Apoi adăugă ca încheiere: Iaca, eu n-am înţeles-o niciodată pe nevastă-mea. Nici ea pe mine, nu-i vorbă.

Filip se uita departe, cu ochii umezi.

Un dor îl îneca, îi oprea parcă inima să-i mai bată, îl făcea să sufere grozav.

Şi tocmai acum glasul lui Toma răsărise dintr-o lume de vrăjmăşie. Nevoia unei spovedanii, a unei spovedanii făcută nu din credinţă, ci dintr-o mândrie haină, dădea mereu răsunet cuvintelor lui:

— Dumnezeu să mă ierte, dar parcă nu eram făcuţi unul pentru altul.

Filip îi răspunse, stăpânindu-se:

— Nu ţi-ai cunoscut femeia, cum nu-ţi cunoşti nici una din cărţile acele, din biblioteca pe care n-ai deschis-o niciodată.

Toma sorbi din pahar şi răspunse:

---

[1] *Prezent*—cadou.

— E adevărat! N-am avut vreme să-mi citesc biblioteca, întocmai după cum n-am avut vreme să-mi iubesc nevasta.

Filip se îndreptă pe scaun şi întrebă răstit:

— De ce-ai luat-o atunci, dacă n-ai iubit-o?

Toma răspunse liniştit:

— Am luat-o pentru bani. Fără zestrea ei, azi n-am sta aici, în casa asta.

Filip vorbi cu glasul înăbuşit, întretăiat, neputându-şi stăpâni furia, care venea deodată, ca un clocot:

— Ai luat-o ca să-i înşeli viaţa... Ai amăgit-o ani de-a rândul.

Toma nu băgase de seamă felul în care prietenul îi vorbise. Urmă să spună:

— N-am iubit-o, dar i-am dat tot ce a vrut. A avut de toate aici în casă. Nu a dus nici o grijă. Nu i-a lipsit nimic; spune tu dacă i-a lipsit ceva?

Filip se sculă în picioare; o clipă îi venise să-l lovească peste gura care minţea; o furie grozavă îi năvăli din inima în care o ţinuse până acum ascunsă, ca pe un izvor ce n-are pe unde ieşi la lumină, apoi cuvintele curseră repede, dezlănţuindu-se, aproape fără răsuflet:

— I-a lipsit, i-a lipsit dragostea ta. Dragostea pe care sufletul tău n-a avut-o, sufletul sterp ca un pământ nisipos din care nu răsare iarba. I-a lipsit cuvântul tău cald, care nu-ţi putea ieşi de pe limba deprinsă numai să numere. I-a lipsit blândeţea, pe care faptele tale de om zgârcit, care stoarce banul, nu putea să i-o dea. I-a lipsit fericirea, înţelegi, fericirea, pe care tu ai gustat-o lângă lăzile tale cu bani, dar pe care ea n-a avut-o, pentru că... pentru că era cinstită, pentru că era credincioasă jurământului ei. Totul i-a lipsit în casa asta, tot, tot!

Filip se plimba prin odaie, îşi purta mâna prin părul lung, cărunt. Se şimţea tot mai luat de furie. Toma se îndreptase şi el în scaun, trupul i se scuturase de moleşeală, deschise ochii mari şi se uita nedumerit la chipul prietenului, pe care aproape nu-l recunoştea. Întrebă cu spaimă parcă:

— Ce ai? De ce-mi spui vorbele aceste?

Filip i se aşeză în faţă şi, aproape de tot, îi suflă cu un şuier cuvintele:

— Pentru că ai deschis singur vorba, vorba care nu te costă parale. Eram hotărât să ţi le spun demult încă, deşi ar fi trebuit să-mi calc sufletul pentru aceasta, dar aş fi făcut-o dacă ar fi venit o împrejurare ca cea de azi, aş fi făcut-o, nu pentru tine, ci pentru dânsa. Aş fi încercat şi mai mult: aş fi dat şi viaţa pentru ca să o văd mai fericită, mai mulţumită. Aş fi dat tot, şi dacă ţi-aş fi deschis ochii, dacă te-aş fi făcut să-ţi înstrăinezi măcar o parte, cât de mică, din iubirea pentru bani, şi să i-o dai ei, atunci nu ţi-aş mai fi călcat în casă. Dar nu ţi-am putut spune nimic fiindcă n-ai pomenit niciodata numele ei; îl pomeneşti astăzi, când nu mai este, când ai scăpat de dânsa, când vorbele mele nu-i mai pot aduce nici o alinare, acolo, în mormântul ei, lângă care ar trebui să stai zile întregi, îngenuncheat... ca un nemernic.

Toma se sculase în picioare. Sub biciuirea cuvintelor lui Filip parcă-i încolţise o lumină în minte, o lumină care lega anumite fapte din trecut şi al cărora înţeles se desluşea acuma, aşa, deodată, într-o scăpărare ca de fulger. În clipa aceea Toma simţise şi mânie — mânie asupra cuiva care-l furase de o avere uitată într-un colţ — şi un simţământ străin care-i umpluse pieptul, apoi îl golise repede, poate o părere de rău.

Amândoi stăteau faţă în faţă. Filip — cu încredinţarea că spusese prea mult, deşi parcă ar mai fi vrut să adauge ceva mărturisirii, Toma — cu părere de rău că nu auzise totul, cu dorinţa de a mai întreba.

Şi, cu toate acestea, înţeleseseră că trebuiau să tacă, să nu-şi mai vorbească un cuvânt unul altuia, niciodată. Între dânşii parcă se întrupase o umbră, o vedenie, care le pusese uşor mâna pe gură. Şi buzele lor rămaseră închise peste mormântul sufletului lor. Se uitară unul la altul, apoi Filip porni repede, purtându-şi mâna peste fruntea scăldată în sudoare, înspre odaia lui, să se pregătească de plecare, în zorii zilei, fără să se mai revadă.

FRAŢI

Fără să ridice privirea de pe hârtiile ce iscălea, maiorul răspunse răstit:

— Va merge cornistul companiei.

Ofiţerul vroi să mai adauge ceva, dar maiorul nu-i dădu vremea, ridică în sus capul şi, cu acea luminiţă gălbuie în ochi, ce dădea căutăturii lui un aer de veselie, chiar atunci când era înfuriat, spuse răspicat:

— Cred c-aţi înţeles, domnule sublocotenent.

Ofiţerul răspunse scurt că a-nţeles, şi plecă. Străbătu sala pe lângă camarazii ce-l priveau bănuitori, apoi luă drumul drept înspre compania lui. În uşă îl aştepta sergentul-major. Ofiţerul îi porunci, la rândul lui, cu un glas ce împrumutase ceva din acel al maiorului:

— Va merge cornistul companiei.

Sergentul-major se întoarse şi strigă:

— Va merge...

Dar nu avu când să sfârşească, cineva din fundul întunecos al sălii, cornistul, care şi auzise ordinul comandantului de pluton, răspunse înăbuşit, dar hotărât:

— Am înţeles, să trăiţi, domnule sergent-major.

În această vreme, ofiţerul intră în cancelaria companiei, îşi puse mantaua, îşi luă chipiul şi, ridicându-şi gulerul, ieşi în curte, îndreptându-se spre poartă; o luă pe o stradă lăturalnică, mai apropiată. Ajunse acasă, îşi aruncă sabia şi chipiul într-un colţ, mantaua în altul, nu dădu voie să i se facă focul, şi se trânti pe pat.

Cu faţa înfundată în perne, degeaba căuta să-şi găsească astâmpăr. Îi fu peste putinţă să adoarmă. La urma urmei, vrând să-şi gonească

neliniştea, se încercă să gândească într-un anumit fel: Mă rog, nu-i murise nimeni dintre cei de aproape ai lui, nici o rudenie mai depărtată, nici măcar un prieten dintre acei cu care ar fi petrecut clipe tulburi, sau fericite, ce pecetluiesc trăinicia înfrăţirii a doi oameni. Nu; ci un soldat, un străin, un om pe care-l avusese un an în frontul companiei... Aşa vroia ofiţerul să-şi înlăture mâhnirea, dar nu putea. Gândul celalt, cel ce izvora fără voia lui, acela îi reîmprospăta alte lucruri. Îşi aducea aminte cum, în cutare zi de marş, pe o arşiţă dogoritoare, ceruse apă la soldaţii din pluton — mai nimeni nu avea, iar celor ce le rămăseseră câteva picături, le păstrau pentru setea lor de oameni trudiţi ce duc atâta *amuniţie* pe dânşii... Un singur om a întins bidonul, dar în aşa fel că rămâinea ascuns, parcă într-adins, după raniţa camaradului din rândul întâi. Când i l-a înapoiat, a ţinut bidonul aproape, silind pe soldat să se arate: era Stan Petre... Dar, în cutare noapte ploioasă, în avanposturi, în manevra trecută, când a găsit în cort un culcuş de paie uscate, pregătit pentru o odihnă mai cumsecade! Tocmai târziu află, printr-o întâmplare, că tot Stan Petre i le adusese... Îl primise ca recrut în urma stăruinţei fratelui său, cornist al companiei, cu doi ani de vechime. Îl întrebase: „Vrei să vii la mine, băiete?“ Recrutul îşi apropie repede călcâiele, îşi scoase iute căciula şi răspunse din toata inima: „Vreau, cum nu, să trăiţi, domnule sublocotenent...“ Ce voios era soldatul acesta. Numai să-l fi privit, în marşuri, mergând voiniceşte, totdeauna zâmbind, şi-ţi trecea orice osteneală. Rar soldat şi prieten credincios ca Stan Petre!... Acum câteva zile, intrând dimineaţa în companie, îi ieşi cornistul înainte; cu glasul încet de lacrimi, îi spuse că peste noapte dusese pe frate-său la spital. Îl cuprinsese o căldură grozavă, vorbea într-aiurea, iar doctorul, chemat, grabnic, spusese că-i tifos. De frică să nu se îmbolnăvească şi alţii, îl scoseseră repede din cazarmă.

Îl văzuse la spital, pe patul de chinuri, cu buzele arse, cu faţa suptă, cu ochii şterşi ce nu mai puteau cunoaşte. Ieri, la raportul companiei, caporalul de serviciu îi raportase că soldatul Stan Petre murise... Iar

maiorul, om bun, dar cu toane, nu îngăduise ca la înmormântare să sune un alt cornist.

Înţelegând că nu va putea adormi, chinuit de gânduri şi amintiri, ofiţerul se îmbrăcă şi, cu toate că nu era nevoie, plecă din nou la cazarmă.

A doua zi începuse să ningă. Plutonul de paradă venise şi se înşirase în ograda spitalului, în faţa odăii întunecoase ca o hrubă de beci. Un caporal şi câţiva soldaţi intrară înăuntru. Ofiţerul făcu semn cornistului să se ducă şi el, apoi înaintă singur, intră pe uşa îngustă, coborî câteva scări şi rămase lângă perete. În mijlocul cămăruţei de piatră, pe o masă, Stan Petre părea că doarme uşor, gata să tresară la cel dintâi sunet al „deşteptării“, pe care nu mai avea să o audă. De pe faţă i se dusese urma de zbucium ce rămâne după o boală plină de chinuri; în locu-i răsărise zâmbetul acela cuminte ce-l prindea atât de bine.

La căpătâi îi plângea maică-sa, o femeie slabă, trudită de muncă, cu picioarele goale pe o vreme ca aceasta de început de iarnă. Mai încolo, un frate al ei, cu decoraţiile războiului pe piept. Când bătrâna văzu pe celalt băiat, pe cornist, începu să bocească în gura mare:

— Mi l-o luat Dumnezeu şi m-o lăsat numai cu tine! Băietul mamei, băiet.

Iar bătrânul căuta s-o liniştească:

— Taci, Mărando, aşa a vrut Cel de Sus. Apoi veni lângă ofiţer, se opri la o parte şi spuse: „Să trăiţi, domnule sublocotenent, nu vă supăraţi, aşa-s femeile, mai slabe.“

Cu două zile înainte, se dăduse ordinul de zi prin care Stan Petre era făcut fruntaş. Doi dintre camarazi îi cusură, pe mânecile tunicii, galonul împletit din mătasă: puseseră mână de la mână şi-l cumpăraseră. Şi deodată unul băgă de seamă că numai cravata îi lipsea *fruntaşului* Stan Petre; cornistul îşi desfăcu repede cravata lui şi o înfăşură uşor la gâtul fratelui său. Iar maică-sa, cu degetele ei groase, de-abia îi atinse fruntea şi-i aşeză capul pe pernă:

— Aşa, să nu se lovească, dragul mamei.

Preotul sluji puţin, apoi patru soldaţi aşezară sicriul pe o năsălie şi-l scoaseră afară. Soldaţii se descoperiră. Ningea des, cu fulgi mari, ce cădeau ca nişte flori albe de cununie. Preotul trecu înainte, apoi veneau cei ce purtau năsălia, cei doi bătrâni, ofiţerul şi plutonul. Plecară în bocetele mamei.

Ofiţerul privi pe cornist. Îl văzu că duce cornul la gură, că stă câteva clipe fără să poată suna, apoi auzi un scâncet ce se schimbă într-un hohot de plâns şi, deodată, ca un strigăt de durere, cântecul de îngropare al ostaşilor străbătu aerul. Şi-n clipa ceea i se păru că aude un şopot înăbuşit în rândurile soldaţilor din urma lui, vroi să privească înapoi, dar nu putu, căci lacrimile îi năpădiră în ochi; înclină capul pe piept şi începu să plângă.

GRUŞAN

Lui Costin Petrescu

Făcusem inspecţia şi mă grăbisem să ajung în odaia largă, de scânduri, a cantinei, în care ne întâlneam, în fiecare seară, ofiţerii aflaţi în tabără. Veneam cu toţii, şi tineri şi bătrâni, mulţumiţi că puteam sta puţin, unii lângă alţii, fără să fim strânşi în chinga legilor milităreşti. Astă-seară se adunaseră mai mulţi ca de obicei, căci veniseră şi ofiţerii regimentului de cavalerie ce sosise dimineaţă. Toţi vorbeau despre una şi alta; eu îmi aşteptam ceaiul obişnuit, când intră un căpitan de călăraşi, salută pe maiorul ce sta la o parte, singur, apoi se îndreptă spre alţi doi căpitani bătrâni, camarazi de-ai lui, şi le spuse tare:

— Ştiţi că s-a împuşcat Gruşan? Uite, citiţi...

Se făcu tăcere. Unul din căpitani luă jurnalul şi citi cu glas tare:

— „Aseară s-a împuşcat generalul în retragere Gruşan. Pricina acestei fapte e necunoscută.“ Omul acesta nici nu putea să moară altfel, zise căpitanul.

Iar cel ce adusese vestea se întoarse spre ofiţerii tineri şi le spuse:

— Ei, băieţilor, voi nu ştiţi cine a fost Gruşan; n-aţi văzut astfel de şef, şi nici n-o să vedeţi. Noi, cei cu părul cărunt, am apucat alte vremuri, dragilor.

Atunci, din fundul odăii se ridică un sublocotenent de vânători, foarte tânăr, cu mustaţa de-abia răsărită, subţire la trup şi slab la faţă, căruia camarazii, de plăpând ce era, îi spuneau: Duduia.

— Domnule căpitan, zise el cu glasul tremurat, eu n-am apucat vremurile cele grele; cu toate acestea, am cunoscut pe generalul Gruşan; l-am văzut pe când eu eram copil şi dânsul colonel. Dacă-mi

daţi voie, vă pot povesti cum m-a făcut să simt cea mai grozavă spaimă ce am avut-o în viaţa mea.

Toţi şi-au tras scaunele mai aproape, iar maiorul se sculă de la masă, mişcat parcă, veni până lângă ofiţer şi, uitându-se drept la el, rămase să-l asculte în picioare.

Sublocotenentul stătu câteva clipe, apoi, hotărându-se, povesti:

— Mi-am petrecut copilăria în Iaşi, în casele în care mă născusem, atât de aproape de cazarmă, încât răsunau comenzile până la noi. Casa fiind împărţită în două, partea dinspre cazărmi se închiria ofiţerilor. Acolo am văzut mulţi militari.

Unul dintre aceştia era şi colonelul care se duce acum. Regimentul primise ordinul de plecare, şi dânsul venise să-şi ia ziua bună de la mătuşile mele. Cum eram bolnav, s-a apropiat de pat, mi-a dat mâna şi mi-a urat însănătoşire grabnică. Apoi l-am auzit cum spunea în sală că se-nţelesese cu comandantul regimentului ce venea să se mute la noi, în locul lui.

Peste două zile un furgon aducea lucrurile chiriaşului.

Ardeam de nerăbdare să văd pe colonelul cel nou, dar boala mă vânduse patului. Zilele îşi luară mersul lor obişnuit. Alături parcă nu stătea nimeni. Chiriaşul nu da nici un semn de viaţă. Pesemne pleca dimineaţa, cum se lumina, şi se întorcea tocmai seara. Nici mătuşile nu-i putuseră încă vorbi. La urma urmei, nu era nici o grabă. Mai grăbit eram eu, care, la vârsta mea, vreo treisprezece ani, legam prietenie şi cu cei tineri, şi cu cei bătrâni.

Dorinţa mea de a vedea pe colonel crescuse. Dar în aceeaşi vreme aşteptam cu o frică nemărginită clipa întâlnirii. Căci aflasem, fără voia mea, multe despre el, de la o slujnică, ce vorbea seara, alături în odaie, cu fata din casă. Toate cele povestite le auzise de la ordonanţă, care, la rândul lui, le primise, ca un fel de spovedanie, de la cel dinainte: colonelul fusese în război; avea un semn în obraz, dar nu se prea băga de seamă din pricina bărbii. Era răstit la vorbă. Îşi bătea ordonanţa, dar apoi îi da bani mulţi. Avea patima călăritului, umbla călare

zi şi noapte. Şi de frica lui îi ştia şi calul, cât era el de zmeu. Îl chema Gruşan, iar ofiţerii îi ziceau: Gruşan-Sălbaticul.

L-am văzut întâiaşi dată într-o zi de primăvară. Mă însănătoşisem şi mă plimbam prin grădină. Deodată aud un tropot, apoi o smuncitură şi un nechezat. Mă întorc. Trei soldaţi aduceau un cal negru ca tăciunele, cu gâtul înecat în coama ce se răsfira peste capul în care se zbătea albul ochilor. În aceeaşi clipă se deschise uşa. Colonelul ieşi în scară. Vederea lui m-a înfricoşat mai mult.

Era înalt, spătos, cu o barbă mare, neagră, ce-i pornea aproape de lângă ochii adânci, întunecaţi. Genele îi acopereau pleoapele. Iar chipiul îi umbrea fruntea până lângă cuta adâncă dintre sprâncene. Dânsul se coborî încet, apoi porunci: „Daţi-i drumul!“

Calul, simţindu-se slobod, vroi să sară, dar glasul detună groaznic: „Stai!“

Calul rămase pironit locului.

Stăpânul îl privi drept în ochi, parcă-l vrăjea, apoi făcu un pas deoparte... Mă zari.

„Vino aici“, îmi zise.

Simţii că nu-mi mai bate inima. Toate dimprejurul meu parcă se şterseseră. Nu vedeam pe nimeni, afară de el. Mi se părea uriaş. Fără voie, păşii spre dânsul. Mă luă de mijloc şi, mai înainte să pot scoate un cuvânt, mă zvârli călare. Glasul răsună iar : „Stai!“

Calul şi cu mine făcea în clipa aceea un singur trup răscolit de spaimă, cu nervii uniţi într-o singură tremurare.

Apoi colonelul mă luă jos, puse piciorul în scară şi se şterse ca o vedenie din faţa mea.

Am căzut din nou bolnav de moarte, în prada celei mai puternice spaime. Am zăcut întreaga primăvară, fără ca mătuşile mele să ştie pentru ce m-a întors boala. Nu le spusesem nimic despre întâmplarea care nu putuse ieşi din mintea mea nici după ce mă însănătoşisem, nici chiar după ce scăpasem de groaznicele visuri ce-mi cutreierau somnul.

Şi totuşi, pe urmă doream să mai văd pe sălbaticul soldat. Nu ştiu de ce îmi inchipuiam că n-aş mai fi tremurat pe spatele calului...

Era pe la mijlocul iernii. Auzisem că şi regimentul acesta trebuia să plece numaidecât. Toata ziua mă plimbam prin grădinuţă, dar pe colonel nu-l puteam zări. Mă hotărâi să mă scol dis-de-dimineaţă în cele câteva zile ce mai rămăseseră până la plecarea lui. A doua zi de la hotărârea mea, tocmai mă îmbrăcasem şi priveam pe fereastră dealul din faţă, acoperit de mii şi mii de cioare ce stăteau încă, aripă lângă aripă, pe omătul pe care îşi petrecuseră noaptea. Deodată răsunară alături vuiete şi văd slugile alergând într-acolo. Mi-am luat repede paltonul şi m-am dus şi eu. Ce se întâmplase? Calul, mai sălbatic decât oricând, trântise pe cei ce-l ţineau şi, într-o smunciturǎ, scăpă din mâinile lor. Ordonanţa se repezi, vroi să-l oprească, dar lunecă, şi calul îl lovi cu picioarele dinapoi în piept. Toate acestea le istorisea, de-abia vorbind, un biet soldat colonelului, care, îngenuncheat, descheia haina celui lovit. Acesta din urmă rămăsese lungit jos, cu albul ochilor întors în afară, cu gura deschisă, plină de sângele ce picura, înroşind omătul. După câteva tresăriri uşoare, îşi dete sufletul. Atunci se auzi în poartă tropotul calului. Nişte călăraşi îl prinseseră şi-l aduceau. Colonelul tresări, se sculă repede şi se aruncă strigând: „Lăsaţi-i dârlogii!“

Când se opri în faţa calului, repezi mâna şi-i izbi un pumn straşnic în frunte. Calul se ridică în două picioare, vroi parcă să se arunce asupra stăpânului său, dar, ameţit, căzu pe spate, ca şi cum s-ar fi topit. Gruşan, care apucase dârlogii, se prăvăli şi el. Dar într-o clipă se ridicară amândoi, se înfruntară ca doi duşmani de moarte, apoi colonelul scoase un strigăt spăimântător, se aruncă în şa, smunci dârlogii, învârti calul în loc şi se năpusti pe poartă. Peste puţin l-am văzut pe deal, intrând săgeată printre miile de cioare care se ridicară, deodată, într-un vaier asurzitor, acoperindu-l, înfăşurându-l ca-ntr-un zăbranic, şi nu l-am mai zărit, ca şi cum nenumăratele păsări negre l-ar fi răpit în zborul lor spre cer.

De atunci nu l-am mai întâlnit niciodată.

Sublocotenentul îşi trecu mâna peste faţă, vroind să gonească parcă această amintire. Toţi tăceau. Atunci, maiorul, care nu se mişcase

toată vremea cât povestise ofiţerul, se rezemă cu spatele de perete şi spuse, cum şi-ar fi vorbit lui:

— Da, aşa era dânsul. Rămase o clipă cu privirile pierdute în gol, apoi adăugă: Pentru că e vorba despre un om cum nu trec mulţi prin viaţă, şi fiindcă dânsul astăzi nu mai este, o să vă povestesc, domnilor, într-adevăr cea mai grozavă întâmplare din viaţa lui, şi dintr-a mea, care am fost martor.

Maiorul se opri puţin, voind să-şi stăpânească glasul ce tremura, ca şi al sublocotenentului; pe urmă începu:

— În ajunul războiului eram sergent în regimentul de călăraşi pus sub comanda colonelului Gruşan — Gruşan-Sălbaticul. I se zicea astfel în urma unei întâmplări: Într-o dimineaţă, pe toate ordinele de zi în josul cărora era iscălit dânsul, se găsi adăugat : Sălbaticul. De atunci i-a rămas porecla. Prin ce împrejurare, nu-mi aduc aminte, căpătasem încrederea acestui om, de care se fereau cu toţii. Aşa se face că aveam dese însărcinări din partea lui.

Într-o seară, cu vreo două zile înainte de plecarea noastră spre câmpul de război, mă întorsesem dintr-un sat îndepărtat, unde fusesem trimis de către colonel să văd dacă se găsea fânul trebuincios. Plouase ziua întreagă, drumurile se desfundaseră, calul răzbea cu greu prin glod. Întârziasem, şi toată vremea mă gândisem cu grijă la întâlnirea cu colonelul, căruia trebuia să-i raportez. Când am intrat în cort, l-am găsit în picioare, uitându-se, cu ochii lui întunecaţi, la ordonanţa ce-i povestea ceva, dar care, în clipa venirii mele, tăcuse. Am rămas lângă uşă, cu mâna la cozorocul capelei, aşteptând. Comandantul se uită la mine, apoi îmi porunci: „Ia-ţi calul şi vino".

M-am dus la conovăţ, mi-am luat calul, care rămăsese cu şaua pe el, şi m-am întors. Colonelul şi cu ordonanţa încălecaseră. O luarăm îndată la trap în lungul bivuacului, până ce trecurăm de el. Ploaia se înteţise, începuse să bată un vânt care ne arunca picăturile în faţă; caii lunecau, iar al meu, obosit, de-abia se putea ţine pe urma celorlalţi doi. Repede am băgat de seamă că nu luasem şoseaua şi că tăiem câmpul de-a dreptul. M-am uitat înapoi: luminile din bivuac rămăsese-

ră în urmă tare, înspre stânga. Trecusem şi pe lângă păduricea pe care o cunoşteam, apoi ne pierdurăm cu totul în întunericul adânc. Eram deprins cu obiceiurile colonelului, îmi închipuiam că poate voia să facă el singur o recunoaştere, dar nu ştiu cum, de astă dată, o presimţire neînţeleasă mă neliniştea. Încotro apucasem, nu ştiam. Mergeam în bobote, ca înspre pierzare. N-am să uit niciodată drumul acesta.

Deodată colonelul lăsă calul mai încet şi chemă ordonanţa, îl apucă de mână, ca să călărească scară la scară, şi-l întrebă. Acum eram aproape; am auzit bine întrebările şi răspunsurile: „Nu era nimeni acasă, nici o slugă?“ „Nu.“ „Pe unde l-ai văzut?“ „Pe fereastră.“ „Cum?“ „N-am găsit pe nimeni să dau scrisoarea şi m-am uitat pe geam, să văd pe cineva.“ „Ce făceau?“ „Stăteau la masă.“ Colonelul tăcu, apoi întrebă din nou: „Când ai dat scrisoarea, ce ţi-a spus duduca?“ „Nimic, a luat-o.“ „Bine!“ O scăpărare de lumină îmi trecu prin minte. Începusem să înţeleg. Mergeam la moşia colonelului. Nu mai fusesem acolo, dar mi se spusese că nu-i departe de târg. Cine să fi fost însă acela pe care îl văzuse ordonanţa? Şi atunci îmi amintii de unele vorbe ce umblau printre soldaţii ce se duceau la comandant acasă. Sufletul mi se strânse şi mă rugai în gând lui Dumnezeu să nu se întâmple nimic.

După vreo trei ceasuri de drum, ne-am oprit la poarta curţii. Am descălecat şi-am legat caii de parii gardului, am aruncat mantalele pe ei, apoi ne-am furişat în ogradă. Nu se vedea decât o dungă de lumină pe după o perdea.

Colonelul se întoarse spre ordonanţă şi-i porunci: „Du-te şi te uită pe geam!“ După o clipă soldatul veni. „Acolo-s?“ „Acolo.“ O luarăm pe după casă, coborând; colonelul se opri în dreptul unei uşi înguste. Apucă de clanţă, puse umărul, împinse cu puterea lui grozavă şi uşa se deschise, scârţâind uşor. Suirăm câteva trepte şi intrarăm pe o sală. În clipa aceea am auzit cum colonelul duce mâna la toc şi scoate revolverul. Simţeam că inima nu-mi mai bătea; aş fi fost bucuros să cad mort. Păşeam în vârful picioarelor. La uşa odăii, pe fereastra căreia se uitase ordonanţa, colonelul se opri, apoi o deschise deodată. Doamne! parcă sunt acolo, la spatele lui. Într-o scăpărare s-a petrecut

totul: ea stătea pe marginea patului; un bărbat, în picioare, lângă dânsa, îi vorbea. Pe masă era aprinsă o lumânare. Când Gruşan trecu pragul, femeia lui se ridică şi întinse mâinile în faţă, ca şi cum ar fi vrut să se ferească de o vedenie. În clipa aceea revolverul detună, dânsa scoase un strigăt, căzu pe pat, apoi se rostogoli jos. Bărbatul, un om voinic, părea că nu-şi pierduse cumpătul, luă un scaun şi-l aruncă spre colonel, dar nu-l lovi. Alte două detunături, una după alta, cutremurară casa. Bărbatul se prăbuşi cu faţa în sus pe podele. Colonelul puse revolverul în toc şi se duse lângă fereastră. „Intraţi înăuntru!“ ne porunci. Am intrat încet, cutremuraţi de groază. Ordonanţa rămase lângă uşă, eu m-am dus aproape de sobă. De unde stam, vedeam amândouă trupurile întinse, aproape unul de altul. Dânsa murise; avea faţa albă ca varul, ochii deschişi, încremeniţi de groază, părul despletit, mâinile date în lături, ca o cruce. Rănitul se muncea grozav, în zvârcoliri, apăsându-şi pieptul cu mâna în partea dreaptă, unde i se înroşise cămaşa de sânge. Din gât îi ieşea un horcăit înăbuşit, întretăiat. Gruşan îl privea.

Deodată, ca venit de sub pământ, se auzi jalnic, rugător, glasul muribundului: „Apă, apă!“ M-am uitat pe masă, am văzut o sticlă plină, am vrut să întind mâna să o iau, să-i torn în gură, când, fără voie, privii spre fereastră: ochii colonelului luceau sălbatic, pironindu-mă locului. Glasul răsună din nou, mai sfâşietor. La fiecare rugăminte, ochii comandantului se îndreptau spre mine, ţintuindu-mă în loc.

O sfârâitură mă făcu să tresar până în adâncul sufletului: lumânarea se trecuse, pâlpâi de câteva ori şi se stinse. Aşa, rămaşi neclintiţi, şi-n întunericul ce ne învăluia, glasul muribundului răsuna mai spăimântător. Eu parcă tot vedeam ochii scânteietori ce mă opreau să întind mâna. Afară ploaia bătea în geamuri, livada se frământa foşnind zbuciumat, jos uşa deschisă pocnea bătută de vânt. Într-un târziu se auzi scrâşnetul unui chibrit; la flacăra lui, faţa colonelului se lumină groaznic, o clipă. Fuma. Vârful ţigării sclipea ca o scânteie, aprinzând parcă, la fiecare dată, mustăţile şi barba răzbunătorului. După câtăva vreme, ţigara se stinse. Apoi am stat aşa, în întunericul nepătruns,

până când, de după geamuri, se împrăştie lumina sură a zorilor întunecate de nori. Încetul cu încetul ochii-mi începură să desluşească lucrurile şi oamenii din odaie. Ordonanţa se rezemase de uşorul uşii, spaima părea că-i luase cunoştinţa. Colonelul rămase locului. Moarta se uita îngrozită. Rănitul de-abia mai răsufla, mişca buzele, dar vorbele i se stingeau în gât. Setea îl mai chinuia poate. Şi cum parcă aşteptase lumina zilei ca să mai vadă o dată pe aceea pentru care murea, deschise ochii, vroi să se ridice, scoase un geamăt adânc şi rămase nemişcat. Colonelul încruntă sprâncenele, se apropie, se uită lung la mort, apoi spuse: „Haidem!"

Am încălecat caii aproape înţepeniţi de răceala ploii şi ne-am depărtat de casa în care, după dragoste, intrase moartea.

Maiorul tăcu. Ne-am despărţit şi-am plecat în pâlcuri, ca şi cum ne-ar fi fost frică să străbatem singuri întunericul nopţii.

PATIMA

Din fundul canapelei unde stam împreună, eu şi căpitanul, se vedea tocmai în a treia odaie, unde începuse jocul de cărţi. Se vedea bine faţa slabă, suptă de nesomn, a gazdei. Îi zăream mişcările nervoase ale capului, puţin piezişe, îndreptate către vecinul din stânga, un profesor, venit de curând în oraş, al cărui fel de joc nu se cunoştea încă. Se lămurea, în toată grosimea lui, în celalt capăt al mesei, trupul maiorului, plecat peste masă, într-aceeaşi înclinare caraghioasă cum obişnuia să se lase peste gâtul calului, la instrucţie, pe câmp. În vreme ce *partenerul* al patrulea, prefectul judeţului, cu spatele la noi, sălta din când în când, cu aceeaşi săritură de om înţepat pe neaşteptate. Am privit câtăva vreme acest tablou tăcut: nu se auzea o vorbă. Apoi căpitanul îmi trecu o mână pe după mijloc, îmbiindu-mă în odaia din fund, tocmai în sufragerie. Aici cerurăm două pahare cu ceai. M-am aşezat la masă. Căpitanul era însă nervos, nu îşi găsea astâmpăr. Mă întrebă deodată:

— Ce te face să nu joci cărţi?

— Nu ştiu, i-am răspuns, dar simt că niciodată n-o să pun mâna pe ele.

— Pe mine, urmă el, m-a îndepărtat de ele o amintire tristă, pe care o să ţi-o spun.

Căpitanul începu să se plimbe prin odaie, între fereastră şi sobă, apoi, cu glasul lui răsunător, care se revărsa uneori în gâlgâiri puternice, ca şi cum ar fi comandat, începu să povestească:

...Poate să fi avut vreo cincisprezece ani când am început să înţeleg şi eu oarecare rosturi ale lumii acesteia. Şi am avut nenorocul, sau

poate norocul, să deschid ochii pe unele întâmplări a căror dezlegare mi-a slujit în tot restul vieţii mele, uneori în bine, alteori în rău. Mi-am petrecut copilăria, după cum ţi-am mai spus, într-un târg de graniţă, într-un târg mic, unde întâmplările sunt rare, dar, oricând sunt, se ştiu de-a-fir-a-părul de către toată lumea.

Aşa se face că şi povestirea ce va urma ar putea fi spusă de către toţi cei de acolo, întocmai ca şi de mine, care am fost un martor de aproape al ei... Locuiam pe uliţa „cea boierească". Drept în faţa casei noastre, fereşti în fereşti, locuia un boier, cuconul Gavrilaş — Gavrilaş Barbu sau Gavrilaş Corbu, nu-mi aduc aminte, numele de familie îmi scapă. Zid în zid cu noi, deci în preajma cuconului Gavrilaş Corbu, stătea un alt boier, pe care târgul îl poreclise, pentru averea risipită în tinereţe, Mână-Spartă. La dreptul, această poreclă se cuvenea amândorura. Şi unul şi altul vânturaseră miile de galbeni cum vântură copiii, vara, colbul de pe drum.

Şi această lepădare de bani avea de pricină o patimă, dar o patimă, dragul meu, care cotropeşte ca focul, care se revarsă ca apa când se prăbuşeşte în înec. Aceşti doi oameni pierduseră tot, tot, înţelegi tu? Nu le rămăsese decât banul pentru hrana zilnică şi lucrurile din casă. Aşa se face că, după ce se întoarseră de prin străinătăţi, dânşii s-au apropiat, găsindu-şi unul în altul scăparea de urâtul ce se cobora cu aripile întinse peste viaţa lor mohorâtă.

Şi au început să joace cărţile înainte. Bani nu mai aveau, atunci — care dintre ei doi şi-o fi dat părerea? — au început să joace pe lucrurile din casă. Când am priceput ce se petrece în casa din faţă, când am înţeles de ce nu călcase piciorul tatei, o dată măcar, peste pragul portiţei înflorite, şi de ce dânsul se ferea, ca de o molimă, să se întâlnească cu cei doi vecini, faptul era vechi de peste şase ani. Atunci am căutat să văd lucrul mai de aproape... Cărţile se jucau numai la cuconul Gavrilaş, într-acelaşi loc, lângă fereastra a doua din partea stângă. Eu, unul, nu i-am văzut începând jocul; îl începuseră cu şapte ani înainte; acum îl urmau. Poate aveau un răgaz de un ceas,

două pe zi, şi tot atâta pe noapte. Dimineaţa, când mă sculam să-mi revăd lecţiile, la fereastra ceea totdeauna licăreau cele două mucuri ale lumânărilor pe sfârşite.

Şi deasupra foiţelor de hârtie, capetele buhoase, aproape fără ochi, de adânciţi ce erau în orbite, tremurau în neastâmpărul dorului de câştig. La început jucaseră pe bivoliţele, pe caii, pe trăsura ce mai rămăsese cuconului Gavrilaş. Când câştiga Mână-Spartă, nevasta lui purta caleaşca ferfeniţită, de scăpărau uliţele bolovănite ale târgului, iar la hopuri roţile săreau de un cot. Doar nu era a ei! Vai de bietul vizitiu, care trecea de la un stăpân la celalt, odată cu trăsura şi caii. În urmă de tot, cuconul Gavrilaş vându trăsura, nemaiavând ce mânca. Şi atunci veni rândul lucrurilor. Socotelile de zi se făceau seara; cele de noapte — dimineaţa; atunci se perindau, de la unul la altul, şi lucrurile câştigate. Seara, mai cu seamă, se strângea toata mahalaua să vadă ce a pierdut unul, ce a câştigat altul. Am văzut, dragul meu, mese, scaune, oglinzi, tricheluri, divanuri, tablouri — două gospodării întregi ticsindu-se când într-un loc, când într-altul.

De multe ori, unul dintre dânşii pierdea toată mobila unei odăi, şi atunci, pe ferestrele deschise, se vedeau pereţii goi, cu piroanele negre înfipte într-înşii, plini de păinjenişul ţesut ani întregi de la un capăt la altul al odăii. Da' ploua, da' ningea, mutarea se făcea, căci, Doamne fereşte, nu încuviinţa unul o zăbavă, cât de mică, în plata datoriei. De multe ori, dimineaţa, în zilele de sărbătoare, când nu mă duceam la şcoală, tresăream de vuietul unui divan, odată chiar de al pianului nevestei cuconului Gavrilaş, trântit în mijlocul uliţei de către acei ce nu-l puteau căra. Oglinzile ajunseră nişte cioburi, scaunele erau rupte şi aveau câlţul ieşit, telurile scoase. Parcă pustiise şi mistuise focul. De la o vreme însă lucrurile începuseră să treacă numai din casa cuconului Gavrilaş dincolo. Norocul îl părăsise cu totul: într-o săptămână rămăsese numai cu paturile. Pe ce o să mai joace? mă gândeam eu. Când, într-o seară, slugile purtară din ograda nenorocosului cel din urmă lucru: un tablou mare, acoperit. Ţinuse mult, tare mult,

conul Gavrilaş la dânsul, şi mai cu seamă nevasta lui. Când l-au scos pe poartă, amândoi îl urmăriră cu privirile de la fereastră. A doua zi îl câştigă din nou. Tabloul, tot acoperit, făcu plimbarea înapoi. Schimbul acesta, o zi al unuia, o zi al celuilalt, s-a perindat vreo săptămână. Într-o dimineaţă, pe o ploaie repede şi-un vânt năprasnic, slugile scoaseră tabloul pentru cea din urmă oară din odaia adevăratului stăpân. Când voiră să iasă în uliţă, vântul se năpusti în prostirea[1] ce-l acoperea, slugile şovăiră, clătinându-se, şi prostirea zbură de pe faţa lui ca o bucăţică de hârtie. De la fereastra unde eram, într-o ochire repede, văzui înfăţişarea mândră a unei femei, cu faţa albă, cu ochii întunecaţi, cu o mână pe rezemătoarea jilţului în care sta, cu ceealaltă la piept, pe nişte dantele, poate. Semăna bine cu soţia cuconului Gavrilaş. Era mama ei. În aceeaşi clipă, cuconul Gavrilaş, numai în jiletcă, alergă să ajute, aplecară tabloul şi-l duseră dincolo... Din ziua aceea n-au mai jucat. Supărarea, nopţile nedormite, poate o răceală căpătată în ziua ploioasă în care ieşise dezbrăcat afară culcară pe nenorocosul boier în pat. A zăcut o săptămână şi, într-o dimineaţă, în odaia în care altădată licărea mucul lumânărilor sleite, se înălţau flăcările gălbui ale făcliilor de ceară. Pe divan, cuconul Gavrilaş dormea cel mai liniştit somn. L-au îngropat într-o zi frumoasă, plină de soare şi de miros de liliac. Se împrimăvăra. M-am dus să-l văd. Era întins într-un sicriu vopsit albastru, în mijlocul odăii goale. Când l-au scos în uliţă, să-l puie în pataşcă, nevasta lui a privit spre casa celuia ce-i sărăcise. Şi, ca şi când ar fi zărit pe cineva, întinse braţele şi izbucni într-un strigăt deznădăjduit: „M-aţi lăsat amândoi!“

Cine dintre cei de faţă va fi înţeles rostul acestor cuvinte? Am întors capul, privind într-acolo; pe fereastra deschisă, ca printr-o ciudată întâmplare, se zărea, într-un colţ, tabloul. Am lăsat să pornească mortul, apoi, pentru că nu era nimeni, m-am apropiat. Am stat mult şi l-am putut vedea bine. Cu ochii întunecaţi, acoperiţi parcă de pânza lacrimilor, plecată, ca şi când ar fi voit să se coboare din ramă, cu

[1] *Prostire*—cearşaf.

faţa albă în bogăţia părului negru, *mama* părea că jeleşte durerea adâncă a fetei ei. Mâna dreaptă strângea rezemătoarea jilţului, iar cealaltă, acum vedeam desluşit, ducea batista la ochi. Ce presimţire vremelnică va fi încremenit mâna tinerei femei de pe atunci în această mişcare de durere?...

Căpitanul se opri, duse mâna la ochi şi rămase aşa câteva clipe.

— Parcă o văd încă, adăugă dânsul.

Fără să mai spunem un cuvânt, fără să luăm de la cineva „seara bună“, am plecat. În uliţă ne-am dat mâna şi ne-am despărţit.

COLONELUL

Câteodată își arunca privirea spre portretul din cadrul aurit, din odaia lui de culcare. Se vedea acolo ofițer tânăr, sublocotenent, abia ieșit din școală; sta în picioare, cu chivăra de lăncier la o parte, cu mundirul strâns pe pieptul scos în afară, cu ochi albaștri, surâzători — ochii ce priveau țintă la comandanții lui, sau se micșorau, apropiind genele lungi, arcuite, în saloane, la baluri, când simțea bătându-i lângă inimă sânurile femeilor frumoase! Pe atunci își suna pintenii ca o muzică; își apropia o dată călcâiele: *țanc*! și durițele zbârnâiau în odăile mari, în care trichelurile jucau pe dușumelele lustruite apele lucii ale lumânărilor. Tot așa sclipea și dânsul, ca bucățelele de cristal ce clincheteau, atârnate ca niște cercei, în urechile de bronz ale policandrelor. Viața îi era o rază de soare! Nu dormea nopțile; pășea, odată cu pragul sălii de joc, pragul zorilor. Nu obosea; în fața escadronului trăgea sabia, ca un fulger, din teacă, și, strunindu-și calul, rotea ochii pe câmpul de mustru.

Privind astfel portretul, bătrânul, sprijinit în cârjă, parcă întinerea, se îndrepta de șale, ridica în sus capul, își lăsa umerii în jos și trăia vremile acelea.

Alteori se așeza, obosit, într-un jilț, în odaia de culcare, scăldată, mai mult ca toate celelalte, de lumină. Și acolo, sus, deasupra patului, un portret mai mic îl arăta căpitan; purta favoriți negri, lungi, mustăți bine răsucite; aceiași ochi sub fruntea-naltă. Atunci era însurat; o însurătoare din dragoste — un roman.

Furase pe fată de la tatăl ei, un boier cu mare vază; s-a bătut de trei ori în duel pentru nevastă; într-unul a ucis pe un călător neamț ce-i făcuse curte îndrăzneață; și-a stat închis. La urmă, dânsa, necredin-

cioasă, l-a înşelat cu un ofiţer. Şi atunci, în prada deznădejdii, care otrăveşte sufletul sau ţi-l fărâmiţeşte ca pe un miez uscat de pâine, s-a repezit cu sabia scoasă la femeia sperjură: „Ticăloaso!“, atâta i-a zis, şi ochii ei s-au întors spre dânsul, ochii spăimântaţi, rugători; şi mâna i-a căzut în lungul trupului, fără să lovească.

În clipa aceea a înţeles toată zădărnicia vieţii; toată nădejdea i se stinse. Atunci numai a priceput că *singurătatea* e puterea cea mai mare a luptătorului. Singur, cu tine, fără patimi, fără ură, tu, în faţa ta! Şi-a lăsat nevasta. Şi colo, prin uşa întredeschisă, zăreşte, în tabloul mare, printre ceilalţi ofiţeri ai regimentului, cu chipul crunt, cu fruntea încreţită, stingher, fără zâmbet, pe locotenentul-colonel Stavăr, comandantul unui regiment de călăraşi ce pornea la Plevna — aşa se zărea pe dânsul... Niciodată nu s-a simţit mai mare ca în dimineaţa de primăvară când şi-a încălecat calul şi când, scoţând sabia ascuţită, ştia că se duce la moarte. Şi sub cerul de toamnă al pământului străin, prin ploile mărunte ce parcă-ţi picură pe inimă, înfăşurat în vânturile ce-i spulberau mantaua şi coama calului ce tremura, se simţea fericit. Mânca, dormea, trăia ca soldaţii lui, îndura toate şi era mulţumit. Şuieratul gloanţelor, în recunoaşterile pe care le făcea chiar el, i se părea doar bâzâituri de albine. Şi în vălmăşagul sângeros, în vârtejul de moarte în care s-a aruncat la Smârdan, în capul călăreţilor, a simţit din nou fiorul acela care-i gâdilase sufletul în cel dintâi vals, ca sublocotenent. N-a simţit zdruncinătura grozavă când calul câzu cu el. În clipa de frământare, când primi un glonţ, în mână, n-a simţit decât arsura repede a unui fier roşu; apoi alergarea nebună, după lupta scurtă, când sabia lui intrase în gâtul ofiţeraşului turc — un copil — ce i se împotrivea în cale. N-a simţit nici părere de rău, nici duşmănie; aşa a omorât pe doi cu mâna lui. Iar când s-a întors în ţară, când, după câteva zile, regimentul şi-a luat mersul obişnuit, lipsit de zbucium, al vieţii de pace, colonelul simţi că de acum înainte nu mai avea ce căuta în oaste. Îşi dete demisia, îşi cumpără casa aceasta pe uliţa cazărmilor, chiar lângă ele, şi, singur, începu să trăiască viaţa de pustnic. În odăile mari, în care amintirile stăteau închise în orice

lucru, trăia zilele trecute. Dar războiul, aşa cum îl făcuse dânsul, lasă urme. Într-o zi simţi că piciorul stâng îi amorţeşte, că de-abia îl mai poate mişca.

Cum luase altădată sabia din cui, ca s-o încingă pentru întâia oară, aşa luă din colţ bastonul gros, cu mâner de aur, în care avea să-şi sprijine de-acuma bătrâneţile. Nu-i plăcea să steie locului; se târa cum putea dintr-o odaie într-alta, şi la urmă venea de se aşeza tot în faţa ferestrei de la uliţă; nu trecea soldat, nu se ducea ofiţer spre cazarmă fără ca bătrânul să nu-l urmărească până departe cu privirea. Dimineaţa se scula în zori, când sunetul goarnelor vestea ziua în marşul voios al *deşteptării*; se culca la *stingere*, când odăile mari parcă se umpleau de cântecul duios al odihnei...

De când zăcuse bolnav greu în pat, de când nu se mai putea mişca decât întors de braţele servitorului ce-l îngrijea, viaţa i se întunecase cu totul. Nu mai putea privi nici pe fereastră, nici odăile nu le mai cutreiera.

Simţea că se duce, dar el cunoştea bine moartea. Nu se temea de dânsa. O aştepta şi parcă-i părea rău că nu-i putea ieşi în cale. Nici nu se apăra: nu chemase doctori, nu luase doctorii şi, în dimineaţa aceasta, când aproape nu avu putere să-şi deschidă pleoapele, zâmbi mulţumit. Era o dimineaţă frumoasă de vară: prin ferestrele deschise razele soarelui se furişau lucitoare, scoţând scânteieri repezi din armele ţintuite în perete. Mânerul sabiei de deasupra patului parcă pâlpâia, şi colonelul, cu greutate, de-abia ridică mâna de atinse oţelul luciu al tecii.

Pe la amiază cerul se înnoră deodată, plouă repede, cu ropot, dar spre seară norii se topiră — cele din urmă raze ale soarelui mureau curate, rumenind odaia. Colonelul dormita. Vroi să se trezească de câteva ori, îşi dădea seama că e într-o amorţire grea; visele ce-i cutremurau somnul acesta le ştia că nu-s în fiinţă, ştia chiar că visează, şi totuşi i se părea că lunecă într-o lume străină, din care nu înţelegea bine nimic. Îl cuprinse o căldură grozavă; deodată i se păru că se sprăvale patul, tresări şi deschise ochii. Mai întâi, fără de voie, vroi să strige, apoi mintea i se limpezi, pricepu că aşa trebuie să fie, şi

când servitorul intră să aprindă lampa, de-abia putu îngâna să-l lase prin întuneric...

Încetul cu încetul amorțirea îl cuprinse din nou. Apoi îl munciră vedenii ciudate... Deodată se văzu călare în învălmășagul de la Smârdan... Calul căzuse, dar nu se putea ridica. Își amintea totuși că atunci se sculase repede, și, cu toate acestea, acum sta întins jos... Dar bine, pe ofițerul turc îl străpunsese într-o clipă, știa bine asta; dar acum acesta îl răpusese, îi apăsa genunchiul pe piept, ținându-l jos, în glod... Îi căzuse sabia, însă mai avea revolverul; se căută la coapsă și, ciudat, simți printre degete cearșaful ce-l învelea; era în pat, dar cum de se găsea în război?... Ofițerul turc scoase iataganul, îl ridică și-l avântă, ca un fulger, spre capul lui. Colonelul se încordă, tresări și se trezi iar.

Era înădușit. Simțea sudoarea rece scurgându-i-se după urechi; vroi să se șteargă, dar nu putu duce mâna la cap. Încetul cu încetul se lăsă moale, ca o petică; parcă nu mai avea nici sânge, nu-i mai bătea nici inima, și chiar oasele i se topiseră. I se părea că e totuna cu patul, că era subțire ca cearșaful, întins ca el. Câteva crâmpeie din trecut iarăși i se luminară în întunericul odăii, fulgerări repezi, ca și cum cineva aprindea chibritul, pe rând. Se înăbușea. Închise ochii, avu adevărata presimțire a sfârșitului.

Dar în clipa aceea, în liniștea adâncă a odăii, veni dinafară, dinspre cazărmi, sunetul de goarne al *Rugăciunii*. Atunci o revărsare de puteri îl însufleți; își simți brațele tari, se ridică pe jumătate în pat și, cu degetele împreunate ale mâinii drepte, își făcu, rar, cruce. Apoi își lăsă, ușor, capul în pernă, închise ochii, și-n vreme ce cântecul duios al închinării de seară răsuna încă, ostașul adormea pe veci.

PĂRTAŞUL

Soldatul Pintilie Gheorghe era învinuit că furase în sâmbăta Paştilor câţiva saci cu orz şi că apoi îi vânduse. Santinela ce încuviinţase aceasta era adusă înaintea consiliului, ca părtaşă la furt.

Vinovatul mărturisise hoţia. El o îndeplinise, pe când de santinelă la orzărie era Neculai Oană, recrut din anul acela, un biet om, luat în oaste pe nevăzutele, şi pe care, de şase luni de zile de când venise, nu-l scoase nimenea din ceea ce ştia el de acasă. De nepriceperea lui se feriseră toţi comandanţii de companie, ca de foc, şi-l lăsaseră la boi.

În săptămâna Patimilor soldaţii fură învoiţi pe acasă. De sărbători e greu să pui mâna pe un om mai acătării, — rămân ciurucurile. S-a zbătut bietul aghiotant, în dreapta, în stânga, până a dat, în grajd, cu ochii de Neculai Oană, care vorbea cu boii lui, dezmierdându-i pe grumaz. „Valeu! Oană neică, zise aghiotantul, Maica Domnului mi te scoase în cale. Vino-ncoa, zmeule, să te înarmez ca pe sfântul Gheorghe.“ L-a înşfăcat de guler, l-a dus de l-a încins, i-a dat o armă şi-un picior şi l-a înfipt de santinelă în poarta orzăriei, în ograda căreia rămăseseră câţiva saci plini, afară din hambar. „Să nu laşi nici pe Dumnezeu sfântul să intre înăuntru, Oană băiete, că a ta-i împărăţia Necuratului pe urmă“, îi mai zise aghiotantul şi plecă.

De aci încolo să lăsăm să povestească Oană, întrebat, la rându-i, de către judecători.

Oană îşi duse mâna la cap în neştire, chip să salute, răcni: „S’ trăiţi!“, trase aer mult în piept, ca şi cum s-ar fi pregătit să se cufunde în apă, apoi începu:

— Acu, eu, s’ trăiţi, eram pus de santinelă; era cald şi mă uitam pe câmp, şi pe poarta de din dos văd, s’ trăiţi, că ieşeau boii. Le dăduse

drumul nu ştiu cine, ori îşi luaseră ei singuri lumea în cap, că eu, vezi, eram de santinelă, nu eram în grajd. Pe mine nu m-o răbdat inima să-i las în voia lor, că tot eu aveam să-i caut pe urmă prin meleaguri, că eu îs la boi, la amândouă părechile. Da' o păreche acuma n-o mai am pe samă, de-o săptămână, că s-o dus cu A Ilincăi la cărat pietriş de la Ipate, de sub Dealul Râpoaiei. Eu îs din cealaltă parte, de la Argieni, din vale de...

— Nu mai bâigui; spune ce-ai făcut când ai văzut boii! răcni colonelul.

Oană iar răsuflă adânc:

— S' trăiţi! Eu am văzut boii, am răzămat puşca de gard şi am împuns-o la fugă după dânşii, de i-am întors. După ce i-am dus înapoi în grajd, i-am închis, am pus un beţişor în belciugul uşii, că zăvorul îi stricat, — l-o stricat Marin Dumitrache, bătu-l-ar Dumnezeu, şi eu am rapurtat, da' nu l-au dres, că fieraru nu-i...

— Lasă pe fierar, tontule, spune ce ai făcut după ce ai închis boii! Te-ai dus la locul tău? răcni iar colonelul, scos din fire.

— M-am dus la locul meu, unde mă aşezase domnul căprar.

— Căprarul, nu aghiotantul? întrebă un căpitan din consiliu.

— Ba *aghiutantul*, domnule aghiutant, s' trăiţi. Acum, eu mai s-adorm. Da' n-am dormit, că de dormeam, aş fi visat. Şi n-am visat nimic, zău n-am visat. Şi numai ce vine deşca Gheorghe şi dă să intre în orzărie. Eu îi zic: „Mă, deşcă, ce cauţi tu aici, că eu nici pe Dumnezeu nu-l las, mă, să intre". Da' el mă dă odată la o parte, intră înăuntru şi-mi spune: „Tu nu ştii, mă, că trebuie să duc orz pentru calul domnului ghinărar?" De aşa, aşa-i, am socotit eu, că alta nu ştiu, da' asta o ştiu bine, că domnul ghinărar e tatăl nostru, s' trăiţi; şi l-am lăsat să ia un sac. Când o ieşit cu sacul afară, mi-o şters o palmă, de-am ameţit. O luat-o pe după gard, şi ce-o fi făcut, ce-o fi dres, că se întoarce iar înapoi şi mai ia un sac. „Câţi saci iei, deşca?" îl întreb eu. „Las', că-i vedea tu. Să-i numeri", mi-o răspuns. Şi când o trecut cu al doilea pe poartă, mi-o mai şters o palmă şi-o strigat: „Doi!" Când o mai venit pe urmă, nu l-am mai întrebat, de frică să nu mă mai bată.

Da' el tot mi-o mai tras două palme, şi-o strigat: „Trei!" „Patru!" După al patrulea n-o mai venit, da' şi pe mine m-o bufnit sângele pe nas.

— Vrasăzică, patru saci a furat? întrebă colonelul.

— Patru; câte palme am mâncat, atâţia saci o furat, s' trăiţi... De schimbat, nu m-o schimbat decât hăt! târziu de tot, că prinsese să se spuzească cerul de stele, şi eu mă găndeam încă la boii mei, că nu aveau ce mânca; eu le dau de mâncare la vreme, ba-i duc şi la păscut, în suhatul târgului, unde-s şi ceilalţi văcari, că am păscut doar şi tamaslâcul[1] conului Mache de pe Popricani...

— Bine, bine, cine te-a schimbat?

— Domnul căprar, ista, domnul aghiutant. Aflase şi dumnealui că Pintilie luase sacii, că mi-o tras şi dânsul câteva palme, da' fără să le numere, că mi le-o tras grăbit. Apoi m-o dus la închisoare. Ş-am stat închis, s' trăiţi. Ia, aşa, degeaba, pentru mehenghiul ista de Pintilie. Că doar am vrut eu să pun mâna pe el în închisoare, dar n-am putut. Da' ce crezi, tu, mă (zise Oană, întorcându-se spre vinovat), că eşti în satul lui Cremene, să furi orz şi să baţi oamenii în drum?...

— Unde te trezeşti aici? ţipă colonelul. Pentru ce i-ai dat drumul să intre în orzărie?

— Domnul ghinărar e tatăl nostru, s' trăiţi! Cum să nu-l fi lăsat? Dumnezeu e Dumnezeu, şi domnul ghinărar e domnul ghinărar. Alta n-oi şti, da' asta o ştiu bine. Cum să nu-l fi lăsat? Apoi începu să se roage: Dacă Pintilie n-are de unde, tătuca dă cei patru saci înapoi, că tătuca are în hambar şi păpuşoi, şi orz, şi grâu; zău că-i dă tătuca, numai să-şi scape băietul!

Toţi zâmbiră, iar Pintilie pufni de râs. Oană îl zări şi-i strigă printre lacrimi:

— Te râzi, măi deşcă, te râzi, nu ţi-ar mai călca piciorul pragul maică-ta şi al tătâne-tău!

Consiliul a achitat pe Neculai Oană, cerându-i trimiterea înapoi la vatră, ca un om slab de minte ce era. Când i s-a spus că scăpase, nu-i venea să creadă.

---

[1]*Tamaslâc*—cireadă.

Dar pe Gheorghe Pintilie, care se ducea la închisoare, nu-l răbdă inima să tacă; întrebă râzând:

— Ce ţi-o fi făcând boii, mă Onică?

Oană tresări, ca şi când şi-ar fi adus aminte de ceva, ochii i se luminară deodată, se întoarse şi veni până la faţa lui Pintilie. Şi cum acesta din urmă şedea între cele două santinele, îi zise: „Stăi, măi deşcă“, şi, mai nainte să poată fi oprit, îi trânti o palmă straşnică.

Apoi, cu buzele întinse într-un zâmbet de nespusă mulţumire, ieşi pe uşă, scărpinându-şi palma cu care lovise.

FUGITUL

Aduşi în odaie, de către aghiotant, rămân amândoi în faţa ofiţerului de serviciu. Bătrâna e măruntică, plecată puţin de şale; de sub bariz de-abia i se zăreşte faţa suptă. Îşi are sumăieşul pe umeri; mâinile şi le ţine una deasupra celeilalte.

Băietanul e înalt, bine legat, dar cam galben la faţă.

E îmbrăcat într-un cojoc cu lâna miţoasă întoarsă în afară. Îşi tot trece căciula dintr-o mână într-alta.

După un răstimp, vin lângă masa de după care sublocotenentul îi priveşte. Flăcăul pleacă în jos capul şi spune:

— Eu sunt Vasile al Lixandrei.

Ofiţerul se uită mirat.

— Sunt Vasile al Lixandrei... Din *cumpania* a doua.

— Eşti întârziat?

— Nu, sunt... Vasile al Lixandrei... şi-s *dizirtor*. Sunt din cumpania a doua, şi am fugit anţărţi.

Ofiţerul se ridică şi-l priveşte cu interes, apoi întreabă:

— Cum ai fugit? Şi de ce?

Băietanul tace. Atunci bătrâna îşi trece dosul mâinii peste gură, îşi trage un capăt al sumăieşului peste umăr şi vorbeşte:

— Lasă, Vasile, să spun eu. Să vă grăiesc eu, domnule *căpitan*, că bietul nu poate vorbi de inimă ră... Amu, i-o venit şi lui rândul la oaste. I-o venit rândul acum trei ani, şi s-o dus, că i-am spus: „du-te, băiete şi-ţi fă *sirviciul*; bun e Dumnezeu şi mare. Şi te-i întoarce. Eu ţi-oi purta de grijă, dragul mamei, să-ţi aduc ce te-o trage inima să cei“. Şi s-o dus, sărut mâna, domnule căpitan, s-o dus. Aşa... S-o dus cum v-am spus. Când colo, peste vreo două săptămâni, într-o sară,

prin postul Crăciunului, eu făcusem nişte julfe, numai ce aud că bocăneşte cineva în uşă. „Cine-i?“ întreb. „Eu sunt, mămucă“, mi-o răspuns. I-am cunoscut glasul. Repede am tras zăvorul şi numai ce-l văd cu mantaua peste mondir, cu şapca în cap şi în mână cu tesaca, fără curea. „Mamă“, îmi zice el... Da’ era tare abătut, „mamă, îmi zice el, am venit să-mi dai un franc de parale, să plătesc ceva la *cazarmie*“. Dă, eu l-am crezut, păcatele mele, că numai pe el îl am. Şi atâta aveam, un franc de parale, da’ eu i l-am dat. Şi am vrut să-l mai ţin, da’ unde o fost chip. Atunci i-am făcut şi o legătură cu julfe şi o plecat, că trebuia să fie a doua zi la cazarmie. O plecat în inima nopţii. Şi ce-mi era scris să aud! În ajunul Crăciunului îmi spun ceilalţi din sat de la noi că Vasile e *dizirtor*. Şi-am bocit mămucuţă, ca după un mort, că eu îs beteagă, şi-s singură — singură pe lumea asta, şi numai pe el îl am! Şi l-am căutat, şi am întrebat, şi unde n-am umblat! Numai unul Dumnezeu ştie! Aşa îmi pierdusem nădejdea. L-am crezut mort şi pace bună! Da’ numai uite că Dumnezeu mi l-o întors, s-o îndurat de bătrâneţele mele. Alaltăseară, tocmai ieşisem să torn apă în treucă la nişte porci, că am trei porci, să nu vă supăraţi, domnule colonel, ista, domnule căpitan, am avut şi-o văcuţă, da’ am vândut-o... Turnam apă în treucă şi numai deodată văd că răsare în poartă un om străin. Da’ câinii nu băteau. Mă dau mai aproape şi, când îi văd faţa, mi s-o tăiet genunchii; şi m-am sprijinit de gard, şi atâta am putut să zic: Valeu! Că aşa bucurie n-am avut eu în viaţa mea. Şi vezi dumneata, şi bucuria asta, tot dintr-o scârbă mi-o venit. De-abia m-am târât până în casă... Şi mi-o povestit toată noaptea viaţa lui, săracul, petrecută printre străini, cioban la oi, că trecuse Prutul. Şi-o venit că-l lovise dorul de mine, că el o fugit, dar era inimă bună, domnule căpitan. Tare m-am bucurat, că-s singură pe lume, şi numai pe el vezi că-l am. Şi după multe şi multe, într-un târziu, l-am întrebat: „Şi acolo nu te-au luat la *meliţie*, măi băiete?“ „Ce să mă ieie, mi-o răspuns, ei au destulă oaste. Îi duce pe flăcăi peste mări şi ţări, să se bată. Care cum se duc, nu se mai întorc. Îs pustii satele!“ Iacă, ţin minte vorbele *iste* ca şi cum le-aş fi auzit în minuta asta de ceas. Şi el şedea, cum îi colo în colţ, pe pat,

lângă cuptor, iar eu pe un scăuieş, aproape de dânsul. Cum mi-o spus vorbele iste, am rămas pe gânduri. Şi ce mi-o trecut prin minte, plângând i le-am spus: “Măi băiete, măi, pe flăcăii aceia îi mână la moarte, ca pe vite, şi dânşii merg, că aşa-i legea, cum s-o dus moşu-tău şi nu s-o mai întors — că am avut un frate în dorobanţi, de-o murit în bătălie, — şi tu, măi băiete, nici măcar cei trei ani nu vrei să-i faci. Tu ai fugit printre străini, m-ai lăsat singură cu grijile şi necazurile, şi dacă erai şi tu om, azi ai fi dat meliţia la spate şi ai fi venit acasă. Nu mai fugi, dragul mamei. Haide la cazarmie. Ţi-i face pedeapsa şi anii tăi şi te-i întoarce, că poate mi-o lungi Dumnezeu zilele, să te văd mântuit şi pe tine.“ Când i-am spus eu lucrurile istea, cum stătea acolo lângă cuptor, numai o pus capul în piept şi o-nceput să plângă, că el o fugit, da’ are inima bună, domnule căpitan. Şi aseară am pornit şi-am venit. Şi acum rog bunătatea dumneavoastră pentru dânsul.

Apoi bătrâna se întoarce către băiat şi izbucneşte în plâns:

— Rămâi, dragul mamei, rămâi, că decât ai umbla printre străini şi m-ai lăsa de izbelişte şi de râsul oamenilor, mai bine ţi-ai face osânda şi anii tăi, şi bun îi Dumnezeu, te-i întoarce acasă.

Băietanul pune capul în piept şi răspunde cu glasul tremurat:

— *Ghine*, mămucă, oi rămâne.

Mai stă o clipă aşa, ţinând capul în jos, apoi se îndreaptă, îşi trece dosul mâinii peste ochi şi spune ofiţerului:

— Rămân, să trăiţi, rămân, că doar de asta am trecut înapoi Prutul.

Din volumul PUNGA
(1909)

PUNGA

Când se treziră, în zorii zilei, amândoi, la han, şi după ce plătiră un franc şi douăzeci pentru că dormiseră acolo, femeia Safta, nevasta lui Neculai Lăptuc, se căută prin buzunarele fustei. După ce şi le întoarse pe dos, căzu dintr-unul cinci parale. Atâta; nu mai aveau nimic. Veniseră cu o zi înainte, vânduseră două perechi de gâşte, şi în loc să se întoarcă acasă, în Popriceni, ici, o palmă de loc, rămăseseră în târg să beie la han.

Femeia se uită la cel de cinci parale, îl întoarse pe faţă, pe dos, apoi îl arătă lui bărbatu-său:

— Merge?

Neculai Lăptuc îl învârti şi el, îl puse în zare, să se uite de departe, ca şi când ar fi vrut să-l vadă dacă-i străveziu, apoi îşi trecu degetul pe sub nas şi răspunse:

— Pe dracu!

Femeia i-l smunci, răstindu-se la el:

— Tu l-ai luat, prostule!

— Ba tu!

— Aşa să trăieşti!... Haidem!

Şi porniră.

Afară începuse iar să fulguie. Nevasta îşi trase bine barizul peste urechi; era o femeie înaltă, ciolănoasă, largă în spate; şi cum vântul îi flutura fustele, i se vedeau pulpele subţiri în ciorapii albi de lână, băţoase, ca nişte catalige, de care se părea că adevăratele ei picioare se legau mai sus. Mergea cu paşi mari, cam şontâş, ca şi cum vroia mereu să cârmească.

Bărbatul, un prichindel, cu pieptul lipit de spate parcă, se ţinea pe urma ei, gâfâind; în cap avea o pălărie grozav de mare, cu un fund cât un ceaun, care parcă-l apăsase pe om în jos, de-i intrase picioarele în pântece. Mai mult sărea, ca un purice, decât mergea; da din mâini şi se uita spre partea în care nevastă-sa se ţinea puţin pe o coastă, ca şi când îi era frică să nu se întoarcă să-l înhaţe.

Aproape de barieră, femeia se opri dintr-o dată:

— S-o luăm *pin* grădina *poblice*; sărim gardul şi tăiem drumul de-a dreptul; ce s-o mai înconjurăm!

— Mă aburci? întreabă sfios ţăranul.

Şi femeia îi răspunse:

— Te-oi aburca, *stârchitură*!

Deschiseră, încet, portiţa şi intrară în grădina publică.

Ninsoarea cădea înceată, fâşâind, printre ramurile copacilor, şi se aşeza uşoară, ca un puf.

Ţăranii o luară pe aleea cea mare, apoi făcură la stânga. Femeia mergea drept înainte, când bărbatu-său îi strigă din urmă:

— Fa, Safto, să cotim, că ajungem tocmai bine la capul dealului, şi-i drumul mai neted pe ici.

Ţăranca stete puţin pe gânduri, apoi pesemne că-şi făcu şi dânsa aceeaşi socoteală, că o luă repede la dreapta: ea înainte, bărbatu-său în urmă. Făcură câţiva paşi, şi Neculai Lăptuc, cum se uita în pământ ca şi când număra urmele neveste-sii, mai că era să se izbească de dânsa, aşa de scurt se oprise aceasta: drept în faţa lor, un gardist sta plecat şi se uita deasupra unei bănci, pe care un om părea că doarme. Gardistul întoarse capul, îi zări şi-i chemă:

— Ia veniţi aici!

Cei doi ţărani se apropiară sfioşi: dacă le-a fi ghicit gândul că voiau să sară zăplazul?

Gardistul spuse bucuros:

— Bine c-aţi venit, ia staţi colea până m-oi întoarce eu, să nu deie vrun câine. Mă duc să dau de veste, ici, la poliţie; într-o jumătate de ceas sunt înapoi... C-acuma l-am găsit şi eu!

Şi arătă spre cel ce părea că doarme pe bancă. Apoi gardistul o luă la fugă.

Femeia se apropie să se uite; bărbatul nu-şi dăduse încă bine seama ce era; stătea mai la o parte.

Femeia se mai uită puţin, pe urmă întoarse capul spre bărbatu-său:

— Iacă, tontule, dacă m-am luat după tine! Stăi acum şi păzeşte mortul.

Lăptuc veni şi dânsul mai aproape, uitându-se la nevastă-sa, gata să primească vreo câţiva pumni, pe dreptul; se gândea el că altă dată îi luase şi degeaba. Dar femeia îl lăsă în pace şi căta întins la mort, vrând să ştie, ca toate femeile, ce şi cum. Apoi spuse, ca şi cum şi-ar fi vorbit singură:

— S-o omorât; uite *chistolul* ici, lângă dânsul. Şi iar îşi luă de seamă: D-apoi ce sunt eu să-l păzesc?! Haidem!

Dar bărbatu-său nu vroi; răspunse cam cu jumătate de gură:

— Dacă ne-o spus *gvardistul* să stăm, trebuie să stăm.

Femeia îi aruncă o privire furioasă, şi-n urmă se plecă să privească iar la cel de pe bancă. De mort nu îi era ei frică — la câte priveghiuri nu stătuse dânsa, pe câţi nu îngropase! Ehei! că mai mult din asta trăia. Dar revolverul o umplea de groază, şi parcă şi bărbatu-său, care nu pusese în viaţa lui mâna pe puşcă — la oaste nu-l luase — şi dânsul simţi un fior prin şira spinării, aşa ca un bulgăraş de gheaţă ce-i luneca pe piele, când se uită la ţeava lucioasă.

Împuşcatul rămăsese pe o coastă; din mâna dreaptă, zgârcită, revolverul căzuse pe bancă. Mâna stângă nu i se vedea de sub palton. Era bine îmbrăcat; căciula de astrahan atrase îndată privirea ţăranului:

— Halal căciulă!

Femeia nu răspunse: dânsa nu găsea ce căuta.

— Unde s-o pocnit oare? Nu se vede nici un *chic* de sânge, parcă doarme. Vezi-l? Nici un chic de sânge.

Dânsa îşi aduse aminte că văzuse odată pe notar cum trăgea cu „chistolul"; o săptămână de zile nu-i ieşise atuncea din minte bucă-

ţelele cele cu care poţi omorî chiar vita; şi începu din nou să vorbească lui bărbatu-său:

— Şi doar plumbul îi mare, trebuie să-l fi potrocolit rău. Ai văzut cele cu care dădea notaru? ...Doamne iartă-mă... erau câtu-i ghinda.

Şi în minte parcă i se înţepeni gândul acesta: să vadă unde se lovise. Cu ochii la revolver, să nu cumva să-l atingă, luă mortul binişor de umăr şi-l întoarse. Atunci trupul ţeapăn se rostogoli repede pe spate. Pulpana paltonului se desfăcu peste marginea băncii, şi pe partea stângă a surtucului se văzu pata de sânge cum se lăţise peste tot.

Când se rostogoli mortul, ţăranii rămaseră o clipă împietriţi de frică, cu ochii la revolver, dar arma nu se mişcase din loc. Atunci femeia se linişti şi spuse:

— În inimă şi-o tras!

Bărbatul îi bănui:

— De ce l-ai întors, fa? Ce-o să zică gvardistul?

Dar în aceeaşi vreme se auzi parcă un fâşâit, un vuiet ciudat, parcă se mişcase ceva lângă mort şi căzu apoi în stratul subţire de omăt de pe jos.

Ţăranii priviră şi rămaseră încremeniţi. Din buzunarul mortului lunecase o pungă de piele, neagră, o pungă umflată, doldora.

După ce le trecu mirarea, ei uitară de mort; Lăptuc se făcu puţin mai mititel, lăsându-se pe vine, femeia se lăsă şi ea, ca şi când se coborâse de pe catalige, şi cu ochii mari, ţinându-şi răsuflarea, se uitară la pungă.

Cum stăteau aşa, grămădiţi, ţăranul ridică ochii şi întâlni pe ai nevestei. O lumină de înţelegere sticli în privirea lor; de când erau împreună nu se înţeleseseră aşa dintr-o dată, fără nici un cuvânt, ca acum; apoi, îndată, ca şi cum s-ar fi ferit unul de altul, şi de mort, femeia întoarse capul şi se uită spre cel împuşcat, ţăranul privi spre copaci, ca să nu-i vadă nici pe unul, nici pe celălalt, întinse mâna, luă punga şi o vârî repede în carâmbul cizmei. Apoi se sculară dintr-o dată amândoi, ca pe teluri, femeia parcă mai lungă decât era, şi priviră îngrijaţi în toate părţile; bărbatul dete cu piciorul peste urma mică, pătrată, ce lăsase punga în omăt, iar nevasta ridică pulpana paltonului

la loc şi întoarse mortul pe-o coastă, cum fusese. Ţăranul iar privi spre partea de unde avea să vie gardistul şi, nevăzând pe nimeni, vârî mâna în carâmb şi îndesă, mai în jos, punga, căci îi apăsa pulpa.

Dar parcă îi apucă frica să mai steie singuri, cu mortul, în tăcerea aceea. Ţăranul începu să vorbească:

— Halal căciulă... şi ce straie!

Şi-atunci simţi ceva cald şi tare lângă picior, şi parcă ar fi vrut să zică: „Şi ce pungă!"

Dar adăugă altceva:

— Şi el se omoară! Ca şi băiatul lui Dumitrache Strâmbu; da' să zici că celuia i s-o slobozit puşca singură-n *chept*!

Vorbele însă nu-i mai veneau: n-avea ce mai spune. Iar îi cuprinse o grijă mare, se traseră amândoi deoparte, unul lângă altul. Lăptuc, înăduşit, ca după cine ştie ce drum. Femeia se gândea... Dacă i-o da în cap gardistului să-i caute? Dacă dânsul umblase mai dinainte prin buzunarele împuşcatului şi ştia ce are, şi-i lua acuma din scurt?

— Ha? făcu speriat Lăptuc, ca şi când îl întrebase ceva nevastă-sa.

Femeia nu-i răspunse, întoarse capul în toate părţile, apoi se duse şi mai bătători cu mâna omătul.

De-abia se ridică, şi auzi un tropot. Venea gardistul, în fugă, cum se dusese. Ţăranii se-nfiorară, dar gardistul le vorbi bucuros, ca şi adinioare, când îi rugase să păzească mortul:

— Ei, brava vouă! Mulţumesc! De-acu rămân eu cu dânsul; că *aista-i* domnul Bucur Colţescu, profesor la *gimnaz*. Dragostea trebuie să-l fi dat gata, săracul!

Dânşii mai stătură o clipă locului; nu le venea să creadă că puteau pleca; apoi, ca şi când i-ar fi şfichiuit cineva de la spate, ziseră:

— S-auzim de *ghine*!

Şi-o luară repede la picior.

Când ajunseră în fundul grădinii, Lăptuc se căţără pe gard, nevastă-sa îl apucă de mijloc, apoi de tălpile cizmelor, şi-l aruncă dincolo; în urmă dânsa parcă păşi gardul, şi o luară gâfâind, la deal, printre spini, uitându-se din când în când în urmă.

Fulgii se aşterneau molcomi, cernuţi de sus. Pe umerii femeii ninsoarea se strânsese în două grămăjoare, iar pălăria bărbatului se făcuse albă. Ţăranii mergeau mereu, fără să simtă că-s obosiţi. Deodată se ridică în faţa lor cumpăna unei fântâni, şinguratică în tot cuprinsul câmpului. Când ajunseră în dreptul ei, se opriră. Erau departe de târg, încă o postată, şi-ajungeau satul. Şi, cum se opriră, parcă li se tăiaseră picioarele. Se aşezară pe ghizdele, unul de o parte, celălalt de alta, şi răsuflară uşuraţi.

Ţăranul zise:

— Vezi, fa, dacă n-o luai pe unde ţi-am zis eu, îţi mergea în *săc*.

Femeia nu-i răspunse.

Apoi se ridicară deodată, ca şi cum şi-amintiră de ceva, şi o porniră din nou, puţin mai încet: ea înainte, el în urmă. Femeia simţea o bucurie caldă, care i se împrăştia în tot trupul, şi gândea... O pungă cu bani, pe vremea asta, când nici tu para, nici tu lemne, nici tu mălai, nimic n-aveau! Dacă n-o luau ei, ar fi luat-o gardistul. Ce, cu banii Năstăsoaii, căreia îi ţinuse lumânarea, nu se întâmplase tot astfel? Ea-i lăsase, şi notarul îi păpase. D-apoi zău! Doar nu mai era proastă... Şi cum gândea aşa, parcă i se şterse deodată amintirea întregii întâmplări: nu mai vedea nici banca, nici mortul; i se părea că banii aceştia i se cuveneau, ba, mai mult, că erau ai ei. Atunci îşi aminti şi de bărbatu-său şi-i fu ciudă că de pe urma lui oarecum se căpătuise cu parale. Apoi se uită înapoi, ca şi cum îi era frică să nu-l piardă. Bărbatul venea în urmă, bălăbănind din mâini; şi femeia se linişti.

Lăptuc gândea şi el, simţea ceva cald într-însul, ceva care-l necăjea, şi-i plăcea că-l necăjeşte; fără să vreie, începu să râdă singur, înfundat, dete drumul unui hohot şi îşi şterse, mulţumit, nasul cu degetul. Femeia întoarse capul iar, se priviră unul pe altul şi, ca şi-atunci când se-nţeleseseră în faţa pungii, îşi ghiciră şi acum, dintr-o dată, gândul, pentru a doua oară într-atâta amar de vreme. Şi-ncepură să râdă împreună; râdeau amândoi, de-o bucurie ascuncă, mare, care le gâdila sufletele...

Când zăriră şuviţele de fum pe hornurile bordeielor din Popriceni, începură să păşească mai repede. Se grăbeau pe măsură ce se apropiau, se grăbeau, nerăbdători. Uliţa satului era pustie; câţiva băieţi, într-o hudicioară, se băteau cu omăt; încolo — nimeni. A doua, a treia casă după biserică era a lor. Lăptuc deschise poarta, iar femeia trase cu coada ochiului spre vecin: la A Dumitroaiei nu era nimeni prin ogradă — cu atât mai bine. Apoi se suiră pe prispă, iar se uitară în toate părţile, femeia întinse mâna, de luă, din stuhul streşinei, din locul ştiut, cheia uşii — o punea acolo ca să n-o mai piardă, cum păţise în vreo două rânduri; apoi tropăiră, să se scuture de ninsoare, şi Lăptuc întoarse cu amândouă mâinile cheia în broasca stricată. Intrară. Din tindă trecură într-o odaie sărăcăcioasă, cu un pat de scânduri, acoperit de un lăvicer, o masă joasă, azvârlită într-un colţ, o ladă fără capac şi un jilţ cu telurile scoase, căpătat demult de la un boier.

Dintru-ntâi se opriră în mijlocul odăii; apoi femeia îşi aduse aminte, se întoarse repede şi zăvorî uşa tindei. Pe urmă veni iar în odaie, îşi smulse barizul, luă o pernă şi se repezi de înfundă ochiul de geam, lat cât palma. Bărbatul îşi scutură pălăria, apoi rămaseră o clipă aşa, unul în faţa celuilalt.

Femeia îi spuse, gâfâind:

— Dă-mi punga, s-o deşărt.

Ţăranul clipi repede din ochi:

— Ţi-oi da-o; stăi, că mi-s îngheţate degetele.

Dar femeia se apropie cu mâna întinsă şi se răsti:

— Dă-mi punga!

Ţăranul iar clipi din ochi, apoi parcă se proţăpi în picioare. Adică de ce s-o deşarte dânsa? Ce, nu tot el făcuse s-o găsească? Şi pentru întâiaşi dată simţi că îndrăzneşte ceva în faţa femeii lui. Banii care-i ardeau pulpa parcă îi trimiteau, de-acolo, o înviorare în tot trupul. La ce i-ar da-o? Răspunse dârz:

— Eu am luat-o de jos, eu am s-o caut.

La rândul ei femeia îl privi şi i se părea că niciodată nu-l urâse mai mult. Se repezi ca sărită din minţi:

— Scoate-o din cizmă!

Apoi îi dete un pumn şi întinse mâna spre picior.

Omul, care-i suferise de atâta amar de vreme pumnii şi palmele, ca un câine, simţi în sufletul lui o furie grozavă şi, cum femeia se plecase să-i prindă piciorul, el o cuprinse cu braţele pe după mijloc şi, cu pieptul strâns de braţele ei, vroi s-o răstoarne, s-o calce în picioare. Dar femeia se zvârcoli o clipă. Îl ridică în cârcă şi se scutură de dânsul, cum fac dulăii când sar pe dânşii javrele, şi iar căută să-i prindă cizma. Atunci bărbatul se văzu o clipă învins, se plecă, vârî repede mâna în carâmb şi scoase punga, ţinând-o cu degetele încleştate. Femeia îi apucă pumnul în mâinile ei osoase şi, călcându-se cu picioarele, gâfâind, cu ochii holbaţi, strângeau punga, prin pielea căreia li se părea că simt zimţii banilor, de aur poate. Lui Lăptuc îi slăbeau degetele sub ghearele nevestei şi, cu o încordare deznădăjduită, îşi trase mâna, se făcu mititel, îşi alipi braţele ghem la piept, izbi în pântecele femeii cu capul şi o dete de-a tăvălucul pe pat. Atunci dânsa, nebună de furie, îşi desfăcu mâinile ca două aripi de vultan şi începu să lovească pe bărbatu-său peste faţă şi-n cap. Acesta simţi că nu mai încăpea împotrivire, ameţise, de-abia îngăimă:

— Ţi-o dau... Ţi-o dau, fa *fumeie*!

Atunci nevastă-sa se opri; el îi întinse punga, ea o luă, pe urmă se aşezară amândoi pe marginea patului, gâfâind, miraţi: femeia, de îndrăzneala bărbatu-său, el, de puterea lui. Vrasăzică, putea să o înfrunte! Şi întoarseră amândoi capetele, se uitară unul la altul, parcă nu se cunoscuseră niciodată.

Femeia se trase în fundul patului, întinse mâinile, vroi să deschidă punga, dar deodată răsunară câteva lovituri în uşă şi-un glas:

— Taică Lăptuc!

Femeia se zăpăci, se culcă repede pe pat şi puse punga sub dânsa, neştiind unde să o ascundă în pripă; zise bărbatu-său:

— Spune-i că mor de durere de *şăle*... Ne-o chema la dezghiocat păpuşoii.

Lăptuc ieşi în tindă, trase zăvorul, şi femeia ascultă din casă.

— Săr' mâna, părinte.

— Bine v-am găsit, taică. Haide şi mi-i ajuta să vâr o balercă de vin în beci.

Ţăranul tăcu puţin, parcă să-şi aducă aminte de ce-i spusese nevastă-sa. Apoi răspunse:

— Oi veni, sfinţia-ta, da' mai târzior, că moare nevasta de şăle.

— Aşa, bine, taică; te-aştept.

Şi preotul plecă.

Läptuc trase iar zăvorul, veni, desfăcu puţin perna, să vadă de-a ieşit preotul din ogradă, pe urmă se cocoţă şi dânsul pe pat. Femeia se ridicase, bătători bine lăvicerul, apoi, uitându-se amândoi cu ochii holbaţi la pungă şi ţinându-şi răsuflarea, femeia o deschise şi-o răsturnă deodată. Atunci se auzi un sunet sec, şi pe lăvicer se împrăştiară patru cartuşe de revolver.

Ţăranii făcură numai atât: „Hîîî!", ca şi cum îşi muşcaseră limba, şi rămaseră împietriţi, galbeni ca moartea, uitându-se cu ochi rătăciţi la cele patru cartuşe, cu vârfurile roşii, ca muiate în sânge.

Vrasăzică, pentru bucăţelele acestea alergaseră, se bătuseră, gata să se sugrume! Pe aceste le purtase el în cizmă, pe aceste le strânseseră în pumni, fără să ştie că dintr-o clipă într-alta dânsele îi puteau sfărma. Se jucaseră cu moartea, şi ei credeau că ţin în mâinile lor o avere! Şi deodată amintirea mortului le trecu prin trup ca un fior.

După clipa aceasta de mirare, li se coborî în suflet o deznădejde fără de margini. Aşa le era scris, pesemne, să trăiască şi de acum înainte calici. Amândoi simţeau un gol aşa de mare în sufletul lor, că parcă le scosese cineva inimile din ei.

Dar, repede, un alt gând, un gând tot atât de grozav pentru dânşii, li se ţintui în minte: ce aveau să facă acum cu cartuşele? Şi nu îndrăzneau să se mişte, să întindă mâna, ca nu cumva bucăţelele să ieie foc, să-i omoare dintr-o dată.

Într-un târziu, ţăranul ridică în sus capul şi întâlni privirea femeii; apoi o întrebă, printr-un singur sunet, care-i arăta toată spaima şi care de-abia îi ieşi din fundul gurii:

— Ha?

Femeia înţelese. Dar şi dânsa se gândea la acelaşi lucru, şi încă nu-şi putea da seama, lămurit, ce puteau să facă. Iarăşi rămaseră, tăcuţi, buimăciţi. Apoi parcă le mai veni sufletul la loc. Femeia judecă: le izbiseră ei atâta şi nu luaseră foc, n-or lua ele tocmai acuma, când trebuia să le arunce. Bărbatul iar ridică în sus capul, şi iar făcu din fundul gurii:

— Ha?

Atunci femeia îngăimă:

— Dacă le-om da peste gard, la A Dumitroaiei, în spinărişu cela?

Ţăranul nu răspunse. Femeia se răzgândi:

— Nu, că le-or găsi plodurile. Şi-or lua foc lângă casa noastră.

Lăptuc se mai învioră, îşi trecu încet degetul pe sub nas şi-şi dădu părerea:

— Mai ghine în fântână!

— Tontule! să se lovească de *chietre*?

Şi iarăşi se uitară la ele, şi iară le trecu un fior prin spate. Atunci nevasta se înfurie:

— Fă ce ştii, stârchitură, că tu le-ai găsit!

Lăptuc simţi că atâta vreme cât or fi bucăţelele celea între dânşii, e la adăpost; rânji parcă:

— Fă tu ce ştii, zăludo, că tu ai deschis punga!

Dar amândoi înţeleseră că trebuiau să scape de ele cu orice preţ. O lăsară mai domol. Femeia făcu un plan:

— Iaca ce-i: mergem şi le dăm în Râpa-Ţurluiesei. Punga o zvârlim în vatră, şi când om face focul, arde.

Pe urmă, ca să dea suflet bărbatu-său, întinse mâna şi, cu două degete, ca şi cum îi era teamă să nu se frigă, luă un cartuş.

— Iaca, ie-le aşa.

Ţăranul se uită, dădu din cap şi întrebă cu glasul pe jumătate:

— Şi cum să le ducem?

Femeia se gândi şi-i răspunse:

— Pune-le binişor, pe câte unul, în chimir, şi-om merge.

Ţăranul le luă uşor, le puse pe câte unul în chimir, cu vârful în jos, apoi se sculă încet, ca şi cum avea în sân ouă. Femeia aruncă punga în cenuşă, în vatră, apoi ieşiră, încuiară şi puseră cheia la locul ei, în streşină.

Dar cum treceau prin faţa bisericii, le ieşi înainte, bucuros, popa:

— Ei, bine că venişi, taică! Haidem să coborâm polobocelul.

Lăptuc uitase de popă, ca de moarte: se-ngălbeni. Dar n-avea ce face; ce era să spuie? Se scărpină în cap şi porni cu femeia după preot. În faţa beciului, unde era balerca, femeia îşi suflecă mânecile să ajute şi ea, dar preotul o goni:

— Ia lasă, lasă pe bărbat, că n-o fi el aşa de bicisnic cum îl crezi.

Şi apucă de-un capăt, iar ţăranul se-nţepeni în picioare, se-ndoi ca un arc, doar nu s-o atinge cu chimirul de balercă. Simţea că bucăţelele mici de plumb îl ard. Şi-n vreme ce se opintea, îl necăjea un gând rău, ce-i intrase în creier ca un cui: din clipă în clipă aştepta parcă să-l sfărâme în mii de bucăţi. Când ajunse în gârliciul beciului, se rezemă de perete, gata să leşine. Năduşelile îi curgeau potop de sub pălăria mare, care-i strângea capul ca un cerc de fier. Preotul luă o ulcică de pe o policioară, bătută în peretele de lut, o puse la canea, apoi îi dădu să beie:

— Dă-o peste cap!... Aşa!

Vinul parcă îi mai dete putere.

Când se văzu iar pe drum, în urma nevestei, Lăptuc îşi scoase pălăria; mergea cu capul gol, şi din când în când îşi ştergea sudoarea cu dosul mâinii, apoi o azvârlea jos.

Pe marginea prăpastiei se opriră.

Femeia îl sfătui:

— Zvârle câte unul.

Ţăranul se uită în râpă, o văzu plină de bolovani şi se-nfricoşă:

— Bun cap mai ai! Da' dacă s-or lovi de chetri?

Atunci femeia gândi ce se gândi, se plecă, îşi ridică o fustă, apoi alta, şi rupse din poalele cămăşii, de jur împrejur, o fâşie lungă; pe aceasta o destrămă cu dinţii, în patru bucăţi, şi se răsti:

— Hai, scoate unul!

Ţăranul vârî două degete în chimir şi trase încet-încetişor un cartuş.

Femeia îi întinse o bucăţică din pânza ruptă:

— Na, înväleşte-l şi-l azvârle.

Läptuc înfăşură uşor cartuşul şi-i dete drumul. Apoi stătu o clipă, ca şi când ar fi aşteptat detunetul. Când văzu că nu se întâmplă nimic, prinse inimă şi scoase pe al doilea.

După ce le aruncă pe toate, ţăranul răsuflă uşurat şi căzu, sleit de oboseală, pe un bolovan mare, ce era parcă într-adins pus acolo pentru el. Nevasta lui se aşeză de cealaltă parte şi rămaseră tăcuţi, spate la spate.

Acuma erau iar ei; femeia simţea că nu mai are nici o nădejde în suflet, ca şi mai înainte; bărbatul înţelese că i se dusese puterea de adineoare, când se luptase cu nevasta lui. Din pulpă nu i se mai ridica înviorarea caldă; şi când auzi glasul femeii, tresări. Îl ocăra:

— Iacă, ţi-ai văzut scofala cu ochii, stârchitură?... Hai, porneşte!

Şi porniră...

Dar în capul lui Lăptuc încolţi iar un gând... un gând care-l muncea de cum se sculase de pe bolovan. Şi, cu toată frica de nevastă-sa, strigă:

— Fa, Safto!

Femeia se întoarse.

— Fa, eu cred că-n pungă tot bani o fost, da' i-o schimbat în *plunghi* Necuratul.

Atunci, cum bărbatu-său sta drept în faţa ei, cu capul pe spate, femeia se plecă puţin şi-l stupi drept între ochi.

Şi porniră: ea înainte, el în urmă, cum făceau de douăzeci de ani în şir.

OCHIUL LUI TURCULEŢ

Prietenul mă dojeni:

— Pentru ce stai de o bucată de vreme atât de posomorât?

Nu mă simţeam tocmai bine; i-am răspuns:

— Sunt cam bolnav.

— Mofturi! Ţi-a intrat în cap, ca la babe, că eşti bolnav, şi-o ţii morţiş. Priveşte frumuseţea dimprejurul tău şi-o să vezi cum te însănătoşezi. Eşti doar poet!

Intram cu trăsura printre lanuri de rapiţă; un vânt uşor legăna floarea galbenă, aurită în revărsarea celor dintâi raze ale soarelui. Pe margini, în zări, pădurile rămâneau în urmă, albăstrii, păreau că lunecă una după alta, pe faţa cerului, ca nişte nori. Câte un ciocârlan se ridica deodată, din faţa calului, şi zbura pe o parte, ciripind ascuţit.

Priveliştea îmi întări puţin sufletul.

— Ei, şi ce ai? mă întrebă batjocoritor prietenul.

— Mă cam doare capul.

Prietenul ridică puţin sprâncenele, zâmbi în colţul buzelor şi suspină prelung.

— Ei, dragul meu, zise dânsul, ce păcat că nu se poate înlocui şi capul, ca ochiul lui Gavrilă Turculeţ!

Îi cunoşteam de mult meşteşugul de povestitor. „Întâmplarea cu ochiul lui Turculeţ trebuie să aibă hazul ei“, mi-am zis, şi l-am rugat să mi-o spuie.

— Ce-o să-ţi povestesc, începu prietenul, s-a petrecut acum vreo trei ani. Eram, ca şi acum, doctor de plasă la Urziceni, în apropiere de Bucureşti. Am fost totdeauna atras de capitală, ca fluturii de flacăra lumânării. Îţi cam pârleşti din când în când aripile, nu-i vorbă, dar, când nu poţi zbura, Bucureştiul îţi dă mijlocul să te târâi, şi tot e bine.

Eram, după cum ți-am spus, doctor de plasă. Foarte iubit de țărani, făceam și pe duhovnicul, în ciuda popii. Le iertam păcatele pe-un cap, fără de parale, bineînțeles. Așa, nu m-am mirat deloc când, într-o bună dimineață, m-am pomenit cu Turculeț că vine să-mi vorbească. Dar întâi să ți-l descriu. Închipuie-ți un băietan încă o dată mai înalt și mai gros ca mine, bălan, cu niște buze cărnoase, cu fața rotundă, ce, dimpreună cu părul cârlionțat, ieșea de sub pălăria mare, purtată pe ceafă, ca o floarea-soarelui. Ținea totdeauna mâna dreaptă afundată în chimir, gata să plătească. Ș-avea un mers neobișnuit: când călca, se ferea parcă să nu desfunde pământul. După cum ți-am spus, numai ce-mi răsare namila asta de om înaintea mea, în cerdac.

— Ce mai veste, Turculeț? îl întreb.

— Bună, sărut mâna.

— Ce e?

— M-aș însura, coane...

Îmi spunea vorbele acestea ca și când aș fi putut să-l opresc de la isprava ce-și pusese în gând.

— Bine, Turculeț; și pe cine iei?

— Pe Zamfira.

— Lui Săftoiu?

— Lui!

— Ehe! Halal de tine! am adăugat.

Fata era cea mai bogată de prin părțile acelea. Fată de mocan cu câteva mii de oi, ce crezi!

Flăcăul se înfierbântase:

— Îmi dă și zestre mare. Îmi dă casele din deal, o vie, două perechi de boi, o vacă și, pe deasupra, trei sute de oi. Îmi dă zestre bună. Nu-i vorbă, urmă el mai afundându-și mâna în chimir, parale am și eu, dar tot nu strică să ai mai multe.

Până aici flăcăul îmi vorbise înfocat. Numai ce-l văd însă că pune capul în pământ și începe mai domol:

— Mocanul, tat-său, mă vrea, că știe că-s om de treabă, om cu stare. Fata parc-ar face nazuri. Că ea, ce-i drept, are de toate. Că nu-i lipsește nimic. De asta nu pot zice.

— Ei, şi ţie ce-ţi lipseşte?

Flăcăul nu-mi răspunse de-a dreptul.

— Ei nu-i lipseşte nimic, îi întreagă. Da' eu, dă, ştii, sunt cam beteag.

Şi se scărpină în cap.

De-abia acum îl înţelesei. Am uitat să-ţi spun ce era mai însemnat: bietul Turculeţ se împunsese c-un ţăpoi şi pierduse un ochi, după ce stase o mulţime de vreme în spital. La drept vorbind, lucrul acesta nu prea strica unui băietan atât de frumos ca dânsul. Dar pesemne fata era năzuroasă.

— Bine, Turculeţ, dacă nu te ia cum eşti, nu te iubeşte, mă.

— Ba m-o fi iubind dânsa, decât, dă, m-o fi vrând întreg.

— Ce e de făcut atunci? îl întreb eu.

El îşi luă aer în piept, semn că avea să povestească ceva:

— Păi, de asta am venit şi eu, coane Iorgule. Că aseară stam, ştii, la un pahar de vin cu Năstase Militaru, şi, din una-n alta, vine vorba şi despre fată. Şi el numai ce-mi zice: „Tii! da' prost eşti, măi Gavrilă!“ „De ce, mă?“ „Păi fiindcă ai parale şi nici măcar un ochi nu poţi să-ţi pui, mă!“ Eu am rămas cu gura căscată; da' el mi-a mai zis: „Bine, mă, boierul nostru are un ochi pus, şi vede ca mine şi ca *tine*“. „Ce spui, bre?!“ „Să n-ajung până mâine, mă, dacă mint!“ Şi m-a trimis la 'mneatale, că zice că 'mneatale trebuie să ştii unde se pun ochii la oameni. Eu dau pentru lucrul ăsta patru poli în cap, de face trebuinţă.

Proprietarul, era adevărat, avea un ochi de sticlă.

La urma urmei, de ce nu şi-ar fi pus şi Turculeţ al meu?

Tot aveam să mă duc a doua zi în oraş; i-am spus:

— Bine, Turculeţ băiete, să-ţi punem şi ochiul, dacă vrei tu. Mâine dis-de-dimineaţă să fii la mine, să mergem.

A doua zi către prânz eram pe uliţele Bucureştiului, cu Turculeţ după mine. Eu, cam stingherit, o luasem cu câţiva paşi mai înainte.

Turculeţ venea în urmă, cu pălăria lui cea mare cât o roată de car, cu cizmele înalte, de iuft, în ale căror creţuri aducea aninate câteva paie tocmai din Urziceni.

Am ajuns şi am intrat în prăvălie. Turculeţ al meu şi-a scos pălăria, s-a plecat la uşă să nu se lovească, a venit până în mijlocul prăvăliei şi, când a răsuflat o dată, a făcut vânt la nişte hârtii de pe un raft, trimiţându-le să zboare până jos.

Câteva cucoane ce erau înăuntru se făcură nevăzute.

M-am îndreptat către stăpân, un neamţ gros cu ochelari, pe care-l cunoşteam, şi i-am spus să-i puie băiatului un ochi.

Turculeţ se apropie şi adăugă sfătuitor:

— Da' vezi 'mneatale, să se lovească bine cu ăst' de-l am.

Neamţul zâmbi, îl luă prieteneşte de mijloc şi-l duse la fereastră, să-i vadă culoarea. Apoi căută în sertare, prin cutii, şi aşeză flăcăul pe un scaun. În scurt, treaba era făcută. După ce sfârşi, luă pe băietan de mână şi-l duse în faţa oglinzii.

Turculeţ rămase o clipă cu gura căscată, apoi faţa i se lumină de un zâmbet ce părea că-i izvorăşte din ochi, din gură, din fiecare părticică a obrazului, şi izbucni deodată într-un hohot scurt şi puternic de râs. Pe urmă se lovi cu mâna după ceafă şi se întoarse către mine:

— E ochiul meu, şi pace! Şi cum nu putea să-şi curme mirarea, adăugă, ca pentru dânsul: Halal!

Când a văzut că trebuia să plătească mai puţin decât bănuia, nu-i venea să creadă. A stat câtăva vreme cu mâna în chimir, să vadă, n-o să-i mai ceară ceva? Când a înţeles că lucrul e hotătât, spuse neamţului din toată inima:

— Mulţumim!

Şi am plecat.

La han, când să ne suim în trăsură, l-am întrebat:

— Ei, cum îţi vine?

Turculeţ se uită primprejur cu băgare de seamă, apoi se apropie de mine şi-mi spuse în mare taină:

— Îmi vine ghine, da' parcă tot nu văd aşa de limpede!...

În sat vestea s-a împrăştiat ca fulgerul. Toţi îl suceau şi-l învârteau. Seara s-a şi pus la cale logodna cu fata mocanului.

A doua zi de dimineaţă beam cafeaua. Deodată mă pomenesc cu mama lui Turculeţ. „Vine să-mi mulţumească“, mi-am zis. Bătrâna se

opri în uşă, îşi puse mâna la bărbie, plecă pe umăr capul şi îmi spuse cu glasul amărât:

— Barem nu-l lăsaşi, coane Iorgule, să-şi tragă băiatul sorţii. Acu o să ni-l ia la oaste, şi ce mă fac eu?!...

. . . .

— Ţi-e mai bine? mă întrebă, zâmbind, prietenul, după ce sfârşi.

I-am răspuns râzând încă:

— Mare doctor eşti, coane Iorgule!

Mă vindecase!

BOLNAVII

Lui D. Nanu

Ioan Bughea, ciobanul, venea nepăsător, cu sarica pe umeri, cu ghioaga în mâna dreaptă, iar în stânga c-o sidilă în care aducea un caş pentru cumătru-său, popa Eftimie.

Bughea se cobora arareori din munte, ş-atunci sta o zi încheiată în sat, de se mai lua cu oamenii.

În dreptul primăriei se opri. În ogradă se adunaseră o mulţime de oameni: moşnegi, femei cu copii în braţe, flăcăi; stăteau pâlcuri-pâlcuri şi vorbeau. Vreo câţiva se aşezară pe laviţe.

Bughea îşi rupse din drum şi veni dintr-o întinsoare între băietani.

— Da' ce v-aţi adunat, mă, că doar nu-s acum sorţii? le zise el.

Unul dintre flăcăi îi dădu, în glumă, un pumn în umăr şi-i răspunse:

— Trece *doftorul*, Bugheo, prin plasă.

Ciobanul rămase o clipă locului, mirat, apoi începu să râdă. Toţi întoarseră capetele spre el. Atunci el îi întrebă:

— Bine, mă, şi dacă trece doftoru, îi ieşiţi înainte ca la împăratul?

— Eu am venit cu mămuca, spuse un flăcău.

— Eu mi-am adus pe soru-mea, spuse un altul, că se topeşte aşa, din picioare, ca ceara.

Ciobanul începu iar:

— Ghine, da' mătuşa Casandra nu-i în sat? Adică voi credeţi că doftorul vostru e mai ceva ca dânsa?

— Ştie, ştie, bădiţă, îi răspunse o fată care sta mai la o parte, ştie, că pe tătuţa el l-o vindecat.

— Tacă-ţi gura, fa! Nu ştie nimica. Dacă ţi-o fi scris să mori, apoi mori cu zece ca el. Fa, tătâne-tău s-o îndreptat c-o avut zile. Ştii tu? Apoi iaca aşa! O avut zile.

Bughea îşi împinse căciula pe ceafă, puse sidila pe-o laviţă, se aşeză şi el jos şi se uită împrejurul lui, căci se strânseseră cu toţii.

El o ţinea pe-a lui:

— Da' pe a Ruxandii de ce nu l-o vindecat?

Un moşneag bunduc, cu două tufe mari de păr alb ieşite de sub căciulă, deasupra urechilor, se vârî printre oameni până lângă cioban, îşi puse mâinile subsuoară, apoi se amestecă şi dânsul în vorbă:

— Da; de ce nu l-o îndreptat?

— Păi nici el nu-i Dumnezeu, zise o femeie ce ţinea un copilaş cu ochiul umflat.

Bughea parcă se înfurie:

— Nu l-o îndreptat, că merge în bobote: când e omul voinic, se răţoieşte, că ştie el că firea lui îl scapă; când e slab, ia-l de unde nu-i, nici nu vine să vadă măcar pe cel ce trage de moarte. Că doar mi ţi-l cunosc eu! Apoi întoarse capul către o bătrână, strânsă mototol în pragul uşii, şi o întrebă: Ce ai, mătuşă Vasâlcă?

Bătrâna deschise ochii, parcă îşi aminti de ceva, se luă cu mâinile de cap şi începu să şi-l poarte într-o parte şi-ntr-alta:

— Capul, mai băiete, capul mă omoară. Apoi dădu drumul poveştei, pe care-o spunea la toţi ce-o întrebau: Şi, să vezi, mă ţine de la Sân Petru. M-o apucat aşa deodată, m-o fulgerat prin ochi, şi de-atunci întruna mă taie înăuntru... Gemu de câteva ori şi adăugă: Am venit să-mi deie ceva doftorul, c-o fi ştiind el ce am.

Ciobanul lovi cu mâna în vânt, ca şi cum s-ar fi apărat de-o muscă, se gândi puţin, zâmbi, ş-apoi se-ntoarse către flăcăi:

— Când vine doftorul?

— Apoi trebuie să pice acuma.

Bughea se sculă în picioare, îşi scoase pieptul în afară şi le spuse:

— Măi, mă vedeţi voi pe mine? Sunt eu om voinic, ori nu? ... Hai, cine s-o lupta cu mine şi m-o doborî, îi dau caşul.

Flăcăii tăcură.

— Ei, urmă el, dacă m-oi preface bolnav, eu zic că doftorul mă crede.

— Îra! făcu unul.

— Ghine! Iaca, eu las caşul ici, şi-al tău să fie, măi fârtate, dacă n-o zice doftorul că-s bolnav.

Nici nu isprăvi bine vorba, şi din depărtare se auziră clopoţeii unei trăsuri.

— Vine, vine, spuseră câţiva.

Peste puţin se opri trăsura. Dintr-însa sări jos un om scurt, plinuţ, cu mustăţile rase, cu gura ieşită, ca un bot, înainte; de-a lungul urechilor cu favoriţi încărunţiţi şi scurţi. Purta pălărie neagră, înaltă, redingotă lungă, şi în mână ducea o lădiţă, pe care-o ţinea de-un mâner. Umbla iute-iute, cu paşi mărunţi, se întorcea la dreapta şi la stânga, parcă îl apucase ameţelile, şi întreba pe toţi: „Unde-i primarele, unde-i primarele?" până ce intră în primărie.

Ciobanul se sculă în picioare şi spuse:

— Parcă-i un *momiţoi*.

Flăcăii râseră.

Peste câteva clipe notarul ieşi în uşă de strigă:

— Să vie bolnavii încoace!

Din pâlcuri se rupse o mulţime, ca să se ducă. Bughea se sculă şi el; câţiva flăcăi intrară cu dânsul înăuntru, iar alţii rămaseră în sală, la uşă.

Femeile se înşirară lângă peretele din stânga, bărbaţii lângă cel din dreapta; în mijloc, la o masă, doctorul, primarul şi notarul.

Notarul îi chemă pe rând, mai întâi pe femeile cu copii.

Doctorul le vorbea repede; de-abia îi prindeau cuvintele:

— Unde-l doare, unde, unde?

Când îi arăta, împreuna palmele:

— Aha! bine, bine!

Apoi se pleca, se răsucea, punea urechea la pieptul şi la spatele copilului, şi toată vremea cât asculta, ţinea ochii închişi; iar când ridica în sus capul, îi deschidea, clipea des, ca şi când i-ar fi intrat într-înşii colb.

După ce sfârşea, se repezea la lădiţă, scotea câte un praf, îl învălea în hârtie de ţigară şi i-l băga bolnavului, cu de-a sila, pe gât.

— Înghite, înghite, năucule! Dă-i apă, aşa, dă-i apă!

Câteodată se spărgea hârtia şi amăreala se împrăştia în gura copilului, care începea să urle, de nu se mai auzea nici în cer, nici pe pământ.

Ciobanul se uita întins la doctor.

Când sfârşi cu copiii, căută, în odaia de alături, câteva femei; după ce plecară acestea, veni rândul bărbaţilor; apoi, când sfârşi şi cu aceştia, se ridică, la urmă, şi ciobanul, să vie. Păşea bleg, cu capul în jos. Lângă uşă flăcăii se îmbrânceau unii pe alţii.

Doctorul se uită; îşi răsturnă capul pe spate, ca să poată vedea faţa lui Bughea. Se minună:

— Mare namilă de om! spuse primarului. Apoi se întoarse către cioban: Da' tu ce ai?

Bughea îşi muie glasul, rătăci mâna peste trup, voi parcă să arate la cap, apoi îşi luă de seamă, duse mâna în partea dreaptă, în deşert:

— Mă doare straşnic ici, tare mă doare, domnule doftor. De-*aghe* merg.

Doctorul se dete mai înapoi, să-l poată privi bine, apoi clipi şi-i spuse:

— Se poate, se poate. Nu mă uit eu că eşti cât un munte.

Pe urmă îl pipăi pe sub cămaşă; îl întinse pe-o bancă, îl ciocăni şi-i zise:

— Te taie aşa din când în când. Ori parcă te împunge. Ha?

Bughea îngăimă:

— Da, aşa, chiar aşa, domnule doftor.

— Eşti bolnav de *mai*, băiete, de mai. Dar pentru asta n-am doctorii cu mine. Trebuie să-ţi iei de la târg. Ai cu ce? Să-ţi dau o însemnare.

— Daţi-mi, că eu şi mâini mă răped până la *Cheatra*.

Doctorul luă un creion şi începu să scrie, ca şi cum ar fi împuns hârtia. Flăcăii râdeau înfundat. Bughea se plecă peste umărul doctorului şi după ce acesta sfârşi de scris, ce-i veni să facă din gură aşa, ca atunci când vrei să sparii un copil:

„Chhâu!!" Doctorul tresări şi-l întrebă:

— Ce ai, ce te-a apucat?

Bughea luă repede însemnarea de pe masă, iar flăcăii începură să râdă cu hohot. Primarul ţipă la ei.

Dar doctorul se înfuriase:

— Ia staţi, de ce râdeţi, de ce râdeţi, nepricepuţilor?

Atunci unul mai mehenghi răspunse:

— Dă, râdem şi noi, c-am pus un rămăşag cu ist' de l-aţi căutat. Că el ne-o spus că n-are nimica şi c-o să vă-nşele.

Doctorul se repezi la lădiţă, o închise, ţipă ca ieşit din minţi:

— Plecaţi, nepricepuţilor, năucilor!

Şi ieşi afară.

Biata babă, cea cu capul, care adormise şi se trezise tocmai acuma, se luă după el:

— Fă-ţi pomană, domnule doftor... mă omoară capul... m-o luat aşa, dintr-o dată... Parcă m-o fulgerat.

Dar doctorul se sui în trăsură şi plecă.

Baba rămase văicărindu-se în gura mare. Atunci Bughea o luă de mână şi-i zise râzând, făcând din ochi la ceilalţi:

— Nu te mai boci, mătuşă, că-ţi dau ţidula care mi-o făcut-o mie, să-ţi iei doftorii şi să te ungi.

Bătrâna se însenină.

— Taci, dragul mătuşii!

— Iaca zău. Da' trebuie să te duci la Cheatra, la spiţărie, să o faci.

— Mă duc, mă duc. Dumnezeu să-ţi lungească zilele!

Şi bătrâna luă hârtia, o strânse în patru, o vârî în sân şi se duse mulţumită. Flăcăii rămaseră râzând. Primarul se învârtea printre oameni, făgăduind să facă cercetare, să le arate el celor cu pricina, care supăraseră pe doctor.

În urmă Bughea îşi luă sidila, dădu flăcăilor „ziua bună“ şi plecă, foarte vesel, la cumătrul său, popa Eftimie. Când ajunse, îi sărută mâna, îi dădu caşul şi-i povesti, de-a fir-a-părul, toată întâmplarea.

Sfârşi râzând:

— Cică mă taie, mă împunge prin mai. Şi eu n-am fost bolnav de zilele mele. Cum o să mă împungă?

Popii nu-i prea plăcuse purtarea finului, numai da din cap; după ce mântui ciobanul, îi zise:

— Orişicum, taică, acela-i om cu carte; dacă ţi-o zis că ai ceva, ăi fi având, mai ştii?

— Taci, sfinţia-ta, că eu, cum ţi-am spus, n-am fost bolnav de zilele mele.

Popa iar clătină din cap.

— Dă, îi om cu carte, îi om cu învăţătură, taică.

Bughea rămase pe gânduri; mai stete puţin, apoi, văzând că părintelui nu-i prea plăcuse gluma lui, plecă. O luă prin sat. Se întâlni cu primarul.

— Să ştii că ţi-o coc eu, măi Bugheo, îi zise acesta.

— Păi bine, domnule *premare*, cum o să mă înjunghie în mai, că eu rup ghioaga asta în două.

— Ai să vezi tu, ascultă ce-ţi spun eu!

Şi primarul, rotofei, cu pălăria de pâslă pe ceafă, se depărtă încet, călcând ca din pod în bocâncele cu talpa groasă de-un deget.

Pe cioban îl opreau toţi:

— Îl jucaşi, Bugheo!

Flăcăul parcă simţea nevoie să spuie la toţi că el rupe ghioaga în două, că nu putea să-l împungă în mai aşa, din senin.

— Cum să mă-mpungă, mă?!

Şi râdea cu hohot, în gâlgâiri scurte, de răsuna uliţa.

Către seară ieşi din sat şi luă drumul spre stână.

Când ajunse, oile erau în strungă, ceilalţi ciobani stăteau pe scăunaşele spătariului şi mulgeau. Bughea îşi azvârli căciula pe ceafă şi strigă: „Cu ghine!“, apoi se aşeză şi dânsul în rând cu ceilalţi, luă o cupă şi bău, însetat, laptele dintr-însa.

Apoi întoarse capul:

— Mă, în Stejărel o fost azi doftoru.

Ciobanii mulgeau înainte.

— Auziţi voi, o fost doftorul în Stejărel... Da' ţi l-am jucat eu!

Ciobanii lăsară din muls. Bughea urmă:

— Că venise oamenii la dânsul ca la biserică. Şi eu le-am zis: „Mă, doftoru nu ştie nimica... El şi pe mine m-o găsi bolnav...“ Şi-am pus rămăşag că m-o găsi.

Apoi Bughea povesti toată întâmplarea şi încheie:

— Să-l fi văzut cum mă sucea, cum mă bocănea, şi da mereu: „Că mă împunge, că mă taie prin mai“.

Ceilalţi se puseră pe râs. Dar baciul le făcu semn.

— Hai, că-nnoptăm.

Oile intrau pe rând prin deschizăturile spătariului. Laptele cădea în cupele din găleţi, sărind în stropi albi şi mărunţi, ca şi cum fierbea.

Ciobanii gâfâiau, osteniţi.

Deasupra muntelui, deasupra brazilor negri, luna îşi închega turta ei de ceară. De undeva, departe, răsuna un bucium. Bughea zise:

— He-he, ist de buciumă îi Ungureanu, îi Joji de pe Onofrei.

Se sculă, se scutură să-şi alunge gândurile care parcă-l cuprinseseră, se duse la *aripa oilor*, într-o colibă, unde dormea dânsul, luă buciumul şi suflă prelung. Sunetul se împrăştie departe, departe, furişându-se din munte în munte.

Dar cum sufla aşa, deodată i se păru lui Bughea că-l taie prin deşert, în dreapta. Lăsă repede buciumul şi se apucă de mijloc:

— Măi, al dracului!

Apoi veni în stână. Ceilalţi strecurau laptele în budăie.

Bughea nu-şi putea ţine vorba în gură:

— Aţi auzit, cică-s bolnav de mai!

Tovarăşii lui iar râseră.

Şi fiindcă-n ziua asta era slobod, se duse într-un colţ să stea, dar parcă simţi din nou o împunsătură, în acelaşi loc; se frecă şi, printre dinţi, îi scăpă iar mirarea:

— Măi, al dracului!

Stete ce stete, apoi se duse în coliba lui şi se culcă. Adormi repede, dar visă urât. Se făcea că se întâlnise în munte cu o dihanie uricioasă, un fel de maimuţă cu unghii lungi şi ascuţite. Cum îl zări, se şi repezi la dânsul; dar el o cuprinse în braţe, o strânse voiniceşte, ferindu-şi

chica, se rostogoliră pe iarbă, şi la urmă o dovedi. Dar cum se zvârcoleau jos, dihania îi înfipse unghiile în deşert, în dreapta. Se sculă asudat, trăgându-şi sufletul, ca şi cum s-ar fi luptat într-adevăr. Îl durea straşnic în partea dreaptă. Bughea se ridică în picioare, se frecă la ochi, apoi de data aceasta spuse tare, înfuriat:

— Măi, al dracului!

Şi ieşi din colibă. Luna parcă încremenise drept în creştetul stânii. Dinăuntru se auzea răsufletul oilor. Ciobanul se coborî în vale, se duse la şipot să bea apă; izvorul curgea repezit; în bătaia lunii, parcă era de lapte. Răceala apei îl mai dezmetici. Dar durerea o simţea acum desluşit: parcă-l împungea un ac. Se întoarse şi se culcă iar.

Durerea îl ţinu şi a doua şi a trea zi. Îl ţinea întruna.

Ciobanii, cărora la urma urmei le spuse, îl râdeau:

— Ţi-o intrat în cap ca la muieri. Ai slăbit, prostule. Ai vrut să-ţi baţi joc de doftor, şi te-o mâncat dânsul fript.

Baciul bătrân îl bătu pe spate:

— Odată şi-odată tot trebuia să ţi se împlinească: prea credeai şi tu lumea proastă.

Bughea îşi aducea acuma aminte mereu de cuvintele popii Eftimie: „Ăi fi având ceva dacă ţi-o spus... Acela-i om cu carte“. Pe zi ce trecea, slăbea mai tare; se silea să ţie într-însul tot ce-i fulgera prin minte, să nu mai spuie nimănui nimic. De multe ori vroia să se ia cu altceva, râdea, dar când credea că a scăpat, deodată acul îl împungea; atunci se înfuria, îi venea să se azvârle cu capul în jos într-o prăpastie.

Ca să se întoarcă în sat, nici nu se gândise. Cum avea să dea ochi cu flăcăii? Dar într-o bună zi, răzbit, lăsă ruşinea la o parte şi se coborî din munte.

Când îl văzură flăcăii, aproape nu-l mai cunoscură. Unii se uitară îngrijaţi la dânsul, alţii râdeau pe ascuns, căci tot le era frică.

Bughea vorbea cu capul plecat:

— Dă, pesemne că tot eram eu bolnav. O fost într-un ceas rău gluma.

Primarul, când auzi, veni într-un răsuflet să-l vadă.

— Ei, Bugheo, văzuşi pe dracul?

Ciobanul tăcu. De-abia trecuse o lună şi jumătate de la întâmplarea lui. Primarului i se făcu oarecum milă:

— Vino mâine, că trece iar domnul doftor pe-aici. Ca să-l împăcăm, am fost de patru ori la dânsul, la *reşedinţie*. Că alergau bieţii oameni până acolo, la el, din pricina ta.

Bughea se duse la popă, să mâie noaptea; acesta îl boscorodi:

— Vezi, băiete, cu Dumnezeu şi cu învăţătura, care tot dânsul ne-o dă, să nu te pui. Iacă ce-ai păţit. Stai şi te odihneşte, şi mâine dimineaţă, la doftor, taică! Să te rogi cu lăcrimile în ochi, să-ţi dea ceva, să te puie pe picioare, cum ai fost.

A doua zi dimineaţă, când ajunse la primărie, doctorul şi venise, căutase aproape pe toţi, mai avea vreo doi-trei.

Flăcăii se strânseră să vadă pe Bughea, care rămase puţin în sală până ce se isprăvi cu ceilalţi, apoi intră şi dânsul, smerit.

Primarul vorbi încet ceva doctorului la ureche; acesta se uită la flăcău, clipi, îşi apropie palmele bucuros, apoi zise:

— Aşa! Ei, tot te prefaci, fârtate? Ia întinde-te ici.

Ciobanul se întinse pe bancă, doctorul îi ridică, peste cap, cămaşa, îl ciocăni, îl căută îndelung, apoi înălţă capul.

— Te-ai uns cu doctoria ce ţi-am dat?

Bughea de-abia îngăimă:

— Nu, sărut mâna.

Doctorul făcu o mişcare, ca şi când ar fi vrut să-i dea o palmă, strâmbă din nas, îl mai ciocăni, mai sus, mai jos, apoi se întoarse către primar:

— Vezi-l? Atunci o fi fost bolnav, dacă i-am spus; dar acum n-are nimic, nimic; îi teafăr.

Flăcăii se uitară cu gura căscată unii la alţii.

Bughea începu să se vaite.

— Mă împunge, aşa, ca o sulă... Nici nu pot dormi.

Doctorul îl ciocăni în frunte:

— Ţi-a intrat în cap, ţi-a intrat în cap! Ce aveai atuncea nu mai ai acuma; să mănânci bine şi să nu te gândeşti la boală, năucule!

Bughea parcă se mai însenină o clipă, apoi iar începu să se vaicăre.

Doctorul, furios, clipi repede, luă un praf de chinină, îl vărsă într-un pahar cu puţină apă şi i-l întinse.

— Na, bea asta, să nu te duci aşa... cu mâna goală.

Ciobanul bău şi se oţărî ca de moarte:

— Nu mai sunt eu om de-acum! zise el.

Doctorul închise cutia, mai vorbi, răstit, cu primarul, şi porni. Dar când vroi să iasă din odaie, deodată se repezi pe uşă o babă cu o găină subsuoară — baba ceea cu durere de cap. Cum îl văzu pe doctor, îi întinse găina şi-i aruncă repede un potop de mulţumiri:

— Dumnezeu să-ţi deie sănătate, sufleţele, să trăiaşti o sută de ani, să nu mai îmbătrâneşti dintr-atâta, că mi-ai scăpat zilele.

Doctorul se opri, îşi zbârci faţa iară nemulţumit, se uită la ea şi, după ce se gândi puţin, îi zise:

— Da, da, îmi aduc aminte de tine, dar... Eram supărat şi nu ţi-am dat nimic.

Pe chipul babei trecu o lumină de zâmbet, apoi urmă repede:

— Nu mi-ai dat, dar tot din ţidula dumitale se cheamă că m-am vindecat, că mi-o dat-o ciobanul ista, de-am făcut alifie la Cheatra. Şi cum m-am uns la tâmple, cu mâna mi-o luat durerea. Iaca aşa, cu mâna...

Doctorul nu-i dete vreme să isprăvească, se strâmbă grozav, o îmbrânci la o parte şi ieşi strigând cât îl ţinea gura:

— Aista-i un sat de năuci, domnule, un sat de năuci!

FURNICA

În mahalaua Tătăraşilor toţi îl cunoşteau pe Ion Cuhulea. Născut şi crescut acolo, trăind cincizeci de ani în şir numai pe locul acela, nici nu putea fi altfel. Copiii, de la vârsta de şapte ani, când prindeau să înveţe carte, pe lângă şcoală, mai ştiau unde-i biserica şi casa lui Cuhulea; iar biserica era mai greu de nimerit decât căsuţa moşneagului. Dintr-un bordeiaş prizărit, locuinţa Cuhuleştilor la-nceput, astăzi moşneagul clădise, din munca lui, patru odăiţe, cu pereţii îmbrăcaţi pe dinafară într-o perdea de iederă care flutura la cea mai mică bătaie a vântului, ca un fald de steag. Şi cum era pe un vârf de dâmb, din orice parte a Tătăraşilor puteai privi drept în ograda lui Cuhulea.

La început Cuhulea a fost paracliser un şir întreg de ani, apoi, la bătrâneţe, s-a lăsat, şi acum stătea să se odihnească. Om scurt, ciolănos, purta mustăţile rase şi, cum era spân, mai nu i se cunoşteau nici sprâncenele. Numai ochii albaştri şi totdeauna speriaţi împrăştiau ceva neobişnuit peste faţa lui. Era morocănos, rar intra în vorbă cu cineva, şi atunci două-trei vorbe de schimba, atâta, în portiţă, apoi repede se trăgea, ca ariciul, în ograda lui. De câte ori treceai pe la dânsul, îl vedeai, printre parmaclâc, stând pe vârful picioarelor, privind vreo floare din grădină, sau la vreo găină ce scurma. Asta era patima lui Cuhulea: să privească, să se uite cu de-amănuntul şi îndelung la câte ceva — patima omului care trăieşte singur şi are răgaz să vadă şi să gândească.

Stătea ceasuri întregi în faţa unui trandafir sau a unei garoafe. Ştia fiecare floare când s-a desfăcut din boboc şi aproape vedea crescând orice tulpină din grădina lui. Urmărea cu ochii lui rotunzi toate vietăţile din ogradă: ştia că găina Bogheta nu se oua la un loc

cu celelalte, căci o pândea Sura, o nadoleancă pestriţă la pene, şi o ciupea de creastă până i-o însângera, de aceea o lăsa să se ouă lângă gard, într-o tufă de brusturi, iar iarna, în pod, după horn. Cunoştea pricina duşmăniei dintre câinele lui şi cel al vecinului. Nu era frunză care să cadă, nu era creangă care să se usuce, fără ca moşneagul să nu se întrebe şi să nu cerceteze cum şi ce fel se întâmplase lucrul.

Şi din pricina asta îi ştiau cu toţi de frică. Mai cu seamă de la întâmplarea cu banii lui Almaşu. Acestuia i se furase nişte parale, — tot ce strânsese şi el o viaţă întreagă, vreo două-trei sute de lei. S-a plâns bietul om la toţi, şi atâta era de amărât, c-a venit şi la Cuhulea să-i spuie. Cuhulea l-a ascultat, şi pe urmă i-a vorbit aşa, ca din senin:

— Ştii că pe Arghir l-am văzut cumpărând ieri o găină?

Almaşul rămase cu gura căscată: ce-i vorbea el, şi ce-i răspundea moşneagul? Dar acesta adăugă:

— Şi de ziua lui a făcut chef straşnic.

Cum Almaşu stătea tot ca picat din cer, Cuhulea dădu mai de-a dreptul:

— Dă, când mănânci o viaţă-ntreagă borş cu ştir, şi sai deodată la ciorbă de găină... Apoi se lepădă: Dă, eu nu zic... Numai ţi-am spus, că omul, dacă are ochi, trebuie să vadă.

Păgubaşul a-nţeles, a cercetat şi a găsit ce mai rămăsese din bani la Arghir.

Într-o vară, cum bătrânul urmărea cu privirea o gânganie ieşită la lumină, ca să vadă la rădăcina cărei flori şi-o fi având cuibul şi să i-l stârpească, îl strigă la zăplaz un băietan, unul Ilie Trăsnea, scriitoraş la percepţie:

— Moş Cuhulea, moş Cuhulea!

Moşneagul nu se mişcă, dar, la urma urmei, după ce dete de locul gânganiei, întoarse capul şi întrebă:

— Ce-i?

— Apoi... Dă! ţi-aş vorbi ceva.

— Zi!

— Vin-aici!

— Ei! că multe-ţi mai trebuie!

Şi bătrânul coborî încetişor până lângă băietan.

— Ce-i?

— Moş Cuhulea, ţi-aş spune ceva, da'... Să nu te superi.

— Da' zi odată, băiete.

— Uite ce-i: pe Smaranda, pe vară-mea, iar a alungat-o bărbatu-său. A bătut-o şi-a gonit-o din casă. Sfătuieşte-l şi dumneata, moş Cuhulea, poate-o primi-o, c-a bătut-o degeaba.

Cum vorbeau aşa, numai iată şi femeia, Smaranda. Şi, cum auzise cele câteva cuvinte din gură, îşi duse pestelca la ochi şi începu să spuie, printre sughiţuri de plâns:

— Degeaba; că nici moartă nu-i mai intru în casă. După ce-şi şterse ochii, ca să dea loc celuilalt rând de lacrimi, urmă: Mai bine m-oi vârî slugă undeva, să-mi câştig o bucată de pâine, s-o pot mânca fără bătăi... Iacă, te-oi sluji pe dumneata, moş Cuhulea. Zău te-oi sluji, numai pe mâncare.

Moşneagul tresări, măsură femeia din cap până-n picioare, îi privi rochia şi i se păru curată; polcuţa parcă nu-i era prinsă în ace, ca la cele leneşe, era încheiată în nasturi; în picioare, pantofi.

Repede, ca într-o sclipire, îi trecu pe dinainte bătrânului toată viaţa lui de singuratic.

Trebuia să se gândească.

— Uite ce e, zise, în sfârşit, vino mâine pe la mine, şi-om vedea, om vedea...

Băietanul şi femeia plecară, iar bătrânul se duse în casă, luă un cuţit şi se întoarse în grădină, să sape la tulpina rozetei unde se dusese chiftiriţa. Cum săpa, nerăbdător să dea mai repede de jiganie, deodată îşi aduse aminte de femeie. Şi, cum dezgropa ţărâna, aşa îşi dezgropa în minte trecutul lui, viaţa lui singuratică, petrecută aici, între câţiva pereţi. Da, era bătrân, se simţea mai slab, i-ar fi prins bine tovărăşia unei fiinţe; şi, totuşi, când se gândea să mai amestece încă pe cineva în treburile şi în mersul traiului zilnic, parcă se cutremura. De când

era pe pământ, îşi ducea rostul singur; de ce s-ar lenevi tocmai la sfârşit? Dar lacrimile femeii îi muiau inima...

Dădu de cuibul chiftiriţei, într-o împletitură ca de câlţi, tocmai la rădăcina florii. Din cuib ieşiră repede două gângănii, pe care Cuhulea le rostogoli cu limba cuţitului în pahar. Şi se gândi: dacă şi urâciunile astea trăiesc împreună şi se pot înţelege, adică de ce n-ar încerca şi el, că-i om cu judecata întreagă, putând apropia ce-i bine, înlătura ce-i rău. Apoi se uită în pahar. Să le omoare? Se cutremură de scârbă. Străbătu ograda, deschise portiţa din fund şi, ieşind pe locul pustiu de din dosul casei, se duse pe marginea râpei şi aruncă gângăniile în fundul ei.

— Aşa!

Apoi mai meremetisi un perete, închise păsările mai dereme şi, fiindcă simţi un junghi în dreapta, se culcă cum înserase. Peste noapte îi fu cam rău. Avea fierbinţeală. Se sculă, bâjbâi pe întuneric, să caute o lămâie, să-şi facă limonadă. Vorbea singur:

— Dacă ar fi cineva să mă îngrijească, nu m-aş năcăji aşa.

Pentru întâiaşi dată îi venise gândul acesta. De când ştia că ar putea să aibă un ajutor, parcă îi mai slăbise hotărârea de până acum în viaţă.

A doua zi dimineaţă, când veni femeia, o întrebă:

— Da' bărbatu-tău ce-o să zică?

— Ce să zică?

— Îl ai cu cununie?

— Nu.

— Apoi atunci rămâi, să fii femeie la locul tău, să-ţi vezi de treabă, şi-o să fie bine.

Într-o lună de zile, Smaranda se deprinsese şi cu casa, şi cu păsările, şi cu florile — cu toate obiceiurile stăpânu-său. Cum ştia puţină carte, îi ţinea socoteală de cheltuielile zilnice; iar drept răsplată purtării acesteia, Cuhulea o punea cu el la masă.

Se deprinseseră aşa de bine unul cu altul că toate treburile erau pe mâna femeii, iar moşneagul îşi vedea numai de florile lui.

Într-o seară, cam după vreo opt luni, cum stăteau în cerdac, bătrânul îi vorbi rar, aşezat:

— Ascultă, Smarando! Tu eşti femeie harnică şi bună. Mi-ai îngrijit casa, şi pe mine, şi m-ai mulţumit totdeauna. Ca şi mine, n-ai pe nimeni în lume. Eu îs bătrân, mâine-poimâine mă duc. Cui rămâne tot ce-am agonisit?

Femeia privea drept înaintea ei; parcă înţelegea ce avea să urmeze în vorba bătrânului.

— Cui rămân toate astea? Ţi le-aş lăsa ţie... da' vezi, ca să fie în regulă toate, ar trebui să-mi fii nevastă, şi sunt bătrân... iar lumea îşi bate joc de oameni... Ai vrea?

Femeia răspunse scurt, cuvântul pregătit mai dinainte:

— Da.

Spusese vorba asta ca oricare alta, o vorbă care ţi-ar fi adus un pahar cu vin când ţi-e sete de apă, o frunză când ai vrea o floare, şi totuşi o vorbă care, orişicum, mulţumeşte, cel puţin, dacă nu poate da fericirea.

Când auziră tătărăşenii că se însoară Cuhulea, mulţi au râs, alţii au dat din umeri — nu era treaba lor —, iar unii i-au dat şi dreptate. Nunta s-a şi făcut într-o duminică, acasă, numai cu popa, câţiva oameni şi vărul Smarandei. Şi a trecut şi asta; lucrurile au intrat iar în vadul lor.

Nimic nu se schimbă în casa lui Cuhulea; atâta doar că în locul odăii de culcare a Smarandei se făcu un fel de sufragerie. Protivnic obiceiului de până acum, la masă venea de două-trei ori pe săptămână vărul femeii. Cum toată gospodăria era în mâinile Smarandei, bătrânul se plimba de colo până colo, uitându-se cu de-amănuntul, cum avea obiceiul, la toate. Smaranda parcă mai întinerise, şi schimbarea aceasta nu scăpase ochiului bărbatului ei. Într-o lună se înviorase. Cuhulea simţea o bucurie ascunsă, de care nu-şi dădea bine seama; era mulţumit că putuse să mişte ceva în sufletul amărât, odinioară, al femeii.

Într-o seară, era prin august, Cuhulea întârziase la vie, un petic de vie ce avea la deal, nu tocmai departe; băietanul, vărul Smarandei,

rămăsese să mănânce cu dânsa. Şi cum da să se ducă, se sculă în picioare şi se apropie de nevasta lui Cuhulea:

— Zi, tot nu vrei?

— Nu.

Flăcăul o apucă de umeri şi o întoarse bine spre el:

— Uită-te la mine. Nu?

— Nu.

— Ei, asta-i!

Şi se aplecă repede şi sărută femeia apăsat pe buze.

Femeia nu s-a ferit; văru-său s-a dus, iar dânsa a rămas cu capul în mâini, ca ameţită. De mult se împotrivea patimii acesteia, dar vedea bine că se sfârşise, trebuia să cadă, tocmai acum, când îşi legase viaţa în faţa lui Dumnezeu de un altul.

Pe drum, băietanul se întâlni cu bătrânul. Ca şi cum s-ar fi ştiut vinovat faţă de el, îl ocoli. Cuhulea băgă de seamă. De altfel, mai demult parcă purtarea tânărului ăstuia nu-i cam plăcea. Când intră în odaie, găsi pe Smaranda tot aşa, cu faţa în palme.

Se duse repede lângă ea, o mângâie:

— Ce ai, Smarando, ce ai?

Se uită drept în ochii ei şi o văzu plânsă. Îi spuse deodată:

— Ascultă, ţi-a adus vreo veste rea. Să ştii, să nu-l mai văd pe aicea. Să nu-l mai văd. Nu-mi place purtarea lui!

Femeia tresări, se ridică repede, îşi dădu părul în sus, pe frunte, şi schimbând vorba:

— Ce mai e pe la vie, moşule?

Tot „moşule" îi zicea lui Cuhulea.

Bătrânul, căruia de mult încă nu-i mai plăcea să-i zică astfel, se hotărî să-i spuie, dar se opri îndată, ruşinat.

Iarna trecu repede; primăvara se pregătea să aducă iarăşi „moşului" bucuria florilor.

Lucrurile nu suferiseră altă schimbare decât că Ilie Trăsnea venea acum mai rar, că-i spusese Smaranda. Iar în urmă bătrânul i-o tăiase de tot:

— Ia ascultă, omule, casă n-ai? N-ai şi tu ce munci?

Băietanul scrâşni din dinţi, se duse în odaie, chipurile să-şi ieie o legătură, se uită pe fereastră, să vadă nu cumva Cuhulea vine după el, şi, zărindu-l tot acolo, plecat deasupra unui strat cu flori, vorbi repezit Smarandei:

— De-acu nu mai pot veni pe aici. Şi o luă în braţe. Apoi, cu glasul stins: Vino tu pe la mine.

Femeia se zbătea; zise:

— Nu pot.

— Să vii!

Femeia tăcu, şi băiatul ieşi pe poartă ca o furtună...

Odată, stăteau afară, în faţa casei, pe o bancă; Cuhulea îşi aduse aminte:

— Smarandă! n-am pus fărmătura de pâine furnicii mele.

Şi plecă în casă. De o săptămână în şir, o furnică venea pe masa albă de lemn să-şi caute hrana. Întâi şi-ntâi, când o văzu fugind cu picioruşele ei mărunte pe lemnul geluit curat, Cuhulea, temându-se că au năvălit furnicile în dulceţi, se repezi la dulap.

Acolo nu văzu vici una, şi cum se întorcea s-o prindă s-o zvârle afară, băgă de seamă că furnica umflase o fărmătură de coajă şi o ducea grăbită spre ascunzătoarea ei. Moşneagul o lăsă atunci şi o privi până se făcu nevăzută, cu coajă cu tot, sub faţa mesei. A doua zi o văzu din nou, căutând iute, mişcându-şi cele trei bucăţi ale trupului ei, ca trei mărgele înşirate; dar fiindcă masa era ştearsă, Cuhulea îi zvârli el o bucăţică de miez. Furnica o luă şi se duse. A treia zi chemă şi pe Smaranda să vadă lucrul acesta şi, de o săptămână în şir, în fiecare zi, dimineaţa şi seara, hrănea gângania. Astă-seară o uitase.

Când se întoarse din nou în cerdac, Cuhulea zâmbea mulţumit; zise:

— Mă aştepta!

— I-ai dat?

Bătrânul se plecă, şi-n taină:

— Ghici ce?

— Ce?

— Cozonac, cozonac.

Şi prinseră să râdă!

Peste două zile venea Paştele. Era cald şi-o seară liniştită. Departe tare, dealurile viorii păreau că se topeau în aer, şi-ncetul cu-ncetul nu se mai zăriră. Se lăsa noaptea. Zarzării înfloriseră, şi mirosul florilor lor, mirosul rozetelor şi-al zarnacadelelor se împrăştia adormitor. Femeia se gândea cu mulţumire la viaţa ei tihnită, alăturea de omul acesta bătrân, care se purtase până acum cu dânsa ca un tată. Şi totuşi parcă-i venea să plângă. De ce? În pieptul ei simţea aşa ca un val care se ridica repede de la inimă spre gât, spre sufletul ei, şi o chinuia parcă, o înăbuşea. Şi cum îşi apăsa pieptul fără de voie cu mâna, lacrimile îi izvorâră din ochi şi începu să plângă cu sughiţuri.

Bătrânul se repezi spre dânsa. Îi luă capul în mâini, îl alintă ca pe al unui copil, o legănă, cuprins de mâhnire:

— Ce ai? Ce ţi-e, Smarando? Ţi-e rău? Eşti bolnavă cumva?

Femeia răspunse printre suspine:

— Nimic, nu-i nimic. Nu ştiu de ce m-am înecat, deodată.

Apoi au rămas tăcuţi...

Smaranda tânjea. Bătrânul nu-şi vedea capul. Nu ştia ce are femeia. Aduse un doctor, acesta se uită zâmbitor la amândoi şi-i încredinţă că nu-i nimic:

— Boalele astea îşi găsesc leacul.

Cuhulea cumpăni vorbele aceste; apoi, în mintea lui, deprinsă să apropie şi să cântărească toate, parcă se făcu lumină. Puse în legătură îndepărtarea lui Ilie cu tânjirea femeii. Oare nu se iubeau? Şi-ntâiaşi dată îşi dete seama că-n sufletul lui era ceva mai mult decât iubirea unui tată. O iubea. Lui Cuhulea îi era parcă ruşine să se gândească la asta, îşi bănuia singur, aduna atâtea dovezi potrivnice ca să-şi scoată din minte credinţa asta, şi totuşi sufletul ieşea biruitor. O ciudă grozavă îl cuprinse împotriva slăbiciunii lui şi-mpotriva lui Ilie.

În seara aceea se plimbă mult, singur, prin ogradă, până îl strigă nevasta:

— Moşule, e răcoare. Intră înăuntru!

Într-o zi Smaranda se dusese după nişte târguieli şi nu se întoarse

decât seara, târziu. Bătrânul o aşteptase neastâmpărat, în poartă, şi cum o văzu:

— Unde-ai fost?

— În târg.

— De-atuncea? De la prânz? Hm!

Şi din clipa aceea bătrânul o urmări aproape pas cu pas.

Într-o duminică erau amândoi în grădină, Cuhulea cu florile lui, Smaranda la parmaclâc. Cum curăţa o rozetă de câteva frunze uscate, moşului i se păru că nevastă-sa vorbeşte cu cineva. Întoarse capul — era Ilie; băietanul, vesel, îl strigă:

— Ce faci, moş Cuhulea?

Iar femeia se depărtă repede şi o luă spre casă. Bătrânul mormăi:

— Bine!

Apoi întoarse spatele. Dar lăsă stratul cu flori şi veni şi el în odaie. Când intră, i se păru că femeia, care nu se aşteptase să-l vadă, făcuse o mişcare de mirare. Zăpăcită, Smaranda încremeni la capătul mesei unde o găsise. Bătrânul o întrebă:

— Ce făceai?

Femeia rămase o clipă fără să răspundă, apoi, aruncându-şi ochii pe masă:

— Uite, mă uitam că a ieşit iar furnica.

Bătrânul crezu; începu să privească şi el. Furnica sta în mijlocul mesei, căutând parcă fărmătura obişnuită.

Smaranda ieşi să-şi vadă de treburi, iar bătrânul rupse o bucăţică de miez şi-l aruncă. Apoi se uită cu mare băgare de seamă. Furnica apucă fărmătura şi începu să o tragă, ca pe celelalte, spre capătul mesei. Atunci, absorbit în urmărirea ei, căută să vadă unde o să se ducă. Furnica se coborî, uşoară. Cuhulea se lăsă pe vârful picioarelor să se uite, şi deodată ochii i se opriră pe un petic de hârtie strecurat între faţa de lemn şi stinghia ce lega picioarele mesei. Bătrânul uită furnica, trase hârtia mototolită, vârâtă repede, la întâmplare, în ascunzătoarea ei, îşi luă ochelarii şi se duse lângă fereastră să citească:

„Te-am aşteptat iar joi. De ce n-ai venit? Pândeşte moşneagul când

s-o duce la vie. Ori ţi s-a făcut milă de el?“

Scrisoarea era de la Ilie, îi cunoştea scrisul. Bătrânul începu să tremure, apoi căzu, moale, pe scaun. Vrasăzică, nu se înşelase. Se iubeau. Atuncea, când a întârziat, dânsa la Ilie fusese. Şi acum a fost de ajuns numai o clipă ca să-i şi strecoare bileţelul. O ură grozavă îl cuprinse împotriva omului aceluia care-i adusese femeia aceasta în casă şi care acuma îi sfărâma viaţa. Cine-l pusese să o ieie, să o culeagă de pe drumuri?

Smaranda intră. Când văzu pe moşneag stând pe scaun, la capătul mesei, se uită îngrijată.

Cuhulea începu, înecându-se parcă:

— Smarandă, o să mă duc la vie.

Femeia se prinse, întrebă grăbită:

— Când, moşule?

Bătrânul se sculă, cu ochii rătăciţi.

— Astăzi, ca să te poţi duce mai degrabă la Ilie.

Femeia încremeni. Dar furia cuprinse pe bătrân. Se repezi la nevastă-sa şi o apucă de mâini, strângându-i-le:

— Astăzi, astăzi, acuma, ca să te duci la Ilie. Auzi?... Ai ascuns hârtia, dar am gâsit-o. Mi-a scoc-o Dumnezeu înainte... Hai, du-te la Ilie al tău.

Smaranda căzu în genunchi.

— Moşule!

Dar bătrânul o lovi, răcnea ca scos din minţi:

— Să te duci din casa mea. Să te duci! Şi începu s-o îmbrâncească: Acum, în clipa asta chiar.

Femeia se prăvăli pe podele, bătrânul o împinse deznădăjduit spre uşă:

— Afară, afară! Ticăloaso!

Când se dezmetici bine, se trezi singur. Smaranda se dusese. Cuhulea rătăci prin toate odăile, căutând. Îi venea să meargă să o aducă, s-o ierte. Şi iarăşi se înfrâna. O ruşine îl cuprinse: ce va zice lumea? Apoi deznădejdea îl doborî.

Seara se lăsă rece. Se culcă îmbrăcat. Adormi repede şi avu vise

grozave. Părea că după un drum lung şi greu, ostenit, se aşezase la poalele unui munte. Un munte negru, fără fir de iarbă, fără un copac. Şi cum privea spre înălţimea întunecată de pământ, deodată aceasta începu să se clatine, să se mişte. Fiecare bulgăre de ţărână prindea viaţă, mişuia în grămada înaltă până la cer. Şi, ca prin farmec, milioanele de fire de ţărână se revărsară, împrăştiindu-se potop împrejur, acoperindu-l, înăbuşindu-l şi pe dânsul cu desăvârşire. Apărându-se, căutând să scape, de-abia atuncea băgă de seamă că toate acele erau furnici. Se trezi îngrozit.

Se odihni puţin pe marginea patului. Apoi se duse de deschise fereastra. Aerul rece al nopţii îl dezmetici; întreaga întâmplare i se desfăşura în minte. Şi gândul i se opri cu îndărătnicie la furnica aceea care-l pusese pe urma nelegiuirii femeii lui.

O ură nebunească îl prinse împotriva gânganiei care fusese trimisă, ca un duh rău, să-i tulbure liniştea. Se sculă şi se duse lângă masă.

Dimineaţa îşi vărsa lumina prin ochiurile geamurilor. Bătrânul aştepta cu ochii mari, ca-n preajma unui duşman. Şi deodată, în raza de soare ce se aşternea pe masă, colo, în capăt, zări furnica alergând uşoară, să-şi caute fărmătura.

Bătrânul se sculă în picioare, ridică palma şi, când gângania se opri, iscoditoare, în mijlocul mesei, Cuhulea îşi repezi mâna cu atâta putere, că se clătină sticlăria pe poliţă. Sub lovitura grozavă, furnica se făcu una cu lemnul. Apoi, rătăcit, Cuhulea umblă printre nişte lăzi, găsi o frânghie şi trecu în cămară.

...Tocmai spre seară, Smaranda veni să-i cadă în genunchi, dar din prag băgă de seamă că în uşa cămării se vedeau picioarele bătrânului, până la genunchi, atârnând în aer. Şi, îngrozită, se repezi în ogradă:

— Săriţi, că s-a spânzurat moşul!

Din volumul
NUCUL LUI ODOBAC
(1910)

NUCUL LUI ODOBAC

Satul Arşiţeni e aşezat într-o văgăună; casele lui mărunţele şi albe, ghemuite una-ntr-alta, se văd, de pe muchile dealurilor dimprejur, ca nişte ouă într-un cuibar. Pământul Arşiţenilor e nisipos şi sterp; iarba creşte atât de rară, încât, în loc să îndulcească vederea, pătează, ca o pecingine, faţa galbenă a locului. Doi-trei copaci se înalţă, istoviţi, cu crengile rare, cu frunzele străvezii, care aştern pe jos, vara în amiază, o umbră destrămată, ce măreşte şi mai mult setea de răcoare.

Dar, ca lucru de neînţeles, ca o minune, se ridică pe dealul lutos şi sterp dinspre răsărit un nuc straşnic, bătrân, de câteva sute de ani, copac lacom, care suge parcă tot sucul locului dimprejur prin miile de rădăcini ale căror viţe nu mai încap sub pământ şi ies, să atârne despletite, ca nişte cozi, afară. Din trunchiul gros să nu-l cuprindă trei oameni, muncit, întors şi încremenit ca într-un spasm, se desfac două ramuri vânjoase, ce merg, încleştate ca nişte braţe, până sus, apoi deodată se izbesc una pe alta în lături, împroşcând fiecare sute şi mii de crengi ce se unesc într-un frunziş negru, cărnos, ca un aluat de fiere. Şi până departe se împrăştie mirosul amar al frunzelor, miros ce ameţeşte pe cutezătorul adăpostit la umbra ce acoperă, ca un veşmânt negru, întreaga coastă de deal.

Arşiţenii îl privesc cu jind, dar şi cu un fel de frică, frica pe care lucrurile neînţelese o aruncă în sufletele slabe. Copacului îi zic toţi, din vechi, Nucul lui Odobac, fiindcă e pe partea de loc a Odobăceştilor, nişte răzeşi avuţi, stăpânitori din tată-n fiu prin părţile acestea. Multe vorbe ciudate umblă pe socoteala nucului, dar una e mai cunoscută decât toate: se spune că un bunic al bunicului lui Toader Odobac de astăzi purtase judecăţi, tocmai pentru bucata de pământ ce-o stăpâ-

nesc şi acum, cu unul Cârlibaba, un zgârcit putred de bogat, care nici nu ştia de rostul avuţiilor lui. Acesta nu făcea alta decât să se ciondănească mereu cu oamenii şi să le mănânce, când putea, din părţi. Aşa, cu Odobac, la urma urmei, i s-a împlinit. Că, din una-n alta, au hotărât ca hotarul să le fie un nuc, nucul acesta, care pe atunci să fi fost copac de un an, crescut în vale, la poalele dealului dinspre răsărit. Dar, peste noapte, Odobac voinicul se gândeşte ce se gândeşte, se scoală, se duce la nuc, îl apucă bărbăteşte de trunchi, îl smulge cu rădăcini cu tot şi se suie de-l înfige drept în creştetul dealului. S-o fi mirat el Cârlibaba, Dumnezeu ştie, dar prin minte n-a putut să-i treacă vreodată că aceea îi treabă de om. Copacul s-a prins, şi hotarul a rămas acolo. Aşa le merge vorba Odobăceştilor că-s viţă de uriaşi. Şi-n adevăr că cine-l vede pe Toader Odobac, pe moşneagul şi pe nepotu-său, pe Mitru Odobac, cel mai tânăr şi cel din urmă coborâtor din neamul lor, înţelege pentru ce de vorba lor ascultau până mai deunăzi patru sate: Arşiţenii, Moghileştii, Benza şi Cotruţii.

Toader Odobac să fi trecut suta, după cât de multe ţine el minte. E un moşneag înalt, spătos şi uscat ca un schivnic; priveşte ascuţit, vorbeşte limpede şi calcă apăsat. Când se opreşte să se uite la om, îşi îndreaptă şalele, care trosnesc ca un vreasc. Toader avusese un frate, pe Gheorghe, mort, cu vreo cincisprezece ani în urmă, în pădurea Benzei; s-a prăvălit un stejar peste dânsul, se-ncordase voinicul în picioare, se măsurase o clipă cu copacul, dar la urmă se prăbuşise jos, rămânând mort, cu trunchiul stejarului în braţe, ca într-o luptă. Pe urma lui rămăsese băiatul, Mitru Odobac, om ca de vreo douăzeci şi cinci de ani, nalt şi spătos, ca şi moşu-său Toader, vânjos şi uscat, ca şi dânsul, numai cu obrazul mai rumen şi cu pletele negre. Trăia la un loc cu moşneagul, care-i ţinuse loc de tată şi din al căruia cuvânt nu ieşise.

Numai de la o bucată de vreme moşneagului i se păru că băietanul nu-şi prea vedea de treburile lui. Că fusese vorba să se ducă până în Cotruţi, să taie un preţ pentru nişte stuh cu un om de acolo, şi nu se dusese. Că trebuise să meargă până la reşedinţă, cu livretul de oaste,

şi uitase. Şi câte şi mai câte, până când, într-o bună zi, moşneagul îl luă din scurt:

— Mitrule, ţie nu ţi-s boii acasă.

Dar băietanul făcu pe prostul:

— Nu, îs la câmp, în Moghileni.

— Haide-haide!

Numai atâta îşi spusese unul altuia. Dar prin sat se ziceau mai multe. Şi ce vorbeau oamenii veni şi până la urechea lui Toader Odobac, căci întâlni pe Stoica, primarul, şi-l opri în drum:

— Bună, moş Toader.

— Bună, primarule.

— Şi cu noroc, ai? Da' se poate să nu ne spuneţi şi nouă, măcar mie, că-s bătrân şi ştiu multe şi-am văzut de toate?

— Ce, primarule?

— Păi nu ia Mitru pe Ruja lui Cazacu din Moghileni?

— Cum?

— Pe Ruja.

— Ruja?

— Iacă!

Şi Stoica, rotofei şi îndesat, rămase locului, cu gura căscată în faţa privirilor crunte ale moşneagului.

— Cine ţi-a spus?

Primarul înghiţi o dată, ca şi când i s-ar fi uscat gâtlejul.

— Na, toţi: popa din Moghileni, A Fărămiţei din Benza, ieri, când o venit cu cânepa la baba lui Farcaş. Şi... el... Mitru chiar.

— Când?

— Acuma... acuşica... e la primărie, vorbeşte cu nişte flăcăi.

Moşneagul îşi stăpâni furia şi răspunse:

— Aşa ceva ştiu şi eu; da' vezi că nu-i îngăduisem să facă vorbă. Apăi om vedea noi. Cu bine.

Şi Toader Odobac îşi îndreptă o dată şalele şi porni.

Nu găsi pe Mitru la primărie şi se întoarse dintr-o întinsoare acasă. Mitru sta în mijlocul ogrăzii şi cioplea un leaţ la un gard. Bătrânul se duse de-a dreptul la el:

— Mi-ai poruncit coliva?

— Ce colivă, moşule?

— Mi-ai luat măsură de sicriu?

— Ce sicriu, moşule?

— Mi-ai săpat groapa, sub nuc, unde ţi-am zis să mă îngropi?

— Ce-i asta, moşule?

— Nu? Hai, grăieşte, nu?

— Nu.

— Atunci de ce să ştie alţii înaintea mea, care ţi-am fost ca tată, că vrei să iei pe Ruja de nevastă?

— Moşule!

— Din patru sate, pe Ruja ai găsit-o? Pe Ruja tâlharului de Cazacu, pe fata celuia care o furat caii lui tat-tău, de era să-l spânzure colo, de nuc?

Băietanul se-ndreptă o dată şi vorbi răspicat:

— De asta nu ţi-am spus, că ştiam că n-o să vrei; da' fata-i bună, moşule, şi vreau să mi-o fac nevastă.

— Ba nu!

— Ba da!

Moşneagul ridică palma dreaptă şi-l lovi peste obraz cu atâta putere, că Mitru se clătină; dar băietanul se înălţă parcă, îşi înghiţi lacrimile şi răspunse uscat:

— Ba da!

Atunci moşneagul îl lovi şi cu stânga, şi palma răsună sec. Băietanul se clătină din nou, îşi încleştă degetele pe stinghia ce-o ţinea în mână; şi, înţepenindu-se în picioare, spuse iarăşi:

— Ba da!

Atunci loviturile moşneagului înfuriat curseră ploaie; la urmă, gâfâind, îl lăsă şi-i zise:

— Acum du-te şi te -nsoară cu Ruja.

— Mă duc.

Mitru îşi şterse lacrimile cu mâneca, îşi suflă nasul, aruncă leaţul şi ieşi pe poartă.

Toader se învârti prin casă, prin ogradă, apoi porni şi el; o luă spre Moghileni. Satul nu era cine ştie ce departe. Moşneagul era deprins cu drumul acesta. Cum ieşi din văgăuna Arşiţenilor şi mai merse puţin încolo, pământul parcă se schimba: încetul cu încetul, câmpul se îmbrăca, imaşurile începeau să-şi desfacă lăvicerele până departe, încolo, spre Cotruţi. Şi mergând aşa, gândurile bătrânului se adunau şi se risipeau, parcă se luptau între ele; multe-multe îi mai veneau în minte. Şi dintre toate, faptul că nepotu-său îl nesocotise i se înfipse ca un cui în minte. Şi asta din ce pricină, din pricina unei femei!

Femeile din ziua de azi nu se asemănau cu celelalte, şi tocmai pentru asta el nici nu se însurase; dar la ce folos, când Mitru se lăsase ademenit de Ruja? Şi ce fată; tată-său un hoţ de cai, ba se spunea că şi Ruja îi ajută, că trece şi ea, noaptea, Prutul înot, când apele-s mari, şi duce cai dincolo, în ţara rusească. Cu gândurile acestea, Toader Odobac dumecă drumul şi, fără de veste, se trezi în imaşul Moghilenilor. Cum îşi aruncă privirile încolo, deodată îi răsări înainte o herghelie cu cai mărunţi, şi-n mijlocul ei, călare bărbăteşte pe un sur, Ruja lui Cazacu. Odobac o luă într-acolo, dar fata lovi cu picioarele în cal şi-i ieşi în faţă, apoi, când se apropie de tot, smunci căpăstrul calului şi-l opri scurt. Moşneagul îşi infipse privirile în faţa ei. Ruja era voinică, smeadă, cu obrazul rotund, cu părul, ochii şi sprâncenele negre, ca pământul cel bun. Cozile, lăsate pe spate, se îndoiau pe oblâncul şeii, aşa erau de lungi. Gura cu buzele cărnoase, umede şi roşii ca miezul piersicei pietroase; printre ele scăpa un zâmbet, care arăta albul dinţilor ca pe o rază de lumină ce ţâşnea din mijlocul feţei smolite. Sub cămaşa strânsă bine pe trup, ţâţele i se ridicau, repede, în răsuflet, ca două păsări ce se zbăteau în sân. Moşneagul clipi din ochi, tulburat, dar îşi căpătă repede stăpânirea de sine şi-i vorbi de-a dreptul:

— Ce-am auzit, Rujo? Vrei să-mi fii noră!

— Da' dumneata nu vrei?

— Eu te-ntreb pe tine.

— Întreabă-ţi pe Mitru.

— Înaintea lui Mitru, eu trebuie să ştiu.

— Zău!

— Aşa.

Ruja ridică mâna şi dezmierdă pe bătrân cu cele câteva frunze rămase în vârful crengii cu care-şi îndemna calul:

— Moşule!

Dar Toader îi apucă creanga şi, smulgându-i-o, zise înfuriat:

— El şi-a luat plata, o să ţi-o iai şi tu.

Şi ridică mâna, dar Ruja strânse pulpele şi porni surul să deie peste moşneag. Odobac îl prinse de funie, îl opri şi rămaseră aşa, încordaţi, bătrânul măsurându-se din priviri cu fata.

În cele din urmă Ruja începu să râdă, îi apucă mâna şi zise hohotind:

— Lasă, moşule, nu struni aşa gura murgului, că i-o sângera... şi-i cal de furat.

Pe urmă sări jos, dădu calului o palmă, şi surul îşi luă vânt spre herghelie, iar fata luă mâna moşneagului.

— Lasă, mai bine odihneşte-o, că o să ai ce struni mai târziu.

Toader Odobac se uită iar în ochii negri ai fetei; inima i se înmuia şi i se împietrea pe rând.

— Fată hăi, păzeşte-te... Ia-l pe Mitru, dar să ştii că o să ai cu mine de-a face. Sub papucul tău numai colbul drumului să rămâie, nu şi sufletul băiatului. M-auzi tu?

Fata se uită şi îi vorbi peste umăr:

— Tu ce zici, Mitrule?

Bătrânul se-ntoarse; la spatele lui, băietanul sta întunecat. Moşneagul le spuse la amândoi:

— În calea voastră n-o să mă pun eu; că ar fi degeaba; ce-i scris e scris! Am vrut numai să văd cât preţuiţi fiecare-n parte. Da' cât m-o ajuta luminile ochilor, din ochii mei n-o să scăpaţi.

Moşneagul îi lăsă şi porni înapoi. Se însera, imaşurile răscoapte de căldura zilei parcă răsuflau, uşurate, mireasma ierbii păscute. Şi

cum ridică ochii, bătrânul zări departe, încolo, uriaş, întunecat pe bolta rumenă a cerului, nucul de pe creştetul dealului. Toader puse mâinile la ochi să-l privească bine şi i se păru că, de acolo de unde era, copacul îl învinuia că fusese prea slab.

Îi venea parcă să se întoarcă înapoi, să smulgă pe băietan de lângă sânul femeii celeia; se oprea o clipă, apoi, deodată, îi răsărea în faţa ochilor chipul întunecat, cu raza de lumină a dinţilor fetei, cu cele două ridicături ale sânilor, care poate aveau să hrănească suflete deosebite de cele ale Odobăceştilor. Şi plecă la drum, muncit de gânduri. De ce adică bietul om nu poate înfrunta şi dânsul împrejurările, cum le înfruntase nucul întunecat din zare? De ce nu putea călca şi el vremile, cum le călcase dânsul? De ce nu se umplea şi trupul lui, în fiecare an, cu suc nou şi puternic de viaţă, cum se revărsa în fiece primăvară din trunchiul până în cea mai mică frunzişoară a copacului celuia?

Pe măsură ce mergea, nucul se desluşea şi mai bine pe fundul cerului. Razele amurgului înroşeau lutul dealului, deasupra căruia frunzişul negru stătea neclintit, ca o grămadă de mangal. Toader Odobac se gândea că numai copacul acesta îl cunoştea bine, că de copil se deprinsese să-l vadă, să stea vara sub frunzişul lui, sub care alţii ameţeau, şi că de pe vremea aceea numai el, numai nucul rămăsese. Nici nu băgase de seamă câtă viaţă se scursese, câţi oameni se duseseră, ce lume nouă se ridicase. Până şi sângele lor, până şi Mitru era un alt Odobac, ce semăna numai la trup şi la chip cu cei dinaintea lui, dar cu alt suflet, c-un suflet ascuns şi slab.

Se înserase bine când ajunse moşneagul acasă. Pâna pe la miezul nopţii Mitru nu se întoarse încă.

Înspre ziuă bătrânul îi auzi paşii în tindă.

Nunta fu pusă la cale de către moşneag şi tatăl fetei, şi repede se şi făcu. În casa Odobăceştilor intrase un suflet nou şi străin.

În seara nunţii Ruja sărutase mâna moşneagului, apoi, cu zâmbetul ei care scăpa ca o rază de lumină din mijlocul feţei negre, îi zise:

— Ei, moşule, s-a făcut şi asta.

Şi Toader Odobac parcă simţi că-n dosul vorbei acesteia se mai ascundea una. Dar tăcu, şi când veni şi Mitru să-i sărute mâna, Toader îi zise:

— Vezi, Mitrule, să fii bărbat.

Moşneagul se trase în casa lui, căci pe locul lor erau patru perechi de case, şi nu se întâlneau decât la mâncare, la amiază şi seara, când nu erau duşi pe câmp.

Nunta se făcuse pe la începutul lui octombrie, şi acuma dădeau în iarnă. Lunile întunecate cu zloată, apoi cele cu ninsoare, însurăţeii le petrecură închişi în odăiţele lor, ca nişte cârtiţe în vizuină. Numai venirea primăverii îi dezlipi unul de altul. În ograda lui Odobac începu să se facă multe schimbări, să se dărâme şi să se zidească din nou.

Ruja adusese ca zestre trei perechi de cai. Mitru dăduse jos un hambar şi făcu pe locul lui un grajd. Bătrânul nu-i zise nimic, numai într-un târziu, după ce tot era gata, la o cină, îl sfătui pe nepotul său:

— Puteai lăsa hambarul şi ridica grajdul în altă parte. Caută, Mitrule, ce-ai apucat de la cei bătrâni să păstrezi, că-s lucruri trainice.

Dar Ruja îi apucă repede vorba din gură:

— Eu i-am zis, moşule, că doar hambarul se clătina.

Şi râse, râse săltat, aşa ca atunci în câmp, când îl mângâiase cu creanga.

Într-o zi Toader se întorcea călare. Ruja îl zărise şi-l aştepta în mijlocul ogrăzii, cu mâinile în şolduri:

— Bună ziua, moşule. Iii! da' stricat ţi-i roibul la picioare... merge încrucişat.

Femeia se apropie de cal, puse mâna pe dârlogi, îl struni de-l opri în loc, apoi îşi înfipse privirile ca şi atunci când Toader îi oprise murgul.

— Ştii ce, moşule? Să-ţi aduc eu un sur.

— De unde?

— Treaba mea.

Moşneagul dădu calul în lături.

— Femeie, vezi tu nucul cela?

— Ei?

— Să ştii că te spânzur de el, cum era să spânzure frate-meu pe tatâne-tău, când oi afla că ai adus cai străini în ograda mea.

— Elei! într-a dumitale, nu, da-ntr-a mea...

Toader Odobac o măsură cu privirea.

— Încearcă.

Şi îşi îmbie calul.

Femeia îi privi pe urmă, murmurând:

— Hm! să mă spânzuri tu de nuc, ghiujule!

Şi ochii i se opriră pe copacul uriaş de pe creştetul dealului. De când intrase în casa lui Mitru, niciodată nu suise dealul, să vadă şi dânsa nucul. Şi gândul o ispiti să facă drumul până la el acuma. Tocmai atunci venea cu carul şi Mitru. Ruja îi sări înainte:

— Ştii ce, Mitrule? bine c-ai venit. Hai de-om vedea nucul.

— Da' ce te-a lovit?

— Uite-aşa.

Apoi ajută lui bărbatu-său să dejuge, duse boii în ocol, se opinti bărbăteşte şi vârî carul, singură, sub şopron, şi strigă pe bărbatu-său din casă, unde se dusese să se spele.

Ruja şi cu Mitru ridicară dealul din greu, picioarele li se afundau până la glezne în lutul galben şi puhav. Un miros amar le îmbiba nările pe măsură ce se apropiau de copac. Când ajunseră sus şi intrară sub frunziş, îi cuprinse o răcoare de pivniţă, întunericul îi înfăşură deodată.

Ruja ameţi şi se rezemă de Mitru.

— Mitrule, hai, că nu mai pot.

Şi bărbatul o luă în braţe ca pe un copil, de o scoase iarăşi afară, la lumină. Femeia răsuflă prelung, apoi spuse:

— Mitrule, ista-i copac blestemat.

— Ei!

— Ascultă-mă ce-ţi spun. Nu vezi cum te doboară mirosul lui?

— E bătrân şi-i plin de suc.

Cum coborau amândoi dealul, Ruja se opri fără de veste şi zise bărbatu-său:

— Mitrule, moşneagul mi-o spus că o să mă spânzure de nucul ista.

— Când?

— Adineoare.

— Nu te potrivi.

— Ba eu mă potrivesc, Mitrule, eu mă potrivesc. Că şi pe tătuţa se lăuda tătâne-tău că o să-l spânzure tot acolo.

Peste vreo săptămână, când se sculară de la masă, Ruja trase pe moşneag spre grajd:

— Haide să-ţi arăt ceva.

Apoi o luă înainte, fugi spre grajd, se întoarse ca o săgeată călare pe un cal roib, frumos, pe care Toader nu-l mai văzuse, şi ieşi, vâjâind, pe poartă.

Toader se duse repede în casă, la nepotu-său:

— Mitrule, de unde-i calul?

— Mi l-o dat socru-meu.

Moşneagul se apropie bine şi-l privi în ochi.

— E cal de furat, Mitrule. Femeia asta te prăpădeşte.

— Lasă!

Bătrânul ieşi şi nu-i mai spuse nimic, dar din ziua aceea nu mai veni la mâncare; îşi făcea mâncarea singur, şi nici de mers, să se ducă în sat, nu mai mergea prin ograda lor. Deschise un pârleaz prin gardul lui şi trecea de-a dreptul în uliţă.

O schimbare adâncă se petrecu din ziua aceea în sufletul bătrânului. Simţea că un duh rău se coborâse peste casa lor liniştită. Vorba lui nu mai era vorbă, ca altădată. Cu anevoie mai da un sfat, oamenii care aveau nevoie de el îl găseau cu greu, ba, de când se aflase că nu se mai înţelege cu nepotu-său, şi puterea asupra celorlalţi parcă-i slăbise. Câteodată, când nu avea ce face, moşneagul se suia la deal şi sta în întunerecul umbrei umede a nucului. El era deprins cu mirosul greu al frunzişului, care alunga pe alţii. Se simţea atât de liniştit sub copacul acesta, care îl primea, ca un altar, sub paza frunzelor lui. Dar Ruja îl urmărea cu ochii de câte ori suia şi cobora cărarea. Într-o zi femeia luă pe Mitru de mână şi i-l arătă:

— Vezi-l? Alege craca de care să-mi înnoade ştreangul.

Mitru râse şi o bătu uşor peste spate. Dar femeia vroia ce vroia:

— Ori m-a spânzura de nuc, ori a fi el stăpân aicea-i totuna.

Chiar atuncea încălecă şi porni spre Moghileni. Când se întoarse, seara, şi o întrebă Mitru unde fusese, dânsa răspunse liniştită:

— Ia, după nişte cârlige de vie.

Peste câteva zile, primarul Stoica şi popa Năstase treceau prin dreptul casei Odobăceştilor. Toader tocmai păşea pârleazul; primarul îl văzu.

— Da' ce-i, moş Toader?

— Ce-i?

— Văd c-ai deschis pârleaz.

— Ei, păi ce să tot necăjesc pe cei tineri. Da' unde vă duceţi? Ia, hai, înapoi, să cinstim un pahar de vin.

Toader intră înăuntru, luă cheile, şi-n câteva clipe aducea din pivniţă o cană de vin profir, de turnă în pahare. Apoi închinară, şi câteşitrei dădură vinul de duşcă. Popa Năstase luă cana, mai turnă un rând în pahare, apoi zise în treacăt:

— Mie nu-mi prea vine să cred c-o să se prindă via pe dealul nucului.

Moşneagul se-ndreptă o dată din şale:

— Ce vie?

— Via care vrea s-o sădească nora dumitale; zilele trecute a căutat cârlige prin Moghileni.

Moşneagul rămase dintru-ntâi locului, fără să spuie un cuvânt, apoi se plecă, să-şi ascundă faţa încruntată, şi, tremurând, luă oala şi turnă vin. Pe urmă, ca şi când şi-ar fi răspuns unui gând, zise tare:

— Treaba lor... ia luaţi.

Şi dădu paharul, ca şi ceilalţi, peste gât. Dar îndată ce rămase singur, un gând crud, de care aproape nu-şi dădea bine seama, începea să-i chinuiască mintea. Apoi iarăşi se stăpâni, şi de data aceasta îşi zise singur:

— Treaba lor.

Şi ieşi după treburi. Însă gândul îl lăsa câte o clipă, şi iarăşi îl înfăşura în reţeaua lui de griji. Atuni moşneagul se puse să judece. Şi

deodată i se făcu lumină în minte. Ca să sădească vie pe deal, avea nevoie de soare, şi ca să fie soare, trebuia să taie nucul, care umbrea toată coasta. Aici vroia să vie noră-sa. Un fior trecu prin trupul moşneagului, dar în aceeaşi vreme simţi că toate le putea face femeia, dar pe asta, nu. Atâta cât trăia dânsul, nu. Şi fără să mai zăbovească, porni să-l găsească pe Mitru. În locul lui găsi pe Ruja.

Femeia îl zări de departe şi-l aştepta în prag, cu mâna streşină deasupra ochilor, că bătea cumplit soarele. Odobac se opri scurt şi-o întrebă cu glasul stăpânit:

— Unde-i Mitru?

— Prin sat.

Bătrânul vroi să se-ntoarcă, apoi rămase. Ruja pricepuse numai din privirile lui la ce venise. Îl întrebă:

— Da' ce ai cu el, moşule? Spune-mi mie.

Atunci faţa uscată a moşneagului se învineţi:

— Tu nu ştii că dealu-i sterp?

— Care deal?

— A nucului.

— Hm... A nucului... Atunci cum trăieşte nucul din stârpiciunea lui?

— Şi vrei să sădeşti vie?

— Vreau.

— Da' cu umbra nucului ce-o să faci?

Femeia îşi ţinea mereu mâna streşină, dedesubul ei privirile îi scăpau ca două ţâşnituri de păcură, iar printre buzele întredeschise dinţii sclipeau într-o rază de lumină.

— Adicătelea cu nucul: umbra e în nuc, moşule, ca sufletul în om. Nu-i omul, nu-i nici sufletul.

— Ce?

— Nu-i nucul, nu-i nici umbra.

— Ce?

— Nici umbra, tătucule.

Bătrânul se cutremură, nu mai văzu nimic în faţa ochilor, se repezi, nebun de furie, cu mâna ridicată. Dar Ruja se strecură ca un fulger

pe dedesubul braţului şi fugi hohotind în ogradă. Bătrânul se-ntoarse după ea, dar în aceeaşi clipă zări şi pe Mitru venind. Se duse, gâfâind, spre dânsul.

— Ce, vroiţi să doborâţi nucul?

— Cum să-l doborâm?

— Acuma mi-a spus dânsa, nevastă-ta, că îl tăieţi... Să sădiţi vie.

— Nu te potrivi.

Dar bătrânul ridică în sus capul şi-l privi pe Mitru drept.

— Cine s-o atinge măcar de-o frunză din copac, îi sfărm capul ca la o năpârcă! Şi moşneagul, scos din minţi, răcni de răsunau împrejurimile: Atâta rămăsese neatins pe locul ista, şi vreţi să-l daţi jos... Da' nucul e şi-al meu. Auzi tu, băiete, nucul e şi-al meu! Să nu vă atingeţi de el!

Şi, clătinând din cap ameninţător, Odobac se duse. Mitru intră în casă, dar nu găsi pe Ruja. Atunci ieşi iar în ogradă şi o strigă. Ruja venea pe poartă, legănată, cu un bujor după ureche, râzând. Când se apropie de Mitru, îl întrebă:

— S-o dus moşul?

Dar bărbatu-său încruntă sprâncenele.

— De ce i-ai spus că tai nucul... despre ce vie îmi tot vorbiţi?

— Ce, nu ţi-am spus că am şi cumpărat cârlige?

— Ei şi, trebuie să tai nucul?

— Păi dacă umbreşte toată coasta.

Mitru îi dădu din cap:

— Femeie, tacă-ţi gura! Te las să faci ce se poate, ce nu, nu!

Femeia se gudură ca un câine bătut:

— Mitrule!

— Nucul o să rămâie acolo, pe coastă, m-auzi tu? E hotarul nostru.

— Mitrule!...

— Auzi tu ce-ţi zic?

Atunci Ruja îi bănui:

— Când o spus moşneagul că o să mă spânzure de el, ai tăcut, şi-acuma îi iei partea. Tu nu vezi că copacul ista-i blestemat? Nici la

umbra lui nu poţi sta. Toate dihăniile acolo se aciuiesc; o să vie o molimă odată din stârvurile câinilor care se duc şi mor acolo.

Mitru se uită mirat:

— Ce molimă, ce tot vorbeşti?

Dar femeia urmă, aprinsă:

— Molimă, molimă, că eu am fost de câteva ori, şi-am văzut, şi-am spus şi femeilor din sat...

Dar Mitru îi tăie scurt:

— Ajunge: nucul o să rămâie acolo, pe coastă. Ni-i doar hotar.

Ruja tăcu şi se luă cu treaba casei. Trecură câteva zile. Dar în gândul ei toate lucrurile astea se încâlciseră, se înnodaseră, apoi, ca şi când nişte degete iscusite ar fi prins capătul firului, aşa se limpeziră toate şi se depănară potolit. Se hotărâse, ştia ce are să facă. Nimeni nu-i stătuse ei în cale. Nici santinelele căzăceşti de pe malul Prutului. Îi adormea c-o sărutare, când nu putea cu vutcă, şi trecea dincoace cu caii. Şi un hodorog ca socru-său avea să i se împotrivească?! În ziua când i se desluşi bine ce avea să facă, se duse la crâşmarul satului. Nevasta acestuia, femeie bătrână şi uscată ca o scândură, căreia îi mergea numele că ştie să facă vrăji, se bucură când o văzu, căci Ruja de o bucată de vreme se luase bine cu dânsa.

— Ei! Ruja mătuşii. Ce mai faci?

— Rău, mătuşă...

— Ei.

— Păi da... Nu mă-mpac cu de-alde socru-meu.

— Cum asta?

Ruja se plecă şi-i vorbi ca-n taină:

— Nu-s stăpână la mine în casă... Vreau să fac un şopron, nu, că nu-i loc; vreau să îngrădesc ceva, nu, că nu-i place; vreau acum să sădesc vie, nu, că să nu-i tai nucul.

— Aha, nucu! Păi îi hotar, Rujo!

— Şi?... Da' alt hotar nu poate pune? Nu vezi că nucu ista-i blestemat? Că alt copac nu mai are ce suge din pământul Arşiţenilor, că înghite el totul? Că la umbra lui nu poţi sta, că te doboară mirosul

lui tare?... Şi ce crezi? Hai de-i vedea: acolo, în umbrişul lui, numai stârvuri, toţi câinii din sat acolo trag să moară. Şi o să vie o molimă...

Femeia crâşmarului duse mâna la obraz:

— Dă, de asta, aşa-i... Şi pe Ilie Ciobanu tot acolo l-o mâncat lupchii acu trei ierni... Poate că şi molima de an vară...

Ruja se plecă şi mai aproape:

— Dacă vezi pe Mitru, spune-i şi dumneata... şi când îi avea nevoie de ceva, de vreun cal... ştii... una-i Ruja...

Femeia se schimbă deodată la faţă, îşi rânji gura până la urechi:

— Las'.

— Spune-i şi primăresei, că primarul ţine cu moşneagul... şi preotesei...

— Las'.

Crâşmăriţa ieşi cu ea din casă; pe prispă stăteau câţiva oameni. Unul întrebă:

— Da' unde-i Mitru, lele Rujo?

— După treburi şi necazuri...

— Necazuri?... Şi el are necazuri?...

— Păi da... Cu nucul cela, că toate lighioanele se aciuează acolo, ca-ntr-un ţintirim, şi am vrea să dăm copacul jos, să sădim vie.

Unul îi luă vorba din gură:

— E-hei, da' moş Toader ce zice?

Crâşmăriţa răspunse acru:

— Păi decât o da vreo molimă, ca an vară, din pricina stârvurilor de pe deal, mai bine om da noi nucul jos.

În seara aceea, Ruja încălecă pe murg şi trecu ca o furtună prin sat, spre Moghileni. Se însera, nici nu se ascunsese soarele bine, când sări de pe cal în faţa uşii casei lor. Tătâne-său ieşi repede din tindă.

— Ei! iacă şi Ruja. Apoi repede: Ia ascultă, n-ai veni peste două zile să trecem dincolo nişte căluţi?

Dar Ruja îl bătu peste gură cu palma.

— Lasă căluţii, că avem de furcă la noi... Ascultă-mă, vreau să înfrâng pe socru-meu... Hai în casă, să-ţi spun pe larg...

Fata trase pe bătrân, un om roş, cu ochii verzi, cu mustaţa tunsă, c-o ureche sfârtecată, în odaie, şi-l puse cu de-a sila pe pat.

— Aşa, stai... Uite ce e: bătrânul se ţine-n calea mea, şi tu ştii că cine mi se pune dimpotrivă... Hmm!... Eu nu uit c-o ridicat mâna să mă bată... El ţine la nucul lor de hotar, eu vreau să-l tai... Am zis că vreau să sădesc vie... Apoi se plecă şi privi pe tată-său în ochi: Îs călduri mari... Acolo sub nuc se aciuează şi mor toate lighioanele... O să vie o molimă peste sat... Ca an vară, cum spune crâşmăriţa, şi-o să spuie şi alte femei din sat. Înţelegi? Şi făcu din ochi.

— Ei, ba nu!

— Câteva stârvuri sunt ele... Da' trebuiesc să fie multe...

— Bine.

— Ş-apoi om trece şi căluţii dincolo.

Bătrânul se ridică şi o bătu pe umăr:

— Tot Ruja mea! Aşa, fato!... Da' mai ştii tu că potera umblă după Milcea, haiducul? Poate că tot de sub nucul vostru îşi ocheşte prada, ca deunăzi noaptea. Ia vezi!

Ochii Rujei sticliră.

— Ştii că ai dreptate?... Ne-am înţeles?

— Ne-am!

În câteva zile tot satul forfotea de vorbe. Crâşmăriţa purta vorba din femeie în femeie, şi acestea spuneau bărbaţilor. Lucruri care n-avuseseră nici o trecere până acuma prinseră cu încetul rădăcini.

Până şi preoteasa spuse sfinţiei-sale într-o seară:

— Sfinţia-ta, oamenii au dreptate cu nucul cela, zău, au dreptate.

— Nu mai zice *zău*, femeie. De ce până acuma n-a mai venit nici o boală peste sat?

— Cum n-a venit? Da' n-am băgat de seamă, că nu ne-a deschis nimeni ochii. Da' an vară, da' acum trei ani...

Preotul se sculă de la masă şi porni către casa lui Toader Odobac. Zări pe moşneag stând pe prispă, dus pe gânduri; întâiaşi dată, zilele aceste, bătrânul simţise dureri grozave prin piciorul drept, care-l şi ţinuseră să nu mai poată sui dealul, unde găsea alinarea; şi-n seara aceasta înţepăturile începură să-l chinuiască şi mai abraş. Preotul se

apropie:

— Bună seara, moşule.

— Bună, sfinţia-ta. Şi adăugă, cu glasul mâhnit: Ai venit şi dumneata să mă sfătuieşti să tai nucul, cum a făcut Ţâru, crâşmarul, şi primarul, mai zilele trecute?

— Ferească Dumnezeu... Da' eu aş zice să te-mpaci cu Ruja.

— Ce? Dac-o venit vremea ca muierile să ducă pe bărbaţi de nas, treaba lor. Pe mine, unul, n-o să mă ducă.

— O să taie nucul.

— Las' să-l taie.

Preotul plecă, amărât, căci ţinea la moşneag. Odobac rămase până noaptea târziu cu ochii ţintă spre creasta dealului, până când frunzişul rotat al nucului se făcu una cu noaptea, şi nu mai văzu nimic...

A doua zi era duminică. Soarele ardea ca în zi de secetă; în faţa crâşmei jocul se închega şi se fărâmiţa repede, căci flăcăii, înfocaţi, uzi de sudoare, treceau mereu sub umbrare, de luau câte un pahar de vin. Şi cum stăteau aşa, numai ce prinse să aburească un vânticel fierbinte. Unii oameni adulmecau aerul fără să vreie; un miros greu parcă venea de departe. Unul aruncă o vorbă:

— De unde o fi venind miasmele istea?

Crâşmarul îşi puse mâinile în şolduri, răsuflă o dată, apoi se întoarse furios:

— De unde? De sub copacul cela blestemat. De unde!

Un sătean vorbi hotărât:

— Apoi nu, ia să mergem câţiva la moşneag şi să ne înţelegem omeneşte. Trebuie să-l tăiem. De ajuns suge, de atâţia ani, tot sucul satului; şi boli să ne mai vie de pe urma lui?

Şi, repede, vorba prinse cheag, primarul şi crâşmarul dădeau ghes oamenilor. Jocul se sparse, şi intrară şi femeile în vorbă. De departe, mirosul venea mai greu, mai puternic, nesuferit.

Toţi priviră spre deal. Sub frunzişul negru părea că se deschise o groapă care-şi împrăştia miasmele.

Primarul, rotofei, se învârtea printre oameni.

— Asta, nu, asta nu mai poate trece aşa.

Dar pe când vorbeau, deodată răsări în mijlocul lor Toader Odobac.

Primarul se apropie:

— Bine că vii, moşule, uite ce-i: noi, cu toţii, te rugăm să tai nucul. Nu-i vorba de vie, dar numai miroasă şi dumneata ce mai miasme vin de sub el.

Bătrânul se-ncruntă şi îşi îndreptă şalele.

— Dar până acum cum de nu veneau?

Oamenii tăcură, dar crâşmăriţa sări poponeţ:

— Veneau ele, da' eram noi proşti.

Odobac răcni o dată:

— Eu cu muierile nu vorbesc!

Atunci primarul, cam ameţit, îşi scoase pântecele înainte.

— Asta nu e glumă, moşule, eu îţi spun să tai nucul.

— Ia taci!

— Atunci l-om tăia noi, primăria, şi-om face cunoscut celor mari.

Moşneagul parcă mai vroi să spuie ceva, se uită la oameni, îşi muşcă buzele, ca şi când ar fi vrut să-i scuipe, apoi se întoarse şi plecă, fără să le mai spuie un cuvânt.

Se înserase bine, oamenii începură să se împrăştie. După o lună întreagă de secetă, acuma dădea să se înnoreze. Lucrul acesta parcă-i mai îndulcise puţin, dar, deodată, de departe se auziră câteva împuşcături, apoi o fugă nebună de cal şi strigăte de femeie. Peste o clipă, se năpusti pe uliţa satului Ruja, călare pe Surul. Femeia, galbenă, cu părul vâlvoi, părea că de-abia mai ţine frâul. Oamenii săriră şi opriră calul, şi Ruja lunecă mototoală jos. De-abia putuse să îngăime câteva cuvinte... Se întorcea de la Moghileni, în pasul calului, şi, sub deal, în dreptul nucului, îi ieşi un om în cale şi-i strigă să oprească. Ea dădu călcâie Surului, şi atunci acela slobozise câteva focuri de pistol... Oamenii o duseră pe mâini acasă; Mitru, speriat, o luă în braţe ca pe un copil, să o culce, căci sătenii rămăseseră să se sfătuiască în ogradă. Unul spuse:

— Măi, şi mai acum vro două săptămâni a oprit pe crâşmarul din

Benza... Ista trebuie să fie Milcea, după care aleargă potera.

Glasurile se încrucişară:

— Milcea, să ştii că-i Milcea...

— I-o fi trebuind cal... şi pândeşte unul...

Cineva, un glas de femeie, căci veniseră şi femeile să vadă ce-i, adăugă:

— O fi pândind de sub nuc... Acolo, sub deal, îşi ţine capcana...

Atunci izbucniră strigăte: „La nuc...“ „Haideţi la nuc...“ „La capcana lui... Să-l prindem!“

Oamenii luară fiecare coase, topoare, unul făcu un şumuioc de paie, îl vârî în păcură şi-i dădu foc şi, cu el în frunte, potera înjghebată porni spre dealul nucului, aruncând lumini fugare spre cuprinsul satului, în care câinii neliniştiţi urlau. Cu cât se apropiau mai mult de copac, cu atât oamenii simţeau mai tare miasmele care le loviseră mirosul ziua, în vremea jocului. Aproape de tot era de nesuferit. Câţiva traseră focuri de puşcă în frunzişul copacului, apoi cei mai tari de fire intrară sub ramurile lui, dar, repede, se traseră înapoi, ameţiţi de mirosul stârvurilor zăcute în ţărâna umedă. Atunci unul hotărî:

— Milcea, chiar de-a fi fost pe-aici, şi-a văzut el de treabă... Da' şi sălaşul hoţiei şi mirosul jivinilor a rămas... Oameni buni, mâine tăiem nucul, că nu-i de chip.

Răspunseră cu toţii:

— Să-l tăiem! Să-l tăiem!

Şi coborâră dealul, sfătuindu-se ca, a doua zi, dis-de-dimineaţă, în zori, să vie cu ferăstraie şi topoare la Mitrea şi, de acolo, să se suie să taie copacul.

Dar mai întâi veniră la Mitrea acasă. Începuse să plouă cu găleata şi se stârnise un vânt straşnic. Câţiva oameni intrară în tindă, de unde auzeau glasul Rujei. Mitru umbla speriat de la o femeie la alta, pe când câteva babe şi crâşmăriţa o descântau. Ruja ţinea o gură, vorbea într-aiurea:

— Nucul... ia! nucul!

Şi iar tăceau cu toţii, şi până acolo ajungea de pe deal foşnetul

mânios al copacului! Femeia prindea iar să se zvârcole:

— Ia! nucul... nucul!

Mitrea veni în tindă. Unul îi zise:

— Mâine să tăiem nucul, Mitrule.

Şi el se grăbi, bucuros:

— Mâine, mâine în zori; până n-o băga de seamă moşul.

Oamenii plecară. Ploaia mai încetase; Mitrea aţipi o clipă. Lângă Ruja rămăsese numai crâşmăriţa. Într-un rând se plecă deasupra feţei zâmbitoare a Rujei şi-i suflă:

— Mâine-l taie.

Ruja dezlipi buzele şi privi aprins, apoi şopti:

— Mitrea?

— Doarme.

— Surul...

— Ei?

— E-al dumitale.

Numai preotul Năstase îşi luă umbrela, aşa ruptă cum era, şi plecă cu ea spre casele moşneagului, cum făcea de câte ori auzea o veste. Odobac urmărise de pe prispă pe cei ce se duseseră să caute haiducul.

— Ai văzut, moşule?

— Da, sfinţia-ta.

— Ştii ce-au hotărât? Mâine taie nucul... Eu nu-i mai pot opri.

— Bine, sfinţia-ta... Bei un vin?

Moşneagul turnă două păhăruţe de vin, apoi preotul se sculă. Odobac îi sărută mâna şi, când plecă, îl rugă:

— Blagosloveşte, sfinţia-ta, c-a venit, precum vezi, ziua de apoi.

Preotul uni degetele şi-i atinse capul, apoi se strecură pe uşă. Moşneagul rămase pe gânduri, şi-n sufletul lui se aprinse cu încetul un şimţământ de ură pe care nu-l mai încercase încă, dar care acuma parcă îi şoptea lămurit ce trebuia să facă. Dintr-o încordare, moşneagul se ridică, îşi luă securea şi aşa, cu capul gol, ieşi în ogradă şi se-ndreptă spre casa lui Mitru. Când ajunse, se opri întâi la fereastră. Pe după ochiul geamului se mişcau umbre încolo şi-ncoace. Într-un răstimp i

se păru, ba nu, auzi chiar glasul Rujei, şi-atunci sângele îi vâjâi în urechi, furia îi înecă pieptul şi se repezi în tindă. Dar în uşă se lovi de Mitru şi rămaseră amândoi înfipţi locului. Băietanul presimţi ceva:

— Unde te duci?

— Să te scap de năpârcă!

— Haide, moşule, c-o să fie rău.

Şi, repede, vânjos, apucă pe bătrân de braţe şi-l împinse înapoi, afară. Aici se proptiră din nou. Toader vroi să se smulgă din braţele lui Mitru şi nu putu; atunci spuse gâfâind:

— Ce, pui mâna pe mine?

— Nu, moşule, te opresc de la un lucru rău.

Deodată, pe băietan îl străbătu o durere la mâna stângă, apoi simţi că i se prelinge ceva cald printre degete. În frământatul lor, Mitrea se rănise în securea moşneagului.

— Ce ai, moşule, în mână? Şi îi arătă: Uite, m-ai rănit, ce vrei să faci?

Moşneagul se uită o clipă, buimac, apoi aruncă securea şi fugi, cu faţa în mâini, gemând. Când ajunse acasă, se trânti pe laviţă şi plânse, cu lacrimi calde, în care parcă i se topise toată fierbinţeala mâniei. În locul ei, i se lăsă peste suflet o linişte adâncă, o înţelegere deplină a lucrurilor. Se ridică, hotărât. Căută prin lăzi, dar nu găsea ce vroia. În urmă îşi aduse aminte. Se duse în tindă şi deznodă capetele frânghiei, pe care era întinsă nişte pânză, şi ieşi pe prispă. Acolo rămase aşa, rezemat de stâlpul cerdacului. Ploaia stase; numai vântul bufnea din când în când, şi foşnetul mânios al nucului parcă arunca numai blesteme. Uneori, departe tare, ca sclipirea unor ochi fioroşi de fiară ce pândeşte în noapte, cerul se lumina de pâlpâirea unui fulger, şi-atunci, o clipă, nucul se desprindea din întuneric pe creasta dealului, singur şi neînduplecat. Moşneagul oftă adânc şi gândi: „Tu tot tare rămâi, până la sfârşit!“ Pe urmă trase uşa tindei, apoi se cufundă şi el în noapte...

Nici nu mijise bine de ziuă, şi ţăranii veniseră. Mitru se sculă, buimac, şi rămase uimit când văzu pe Ruja îmbrăcată, gata, aşteptându-l. O întrebă:

— Ţi-e bine?

— Mai bine. Hai, că te aşteaptă oamenii. Se luminează de tot şi-o

veni moşneagul. Eu o să mă duc pe urmă până la tata, în Moghileni.

Mitru îşi luă pălăria şi ieşi. Venise şi crâşmarul, şi crâşmăriţa, primarul; se adunaseră vreo treizeci de oameni. Primarul adusese şi-un felinar. Porniră. Suiră din greu dealul, căci lutul se muiase de ploaie. În sfârşit, ajunseră şi se apucară de treabă. Întâi tăiară o ramură, ca să pătrundă lumina ce se vărsa tot mai lucie până la trunchi, apoi intrară sub crengi şi, la lumina felinarului, potriviră ferăstrăul. Doi flăcăi voinici scrijeliră coaja bătrână, apoi dinţii oţelului intrară tot mai adânc, tot mai adânc; scrâşnetul de la început se auzea acum ca un geamăt înăbuşit. Mitru stătea deoparte, întunecat; îngrijat, se uita mereu să nu vie moşneagul. Dar Ruja îl strânse de mână.

— Mitrule, ia, acum o să fim şi noi acasă la noi, n-o să aibă nimeni la ce se amesteca... Şi adăugă: Om pune viţă, n-om pune, asta-i altă vorbă.

Flăcăii se opriră, luară o frânghie şi o-ncolătăciră bine de-o ramură. Apoi câţiva oameni prinseră de capăt să tragă copacul în vale. Unul din flăcăi strigă:

— Trageţi!

Oamenii îşi încordară puterile, ceilalţi se dădură la o parte. Copacul începu să se clatine. Atunci Mitru, care-şi aruncase ochii spre frunzişul lui, strigă deodată, speriat:

— Staţi.. moşul...

Şi arătă spre nuc.

Oamenii priviră într-acolo şi, printre crengile ce se legănau de smunciturǎ, zăriră capul plecat spre piept al lui Toader Odobac.

Primarul începu să strige, să sufle:

— Staţi... S-a spânzurat...

Oamenii se traseră speriaţi înapoi, dar copacul se desprinse deodată de pe trunchiul tăiat, un pocnet grozav străbătu până departe, un glas strigă: „Feriţi“, şi nucul se prăbuşi în vale, acoperind în căderea lui, ca într-un mormânt de frunze, trupul neînsufleţit al moşneagului.

DEMISIA

Ba cu gluma, ba cu un pahar de vin, nici nu ştii când fuge vremea: odată te trezeşti că se luminează de ziuă! Ion Şerbescu se plecă, dădu perdeaua la o parte, apoi spuse tovarăşului său, Gheorghe Mincu:

— Mă, se face ziuă.

Mincu se-ndoi, făcu ochii mici, să pătrundă întunericul sur de afară, apoi bătu cu inelul în marmura mesei:

— Încă un rând!

Dintr-un colţ se înălţă o umbră, merse, clătinându-se, până la butoiul de lângă tejghea, dădu drumul canelei şi se îndreptă apoi spre masă, cu două halbe cu bere. Pe urmă, fără nici un cuvânt, se duse şi se topi iarăşi în colţul de unde răsărise adineoare. Mincu dădu din cap:

— Numai chelner să nu fii!

Şerbescu răspunse cu îngâmfarea lui de glas, veşnic batjocoritoare:

— Chelner... şi cântăreţ de operetă.

— Prea ne terfeleşti şi tu breasla.

— Ba nu. De câte ori, ca şi ăsta, pentru un cuplet nerod, care a plăcut publicului, nu ţi-ai deschis gâtlejul de cinci-şase ori pe rând?

— Nu-i totuna.

— Haide... *Prosit!*

— *Prosit!*

Şerbescu îşi aprinse o ţigară. Prietenii tac o clipă şi se privesc. Şerbescu e plin la faţă; poartă mustăţile rase; are ochii tăiaţi, ca migdala; bărbia ieşită în afară îi dă chipului înfăţişarea aceea îndrăzneaţă şi batjocoritoare pe care o are şi-n întorsătura vorbei. Deşi nu poate să aibă mai mult de treizeci şi cinci de ani, părul, pieptănat cu cărare, e înflorit ici-colo de sclipiri albe.

Mincu, sfrijit, cu obrajii înfundaţi, aproape fără de gene şi sprâncene, dar luminat de zâmbetul ascuţit pe care meseria cupletistului îl pecetluieşte totdeauna pe buze, se miră parcă: „Îţi merge bine la Constanţa, Şerbescule". Şerbescu, drept răspuns, îşi asmuţă buzele şi dă drumul la rotogoale de fum care ies, una după alta, se rotesc, apoi se-nşiră-n aer, ca o salbă.

Pe urmă se uită primprejur.

— Mincule, am rămas singuri.

Mincu priveşte întinzându-şi gâtul.

— Nu tocmai, uite, colo, la spatele tău, încă un întârziat.

Şerbescu întoarce capul; tocmai lângă peretele din fund, un om, cu o halbă dinainte, stă cu ochii pierduţi în gol.

— Ştii ce, Mincule? spune Şerbescu. Hai să-l chemăm şi pe ăla. Tot suntem numai noi singuri la vremea asta. Şi, fără să mai aştepte răspunsul lui Mincu, Şerbescu se-ntoarce către străin: Domnule, domnule, faceţi-ne plăcerea şi poftiţi la masa noastră. Apoi, către Mincu: Mai petrecem.

Omul se scoală, îşi ia grăbit halba, pălăria şi paltonul şi, fără nici o vorbă, vine de se aşază, stingherit oarecum, la masă.

Mincu mai bate cu inelul şi porunceşte: „Un rând!" Umbra din colţ se-nalţă, se clatină din nou pe picioare, se opreşte o clipă — când Şerbescu adaugă: „Trei halbe" —, apoi aduce iarăşi băutură şi se topeşte în fund.

Cei doi prieteni privesc pe străin. E un om bălan, cu ochii albaştri; zâmbeşte fericit; din părul lins de pomadă i se coboară un cârlionţ pe frunte.

Mincu ridică halba:

— În sănătatea dumitale, domnule...

Străinul se ridică, uluit, şi se-nclină în faţa celor doi artişti:

— Petru Ştiucă.

— În sănătatea dumitale, domnule Ştiucă.

Mincu şi Şerbescu îşi aruncă o privire veselă pe deasupra halbelor. Petru Ştiucă bea pe nerăsuflate halba, apoi, cu ochii în jos, către cei doi:

— V-am admirat astă-seară.

Artiştii, la rândul lor, se închină, şi Mincu bate iar în masă:

— Încă un rând de trei!

Şerbescu aprinde altă ţigară şi întreabă pe noul-venit:

— Ce sunteţi dumneavoastră?

Petru Ştiucă pare încurcat, se-nroşeşte, se întoarce pe scaun şi, în sfârşit, vorbeşte:

— Nu sunt mai... mai nimic... Vedeţi, am avut multe nenorociri... Aş fi vrut să rămân în gazetărie... dar, vedeţi, nici în gazetărie nu-ţi poţi spune gândul lămurit... eu sunt pentru libertate... da, am făcut şi conservatorul... eu vă cunosc de mult... din Bucureşti... vedeţi, fără libertate, nu e nimic frumos pe lume... şi gazetăria... ei, am avut multe nenorociri.

— Ia să bem, să bem, domnule Ştiucă, zise Şerbescu, iar Mincu porunceşte încă un rând.

— Fără de libertate, începe din nou Şerbescu, nu e nimic frumos pe lume. Nu e aşa, Mincule?

Mincu tuşeşte, se-neacă:

— Nimic, nene Şerbescule.

— Dar, în sfârşit, ce sunteţi, domnule Ştiucă?

Ştiucă iar se mişcă pe scaun, şi zâmbetul lui parcă are ceva dureros; fără de îndoială, îi e greu să facă o mărturisire.

— Vedeţi... cum v-am spus, am avut multe necazuri... Am luat aşa, deocamdată, o slujbă la... percepţie. Apoi, repede, ca şi când ar vrea să dreagă ce-a zis: Dar vă rog... vă rog să nu vă faceţi o idee rea de mine... v-am admirat astă-seară... am făcut conservatorul... Am fost chiar controlor la teatrele de vară de aici... Pe atunci nu veniserăţi încă dumneavoastră...

Şerbescu făcu din ochi lui Mincu, apoi strânse mâna poftitului.

— A! atunci suntem între colegi. Păi de ce nu ne-ai spus de la început, dragă?

Mincu iar scoală chelnerul să aducă un rând... Chelnerul, necăjit la fiecare zece minute, se trezeşte de-a binelea. Dă perdelele la o parte.

Pe geamul aburit, lumina cenuşie nu poate încă pătrunde; dar din uluci se aude cum picură bura de ploaie. Petru Ştiucă a băut trei halbe pe rând, şi acum e la a patra; ochii i s-au împăienjenit puţin şi capul stă aplecat pe un umăr; priveşte prostit; dar, în schimb, a căpătat gust de vorbă:

— Da, după cum v-am spus, am fost controlor; am şi jucat uneori, da', ştiţi, în roluri mici... ce vreţi... necazurile m-au adus la... la percepţie...

Şi deodată, se înfurie; cei doi prieteni îl privesc încântaţi.

— Şi, ştiţi, ca controlor, câştigam mai mult... şi eram liber... Fără libertate...

Mincu îi dă dreptate şi-l aţâţă:

— Fireşte: fără libertate, nimic nu e frumos pe lume.

Lui Şerbescu îi trece o idee năstruşnică prin cap. Ridică halba, golesc băutura câteşitrei, şi mai vine un rând.

Şerbescu loveşte cu pumnul în masă:

— Cât ai pe lună, domnule?

— O sută douăzeci de lei.

— Şi ca controlor cât câştigai?

Funcţionarul îşi vâră cele trei degete de la mâna dreaptă în buzunarul jiletcei, scoate pieptul în afară şi dă capul pe spate, de răspunde cu ifos, încâlcindu-se:

— Pân' la o sută şaapte-şaapte-zeeci de... lei pe lună, bez... bez Vlaaşca şi Te-Teleorman.

Şerbescu se-nfurie:

— Păi bine, ce-ai căutat atunci la percepţie, domnule? Păi dumneata eşti de percepţie? Dumneata, cu talentele dumitale! Dumneata să-ţi pui capul sănătos sub *Evanghelie*?

Mincu îşi înăbuşe râsul; Şerbescu pufneşte, apoi izbucneşte deodată:

— Dă-ţi demisia, domnule, ce mai stai? Dă-ţi demisia.

Funcţionarul se-ndreaptă în scaun, parcă ar vrea să se înşurubeze.

— Aşa... ai dreptate... trebuia să mi-o dau... o să mi-o dau... ce mai vorbă... îmi dau demisia. Apoi bătu, înviorat, în masă, la gândul demisiei: Un rând de trei!

Ia pe Mincu de umăr şi, arătând pe Şerbescu:

— Iacă om... aşa, da... Îmi dau demisia... hotărât... Libertatea e totul... Ce-mi pun eu cap sănătos sub *Evanghelie*?... Pen' ce, pentr-o sută douăzeci...

Şerbescu iar ridică halba:

— Bravo, domnule; aşa-mi placi... *Prosit!*

Afară s-a luminat de-a binelea.

Pe trotuarul ud se strecoară trecătorii rari; zarzavagiii trec cu căruţele spre piaţă. Cei doi artişti au băut tocmai cât le trebuia să fie veseli la culme. Funcţionarul însă e topit. Din când în când mai suge din cea din urmă halbă câte o înghiţitură şi strigă scurt, cu ochii întorşi spre tavan:

— Demisia! Demisia!

Mincu şopteşte, râzând, lui Şerbescu:

— Bine, nene Şerbescule, ce ţi-ai făcut păcat cu ăsta?

Şerbescu răspunde înţelepţeşte:

— Ce-ar fi, dragă, dacă n-am mai îndulci viaţa cu câte o glumă?

Ceasornicul bate orele şapte. Prietenii sunt cam obosiţi, plătesc, iau între ei pe Petru Ştiucă şi pleacă spre casă. Aerul rece de afară îi înviorează. Funcţionarul se mai trezeşte; dar în minte i s-a înfipt un gând care îl stăpâneşte cu îndărătnicie. După câţiva paşi, se opreşte în dreptul unei tutungerii; intră înăuntru, şi artiştii, după dânsul. Ştiucă se clatină câteva clipe în faţa tejghelei, parcă a uitat la ce venise, apoi strigă deodată:

— O coală de hârtie... mi-ministerială... şi un timbru de tr'zeci.

Mincu se uită la Şerbescu, şi amândoi holbează ochii:

— La ce iai hârtia, nene Ştiucă? îl întreabă Mincu.

— Cum la ce?... Pent' pentru demisie... îmi dau demisia...

Şerbescu îl ia cu binişorul:

— Ia lasă, prietene, n-o să ţi-o dai azi doar... mai târziu... la vară... când or veni trupele de teatru.

Ştiucă se înfurie:

— Acum... chiar astăzi... îmi dau azi demisia!

Plăteşte, ia hârtia şi timbrul şi iese iar în stradă. Aerul rece iar îi trece peste faţă, ca un ştergar jilav, şi iar îl înviorează.

— Nu ţi-am spus eu, nene Şerbescule, că-ţi faci păcatul cu ăsta? zice Mincu în urmă.

— Dă, măi, te pomeneşti că şi-o dă, netotul.

Apoi îl ia pe Ştiucă de braţ.

— Ia ascultă, dragă prietene, se poate să iai o glumă în serios? Noi am glumit. Dar ce n-am da noi să avem o slujbă ca a dumitale... o slujbă onorabilă, frumoasă.

Ştiucă îi pune mâna în piept şi-l împinge:

— Îmi dau demisia... ai înţeles?... Demisia!

Artiştii nu ştiu ce să facă. Merg câteşitrei tăcuţi.

Mincu îl întreabă:

— Încotro, nene Ştiucă?

— La percepţie... mă duc să mi-o dau.

— Ce e de făcut cu nebunul ăsta, nene Şerbescule?

Pe dreapta tocmai se deschidea o prăvălie.

— Ia haidem să mai luăm un vin, zise Şerbescu.

Şi, târâş-grăpiş, îl împing şi pe Ştiucă înăuntru.

În faţa mesei rotunde, Şerbescu îşi toceşte limba, să-l aducă la gânduri mai bune:

— Dragă, frate Ştiucă, a fost o glumă... Am glumit, bătu-m-ar Dumnezeu să mă bată! Uite, întreabă şi pe Mincu dacă n-am glumit. De ce să-ţi dai demisia? Păi noi, ştii dumneata, cum tragem pe dracul de coadă? Crezi că-i uşor să rămâi aşa, fără cinci parale? Noi am vrut numai să râdem, aşa, prieteneşte. Haide, Ştiucă băiete, haide, de hatârul nostru, dacă ne iubeşti, lasă demisia încolo. Vezi-ţi de slujbă. Hai şi te culcă, mă duc eu la directorul prefecturii, că-l cunosc, să spun că ţi-i cam rău; ba am să-l rog să te şi înainteze, puiule, zău am să-l rog. Haide, Ştiucă dragă, hai acasă...

Sunt aproape 9 ceasuri de când îl dăscălesc; artiştii cad de oboseală.

În sfârşit, cu mare greutate, îl iau, îl urcă într-o trăsură şi, după ce îl întreabă unde stă, spun birjarului să mâie...

În odăiţa sărăcăcioasă şi umedă, c-un ochi de geam cât palma, îl dezbracă amândoi, ca pe-un copil, şi-l pun în pat. Când să plece, Şerbescu îl ia de mână:

— Nene Ştiucă, ne-ai făgăduit: nu demisionezi.

Ştiucă îşi deschide ochii şi de-abia bolboroseşte:

— Bine... bine... de... de hatârul vostru!

ORATORUL

Tocmai isprăvise de mâncat friptura, când Ghiţă Năstrate, agentul, îi aduse o scrisoare. Conul Tase Filoreanu desfăcu, domol, plicul şi citi:

Iubite Tase,

În împrejurări grele, la cine să alergăm? Fireşte, la tine. Afaceri grabnice mă silesc să plec numaidecât. Şi astă-seară, la 8 ceasuri, cred că ştii: sunt cele două întruniri, în despărţirile III şi IV, la care trebuia să vorbesc. Bizuit pe marele tău talent, plec mai mulţumit şi împăcat în mine însumi decât dacă aş fi vorbit eu alegătorilor. Al tău îndatorat,

Jean

P.-S. Iartă-mă că-ţi scriu aşa, pe fugă; mai am jumătate de oră până să plece trenul. Tocmai, — semnul buletinelor noastre de vot e Crucea.

De multe ori îi scrisese şeful; dar niciodată nu-i aşternuse rânduri mai călduroase ca aceste. Conul Tase era încântat. Înghiţi o bucată de plăcintă în pripă, sorbi de două-trei ori din cafea şi porunci să-i aducă o trăsură. Erau 7 ceasuri. Îşi îmbrăcă redingota, îşi îmbucă tabachera cu tutun, iar coana Tica Filoreanu îi puse în portofel vreo două scobitori, căci se putea, după întrunire, soţul dumneaei să guste câte ceva, cu prietenii.

Peste câteva clipe trăsura luneca, sprintenă, spre sala „Jupiter“, unde se ţinea întrunirea despărţirii a III-a. La intrarea oratorului, sala se cutremură de strigătele de bucurie ale alegătorilor; conul Tase Filoreanu era cunoscut şi răscunoscut ca mare vorbitor. Când păşi în sală, faţa conului Tase se rumeni ca floarea mărului; când se aşeză în faţa mesei, se aprinse ca trandafirul, iar când ridică degetul, să facă linişte, obrajii i se înflăcărară ca bujorul. Dar tăcerea se întinse peste

capetele celor strânşi să audă, şi conul Tase începu să vorbească. Cele dintâi cuvinte îi ieşiră din gură mai mult suflate decât spuse. Întotdeauna păţea aşa. Vorbele parcă se-necau, se amestecau, se îmbulzeau la poarta dinţilor, până ce, în sfârşit, stăpânirea de sine le rânduia, le făcea să iasă una câte una, curate, înşirate, cu darul pe care, într-o măsură, conul Tase îl avea. Tulburarea ţinuse două-trei clipe doar; alegătorii cunoscură îndată glasul care, şi acum, tuna şi fulgera împotriva tuturor acelor care erau de alte păreri decât ale conului Tase Filoreanu şi ale prietenilor săi... Conul Tase Filoreanu şi tovarăşii săi făcuseră toate... ei orânduiseră ţara; ei alcătuiseră legile cele înţelepte; ei ieftiniseră traiul; numai de la ei toată suflarea putea să aştepte îmbunătăţirile viitoare!...

Din când în când câte un glas răguşit striga, vajnic: „Aşa-i!" Şi atunci, ca o furtună, strigătele se încâlceau, geamurile zbârnâiau de vuiet: „Aşa-i! Aşa-i! Aşa-i!" Un om scurt, cocoţat pe un scaun, lângă un stâlp în fundul sălii, ridica mâna şi ţipa: „Jos! Jos cu ei!" apoi, clătinându-se, lua stâlpul de care se sprijinea în braţe, să nu cadă. Atunci Năstrate făcea linişte, avânta bastonul deasupra capului şi poruncea: „Tăcere!" Şi tăcerea se făcea îndată.

Apoi vorbele conului Tase îşi luau iar şirul, unele după altele, ca nişte tovarăşe bune care ştiau ce aveau de făcut...

Conul Tase se înfierbânta; vorbea, şi-n aceeaşi vreme îşi da seama de toate; gura spunea una, şi gândul mergea alături; înţelegea că robise sala, simţea că putea vorbi aşa trei-patru ceasuri, o zi întreagă, o săptămână chiar, dacă ar fi fost nevoie. Deodată însă îşi aminti că mai are o întrunire. Trebuia să sfârşească. Post-scriptumul i se înşiră în minte... „Tocmai, — semnul buletinelor noastre de vot e *Crucea*". Ăsta era şi sfârşitul; avea să încheie în chip măreţ. Conul Tase se umplu bine în haină:

— Astfel, iubiţii noştri prieteni, voi încheia arătându-vă că semnul buletinelor noastre de vot, semnul cu care pornim la luptă, e *Crucea*; cu ea vom merge la izbândă. Căci, domnilor, crucea e semnul credinţei

noastre strămoşeşti; crucea e cel dintâi semn pe care mama noastră ne-a învăţat să-l facem în faţa sfântului iconostas; pentru strălucirea crucii, sfinţii mucenici au murit în chinuri; pentru cruce, domnii noştri viteji au luptat în şirul veacurilor; şi, în sfârşit, pe cruce, Domnul nostru Isus Hristos şi-a jertfit viaţa pentru mântuirea păcatelor omeneşti! Aşadar, Crucea e semnul care vă va călăuzi, — credeţi în ea şi mergeţi la izbândă. Şi mai judecaţi, iubiţi alegători, că-n vreme ce noi pornim la luptă creştineşte, potrivnicii noştri, ca nişte păgâni, şi-au ales Steaua, doar ca toţi să le poată spune: „Vai de steaua lor!“ Şi-au ales steaua, care-i tot aşa depărtată de noi ca şi ei de inimile noastre, ale tuturora; şi-au ales steaua rece, rece ca şi sufletele lor neîndurătoare; şi-au ales steaua, steaua căzătoare, care nu lasă în urma ei decât lumina mincinoasă a unei clipe; şi-au ales steaua, iubiţi alegători, pentru că ocârmuirea lor de astăzi e steaua rea a acestei biete ţări!... Făcându-vă dar cruce şi lepădându-vă de cei care zboară printre stele, ca duhurile rele, mergeţi cu noi, înainte, iubiţi şi stimaţi alegători...

Suflând, cu şurloaie de sudoare pe frunte, ca şi când ar fi ieşit dintr-o baie cu aburi, conul Tase de-abia răzbi să se coboare de la tribună. Toţi căutau să-i strângă mâna, să-i spuie un cuvânt, în vreme ce, de partea ceealaltă, sala duruia de tropote, ca şi când năvălise în ea o herghelie speriată. În sfârşit, cu mare greutate, conul Tase izbuti să se îndrepte spre uşă. Alegătorii din cealaltă despărţire vor fi pierdut răbdarea. Trebuia să se grăbească. Dar, drept în uşă, un om, suflând de fugă, îi întinse o scrisoare. Conul Tase Filoreanu o luă, se apropie de lampa din peretele sălii şi citi:

Tase,

Scriu de pe scara vagonului. Un gând mă munceşte că, grăbit cum eram, ţi-am scris greşit; aşa sau nu, vreau să plec liniştit: să ştii că semnul buletinelor noastre de vot e Steaua, *nu* Crucea, *cum mi se pare că ţi-am spus. Ţine bine minte.*

Jean

Conul Tase rămase împietrit. Arătă scrisoarea lui Năstrate.

— Ce e de făcut?

Nasul borcănos al lui Năstrate se aprinse deodată ca o lampă. Se scărpină după ceafă. Apoi, ca omul care nu dă de la nimic înapoi, răspunse:

— Să îndrepţi greşeala dincolo, coane Tase.

Conul Tase simţea că i se coborâse tot sângele la inimă. Fireşte, atâta-i mai rămase: să dreagă dincolo ce, fără voia lui, stricase aici. Se sui repede în trăsură şi, peste un sfert de ceas, se oprea în faţa sălii „Apolon“ din despărţirea a IV-a.

Sala, plină; în ea, un frământ cumplit de nerăbdare. În despărţirea aceasta erau foarte mulţi cârciumari, care ştiuseră cum să vie la întrunire. De la cele dintâi vorbe ale conului Tase, urletele ridicau acoperământul. În mijlocul tuturor, un sfrijit, cu mustaţa lungă de părea înnodată pe după urechi, îşi şuiera mereu cuvintele: „Şuuş cu Taşe! Şuuş cu conul Taaşe!“ Dar Năstrate ridica braţul: „Tăcere“, şi gurile se închideau câteva clipe. Cu alte vorbe, cu alte întorsături, conul Tase ajunse tot acolo: *tot* ei, *nimic ceilalţi*. Şi iarăşi simţi de la o vreme că poate cuvânta aşa un ceas, două, o zi, o săptămână chiar, şi gândul mergea domol alături... Trebuia să încheie. Dar ăsta era greul: ce spusese dincolo trebuia să întoarcă aici. La urma urmei, vorbele, gândea conul Tase, sunt ca şi mănuşile: le poţi întrebuinţa şi pe dos dacă nu ţi-e de ce-or zice alţii.

Se potrivi bine în redingotă:

— Aşadar, iubiţii mei prieteni, un lucru mai am să vă spun, şi anume: drept semn al buletinelor noastre de vot, drept semn al biruinţei noastre am ales *Steaua*. Cu ea să ţineţi, cu steaua cea bună, care veghează mereu, strălucitoare, deasupra partidului nostru; cu Steaua să ţineţi, căci fiecare dintre noi, o ştiţi, avem câte o stea, care ne adumbreşte din înalt cu raza ei cea norocoasă; cu Steaua să ţineţi, căci atunci când dânsa apare, cerul rămâne senin, norii se duc. De steaua noastră să vă călăuziţi, dar, fraţilor, cum magii s-au călăuzit de steaua tainică ce i-a dus la ieslele în care se născuse Mântuitorul! Şi nu uitaţi că, pe câtă vreme noi păşim pe urma unei raze de lumină,

potrivnicii noştri şi-au luat ca semn al lor Crucea! Crucea, semnul ce se pune pe casele de vânzare, de vânzare, ca şi sufletul lor. Crucea, semnul cu care se înfierează spatele celor nemernici. Crucea, crucea roşie, care acoperă pe cei istoviţi şi răniţi în lupte; crucea, semnul care aminteşte de tăcerea, de muţenia cimitirelor! Puneţi-le dar cruce şi lăsaţi-i.

Cu mâna întinsă, cu privirea grozavă, conul Tase încheie cu glas răsunător:

— Morţii cu morţii, domnilor, viii cu viii!

Din volumul
DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÂNTĂ
(1910)

Am scris aceste schiţe
să le citesc

RODICĂI,
Cea mai iubită GÂZĂ
din lumea gâzelor mele.

CÂT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cât un munte de mare ca să poţi judeca. Ci de-ai fi cât o neghină, ori cât un fir de colb, dacă ai în căpuşorul tău scânteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ţi-i de ajuns: ştii ce eşti, de unde vii şi-ncotro trebuie să te îndrepţi." Gândirea aceasta i-o spusese gânganiei o furnică. Şi spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche şi-i ieşise pe alta. De-abia văzuse de câteva zile lumina soarelui, pământul, florile! În iarbă i-au părut toate un rai; dar când a întins aripioarele şi-a zburat, mirându-se că poate să străbată aerul, când apoi a căzut istovită de oboseală, pe-o frunză, atunci întâiaşi dată a cunoscut greul. Şi spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era? O gânganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o sămânţă. De unde venea? Din iarbă; ţinea minte că se trezise sub o *rochiţa-rândunicii*. Dar încotro avea să se îndrepte? Ei, asta era greul!

S-a coborât de pe frunză şi-a purces să caute din nou furnica. A umblat încoace, încolo, — furnica nicăieri. Altele a întâlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult şi bine; altă gândire n-a mai auzit. „Înţelepciunea e rară", se gândea biata gânganie. Şi acesta a fost al doilea necaz al ei. E greu începutul! Într-o zi o prinse ploaia; din nebăgare de seamă, căzu într-un şivoi. De-abia scăpă, pe-un pai. Iar altă dată, ce spaimă, Doamne! stătu o clipă, fără suflare, sub talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de-o pietricică ce lăsase lângă dânsa un gol. De ce-ţi atârnă viaţa în ziua de azi! Dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela când eşti nevoit să-l cumpăneşti în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele: cercetând, ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. „La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am părticica mea

de pământ? se întreba gângania. Unde să mă aşez ca să rămân liniştită?“ Atunci în faţă i se ridică deodată casa, locuinţa stăpânului grădinii. „Sus, acolo, trebuie să fie bine… dar e prea înalt.“ Să se ridice cu cumpătare. Întâi zbură pe vârful unei gherghine; de acolo, pe-un copăcel, pe-un călin; pe urmă, pe iedera dimprejurul balconului. În sfârşit, iat-o: a ajuns. S-a aşezat pe marginea streşinii. Uf! Cum arde tabla. Soarele o dogoreşte, un chin! Vasăzică, şi aici, iad. Şi gândul o munci iar: Ce rost avea pe lume?… Toate celelalte vietăţi păreau că au o chemare. Şi fluturul? Cum de nu. Dar fluturul e încântarea ochilor, floare zburătoare, o picurare vie din curcubeu. Furnica îşi face casă, agoniseşte, trăiesc mii la un loc; furnica, dacă ar fi de o sută de ori mai mare, i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atâtea dobitoace, mari cât munţii, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sunt. Albina… toate, toate. Şi ea? Seama ei pe lume?…

În clipa aceea gâza prinse cu ochişorii o semene a ei zburând pe sus, căutând poate un loc de scăpare ca şi dânsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, când, ca o săgeată, o rândunică se repezi din cuibul de sub streaşină şi prinse din zbor tovarăşa de suferinţă. Peste o clipă se auziră ţipătele de bucurie ale puişorilor cărora rândunica le aducea hrană. Şi gângania, biata, îşi dete seama: „Vezi, asta e soarta noastră: să hrănim păsările, care au ce căuta pe lume!“…

… Gâza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puţin; apoi săgeată străbătu din nou aerul. Se auzi o pâlpâire de aripi. Şi, îndată, puişorii primeau, gălăgioşi, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

GÂNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-şi dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn şi parcă era de când pământul. Nu simţise nici durere, nici bucurie. Şi mult îşi muncise gândul cum răsărise, şi-al cui era? Mic cât un fir de linte, mişca picioruşele fragede şi ocolea, de pe margini, frunzişoara care-l adăpostise. Într-o zi încercă o pornire lăuntrică: ieşi de sub umbra răcoroasă şi dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit de atâta strălucire. Încetul cu încetul îi veni inima la loc şi îndrăzni: deschise ochişorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise în sfârşit bine-bine şi privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decât fusese. Cu câtă strălucire, ce adânc şi albastru se dezvelea cerul! Şi ce minune! cu ochişorii lui mărunţi, cât nişte fire de colb, îl cuprindea întreg. Şi ce întunecime, câtă umezeală sub frunzişoara lui. Ce căutase dânsul acolo? Iar din mijlocul tăriei albastre, un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul? Picioruşele nu mai erau ale lui de scânteiau aşa? Şi mai era îmbrăcat în aur! Căci şi trupuşorul lui, pe care şi-l vedea pentru întâia oară, scânteia. Nu cumva era o fărâmiţă căzută de acolo, de sus, o fărâmiţă de lumină închegată, rătăcită pe pământ? Şi, ca o adeverire, pe ţarâna neagră trupul aruncă o lumină dulce. Ce se mai întreba! Fără îndoială, de acolo căzuse, acolo trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare. Şi cum să ajungă? Privi în sus; şi atunci, deasupra căpuşorului, zări lujerul unui crin ce se ridica aşa de înalt, că parcă floarea din vârf îşi deschidea paharul chiar dedesubtul bulgărului de aur, să-i culeagă razele.

În mintea lui îşi înjghebă planul. Să se suie pe lujer în sus, să meargă, să meargă şi să meargă până în vârf; şi de acolo, la bulgărul

de aur, din care credea că se desfăcuse: o săritură, — sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mişcă din nou, şi după ce trecu peste un grăunte de piatră cât un munte şi coborî dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete! Mai întâi se rostogoli de pe tulpina lucie de câteva ori în ţărână. Văzând asta, se ridică pe picioruşele dinapoi şi, fără să ştie pentru ce, cu cele dinainte îşi făcu, moşnegeşte, cruce. Pe urmă încercă din nou şi văzu că poate. Luciu i se păruse lujerul crinului, şi când colo avea atâtea adâncituri, atâtea ridicături: văi, dealuri. Dar ce mireasmă se revărsa de sus!...

Şi-a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos şi-l prinse ameţeala. Privi în sus şi se cutremură. Ce, nu făcuse nici un sfert din sfertul drumului! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. Încă vreo câţiva paşi, şi ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzişoară lătăreaţă, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Şi iar purcese la drum; şi umblă, şi umblă, băiete; de-abia ajunse. Iar când a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Şi voinicul privi iar în sus. Privea în sus şi nu-şi credea ochilor: zile, săptămâni, luni avea de umblat. Şi cât era de hotărât şi de vânjos drumeţul, nu-şi putu opri un oftat:

— Uf! că mult mai am de suit, Doamne!

SĂRĂCUŢUL!...

S-a iscat un vârtej ca din senin. S-a înşurubat în pământ, apoi a pornit-o, tehui, peste câmp, curţi şi livezi, luând cu el tot ce găsea mai uşor în cale. Şi dacă de pe jos fura flori, pene şi hârtii, de pe-o ramură luă un cărăbuş, un cărăbuş mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochişorii ca două neghiniţe. Cărăbuş de primăvară. Când l-a luat vârtejul pe sus, şi-a strâns şi el piciorușele şi a văzut că poate zbura fără să dea din aripi.

Vârtejul şi-a făcut gustul, şi-n mijlocul unui drum de ţară, lângă o curte, s-a înţepenit o clipă ca un sfredel, apoi, s-a topit deodată, lăsând tot ce luase, baltă, la pământ. Când s-a trezit, privi împrejur: un drum prăfuit. Şi din capătul drumului, ţanţoş, cu pieptul în platoşă, cu pintenii arcuiţi, venea un cocoş. „Ia! Scap de unul şi dau peste altul, îşi zise cărăbuşul; ăsta mă-nghite!“ Cocoşul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochi la cărăbuş şi a trecut mândru înainte. „Am scăpat!“ gândi cu bucurie cărăbuşul, şi se întoarse să privească după cocoş. Atunci încremeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbuşul se făcu mai mic decât era, ţinându-şi sufletul: „Acuma chiar c-am păţit-o!“ Când ajunse curcanul în dreptul cocoşului, se înroti, îşi roşi mărgelele şi îşi dădu capul peste spate; iar cocoşul scoase pieptul şi mai în afară, se înălţă în picioare şi forfecă aripile de câteva ori în pământ: îşi dădeau bineţe. Cocoşul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbuşul când îl ajunse, şi acesta, bietul, răsuflă: „Bine c-am avut noroc!“ Dar deodată, de după un gard, sări, mare, cu coada rotundă cât soarele la răsărit, un păun. Pasărea se legănă o clipă, apoi îşi strânse coada şi zbură în drum. „De ăsta nu mai scap!“ crezu cărăbuşul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi

iar l-a întors cum îl găsise şi, lăsându-l , îşi văzu de drum. Cărăbuşului nu-i venea să-şi credă ochilor că mai e în viaţă. Dar uite: colo e drumul, sub el hârtia, pe dreapta gardul,— trăieşte. Ia să zboare acuma, cât putea mai repede, de-acolo, pe vreo creangă de copac. Să-şi încerce aripile. Şi le desfăcu. În clipa aceea un pui de sturz, mai mărişor ceva decât o nucă, zbură spre el. „Ei! De aşa păsări mici, mai de seama mea, mi-i drag şi mie“, gândi cărăbuşul, pregătindu-se chiar să dea sturzului „ziua-bună“. Dar sturzul se lăsă lângă bucăţica de hârtie, deschise pliscul, apucă, cu lăcomie, cărăbuşul şi: hap! hap! mai să se înece, îl înghiţi.

Sărăcuţul cărăbuş!

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viaţa ei, îşi aşezase puişorii în rând, să privească, de cum zărise cărăbuşul jos. Şi acum îşi lua zborul într-alt loc, strigându-şi după dânsa odraslele care duceau în minte o învăţătură mai mult.

CĂLĂTOARE!...

E călătoare! A ieşit din muşuroi furnica şi-a pornit, cum face în fiecare dimineaţă, a pornit să vadă lumea... Ea ştia că ochii duc şi mintea întoarce; că, văzând multe, ştii destule şi ai de unde da şi la alţii. Şi ce fericire să călătoreşti dimineaţa, în revărsatul zorilor, când iarba e proaspătă sub rouă, aerul jilav de răcoare, şi când pe cer se prelinge lumina ca o undă de aur. Ş-apoi dimineaţa priveşti altfel lumea, altfel o judeci; gândurile nu-ţi sunt spulberate, ci se limpezesc, tihnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap şi porneşte la drum.

În dimineaţa aceasta a luat-o spre răsărit. Încântată de frumuseţea soarelui, care se prevestea prin mănunchiurile lui de raze, totuşi avu puterea să se gândească, drumeaţa, că, privind şi minunându-se numai, nu câştiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin mirişte, de cizma unui vânător, îşi şi puse în gând să cerceteze, să cunoască mai bine faptura omenească în apucăturile ei. Îndrâzneaţă şi destoinică, se ridică pe călcâiul pe care câteva fire de nisip se prinseseră, apoi, cu iscusinţă, o luă încet pe cusătura carâmbului, în sus. Călătoarea îşi dete toată silinţa să se urce mai repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, priveliştea pe care cizma unui alt vânător i-o dăduse într-o zi: trei tovarăşe din furnicar strivite, dintr-o dată, sub talpa grea a omului. „Ciudat, gândi furnica în sine, s-ar zice că numai pentru ca să facă rău îşi învelesc oamenii picioarele în pielea groasă a încălţămintelor." Şi tot gândind astfel, furnica ajunse la pânza îmbâcsită de praf a pantalonilor vânătorului. Îi sui şi pe aceştia, în zigzag, şi, când dădu de cel dintâi buzunar al surtucului, se opri. Să se coboare, să nu se coboare-n el? Din cele ce învăţase dintr-atâtea călătorii, şi de la alţii, ştia că pe oameni, mai ales, cu greu îi poţi

cunoaşte pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr-un furnicar; bunica dăduse de veste numaidecât, întreg neamul furnicesc venise şi, în vreme ce drumeţul dormea în iarbă, cât ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe-o pradă de război. Aşa, furnica îşi luă inima în dinţi şi, uşoară, se coborî în buzunar. Scotoci încolo şi-ncoace; într-un colţ dădu peste câţiva bani de aramă. Îi pipăi, îi mirosi – întrebuinţare nu le putu găsi! „Ce-o fi făcând oamenii cu lucruri care, după cât se vede, nu le aduc nici un folos?“ judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai şi-acolo! De-abia se coborî însă, şi, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbâcsit cu foi de tutun, o ameţise. „Iată ce fel de buruieni ştiu culege oamenii!“ îşi zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc! O luă mai sus; se urcă până după gâtul vânătorului. Acesta ridică tocmai atunci mâna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mânecă, până lângă pumnul încleştat pe gâtul unei puşti. Şi cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ţinea în mâini, cât ai clipi din ochi, prinse drept înainte zborul unei prepeliţe. În vremea aceasta, o bubuitură groaznică răsună şi-un nor de fum învălui furnica în ceaţă, în mirosul lui pipărat şi acru. Vânătorul alergă şi, mai dincolo, ridică prepeliţa moartă şi-o puse în tolbă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mânecă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se coborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolbă. Păşi iute peste geanta de la şoldul vânătorului şi, la marginea ei, îi veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o bucăţică de pâine ce rămăsese prinsă în reţea. Oricât era de grăbită, lucrul găsit ştia că nu se lasă-n drum; mai ales merindele. „Bine că m-am ales măcar cu ceva“, îşi spuse în gând şi se grăbi să culeagă fărâmitura. Dar cum o apucă, îndată o şi lăsă la loc: fărâmitura era udă de sângele păsării. „Brrr! Vasăzică, ăsta e omul!“ gândi furnica; şi repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se coborî pe un fir de iarbă şi îşi scăldă, cu mulţumire, trupul într-o picătură de rouă.

MUSCULIŢA

În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliţi. În faţa iconostasului clipoceşte candela. Pe masa din mijloc stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinţiei-sale, un ceaslov vechi, scorojit şi unsuros. O musculiţă, cât o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bâzâind, să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo şi-ncoace. Se uită prin străchini, se aşează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca şi cum s-ar închina, ba intră până şi-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl aşezaseră pe pat cu fundul în jos şi-l prefăcuseră într-un cuibar de ouă roşii, căci e Paştele. Nimic...

În sfârşit, dă Dumnezeu şi ajunge şi la măsuţă, drept deasupra ceaslovului. Se lasă uşoară, zbârnâind mulţumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colţuri de sus picăturile de ceară stau ca nişte peceţi. E doar obişnuită cu cărţile bisericeşti; nu o dată ieşise sătulă din biserica de peste drum. E atâta hrană pe foile îngroşate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grâul dulce al colivelor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta: o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degeţelul ce-şi lăsase urma avusese grijă să se înmoaie dintru-ntâi în dulceaţă. Musculiţa se pune pe ospătat; prăpădenie de lacomă ce-i! Numai din când în când prinde, cu ochişorul, roşul slovei mari din susul foii, un *S* frumos, încondeiat cu măiestrie, ca şi cum ar fi fost ţesut la începutul rândului: *„Slavă ţie“*. Atunci îşi aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o liturghie, pe-un dascăl, căruia îi rămaseră pe barbă, lângă buze, un fir de grâu uns cu miere. Până ce n-a gustat din miere, nu s-a lăsat; dar bietului om i-a ieşit sufletul alungând-o.

Acum s-a săturat; se suie binişor până-n mijlocul slovei roşii, care o atrage. Îşi scutură aripioarele, îşi întinde picioruşele de dinapoi şi

le freacă unul de altul, ca şi cum ar ascuţi două cuţite; apoi, leneşă, aţipeşte.

În clipa aceasta uşa se deschide dintr-o dată. Sfinţia-sa, Popa Gheorghe, intră supărat, aprins la faţă, răsuflând din greu. A făcut slujba, la biserică, s-a abătut pe la Petru bacalul, aşa, în treacăt, a luat un pelinaş şi s-a întors acasă. Şi poftim ce găseşte: preoteasa nicăieri, — dusă prin vecini; copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întâi toate învelitoarele gavanoaselor cu dulceţi de pe fereastra din sală.

— Poftim!... ei poftim! strigă părintele înfuriat. Apoi îşi aruncă ochii pe masă şi se supără şi mai rău. Până şi cărţile mi le-au vrăfuit!

Repede, cu o mişcare iute, sfinţia-sa închide ceaslovul şi-l aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roşii, musculiţa, strivită, se făcu una cu hârtia tocmai în clipa când, mai adormită, izbutise să-şi statornicească în căpuşorul ei un gând: „Ce bine e să trăieşti şi să mori sătulă!“

CÂNTĂREŢUL

E de neam! Între toate lighioanele lumii, gândeşte el, nu era alta care să aibă strămoşi mai aleşi şi mai de viţă. Pământul era o nimica toată, un boţ de humă ce orbecăia făr' de nici un căpătâi prin văzduh, când neamul lor greieresc îşi ridica osanale lui însuşi, sub frunzele uriaşe din care astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea, dăinuiau stăpâni în lung şi-n lat, ca şi pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cântăreţ în cuptorul brutăriei lui Por-împărat. Şi astea nu erau vorbe de ici, de acolo, ci le povesteau bătrânii în toate minţile lor, şi ei, fireşte, de la alţi bătrâni pricepuţi le auziseră. Căci, doar aşa rămân poveştile pe lume.

Toate gândurile acestea năvăliseră greierului în cap într-o seară, când nu putea aţipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cântecele ei, de sus, din copacul sub care dânsul se odihnea. „Mă rog, n-aş putea-o vedea şi eu pe dihania asta? Ce neam aşa de obraznic să fie?“ se întrebă greierul. Şi cum numai de întrebat se putea întreba singur, ca să afle şi-un răspuns, îşi puse în minte să iscodească pe o lăcustă, deşi numai la gândul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreacă din sărit cu el îl apucau furiile. O căută totuşi şi n-o găsi. „Fireşte, gândi greierul, lăcustă şi să stea acasă, dracul a mai văzut?!“ Şi cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Şi, aşa, se întoarse.

Toată nopticica nu închise ochii. Privighetoarea îşi făcuse de cap. Îl mai mângâie însă pe greier iubirea şi laudele pe care o mulţime de *vaca-Domnului* – gângăniile cele roşii stropite cu negru – i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor greierul înţelese că şi ele erau mirate de îndrăzneala unei păsări venetice care

tulbura liniştea băştinaşilor de neam. Greierului i se umfla inima în piept de mândrie şi, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Şi, cu toată oboseala, greierul le cântă, în cinstea lor, un imn al dimineţii. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-au de făcut decât să-l asculte.

Şi le-a cântat greierul până ce soarele s-a ridicat de câteva suliţe pe cer. Iar încălzindu-se grozav, căntăreţul se rugă de iertăre, să aţipească puţin. Şi se adăposti sub frunza unei rochiţa-rândunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcuşului cinstitului cântăreţ şi, legănându-se uşor, începură să-i facă vânt, să doarmă în răcoare, cum se şi cuvenea unui mândru crai ce era.

HOINAR

O clipă ţinu noaptea, cât ţin nopţile de vară, când întunericul e numai o strângere de aripi a luminii. Şi totuşi, îndată ce se trezi, fluturul, în răcoarea umedă a dimineţii, i se păru că dormise de când lumea; de aceea zise în sine, bănuind:

„Ce Dumnezeu răsare soarele atât de târziu!“

Dar ca şi cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se răsfiră din înalt mănunchiul strălucitor al razelor de soare, şi peste câmpie năvăli un văl de aur. Fluturul îşi pâlpâi de câteva ori aripile şi, din vârful galben al tulpinii de *lumânărică*, unde poposise de cu seară, îşi luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la târg, o luă într-acolo.

Curând zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pârleazul şi, mehenghi, se furişă întâi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă? Nimic! În schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătând în albastru, sinilii bătând în roz, acoperite de rouă ca de nişte nestemate. „Fragede flori“, gândi fluturaşul şi, bătându-şi aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rând. „Aici o să stau astăzi pe vremea arşiţei“, gândea ştrengarul. Dar tot privind la ele, găsi zorelelor o scădere; prea îşi schimbau faţa; dimineaţa într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara se-nchideau morocănoase. „Nu-s statornice“, adăugă craiul şi plecă mai departe. Cum zbura, aşa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se coborî de se aşeză pe o tulpină de rozetă. Şi cum rămăsese pierdut, răsuflând mireasma îmbătătoare, se gândea: „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, degeaba! În mireasma ei să mori, şi mori fericit.“ Gândind astfel, privi mai bine tulpina florii. Cine-l pusese! Mâhnit, îşi mai schimbă din

păreri: „Într-adevăr, îmbătător miros, dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însușirile la un loc? Poftim, privește, cine împrăștie o asemenea mireasmă! Ce flori mărunțele, pipernicite, aproape verzi, ca și frunzele.“ Și fiindcă în clipa aceea veni până la el adierea unor *crini*, urmă: „Ce are a face rozeta cu crinii, cu crinii albi ca spuma laptelui!“ Fără să stea în cumpână, își făcu vânt spre lujerul înalt, subțire și mândru al unui crin întârziat. Așezându-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul își destinse aripile puțin, să se odihnească, dar băgă de seamă că se umpluse de praful galben al florii și se necăji: „Foarte mulțumesc de gazdă, dacă e vorba să ies mânjit!... Și unde mai pui că aici stai ca într-o mănăstire.“ Se înălță în aer. Se încălzise grozav. „Parcă e mai cald ca la câmp“, gândi sprințarul. În vremea aceasta ochii lui zăriră, așa, ca o șuviță de sânge. Era un strat de *garoafe*. „Hai într-acolo“; întinse aripile, lovi de câteva ori aerul și se lăsă, ușor ca un fulg, deasupra unei garoafe bătute, creață și îmbălsămată. „Uite-o floare care nu-i năzuroasă, își zise; o găsești pretutindeni; și, cu toate astea, ar avea dreptul să fie mândră cu fața ei îmbujorată. Da, garoafa într-adevăr mi-i dragă.“ Și stătea, hoinarul, tolănit pe frunzișoarele moi, ca un pașă, când parcă îl ameți ceva. „Ce să fie? A! mirosul garoafei. Uite asta, cugetă craiul, asta nu-mi place la garoafă. Nu putea, adică, să aibă un miros al ei, numai al ei? Trebuia să împrumute mirosul pipărat de cuișoare? Pfui!“ Zglobiu, își văzu de drum, aiurea, strănutând... Și ziua trecea, și rătăcitorul zbura mereu, mereu, fară astâmpăr. „Uite colo un lăvicer de *nu-mă-uita*. Fiindcă-s albastre ca și mine, s-or fi crezând, mă rog, lucru mare“, atingându-le, disprețuitor, cu vârful aripii, le lăsă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului*! „Sunt prea din topor, băgă de seamă curtezanul. Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine.“ Îngâmfat, se împiedică de o *gura-leului*: „*Mersi*, de-alde dumneata găsesc și-n câmp, la țară.“ „Ei, cu *micșunica* se schimbă vorba, adeveri șiretul, asta, da.“ Și se lăsă, elegant, în roate, deasupra florii cuminți. Își strânse aripile una, își răsuci mustața, făcu ochii mici; micșunica rămase liniștită; gazdă bună, dar

nu sprinţară. Flăcăul se necăji: „Ho, băbătie, prea te crezi! Eu n-am venit să dorm." Şi fugi râzând. *Mărgăritărelele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz; întrucât priveşte *barba-împăratului*, îi venea rău numai când se gândea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpăta; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine*. Cocoţate sus, pe tulpinile lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „Înalte şi proaste, zise pierde-vară şi, înălţându-se sus, căută cu ochii *trandafirii*. Îi zări. Se coborî încet, curtenitor, se închină în faţa fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre, flori...", dar cum se întorcea, în dreapta şi-n stânga, complimentând, aripa i se zgârie de-un ghimpe. Craidonul o şterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lângă lalele fără să le privească; dar în drum făcu cu ochiul *rochiţii-rândunicii*, o veche prietenă, şi spuse o vorbă proastă unui *stânjenel* scuturat, îmbătrânit, ce i se ţinea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăseseră doar tulpinile; *liliacului*, frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori*, rătăcită pe acolo cine ştie cum. Şi cicoarea îi aduse aminte de câmp. „Tot mai frumos e câmpul... Dar nu-i vorbă, şi-n grădină!..." Şi parcă departe, într-un colţ, zări o floare învoaltă, necunoscută. Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. Îl apucase noaptea în drum. Neputând să mai zboare, se lăsă, la întâmplare, pe un spin uscat, să aştepte zorii, suspinând nemulţumit: „Ce Dumnezeu se-nnoptează aşa devreme!..."

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la ţară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curţii se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se ţese, de cu primăvară până-n toamnă, tulpina de *rochiţa-rândunicii*. Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvârlitură de piatră unul de altul, se înalţă plopi bătrâni, fuse uriaşe pe care se deapănă vântul; pe vârfurile lor ţin acoperământul, — cerul. Tufe de pomuşoară şi de agrişe dau, înăuntrul curţii, adăpost păsărilor mele.

Căci am păsări multe şi felurite. De ici, din portiţa încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigul*? Răsare soarele. Cocoşul acela negru e ceasornicul curţii mele. Iată-l pe culme, ţanţoş, cu pintenii arcuiţi, cu platoşa penelor oţelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-şi arate bărbăţia cârdului celuia de claponi din faţa lui, — găini care nu se ouă, ale căror pene lungi şi moi îi prefac într-un fel de sălcii plângătoare printre păsări.

A, uite-o, harnica ogrăzii! Repede-repede, sfârâindu-i picioruşele în ghetele galbene pe nisip de iute ce aleargă, cu boneţică albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cerceluşii de mărgean la ureche, strânsă în fusta ei cu picăţele, bibilica — picherea — aleargă dintr-un colţ într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi guriţa când vreo leneşă se întrece mai mult cu dedeochiul somnului!

Albe, linse, sau zburlite ca de vânt, legănându-se, sâsâind, îndemnând la tăcere, le vezi? cârdul de gâşte se înşiră, una după alta, ca şi când cea din capăt ar fi înghiţit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rând, toate celelalte.

Dincolo, lângă teuca de apă, sunt raţele; parcă-s totdeauna văduve, aşa-s de ursuze. Mişcând mereu din ciotul cozii, la dreapta şi la stânga,

ca şi când dânsa le-ar îndemna şi îndrepta trupul încotro s-apuce, ştiu numai să-şi desfacă lopăţelele pliscului, să se linciurească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ţi mâna la ochi, să poţi privi mai bine.

Colo, sub tufişul cela de agrişe, sunt cloştile. Înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca şi când ar căuta o comoară. Îşi hrănesc puişorii. Gâgâlicii! boţuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frământă, cum se strâng, roi, şi se desfac pe urmă, cum se ciupesc de la un viermişor. Unul a sărit pe spatele mamei şi, cu picioruşele lui subţiri şi fragede ca paiul, i se cocoaţă după gât. De acolo urmăreşte cu ochişorii lui vioi ce fac ceilalţi; prinde clipa, sare şi apucă viermişorul. Apoi, fugind sub aripa caldă şi ocrotitoare a cloştii, ospătează. Ceilalţi rămân locului prostiţi, sărăcuţii! până ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i? Găinile se strâng să privească iscoditoare. Doi cocoşi tineri s-au apucat la luptă. Penele zbor ca luate de vânt. Stai puţin şi-o să vezi! Grămăticul curţii mele e doar curcanul! Iată-l: i-a şi zărit. Uite-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte; pe cel mai vajnic îl ciupeşte şi-l urmăreşte până în celălalt colţ al curţii. Iar dacă a făcut pace, e şi dreptul lui; se-nroteşte, îşi atârnă şiragurile de hurmuz şi mărgele la gât şi, ca un drept judecător ce este, primeşte închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curţii mele, priveşte-l, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămăticul îşi poate înroti la fel coada.

Auzi un lătrăt? E Dudaş, Dudaşache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo gaură prin care să se poată strecura lighioanele înăuntrul curţii. Când găseşte o deschizătură, se opreşte şi latră, — dă de veste.

Aha! Vezi? S-au oprit toate păsările, cu capul întors spre cer. Gâgâlicii de aur au năvălit sub aripile cloştilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un vultan. N-avea nici o grijă! Grămăticul l-a zărit cel dintâi. Şi-a strâns mugurul nasului, şi-a scos guşa în afară şi-l urmăreşte cu ochii, să sară. Gluguind, parcă-i zice: „Poftim, dacă-ţi

dă mâna!“ Dar vultanul e priceput; ştie cu cine are de-a face. Un ocol, şi se şterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puţin păzită.

Şi-n urma lui păsările îşi văd de hrană, gâgâlicii răsar iarăşi la lumină, şi liniştea şi pacea se lasă peste curtea mea.

Hai de ne-om duce şi noi!

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR!

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pământului. Îi rămăsese de învieţuit numai câteva. Pe acestea se hotărî să le plăsmuiască după sfatul celorlalte. Astfel putea să cunoască şi inima şi mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Aşa, după povaţa leului, care vroia să ştirbească din măreţia tigrului, făcu mâţa; după gustul raţei, zuliară pe lebădă, făptui gâsca; după placul elefantului, ironist, născu şoarecele. Ascultă chiar pe măgar, care-l rugase că, decât ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu ştia că fiecare din vietăţile aceste îşi vor avea pe pământ menirea lor; că, cu cât vor fi mai multe, cu atât se vor înlesni mai bine una pe alta; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea şoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pământ, întrebând şi ascultând în dreapta şi în stânga. Într-un rând, odihnindu-se pe o piatră, se gândea cum să mai dea o vieţuitoare aerului. Şi cum căta cu ochii primprejur, iată că vede: sub o frunză, o broască; o albină şi-un fluture pe câte o floare; şi-n mijlocul unei mreje, ţesute între două crengi, un păianjen.

Dumnezeu zâmbi, le chemă la el şi le spuse:

— Ascultaţi, vietăţilor, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarăşă. Doresc să aud povaţa voastră — cum şi ce înfăţişare să-i alcătuiesc. Mergeţi de vă sfătuiţi dintru-ntâi între voi şi veniţi cu lucrul gata.

Cele patru vieţuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

— Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preasfântului că ne are pe noi? O să lase atâtea fiinţe pe pământ, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Şi şu-şu-şu, şu-şu-şu, se sfătuiră! Apoi, câteşipatru, veniră în faţa Domnului.

— Ei? le întrebă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai?

— Înalt-preasfinte, zise broasca, priviţi-mi ochii şi faceţi-i noii vieţuitoare la fel.

— Bun! Dar tu, fluture?

— Priviţi-mi trupul.

— Bun! Dar tu, albină?

— Priviţi-mi aripile.

— Bun! Dar tu, păianjene?

— Priviţi-mi picioarele.

— Bun! Foarte bine! răspunse Dumnezeu şi zâmbi: ochi de broască, trup de fluture, aripi de albină şi picioare de păianjen! Iată lighioana pe care o doreau ele!

Dihăinile se uitară una la alta.

— Acum să-l vedem, zise albina, încet, broaştei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Şi în mâna Domnului răsări, deodată, noua vieţuitoare.

— Iată sora voastră. Vă place?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se:

— Dă… mărite Doamne!…

Şi Dumnezeu înţelese că noua vieţuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite şi-o şopârlă. S-o întrebe şi pe asta, se gândi Dumnezeu.

— Ei, tu, şopârlă, ce zici că-i mai lipseşte fiinţei acestea ca să se desăvârşească sfatul celor patru tovarăşe ale tale?

— Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală şopârla.

— Fie! Du-te! porunci Dumnezeu făpturii celei noi care se ridicase pe vârful degetului său.

Şi aşa, din răutatea celor cinci vieţuitoare, zbură, pentru întâia oară pe pământ, nebunatica şi gingaşa *libelulă*.

Dar ar fi nedrept să nu se ştie că dintre toate vieţuitoarele numai rândunica fusese mărinimoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viaţă unei rândunele mai chipeşe ca ea. Şi Dumnezeu îi făcu hatârul: însufleţi *lăstunul*. Dar pentru inima cea bună a rândunicii o lăsă tot pe dânsa mai frumoasă.

CIOC! CIOC! CIOC!

Şi păsările se-nţeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veţi crede. Atâta pagubă! Dar eu ştiu multe asupra lucrului ăstuia de la gaiţa mea, de la gaiţa mea care, fiindcă am învăţat-o să vorbească omeneşte, mi-a descoperit câteva taine ale graiului păsăresc. D-ta, spre pildă, auzi ciripind o rândunică, crezi că i-a venit, aşa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dânsa dă poveţe puişorilor ei: „Nu ieşiţi la marginea cuibului!“ „Nu strigaţi când nu sunt eu cu voi!“ „Tst! pisica!“ O vrabie ciripeşte pe gard. D-tale puţin îţi pasă. Şi ei, biata! i-a sărit inima din loc: „Uliul!“ În nopţile cu lună asculţi privighetoarea, — te încântă; ajungi să crezi că pentru tine îşi revarsă în gâlgâiri ploaia de mărgăritare. Nici nu bănuieşti că-şi plânge numai dragostea ei.

Aşa, mulţumită gaiţei mele, am ascultat, deunăzi, o convorbire între un măcăleandru şi-un scatiu. Să v-o spun.

„Cioc! cioc! cioc!“ se aude de departe. Măcăleandrul zice:

— E ciocănitoarea!

— Ciocănitoarea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu?

— Caută veveriţa, îl desluşi măcăleandrul.

— Veveriţa? De ce?

— Urâţi îmi sunteţi voi, scatiii, că nu ştiţi nimic. Nu-i cunoşti povestea? Să ţi-o spun!

(Mărturisesc că vreo câteva ciripiri nu le-am înţeles, dar le-am ţinut însă minte. Acasă i le-am spus gaiţei, şi gaiţa mi le-a tălmăcit. Aşa vă pot spune întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănitorii:)

— Demult, m-asculţi, scatiule? începu măcăleandrul, demult tare, la-nceput, pe când oamenii erau puţini de tot, şi poamele şi mai puţine,

veveriţa a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roadă rotundă, tare, dar cu miezul dulce şi gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele şi, vezi, fiinţă prevăzătoare, să nu mai păţească cum o păţise când rosese o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gând? Să strângă alune! Şi şi-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că dăduse norocul peste dânsa, făcea planuri mari, să nu se mişte toată iarna din căsuţa ei, nici cu vârful botului să nu miroase viforniţa, când, într-o bună dimineaţă, se zgârie la un picior într-o coajă. Caută,— coajă de alună! De unde? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strânse. Cercetează: un sfert de alune mâncate! S-a mâhnit veveriţa, dar s-a şi mâniat. S-a pus la pândă, să prindă pe hoţ. S-a ghemuit în fundul scorburii, una cu copacul, şi-a aşteptat. Ce era? Ciocănitoarea, cum o vezi: sai ici, vâră-te colea, dă de scorbură, în scorbură de alune, şi, cum e iscusită, a înţeles ea că-n alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului! Craţ! iaca şi miezul. Bun! Craţ-craţ-craţ, s-a pus pe mâncat. Din ziua aceea venea în fiece amiază să-şi ia prânzul. În dimineaţa când o pândea veveriţa, a sosit tot aşa zglobie, dar de-abia intră în scorbură, că veveriţa se repezi. Ciocănitoarea vroi s-o zbughească afară, dar veveriţa o prinsese de coadă! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca şopârla, în laba veveriţei, şi pe ici ţi-i drumul. Mai târziu, când i-a venit inima la loc şi s-a văzut fără coadă, s-a întors la veveriţă să se roage de dânsa. N-a mai intrat în scorbura ei şi, smerită, a bătut cu ciocul: Cioc! cioc! cioc! Dar veveriţa îşi mutase culcuşul! De atunci mereu ciocăneşte la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns…

— Zi, de atunci, întrebă scatul, n-are ciocănitoarea coadă?…

— Vezi bine… Ssst! Uite-o…

Mă uit şi eu. O fulgerare roşie străbate luminişul. Ciocănitoarea se caţără cu ghearele de trunchiul unui mesteacăn şi-l ciocăneşte de jos până sus. Apoi trece la alt copac, şi la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbuşit. Un stejar găunos răsună ca un hârb. Şi ciocănaşul bate mereu, se duce, se şterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe:

Cioc! cioc! cioc!

Scatiul piruie iar:

— Ştii una, frate măcăleandru? Eu cred că tot ce mi-ai spus sunt numai nişte vorbe. Ea ciocăneşte fiindcă suge din mustul copacilor, i-o fi plăcând hrana asta.

Măcăleandrul se supără:

— Se cunoaşte că eşti pasăre neisprăvită. S-o fi hrănind ea cu mustul copacilor, dar ce şi-o fi zis: „Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puţin să trag din asta un folos, să mă hrănesc!“

— Aşa-i! încheie scatiul.

Acestea le-am auzit mai deunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă: dacă veniţi cineva pe la mine, să nu spuneţi cumva gaiţei mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzeşte cu ocările. Vă rog!

ÎN FEL DE FEL DE FEŢE...

Gaiţa mea e foc. V-am destăinuit păţania ciocănitorii şi de-atunci şi-a pierdut încrederea în mine. O săptămână întreagă am rugat-o până să-şi ţie cuvântul, să-mi spuie cum au căpătat păsările penele lor aşa de minunate la vedere. Ascultaţi ce-am vorbit cu gaiţa:

Eu: Pasăre dragă, îţi făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtăşeşti.

Gaiţa: Lasă că te cunosc. Aşa mi-ai vorbit şi rândul trecut, şi mi-ai pus ciocănitoarea pe cap, de-mi amărăşte zilele.

Eu: Gaiţă dragă, mă jur...

Gaiţa: Jurămintele tale sunt ca fulgii mei de uşoare. Uite (îşi scoate un fulg cu ciocul şi-l lasă să plutească în aer).

Eu: Gaiţă dragă, crede-mă, jurămintele mele sunt ceva mai grele...

Gaiţa: Lasă! lasă!... În sfârşit, o să-ţi spun şi povestea asta, şi atâta tot...

Eu: Şi lada-n pod!

Gaiţa: Aşa. Ascultă: La-nceput toate păsările aveau penele de două feluri; albe şi negre, ca ziua şi noaptea. Decât Dumnezeu se cam săturase să le vadă pe toate la fel. Şi ce şi-a zis: „Bine, dacă la trup îs deosebite, de ce n-ar fi şi la pene?“ Atunci s-a uitat în sus, în jos, şi-a hotărât îndată unui păun — păunul era alb, cânta mai frumos decât toate şi era şi pasărea lui de casă — a hotărât aşadar unui păun să-şi ia zborul, în zorii zilei, prin înaltul cerului, să-şi moaie penele în albastrul văzduhului şi-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pământ, să-şi poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate aceste, de-ţi lua ochii cu strălucirea lui dacă-l priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, şi după ce s-au strâns la un loc cu toatele, preasfântul le-a spus că vrea să le

înfrumuseţeze. Arătându-le păunul, le zise să-şi aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Şi ca să-l vadă mai bine păsările pe păun, Dumnezeu îi porunci să-şi rotească coada, şi de atunci păunul căpătă darul acesta. Păsările cerului însă, deprinse mereu cu albastrul văzduhului, cu verdele ierbii şi cu aurul soarelui, puţine au ales penele aceste, şi mai toate s-au bucurat de socoteala sticletelui. Vezi dumneata, mic şi afurisit: „Doamne, zise el, dă-ne din toate câte ceva şi lasă-ne să le amestecăm noi cum ne-o tăia capul". Dumnezeu a zâmbit şi-a încuviinţat că cele care voiau să asculte de sticlete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop! şi ciocănitoarea, care întârziase, c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o cheamă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-l miroasă. Îngerul, când luă crenguţa, se împunse într-un spin şi îndată îi ieşi în vârful degetului o bobiţă de sânge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintâi picătură de sânge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roşie, cum se şi făcu, iar pentru că prin ciocănitoare se întâmplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-şi şteargă degetul de capul ei, să rămâie însemnată.

Ce să vezi însă? Aşa le-a luat ochii celorlalte păsări roşul ciocănitorii, că toate au năvălit la ea, să se atingă de dânsa, să capete şi ele măcar cât de puţin din faţa sângelui. Cel dintâi sticletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi? Pe urmă şi-au amestecat penele care cum le-au tăiat capul. Vrabia, fiindcă era cald, s-a scăldat îndată în ţărână şi s-a făcut ca dracul. Cioara, foarte înţeleaptă, ce-a gândit: „Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă şi-o să mă înmulţesc în pace. Ia să rămân eu neagră cum sunt." Şi neagră a rămas. Tot astfel şi corbul. Puţine au avut înţelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Aşa Preaînaltul şi-a atins degetul de penele păunului şi-a făcut: prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar şi eu am întins aripile de mi-a pus albastrul de pe ele. Uite. Mărturisesc, cam puţin, însă şi aşa e bine, că tot mi-a venit mintea cea de pe urmă. Dar cel mai folosit, îţi închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul şi verdele, dispreţuit de celelalte păsări, i-au

rămas lui. Iar el, de bucurie, şi cum avea un glas minunat, s-a pus îndată să cânte, şi cântă, cântă fără să ia în seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să aţipească puţin. De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, de unde! Îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiş, iată şi privighetoarea! Privighetoarea, pe vremea ceea, era cea mai leneşă pasăre: dormea şi ziua şi noaptea. Şi fiindcă acuma se trecuse cu somnul, nimerise şi ea la spartul târgului şi alergă la Preaînţeleptul să-i schimbe şi ei penele, că nu vroia să rămâie aşa cum o mâzgălise, acum în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua şi dânsa de pe aripi. Dumnezeu însă se supără foc de lenea privighetorii şi o lăsă aşa, ba o şi pedepsi să nu mai doarmă nici nopţile de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotfăcătorului, şi se rugă frumos de iertare, şi fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaşte margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică. Însă nu-şi mai putea lua cuvântul înapoi. Ce să facă? Tocmai îi lovi auzul glasul păunului. Şi ce se gândi Dumnezeu? Să treacă glasul păunului privighetorii: pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, şi-un dar mare. Ba scăpa şi de cântecul zăludului. Zis şi făcut. De atunci privighetoarea cântă aşa de frumos, iar păunul scheaună ca o mâţă. Ia aşa!“

După ce gaiţa sfârşi, m-am gândit puţin, apoi iată ce i-am vorbit:

Eu: Ia ascultă, gaiţo dragă, frumoasă poveste şi mare minciună mi-ai înşirat.

Gaiţa: Dacă o crezi, cum o cred eu, ţi-am spus un adevăr.

Eu: Aşa-i! Dar adevărul e un adevăr când e pentru toţi la fel.

Gaiţa: Şi câte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toţi, adevăruri adevărate.

Eu: Gaiţo, umbli cu şiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl ştim.

Gaiţa m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiere un cântec care am învăţat-o eu, un cântec de batjocură, ca şi cum mi-ar fi zis: „Vorbă să fie!“ Ei, vă place?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit şi povestea aceasta. Uite-aşa.

MAI SUS!

S-a trezit ciocârlia în chemarea prepeliţei: *„Pitpalac!“*

Cerul abia se rumenise; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare; luceafărul tot făcea din ochi pământului.

Dar peste puţin deodată adâncul scăpără. Cea dintâi rază străpunse văzduhul şi se topi în ochiul ciocârliei. Niciodată darul acesta, trimis de către soare, nu umpluse sufletul păsării de o mai mare fericire. Căci şi fericirea nu-şi alege totdeauna clipa nimerită în care să-şi verse prinosul.

Scuturându-şi penele, un tril de mulţumire izvorî din guşa ciocârliei. Apoi se dezlipi de ţărână şi, pâlpâind din aripi, se înălţă.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pământul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus!

Slab de tot i se părea ciocârliei că mai aude glasul pitpalacei. Înota în valuri străvezii; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gâdilitor ca al unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care i se topise în ochi o chema la ea, în înalt. În cântecul ei, pasărea îi spunea că vine. Încă o lovire de aripi, şi-ncă una.

Mai sus!

Îmbătată, pasărea se asculta singură; pentru ea şi pentru soare cânta.

I se părea că tremurările cântecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, dezlipită de ţărâna pământului, — ea şi raza, în singurătatea ameţitoare a înălţimilor...

Îşi avântă din ce în ce cântecul; şi încordează mai tare puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănţuie glasul, i-l ţine închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, uşoară ca aerul, străvezie ca el.

Mai sus! mai sus!

Şi trupul mereu o trage înapoi către pământ, şi raza mereu o cheamă către înălţimi.

Într-un avânt îşi pune cea din urmă putere şi, deodată, se simte, în sfârşit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Şi-n vreme ce, smulgându-se, nebun de fericire, glasul se-nalţă singur, tremurător şi dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de ţărână spre pământ.

NEDESPĂRŢITE !...

Toamnă! Pădurea fumegă. Negurile se lasă perdeluind zările. Păsările se rotesc în înalt, se deşiră, iar se strâng şi iar se răresc, apoi îşi aleg călăuzele, le pun în frunte, şi-n vârf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul sus-sus, pe apa albastră a cerului, şi lin, ca împinse de un dor tainic, vâslesc, se şterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc!

Încotro?

În nopţile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde fiinţă sub stele; noiane de frunze desprinse pare că sunt purtate de vânturi; umbre se strecoară rătăcite; ţipăte răsar şi se sting; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sunt păsările călătoare. Şi cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

Un stol de turturele a întârziat. Grăbite s-au strâns în dimineaţa aceasta, şi-n fâlfâirile lor, care se aud ca nişte sunete supte uşor dintr-un flaut, pornesc. Întâi o iau pe-aproape de pământ, peste lunci, deasupra rariştilor, printre plopii înalţi, ca şi cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur împrejurul pădurícii, în vreme ce o rază de soare împunge pânza norilor şi tiveşte pe cer o dungă de lumină. Bucuroase, păsările bat din aripi şi se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămâne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra râului; un ţipăt năbuşit, din guşă — un semn al călăuzei — vrea să le strângă pe toate la un loc. Şi-n clipa aceea un bubuit de puşcă clocoteşte aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături; dar din perechea din urmă, o turturică îşi curmă zborul, îşi adună apoi puterile, cu cel din urmă fior al vieţii, se roteşte în două cercuri, se înalţă drept, ca o

săgeată în văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se în undele râului, care o fură şi o poartă mai departe.

Stingherul, soţul, urmăreşte puţin stolul, apoi se întoarce, caută îngrijat şi, pe apa tulbure, îşi vede tovarăşa. O putere îl ţine atunci deasupra vâltorii, cu ochii nedesprinşi de la trupul plăpând şi pătat de sânge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strânse, îl urmăreşte mereu.

Şi sub cerul în care raza de soare s-a stins, călătoresc trei: stolul care se şterge în zare ca un rămas bun, pasărea moartă mânată de valuri, şi porumbelul care se roteşte mereu, urmărindu-şi soţia, ca un simbol al veşnicei iubiri !...

Şi-n urma lor, toamna cade mai grea!

PASĂRE DE NOAPTE

O zi înăbuşitoare ca aceasta nu mai coborâse Dumnezeu pe pământ. Se coşcovise scoarţa copacilor, se scorojiseră frunzele, iarba se măcinase, pământul se făcuse cenuşă. Izvoarele secaseră; locul bălţilor nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, câte o şuviţă de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de boală. Lighioanele pădurilor umblau cu limba scoasă, să găsească unde să-şi stâmpere setea. Atunci, unele din ele, o luară în sus, spre ţinuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Până şi buhna, cât era ea de greoaie, că nu-şi întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca şi cum i-ar sufla mereu un foi în coşul pieptului, cu capul ei buhos şi nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna, care pe vremea aceea era pasăre de zi, ca celelalte, şi-a dezmorţit aripile şi-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pârâu, să bea o picătură de apă măcar. Şi cum nu era deloc deprinsă, îşi fâlfâi aripile, dintru-ntâi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, până ce a ajuns, în sfârşit, într-o altă pădure. Decât se-ntunecase de-a binelea, căzuse noaptea, şi peste o apă să deie nici gând. Atunci a poposit pe-o cracă, să aştepte zorii zilei. Răcoarea nopţii o mai învioră.

Dar cum stătea aşa, plecă puţin capul, şi-n clipa aceea zări, chiar sub creanga pe care stătea, cum străluceşte ceva. Ce să fie? se gândi buhna. Ochi de mâţă sălbatică nu erau, fiindcă nu erau doi. Atunci? zbură jos, şi care nu-i fu mirarea când simţi pământul sub picioare jilav. Fusese pe acolo un şipot bogat în apă, şi-acum nu mai izvora decât câte-o picătură pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetorii. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o

găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrângea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gândit, dar de ce străluceşte picătura ceea nu şi-a dat bine seama, şi, numai într-un târziu, şi-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Cum era tare însetată însă, sorbi apa, şi-n locul ei rămase pământul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Şi mare-i fu mirarea buhnei când nu mai zări lumina. Vasăzică, ea o băuse odată cu apa? Zburând înapoi pe cracă, se gândi ce se gândi, şi se hotărî... Dacă sorbise lumina, trebuia şi ea, la rândul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumuseţeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască...

De-atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric; şi acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dânsa.

O fi şi pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetorii.

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munţilor falnici. Şi, doritor de lumină, în această dimineaţă scăldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrâni. S-a înălţat mai întâi drept în sus, ca o săgeată; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălţime uriaşă; a plecat capul şi a privit în jos. Pe câmpiile lucii, satele împrăştiate, ca grăunţele, scoteau sclipiri repezi ca a prundişului spălat de ape. Oamenii nu se zăreau; deasupra, dedesubtul lui, primprejur, nici o vietate. I se păru că lumea aceasta frumoasă, încântătoare, peste care primăverile se aştern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Şi, scuturându-şi aripile, făcu un ocol larg, suind şi coborând prin aer. Apoi i se păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie până la el: se repezi şi, în ciocul gata să frângă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dânsa, sus, sus, apoi îi dădu drumul şi urmări cu ochi strălucitori lunecarea uşoară, ca pe o apă, a penei care cândva îl ajutase să se ridice.

Luă munţii în lung. Nici o boare de vânt, nici un murmur de ape care să străbată atât de sus.

Şi aşa a mers până după amiază, cu ciocul deschis, înghiţind aerul în gâlgâiri puternice, privind în toate părţile cu ochii lui ca două scântei.

Obosi. Se coborî uşor şi se aşeză pe vârful unei stânci ce ţâşnea în sus, goală, din stratul gros de muşchi al muntelui. Cum sta nemişcat, părea şi el de piatră, părea că-i colţul ascuţit al stâncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă îşi plecă în jos capul; în fund, în noaptea deschizăturii adânci, tăiată ca de pala unui zmeu, şerpuia, sclipind ca argintul, izvorul. Şi i se făcu dor de răcoarea dulce a undei şerpuitoare. Săltă şi se repezi în fund; se lăsă în voie să cadă în apă; stropii reci îl acoperiră deodată, ca nişte pietre scumpe, şi, întinzând gâtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi îşi luă iarăşi zborul până pe stâncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare şi închise ochii.

Adieri de vânt îl înfăşoară în vălul lor. Aproape se trezeşte; prin pleoapa închisă încă parcă zăreşte un foc grozav, a cărui flacără încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sânge, soarele apune. Munţii parcă-s aprinşi, cerul arde.

Îşi ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeaşi linişte în tot cuprinsul firii. Mai are puţin; zăreşte prăpastia spre care avea să se coboare, când, deodată, în tăcerea neclintită, răzbubuie, până-n depărtări adânci, un tunet, şi aripa, amorţită, îi cade în jos. Se rostogoleşte de câteva ori prin aer, simte fierbinţeala glonţului, ca a unui cărbune ce-i arde carnea, îşi încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesubtul lui munţii parcă se prăbuşesc. Aripa îi mai stă puţin întinsă, apoi i se frânge lângă trup, udă de sânge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă; iarăşi caută să-şi întindă aripile; se anină de o ramură. Se uită în jos. Drept dedesubt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniştit, privind înainte.

Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură straşnică îl cuprinde; parcă ar dori să se stingă toată lumea odată cu dânsul. Se lasă să pice drept peste căprior şi, cu cea din urmă putere, îi înfige gheara în ochiul curat şi umed.

În vreme ce căpriorul se scutură şi fuge, năuc de spaimă şi durere, pasărea cade moartă, cu ghearele strânse, cu ochii deschişi.

COCOŞUL

În nucul stufos din marginea ogrăzii, găinile, cocoţate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul sub aripi, împrăştiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac şi le-a venit mai la socoteală. La o parte, aşa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cocoşul — paşa, cum îi zic toţi ai casei, — rotofei, îmbrăcat în pene, cu creasta lăsată, ştrengăreşte, pe-o ureche. Cu gâtul întins, cu ochii încă ceţoşi de somn, priveşte. E poet. Sufletul lui, deşi războinic, e mai avântat spre frumos decât al curcanilor, care se umflă într-atât, de par nişte burdufuri, când sunt seci ca nişte gogoşi; decât al tuturor gânsacilor, care se plimbă pe apă şi fac pe visătorii, dar în cap n-au minte nici măcar cât un grăunte; ori decât al răţoilor, care, cu cât sunt mai fuduli, cu atât umblă mai legănaţi; şi chiar decât al păunilor mândri în port, dar cu glasul, între păsări, ca al măgarului între dobitoace. El e poet! E cel dintâi care se minunează de frumuseţile firii, şi, fără părere de rău, îşi rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dânsul acum priveşte, pe când toţi ai casei dorm.

Mijeşte de ziuă. Departe, în zare, se desluşeşte, uşoară, dunga de lumină a zorilor; întâi e ca o dâră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se preface într-un întins de apă care-şi înalţă o margine tot mai sus, prelingându-se pe cer, ca sorbită de-o putere a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de până acum pare că răsfrânge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde fiinţă parcă, şi lumina începe să se cearnă peste pământ, uşoară, ca un colb de argint. Departe, cine ştie unde, se văd dealurile, mai încoace câmpul, aproape satul şi, chiar în faţă, îşi desface stâlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se înfioară; cocoşul răsuflă fericit, apoi îşi udă pliscul

în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremenește o clipă.

Cocoșul își caută cu ochii tovarășele, le zărește, și în gândul lui le judecă pe toate. La stânga, ici, doarme Sura, nadoleanca; băbătia, tot lângă el, și numai lângă el; a scos cinci rânduri de pui până acum, și mai face pe tinerica; uf! tare l-a mai plictisit. Colo, mai jos, Ţiganca, sora Surei; ceva mai tânără, dar tot o poamă: amândouă gâlcevitoare foc. În dreapta, la rând, pe crengi deosebite: Roșcata, Bogheta și Cucuieta; bune fete, dar prea își scoteau ochii de la el și prea i se ţineau de urmă. Cel puţin Berca, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro și-l lăsă în pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americancă albă ca laptele, puţin mai răsărită decât un ou și cu un cucui mai mare decât ea întreagă; îi place cum merge înfiptă, cu capul ţanţoș, tremurându-și uneori moţul, ca și cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!" Dar unde-i? Atunci un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, șireată, întinse gâtul și, pe când celelalte visau încă, ștrengăriţă, îl săruta de „bună dimineaţa".

Și-n aceeași vreme, într-o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintâi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi îndrăgostiţi. Cocoșul își înfoie penele și rămase așa, minunat, în faţa răsăritului care ardea în pară. Peste câteva clipe, privi spre găinile care dormeau și zise Puicei: „Ce frumuseţe dumnezeiască, dragă! Și proastele astea dorm." Apoi plănui o ghidușie: făcu Puicii cu ochiul, dându-i să înţeleagă că le-o pregătește el. Se ridică în picioare, bătu din pinteni, își fâlfâi aripile ca două steaguri și, întinzându-și gâtul — cu gândul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn —, trâmbiţă din gușă, voinicește:

— Cu-cu-ri-guuu!...

CA SOARELE!...

O casă, o livadă şi-o curte mare. În casă stau stăpânii; în livadă sunt pomi roditori; în curte felurimi de păsări.

Aşa, în curtea aceasta s-au întâmplat multe şi mărunte, căci unde-s păsări multe, dragostea-i stăpână. Nu mai departe, acum o lună, un cocoş a fugit, peste gard, cu bogheta altuia. Nu i-au mai văzut de-atunci nimeni! Unele păsări spuneau una, altele alta, gâştele şuşoteau, fel şi chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiţi. Ei şi-au văzut de treabă. Acum o săptămână, o găină, *o americancă*, zor nevoie după un pichiroi. Au şters-o şi aceştia. Iar zarvă, iar şuşoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mânca; cum se întâlneau două păsări faţă-n faţă, se-ntrebau: „Ce-i cu americanca?“ Cealaltă: „Ce-i cu pichiroiul?“ Pichiroiul aşa; americanca altfel. Şi ei doi habar n-aveau de gura lumii!

De aceea, când pichirea, stingheră, hotărî să-şi caute un soţ şi-şi puse ochii pe păun — pasăre de neam mare — se feri de toţi, de frică să nu li se aşeze cineva de-a curmezişul dragostei. Şi-a început pichirea să se învârte-n sus şi-n jos pe lângă păun. Azi aşa, mâine iar aşa, până când i-a venit odată la socoteală şi i-a şoptit, cu glasul ei cel mai dulce: „Pi-chi-chi-chi-chi-ri“: „Te iubesc!“ Păunul a privit-o dintru-ntâi de sus, dar pe urmă şi-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat, mai auzise că dragostea, dacă o întâlneşti, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit şi-a răspuns: „Chiau!“: „Bine!“ Şi zilnic s-au curtat. Pichirea, mică şi pestriţă, dar şireată; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Şi aşa, într-o dimineaţă, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai devremior chiar decât cocoşul, a ciugulit ce-a putut şi, pe urmă, s-a dus sub culmea păunului, de l-a sculat. Şi-amândoi, aripă la aripă, au

pornit pe pajişte. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întâia oară şi-au apropiat pliscurile: întâiul sărut! „Sunt mulţumită!“ „Chiau!“ „Sunt fericită!“ „Chiau!“ Ce Dumnezeu, gândeşte pichirea, numai atât e în stare să-mi răspundă? Şi-n clipa aceea se înălţă, rotund şi de aur, soarele!...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul străluceşte de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl priveşte încântată, mândră de frumuseţea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Şi, cu sufletul ei sălbatic, plin de poezie, îşi îmbie şi iubitul: „Priveşte, priveşte, dragă!“ Dar păunul se supără. Îngâmfala îi descleştează limba: „Ce să te uiţi la soare, când mă ai pe mine? Rogu-te, priveşte-mă!“ Şi cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept în faţă şi îşi înroteşte coada: „Priveşte-mă!“ Se uită pichirea, se uită mirată, apoi, dumerindu-se, îi răspunde: „Te privesc, dar ascunzându-mi lumina soarelui, nu-ţi mai văd nici strălucirea ta“.

Şi, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai aşa păsările din curte nu mai avură prilejul să şuşotească pe socoteala altor doi îndrăgostiţi.

LUPTĂTORII

Soarta se vede că-i menise aşa: să fie vecini şi să fie duşmani. Şi-amândoi cocoşi frumoşi.

Unul, negru — cu toate lucirile pe care negrul le poate da în mângâierea luminii. Gulerul şi penele subţiri, moi ca mătasea, ce-i atârnau de pe spate spre pinteni, băteau în verde ca fierea. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oţelul. Şi penele lungi, mlădioase, şi întoarse ca nişte arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstrii, ce se stingeau îndată. Numai deasupra capului cu ochii neliniştiţi ca nişte gâze, creasta plecată, ştrengăreşte, roşie, aprinsă ca para focului.

Celălalt, alb. Alb pieptul, cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi; albe aripile, un alb moale, ca al omătului de curând căzut; alb gulerul, cu vârfurile penelor puţin-puţin gălbui, ca suflate cu aur; albă coada bogată-n pene, uşoară, răsfirată. Şi, deasupra capului cu ochii galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă cărnoasă, bătută şi roşie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi; îşi aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului; fiecare se silea să trâmbiţeze mai înainte zorii zilei. Şi totuşi prilejul nu-i adusese încă faţă-n faţă, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amândoi sosise pe neaşteptate.

Cocoşul alb, cu găinile lui, ieşi pe tăpşanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară, pământul era jilav, plin de mustul din care se şi hrănea cea dintâi urzeală a lăvicerului ierbii.

Cum scurma aşa cocoşul, îşi auzi tovarăşele şoptind. Ridică semeţ capul şi, drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmaşul negru se proptise, gata de luptă. Găinile se opriră; înţeleseseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare, şi s-au repezit. S-au oprit faţă-n faţă, cu gâturile întinse, cu penele gulerelor zburlite, cu aripile puţin desfăcute şi date-napoi. Cel negru bătu o dată din pinteni, şi se loviră piept în piept; apoi se dezlipiră repede şi, cu capetele pe spate, se avântară din nou, prinzându-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile-n coapse.

Erau grozav de voinici amândoi: cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Şi iarăşi se deteră-napoi, cu gâturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca şi cum i-ar fi suflat odată vântul, aşa s-au ridicat de la pământ. Se îndesară pene-n pene, căutând să se apuce cu pliscul, să se sfâşie cu ghearele. Se feriră pe urmă în lături, săriră unul deasupra celuilalt, ca şi cum ar fi vrut să se răpească-n văzduh; şi-n sfârşit se ţintuiră locului. Cel negru prinse creasta duşmanului în ascuţişul pliscului; cel alb îi înfipse gheara-n gât. Plini amândoi de sânge, tremurând, stătură aşa până când durerea îi învinse; atunci se smunciră-napoi, pândind clipa când să se răpuie.

Sângele clocoti deodată în trupul amândurora; ochii le vedeau roşu; turbaţi, se năpustiră, de astă dată pe viaţă şi pe moarte.

Strânşi în gheare ca-n nişte cleşte, cu pliscurile împlântate unul în carnea celuilalt, se rostogoliră la pământ şi iar se înălţară, aprigi, în picioare. Săpară pământul cu pintenii, şi ţărâna sărea împrăştiată. Penele, negre şi albe, zbârlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abraşă, că trupurile lor se contopiseră, alcătuind parcă o floare ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i împrăştia petalele-n vânt.

Dar puterile li se sleiră. Nici unul nu biruise. Se mai încordară o dată şi se descleştară doborâţi, însângeraţi, răsuflând cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sânge. Pe pieptul celui negru se aşternuse o dungă roşie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Şi cum stăteau aşa, găinile se apropiară, mulţumite şi mândre parcă fiecare de stăpânul lor; îi înconjurară. Iar luptătorii, după ce se mai priviră o dată, ca şi cum şi-ar fi zis: „ Pe mâine!“, se depărtară ţanţoşi, fiecare în mijlocul alaiului său.

MĂRINIMIE

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe fața apei sclipesc, ici, sfărmături de oglinzi; colo, plăci de oțel; comori de galbeni între trestii. În nuferi, ca-n niște potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărișului. Peste tot liniște neclintită, de rai.

Cocostârcul s-a sculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subțiri ca niște lujere, trupul lui se leagănă agale. Din când în când își udă pliscul; uneori se oprește de se uită, ispititor, în fundul apei, ca și cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, și răcoarea îl încântă. Nu simte nici o altă dorință decât să-și scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori până sub aripi.

Deodată se oprește; încordează gâtul și privește. Pe frunza unui nufăr, o broscuță se bucură și ea de frumusețea și răcoarea dimineții. Când l-a văzut, biata broscuță a încremenit pe piciorușele de dinapoi; cu ochii mari deschiși, cată la cumplitul dușman. În spaima ei, îl vede uriaș, cu capul atingând cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta și, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

Își aștepta sfârșitul.

Cocostârcul o vede și înțelege. Dar dimineața e mărinimos. Ș-apoi i se pare atât de mică, atât de neînsemnată această vietate a bălții, că, de la o vreme, parcă o pierde din ochi în fundul apei, și nici n-o mai zărește. Ridică piciorul, o pășește disprețuitor și trece, măreț, mai departe.

Broscuței nu-i vine să creadă. Mai stă așa câteva clipe. Apoi, de bucurie, sare pe o altă frunză; și-ntr-un avânt de recunoștință, ea, cea dintâi, taie tăcerea dimineții:

— Oaac!

SINGURATICII

Pe lacul luciu din grădina cu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foşnet, pe lacul adormit că pare o uriaşă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda — bărbatul rămas singur — trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gâtul lăsat între ele, subţire, ondulat ca toarta unei amfore. Pasărea pluteşte lin, şi în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei fiinţe duse de pe lume.

Sus, pe bolta adâncă, stelele au pălit; în haosul albastru, luceafărul sclipeşte tainic, strălucitor, purtând parcă în văpaia lui viaţa tuturor lumilor cereşti, a lumilor veşnic călătoare în necuprinsul firii.

Şi cum, jos, lebăda sidefează faţa apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sunt pâlpâirile nopţii acesteia, în care lumea pare adâncită într-un somn de moarte. Amândoi rătăcesc singuri, amândoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mândri, deopotrivă de reci, deşi unul, bulgăre de gheaţă, celălalt, pară de foc. Şi se cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul şi se-ntâlnesc: din înalt, luceafărul îşi coboară raza jos, în adâncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar pasărea se apropie de scânteia picurată din cer şi pluteşte uşor împrejurul ei, mai întâi în cercuri largi, apoi în rotiri tot mai strânse, tot mai strânse, până ce se opreşte drept deasupra răsfrângerii stelei; şi-atunci, din mugurul de aur, pare că se desface dintr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de argint.

Şi astfel stau de se privesc: sus, lebăda de aur a cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

FILOZOFUL

E mare, negru ca întunericul; numai vârful labelor sunt albe, ca şi când lumina zilei i le-ar fi pătat într-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii verzi înfloresc noaptea ca două scântei. E cel mai frumos motan al târgului. Dar de frumuseţea lui nu-şi dă seama, — de bărbăţia lui însă, da; pentru aceea, în ceasuri de veghere, când i se pare că-şi zăreşte chipul în talerul lunii, şi-şi vede înfăţişarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin spate şi-l ondulează, de mândrie, până-n vârful cozii. Trăieşte singur. Ziua stă ascuns cum poate şi unde poate. Ziua doarme; numai când soseşte ceasul prânzului, care îi vine singur în labă, se trezeşte, morocănos.

Căci mâncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei şi să înghiţi aer când ţi-e sete de înălţimi ameţitoare, aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe care numai el o ştie. Când ziua fuge din faţa nopţii, el porneşte; atotstăpânitor, păşeşte, măreţ, peste acoperămintele întregului târg. Se plimbă de la un capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste deosebită pentru nici un colţ. De-aici ca şi de-acolo, firea lui îl îndeamnă mereu aiurea.

În sufletul lui nu tresare nimic, decât în cele câteva zile când dragostea îl chinuieşte. Căci dragostea e pentru toţi acelaşi veşnic chin. Şi niciodată nu se şimte mai fericit decât după nopţile aceste de zbucium, când, liniştit, gândeşte la ele cu dezgust.

Numai farmecul nopţii îl îmbată. Când târgul se cufundă-n tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streaşina vreunei case. Şi priveşte. A văzut multe: întâlniri fericite, în colţuri de grădini; rugăminţi duioase, de după fereşti deschise; îmbrăţişări pătimaşe, în unghere de ziduri; despărţiri sfâşietoare, în praguri de uşi. O întreagă ţesătură

de patimi, ca şi sus, în lumea acoperişurilor, cu deosebirea că jos firul patimilor se torcea mereu, fără de nici un răstimp. Şi-n schimb liniştea cerului cum îl minuna! Nici un frământ, nici un zbucium; cunoştea cerul şi-l citea ca pe o carte. Ştia când răsare luceafărul; când pornea la drum carul mare; când îşi încorda strunele lira; când îşi aduna puii cloşca. Era un astronom. Şi de sus, de unde sta, i se părea câteodată că şi el făcea parte din lumea aceea, că-mprejurul lui se-nvârtesc toate, prietenoase, înţelepte, tăcute ca şi el. Şi era fericit. Singura fiinţă fericită! Iar când zorii mijeau şi când, liniştit, urca acoperământul să se strecoare iarăşi în noaptea vreunui pod, gândea, mulţumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Şi cugeta: „Fericirea e să nu fii al nimănui, nimeni să nu fie al tău, — să trăieşti singur: tu, şi cerul deasupra" .

CÂND STĂPÂNUL NU-I ACASĂ!

În odaie, linişte. Linişte şi-un miros! Pe poliţa din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de caşcaval. Mirosul de brânză proaspătă a străbătut până în cel mai îngust colţişor al casei. Şi din gaura lui, din gaura de după sobă, şoricelul nu-şi mai găseşte locul. Parcă-l trage cineva de mustaţă afară. Să iasă, să nu iasă? Mai bine să se astâmpere. Să se astâmpere, uşor de zis; dar caşcavalul? Vezi, asta-i asta: caşcavalul. Să-nchidă ochii. I-a închis. Prostul! Dar ce, cu ochii miroase? Şi brânza-i proaspătă. Mai mâncase aşa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-l momise într-atâta ca aceasta de acuma. Să încerce. Face câţiva paşi mărunţi până-n marginea ascunzătorii lui. Măcar s-o vadă. Unde-o fi? De unde-l vrăjeşte, din ce colţ îl pofteşte cu atâta stăruinţă la dânsa? A! uite-o colo, pe farfurie. Dacă-ar îndrăzni! Dar cum? Să meargă mai întâi pe lângă perete până la divan. Aşa, bun! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia? Pe lângă dulap? Nu. Pe după jilţul cela? Nici aşa. Atunci? Păi lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea, şi de-acolo să treacă pe marginea lăvicerului din perete până la poliţă. Şi-odată la caşcaval, lasă, n-are el nevoie să-l înveţe alţii ce să facă cu dânsul. Dar motanul? E-hei! la dânsul nu se prea gândise. Şi, Doamne, mulţi fiori i-a mai vârât în oase motanul cela. Dar poate nu era în odaie. Ha? nu era. Nu. Orişicum, să mai aştepte puţin, să vadă, nu se mişcă nimeni, nu-l pândeşte cineva?

Cum să nu-l pândească! Dar de când aşteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul şoricuţ. Dacă nu mâncase el caşcavalul, căci mirosul cela îi zbârlise şi lui mustăţile, păi nu-l mâncase tocmai pentru asta: să-l momească pe lacomul din gaură. Cu botul adulmecând, cu ochii galbeni şi lucioşi ca sticla, cu mustăţile întoarse, subţiri şi ascuţite ca

oasele de peşte, stă neclintit după perna de pe divan şi-aşteaptă. L-a zărit. Uite-l, îi vede mărgelele ochilor. Iese? Iese oare? Da, da; aşa, încă un pas, încă unul, doi, aşaa!

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul şoricuţ n-avusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. Îl apasă puţin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strânge, de drag ce-i, îl răsuceşte în aer şi-l lasă ameţit pe podele. Şi-l priveşte, gândind: „Caşcaval ţi-a trebuit? Poftim caşcaval! Doamne! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crănţăni!“ Dar mai întâi să se mai joace puţin cu dânsul.

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, şi iar vrea să-l prindă în cleştele labelor. Dar ce s-aude? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, câinele! Nu-i vreme de pierdut! Din două sărituri, motanul e în ocniţa sobei, iar şoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o şterge în gaura lui. Corbici vine, nebun ca-ntotdeauna; în mijlocul odăii se opreşte, adulmecă, lacom, mirosul de caşcaval, apoi, zărind motanul, se repede şi latră cu înverşunare. Ar sări în ocniţă, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cască, de neliniştit ce-i, mârâie şi latră. Apoi tace şi, cu ochii ţintiţi la motan, aşteaptă să se coboare. Numai uneori întoarce capul spre poliţa de unde brânza parcă-l ademeneşte. Şi astfel, câteşitrei duşmanii — şoarecele în gaură, motanul în ocniţă şi câinele în mijlocul odăii — se pândesc, munciţi de acelaşi gând.

Dar paşi apăsaţi cutremură sala. Ce! Stăpânul! Repede atunci: motanul se-nghesuieşte şi mai în fund, iar câinele o şterge sub divan; numai şoarecele, mic cum era, rămâne la locul lui. Stăpânul intră; obosit de muncă, îşi aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se face foame; se-ndreaptă spre poliţă, ia felia de caşcaval, taie o bucată de pâine şi, muşcând când dintr-una când dintr-alta, mănâncă din plin, cu poftă.

Şi din trei părţi, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

GRIVEI

E bătrân. Înţelege că-i bătrân, că-i netrebnic, că cele câteva zile ce i-au mai rămas sunt o povară pe capul tuturora. De când s-a şi îmbolnăvit, nu-l mai strigă nimeni, nu-l mai mângâie nici o mână, nu se mai întoarce spre el nici o pereche de ochi. A slujit cu credinţă. Douăzeci de ani, vară şi iarnă, în curtea aceasta a trăit şi a păzit-o. În nopţile de toamnă, cu ploile repezi şi pătrunzătoare, în nopţile de iarnă, cu vifornițele năprasnice, el nu stătea în cuşca lui; suflând cu greu, încordându-şi muşchii, căci era vânos, tăia troianul, cutreiera toate colţurile grădinii şi, lătrând, dădea de ştire că nu e chip să te poţi apropia de casa stăpânului... Dar în seara aceea, când prinsese de pulpa piciorului pe hoţul care furase mere din pomul de lângă gard! Ani de-a rândul simţise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci în creştetul capului. Şi altă dată... Dar câte nu făcuse, câte nu suferise Grivei, dulăul credincios al curţii!

Însă vremea trece; viaţa, cu ea. Şi-acuma îmbătrânise! Nu se mai putea duce nici până la uşa bucătăriei, să capete un ciolan, să-l lingă. Rămânea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mişca. Şi-acum, în urmă, avea nişte dureri grozave. Urla. Şi mai ales noaptea, când nu avea cu ce să se mai ia, când nu mai vedea pe ceilalţi câini, când rămânea singur, numai el şi suferinţa lui, mai ales nopţile îl chinuia boala. Şi urla. Mai întâi gemea, înăbuşit, cu gura închisă, cu limba zgârcită, gemea adânc, ca şi cum i se desfăcea inima din piept. Apoi îl apucau fiorii; spasmurile îi descleştau fălcile, şi gemetele îi ieşeau mai tari, mai ascuţite. Apoi plângea, plângea cum plâng oamenii, cu lacrimi fierbinţi, care îi lunecau pe bot şi parcă-l

ardeau. Şi-n urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic, din toată puterea măruntaielor lui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimântător, de răsuna până în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt câine care îi plângea de milă. Şi dimineaţa, când zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcuşul lui de paie.

Şi toţi ai casei, care treceau pe lângă el, îl blestemau. Toţi. Urletele lui le tulbura liniştea nopţii, le curma somnul şi-i făcea să tresară speriaţi în pat. Iar unii credeau că prevesteşte ceva rău, că prevesteşte moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea şi-i înţelegea. Cu ochii blânzi, şterşi de boală, îi urmărea până ce se făceau nevăzuţi.

Înţelegea şi aştepta să-i vie ceasul.

Într-o dimineaţă şi-a zărit stăpânul de departe venind spre el, cu mâinile la spate, ţinând ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a-ncercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adâncă pentru stăpânul pe care-l văzuse copil, cu care se jucase, cu care mersese pe câmp, la picioarele căruia se culcase de atâtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveneau. Şi jalea aceasta parcă-i dădu puteri; se sculă şi, scheunând, plângând, se târî către stăpânul lui, se târî şi, când ajunse, îi linse picioarele, ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii şi, încolătăcit, aşteptă. Aşteptă mult. I se făcuse milă stăpânului?... Bubuitura nu curmă liniştea ogrăzii.

Şi astăzi simţi că nu mai are mult. Şi parcă-i părea rău să închidă ochii în curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de care n-ar fi vrut niciodată să se despartă, sub privirile care nu se mai îndreptau spre el prietenoase. Şi, deodată, o groază, o frică de locul acela în care suferise atâta îl cuprinse. Îşi adună toate puterile, apoi, ca şi cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărtă cât putu mai repede, ieşi din curte şi o luă pe drum, înspre pădure. Când ajunse în marginea ei, intră în cel dintâi stufiş, şi acolo, între crengile care îi ascundeau vederea, îşi făcu culcuşul. Şi aşteptă. Spre seară, un fior îi zvârcoli trupul, apoi altul. Şi-ncă unul, cel de pe urmă. Şi-n clipa în care-şi

dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte şi, cu capul întors spre curte, urlă, ca şi cum şi-ar fi luat un rămas bun.

Şi urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt câine care-l chema din depărtari.

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din povești: copaci de zahăr, câmp de cristal, iaz de oglindă. Şi-n cuprinsul larg, uriaşul policandru al cerului îşi aprinde, una câte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de dans. Vieţuitoarele pustietăţii sunt îmbătate de farmecul acesta: păsările zbor ca ziua; lupul poposeşte pe labe, în hăţişuri, şi priveşte nemişcat; vulpea stă lângă vizuină şi nu se-ndură să meargă la vânat; veveriţa pleacă creangă lângă creangă şi hoinăreşte, ca o deşucheată, pădurea-ntreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultând, ispitind, a ieşit tiptil-tiptil din curătură, şi când a ajuns la margine şi-a văzut întinderea lucie de zăpadă, a-nceput să sară de bucurie:

„Poate mai întâlnesc un prieten", îşi zise iepuraşul.

Şi gândul îi răspunse:

„Poate mai întâlneşti un prieten..."

Şi iar ţupai-ţupai, iepurele sare vesel:

„Poate dau şi peste o prietenă."

Şi gândul:

„Poate dai şi peste o prietenă."

Şi mergând aşa, iepuraşul cu gândul îşi vorbesc:

„Ce lumină, şi totuşi luna încă nu a răsărit."

„...Şi totuşi luna încă nu a răsărit."

„Dar o să răsară."

„... O să răsară."

Şi cum mergea pe marginea unei vâlcele, iepuraşul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de la spate, se ridică, albă şi ea, ca de gheaţă, luna. Stelele păliră; pădurea, copacii, tufele îşi dezbrăcară deodată

umbra. Iar iepuraşul împietri de groază: chiar de lângă el, se întinse pe pământ o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepuraşul se destinse ca o coardă şi o zbughi la goană, se prăvăli în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă şi iar se rostogoli până jos; apoi o luă de-a dreptul, tăind câmpul. Se opri tocmai în stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflând, se ghemui cu ochii închişi.. Să nu-şi mai vază umbra!

MUSAFIRUL

În lungul câmpiei arse, pustii, se înalţă doar un singur pâlc de salcii ce ocrotesc, sub umbra deasă a crengilor despletite, un izvor din care şi ele îşi sug viaţa. Izvorul curge subţire, întinzând în faţă, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, câte o rază de soare.

În frunzişul salciilor acestora se strâng stoluri întregi de păsări, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scatii, măcălendri, sticleţi, floreni, câte şi mai câte alte neamuri de zburătoare, toate îşi găsesc aici sălaşul. E un ciripit, un piruit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă sub acest umbrar singuratic. Şi păsările trăiesc ca-n împărăţia lor...

Azi e o zi înăbuşitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i răsufletul pământului ostenit de alergătura lui prin haos. Păsările se cobor pe fiecare clipă să ia în gură câte o picătură de apă din izvorul rece care se prelinge, argintiu, în ciuda arşiţei.

Din pricina dogoarei, mlaştinile sunt uscate peste tot. Şi bietul vieţuitor se topea; ameţit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Şi, când se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roşii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropaţi în grăsimea capului, pâlcul ademenitor de salcii. Îndată şi-a îndreptat râtul spre ele, cum îşi îndreaptă luntrea botul spre ţărm, şi-o porni într-acolo. Când a ajuns şi-a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind păsările, care zburară înfricoşate. Se afundă, până la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsuflând cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburând zglobie, şi, crezând că deasupra apei e o floare, se lăsă, uşoară, pe

râtul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînţeles de plăcută, gâdili sufletul musafirului pentru întâia dată în viaţa lui, şi, fericit la culme, prinse a guiţa lung şi ascuţit. Libelula, văzând că se înşelase, zbură, înfricoşată. Iar păsările ascultară cât ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gând, împânziră, care-ncotro, largul câmpiei încropite.

CĂPRIOARA

Pe muşchiul gros, cald ca o blană a pământului, căprioara stă jos, lângă iedul ei. Acesta şi-a întins capul cu botul mic, catifelat şi umed, pe spatele mamei lui, şi, cu ochii închişi, se lasă dezmierdat. Căprioara îl linge, şi limba ei subţire culcă uşor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl priveşte, şi-n sufletul ei de fugarnică încolţeşte un simţământ stăruitor de milă pentru fiinţa fragedă căreia i-a dat viaţă, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuia să se despartă chiar azi, căci vremea înţărcatului venise de mult încă. Şi cum se uită aşa, cu ochii îndureraţi, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbuşit de durere; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare şi porneşte spre ţancurile de stâncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit şi de duşmănia lupului, şi de iscusinţa vânătorului, căci pe muchiile prăpăstiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi ştiut ca lângă dânsa. Dar până la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara îşi azvârle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăzneţe, să încerce puterile iedului. Şi iedul i se ţine voiniceşte de urmă; doar la săriturile ameţitoare se opreşte câte o clipă, ca şi cum ar mirosi genunea, apoi se avântă ca o săgeată şi, behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subţiri ca nişte lujere.

Dar trebuiesc să coboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre ţancuri. Căprioara conteneşte fuga; păşeşte încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi sub bolţi de frunze, pe urmă prin hrube adânci de verdeaţă, până ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Şi-au mers mult aşa, până ce au dat în sfârşit de luminiş. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeaşi clipă căprioara se opreşte, ca de-o presimţire, adulmecând. În faţa ei, de sub o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt, şi iedul ar fi fost sfâşiat. Atunci căprioara dă un zbieret adânc, sfâşietor, cum nu mai scosese încă, şi, dintr-un salt, cade în mijlocul liminişului. Lupul, văzând prada mai mare, uită iedul şi se repede la ea...

Prăbuşită în sânge, la pământ, sub colţii fiarei, căprioara rămâne cu capul întors spre iedul ei. Şi numai când acesta, înspăimântat, se topeşte în adâncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se tulbură de apa morţii.

VOINICUL!

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe-un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă şaua de lemn, şi i-a strâns chinga bine, căci aveau să meargă la târg. Apoi a-nceput să-i grămădească pe spate: o sarică — a ciobanului; două lăvicere — ale stăpânului; patru tivgi cu lapte, câte două de fiecare parte, să se cumpănească; opt sedile cu brânză — patru şi patru; iar deasupra, moţ, cei doi băieţi ai stăpânului, veniţi la stână din ajun, spate la spate, să nu-şi scoată ochii.

Dar pe când ciobanul, ştergându-şi sudoarea cu dosul mâinii, de pe frunte, aducea poclada s-o puie pe sărmanul dobitoc, un purice sări de pe mâna ciobanului pe spinarea măgarului şi-şi făcu un locuşor sub o încreţitură a poclăzii, tocmai cât îi trebuia să fie la largul lui. „O să stau la umbră“, gândea puricele, iar ciobanul încărca mereu. Cât era de mic puricele, ce loc prindea? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese?

Şi-au pornit la drum, şi-au mers zi de vară prin arşiţa lui cuptor. Curgeau năduşelile de pe cioban; băieţii stăpânului se muiaseră; iar măgarul de-abia păşea. Au trecut pe unde au trecut şi, spre seară, au ajuns la târg şi-au poposit în ograda stăpânului. Iar puricele, simţind c-au ajuns la capăt, se strecură binişor, binişor, şi hop! deodată, sare sprinten şi odihnit pe mâneca ciobanului.

Când dădu însă cu ochii de spinarea măgarului şi văzu ce clădărie stătuse deasupra lui, rămase încremenit: „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate! Până acum n-am ştiut că-s aşa de voinic!“ Şi privea cu mulţumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar când omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoştite, cu genunchii

îndoiţi. Iar puricele zise, mâniat, în sine: „Uitaţi-vă ce mămăligă de dobitoc! Eu nu-s nici cât urechea lui, şi nu mă plâng de cât am dus în spate, şi el, fiindcă m-a purtat până aici, mai să cadă în bot! Ia stai să-l înviorez puţin!“ Şi aşa zicând, sări drept pe botul măgarului, de-l pişcă până la sânge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior şi vărsă o tivgă cu lapte. Iar ciobanul îi aşternu câteva beţe, să se-nveţe minte de alt’ dată.

GÂZA

Calul suia din greu dealul. Năduşise. Muştile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap, să-şi lărgească dârlogii, până ce călăreţul îi lăsă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pământ, cu coama împrăştiată în tot lungul gâtului, cu buza de jos spânzurând, cu mijlocul frânt. De sus cădeau razele soarelui ce-i străbăteau prin păr şi-i beşicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sân, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunişuri. Unde şi unde, câte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mânios parcă, dar vârful lui rămânea mai jos de înălţimea şoselei albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vânt. Calul se opri câteva clipe, suflă puternic, apoi o smuncitură a frâului îl sili iar să pornească. În sfârşit, mai făcu cei câţiva paşi de ajunse până în vârful dealului. Calul ridică puţin capul. Drumul se întindea neted, coborând prin mijlocul pădurii, care începea să arate mai deasă, mai bătrână. Tocmai în fund, târgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pâlpâie şi dânsa ca o flacără. Un vântuleţ răcoros îi înfăşura gâtul şi crupa ca într-o pânză udă. Îşi încordă muşchii şi-o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pământ, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lângă dânsul. Calul de-abia putu să prindă scânteierea ţintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu şi mai mare putere. Apoi târgul se arătă din ce în ce, şi calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl aşteptase, atuncea, ieslele cu fânul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea macăr o ferestruică prin care să străbată căldura cât de cât. Şi-n faţa lui i se păru că se ridică deo-

dată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănâncă straşnic din iarba coaptă şi că pentru dânsul e un locuşor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Până la târg nu era mult. Vântul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămaseră în urmă; la dreapta şi la stânga, câmpul, acoperit mai tot de lumânărică, se întindea departe, până la poalele munţilor întunecaţi. O smuncitură a dârlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întârziere, trecu şanţul pe o podişcă ce se îndoia sub greutatea lui; poticni, simţi călăreţul prăvălindu-se până peste gât; o ploaie de lovituri îl făcu să-şi ia seama la mers. Câmpul parcă îl mai învioră. Târgul rămăsese în urmă, la stânga: mergeau aiurea. Vedenia cu iesle se şterse, cele dintâi căsuţe acoperite cu stuh, ale satului, se împrăştiau printre îngrăditurile de nuiele. Câţiva purcei fugiră, guiţând, din drum; un câine se luă după el, lătrând amarnic; o femeie se întorcea de la fântână cu o tivgă plină cu apă pe umăr. La poarta ţarinei stătură. Stăpânul său se coborî, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încălecă, îi aruncă dârlogii peste oblâncul şeii, de-i încordă gâtul, şi porni pe jos. În mijlocul satului, lângă biserică, se opri. Ajunsese la crâşmă. Pe laviţe, femei, moşnegi şi câţiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mână, cu ulcelele dinainte.

Stăpânul îl duse din dos, lângă un gard, şi-i legă dârlogii de un par.

Calul rămase singur. Întoarse capul după stăpânul care plecase grăbit. Primprejur nici un fir de iarbă, de fân, nimic; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulţime de poloboace pline cu huştile borşului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oţet. Spre crâşmă se auzeau glasurile celor ce beau. În cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frânt de drum, înecat de colb, plecă în jos capul.

Deodată un zumzet uşor îi lovi auzul şi, în aceeaşi vreme, un fior îl furnică în tot trupul. O gâză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără

veste un miros de câmp, de flori i se împrăştie până în suflet şi-l răcori ca un izvor. Gâza îşi scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simţi cum iese şi porneşte, sprintenă, cu picioruşele mărunte, în susul frunţii. Cu coada ochilor de-abia o zări, şi strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea ţintelor de argint de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezişul pe lângă ochiul lui; o simţi cum merge deasupra pleoapei, înfiorându-l uşor, cum i se ridică pe gât, pe sub coamă, cum se suie până sus, lângă ureche, şi rămâne acolo, la umbră...

Mulţumit, calul îşi apropie gleznele şi dormitează.

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi

Singură! În tot cuprinsul câmpului larg, dânsa nu se zărea decât numai când vântul culca ierburile înalte, şi ea rămânea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăştiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolăcită de-a lungul picioarelor subţiri. Venea dimineaţa în urma hergheliei întregi, la pas, ascultând de departe clinchetul clopoţelului de argint de la gâtul calului care, nu demult încă, se ţinuse pe urmele ei. Pe rând, clopoţelul a trecut la toţi mânjii ei, cei mai frumoşi de prin ţinuturile acelea. Pe doi dintre dânşii îi ţinea minte încă, pe ceilalţi îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simţise lângă dânsa, dar nu-i văzuse niciodată.

Într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvise; scăpase cu viaţă, dar îşi pierduse vederea. Simţea căldura soarelui, mirosea câmpul, dar lumina nu mai era nicăieri. A fost groaznică cea dintâi noapte. Înăuntrul grajdului se făcu deodată parcă şi mai întuneric. Ieslea era în faţă, odinioară o mai zărise, aşa ca prin sită, şi peste o clipă se şterse dinaintea ei. Deasupra capului era fereastra; ridică ochii şi stete aşa până când glasurile oamenilor, ciripitul rândunelelor, ce-şi aveau cuibul chiar deasupra, lipit de-o grindă, îi vesti dimineaţa. Dar fereastra tot nu se lumina. Şi-ntunecată a rămas de-atunci! Acuma se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toţi. Pleacă singură din grajd şi se întoarce singură. Ceilalţi cai, îndată ce ajung în câmp, o iau razna, se împrăştie repede. Dânsa paşte puţin, apoi rămâne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca şi cum ar aştepta pe cineva. La amiază vine la apă; îşi ştie locul la jgheab; pe lângă ea nu se simte nici un cal. Toţi ceilalţi beau mai încolo. Arareori seara, îşi aduc aminte de dânsa. Atunci aude glasul călăreţului, care goneşte caii, cum o strigă prelung: „Martaaa!“ Ea întoarce capul şi o ia îna-

poi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinile înalte de lumânărică ce o ating uşor, ca şi când ar alinta-o. Şi parcă întreg câmpul s-a obişnuit cu dânsa, o cunoaşte şi-i e dragă; cum merge încet, fluturi mici, albaştri, atraşi de albeaţa părului, se ţin după dânsa, se aşază pe crupa lucioasă, se ridică iarăşi, alungându-se unii pe alţii, şi o întovărăşesc până departe. Vine şi se duce mereu pe acelaşi drum. S-a deprins: o ia mai întâi de-a curmezişul câmpului, apoi de-a lungul unei prăpastii grozav de adânci, în care, dacă ar putea să se uite, ar cădea ameţită poate. Merge drept pe marginea povârnişului, înfăşurată în mirosul cimbrului ce creşte tocmai pe fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta miraţi, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dânsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gâtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorează. Apoi străbate satul; câinii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dânsa. În grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, îşi găseşte întotdeauna fânul. Iarna e ca într-o pivniţă; şi noaptea, când viscolul geme la ferestre ca un uriaş rănit, ea se culcă jos între paiele moi, şi, neliniştită, aşteaptă să audă a doua zi glasul unui om...

În dimineaţa aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simţea slabă; când intră în câmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu; se înăbuşea, vroi să pască, smulse câteva fire de iarbă şi se aşeză, ca niciodată, jos. Întinse botul, adulmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creştetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Seminţele florilor miroseau ca şi cum ar fi fost prăjite, şi iarba se încălzi sub dânsa ca într-un culcuş. Şi deodată, vântul începu să sufle, cu suspine adânci, venite cine ştie din care codri, cu vâjâituri puternice, care culcau tulpinile şi le încurcau într-o reţea. Un tunet de-abia se auzi; pe deasupra, păsările alergau grăbite, scoţând ţipăte de spaimă. De departe, dinspre munţi, venea ropotul ploii. Se sculă în picioare, îngrijată, când cele dintâi picături căzură plescăind pe trupul ei. În câteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsufle, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur. Un tropot înăbuşit

îi izbi auzul: herghelia se întorcea în fugă; şi prin vuietul ploii un glas răsună prelung: „Martaaa!“ şi a doua oară: „Martaaa!“ Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoşată, sub potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, păşind ca printr-o băltoacă în care picioarele i se afundau şi ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge; se opri deasupra deschizăturii adânci, în fundul căreia şuvoiul gâlgâia înfuriat. Şi, fără de veste, i se păru că se mişcă sub ea pământul; nici n-avu vreme să se înfricoşeze, malul se desprinse mai întâi domol, răsturnând-o pe-o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o până în adânc, oprind-o tocmai pe un dâmb dedesubtul căruia fierbea pârâul. Şi vântul, care sufla printre malurile prapastiei, curgând şi dânsul ca o apă, aplecă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatic peste trupul ei zdrobit.

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu

S-a trezit în câmpiile întinse, acoperite de ierburile dese, culcate de vânturi, ale Ungariei. În mijlocul lor s-a ţinut câtăva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răzleţită de ceilalţi cai, dintre care cei mai frumoşi fuseseră mânjii ei. Apoi, când a simţit fiorul sălbatic ce i se revărsase în sânge, în largul pustietăţilor acestea a deprins cele dintâi goane, ş-acolo şi-a ridicat capul, a lărgit nările şi, cutremurându-şi coama încâlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimiţând depărtărilor cel dintâi nechezat puternic ce-i ieşise din piept.

Dar când se învăţase cu viaţa asta slobodă, se pomeni odată prins din fugă, înfrânat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călare pe el. Atunci a înţeles că cineva îl ameninţă, că cineva vrea să-i ţărmurească libertatea, s-a strâns ghem, apoi s-a destins repede şi a pornit ca o săgeată. Mânca pământul sub copitele lui, simţea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard şi că limba îl frige; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sânge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau şi i se încolăceau ca şerpii de picioare. De la o vreme se simţi sleit de puteri şi se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova; dar când văzu că duşmanul e tot pe spatele lui, că-i smunceşte frâul tot aşa de crunt, puse capul în piept şi, învins, se întoarse încet, purtându-şi *stăpânul*. Apoi plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine şi depărtate.

L-au necăjit îndelung până să-l înveţe cu viaţa înfrânată de zăbală şi pinten. Când s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu şaua şi ştia chiar ceasul de dimineaţă la care pornea înspre câmp ca să-şi poarte călăreţul, prin faţa regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemişcaţi la strigătul goarnei, ca şi oamenii de pe ei. Şi nu

mai putea de mulţumire când, după alergările prin vânt şi ploaie, se întorcea în grajdul în care îl aştepta nutreţul.

După câţiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau feriţi, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului; stăteau zile şi nopţi în ploaie şi glod, sub cerul încărcat de norii deşi ce atârnau până lângă pământ. Într-o zi, în capul călăreţilor cu săbiile scoase, se simţi mânat la moarte într-un vârtej înspăimântător. În faţă le răsări deodată un alt vârtej, şi se loviră într-un vălmăşag de glasuri, de vaiete, de împuşcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avântă, sări peste trupuri de oameni şi cai, şi, în goana nebună, îşi duse călăreţul departe, despărţindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înălţă deodată împrejurul lui şi-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarse şi se aruncă orbiş înapoi.

Simţea că pe urmele lui veneau alţii, simţea zbuciumările celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunse. Târziu, când se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl crestase adânc. Mâinile stăpânului îi spălară rana uşor, o legară şi-l mângâiară îndelung pe coamă.

Trecu şi războiul. Întors acasă, îşi luă locul în grajd, mulţumit de liniştea dimprejurul lui, de lumina ce i se revărsa pe ferestruia din faţă, de fânul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineaţa mergea la câmp, ca de obicei; serile, arareori. În grajd vara era răcoare; iarna — cald. Şi vremea trecea...

Vremea trecea! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe! cine ştie când fusese războiul! Dar odată cu anii s-au scurs şi puterea şi avântul lui. Îmbătrânise, picioarele îi tremurau după o cale mai lungă; gâtul nu mai sta aşa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni şi se rostogoli jos, cu călăreţ cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci îl lua mai rar la câmp şi-l purta numai la pas. În urmă, nu-l mai lua deloc.

Venea dimineţile la el, îl mângâia, dându-i fiori ce-i fugeau pe sub piele, apoi poruncea soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i venea să iasă din grajd; îi plăcea să mănânce încet, cu ochii închişi, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestru-

ii înguste.

Într-o zi uşa grajdului se deschise larg, şi doi soldaţi aduseseră un cal tânăr, înspumat. Însuşi generalul arătă unde să-l puie la iesle; el, bătrânul, avea să fie mutat mai încolo, în colţ, iar noul-venit îi lua locul, în faţa ferestruii. Bătrânului parcă îi veni din nou vlaga tinereţii, ridică în sus capul, se uită la stăpânul lui, apoi rămase cu ochii pironiţi pe acel care-l înlocuia. Iar când se duseră cu toţii, se închise uşa; şi când venitul ridică botul să smulgă din braţul de fân, din care dânsul mâncase mai înainte, el se smunci, rupse frâul şi, repezindu-se către celălalt, îl muşcă de gât. Îi despărţiră repede, iar el luă, pentru întâiaşi dată, de la soldat, două lovituri de vargă. A două zi, dimineaţă tare, generalul veni, porunci să se puie, în faţa lui, şaua pe calul celălalt, încălecă şi porni. Bătrânul întoarse capul şi-i urmări cu ochii până departe.

În fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea, şi câteodată bătrânul, reînsufleţit, se smuncea să se arunce. În urmă primea loviturile de vergi şi se punea să mestece, liniştit, nutreţul, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

Într-o seară, după multă vreme, calul cel tânăr întinse capul, cu ochi cercetători, către bătrânul lui tovarăş. Acesta a stat o clipă, ca şi cum ar fi vrut să se hotărască, apoi, simţind ca niciodată mirosul cela de câmp care-i amintea de herghelia lui, de caii lângă care nu fusese atâta vreme, întinse şi dânsul gâtul şi boturile lor se atinseră. Au stat câtva aşa, apoi bătrânul se încordă, rupse belciugul şi, rămânând slobod, veni încet, se alipi de celălalt şi începură să mănânce liniştiţi unul lângă altul. Din seara aceea nu-i mai legară.

Se deprinseră împreună; aproape nu se mai puteau despărţi. Când cel tânăr ieşea înşeuat, bătrânul necheza înăbuşit, nu-şi găsea astâmpăr şi pleca încet-încet prin ogradă, după el, până îl aduceau soldaţii în grajd. Acolo aştepta să se întoarcă tovarăşul, ca să mănânce. Iar serile, când obosea să mai mestece, îşi rezema botul de gâtul celui tânăr şi dormita.

Într-o zi bătrânul nu se mai putu ţine pe picioare. Ochii i se

împăienjeniră deodată, genunchii îi tremurau şi buzele scăpară jos mâna de fân ce smulsese atuncea. Voi să se rezeme de tovarăşul său şi nu izbuti. Încet, încet, bătrânul simţi cum se întunecă ferestruia spre care căta, i se muiară încheieturile şi trupul îi alunecă jos. Întâi se ţinu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră şi acestea, se rostogoli pe-o parte, horcăi de câteva ori şi rămase întins, zbătându-se încet... Iar calul cel tânăr îşi apropie botul de trupul aproape nemişcat, stătu câtăva vreme cu ochii pironiţi, apoi tresări, întoarse capul spre uşă şi necheză prelung.

TOVARĂŞII

E încă întuneric. Pământul e jilav de rouă şi brazdele, răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. În văzduh, o raţă sălbatică zboară, furişându-se, măcăind speriată, ca alungată de glonţ. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în câmp, doarme învelit cu nişte saci; şi mai încolo, boulenii treji, Duman şi Joian, stau cuminţi, cu gâturile întinse, aşteptând jugul. Dar departe, în sat, încep să cânte cocoşii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, şi-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pământ se desluşesc toate: satul; încolo, pe coastă, ca urnită din loc, pădurea; în fund, dealurile gemene unul după altul, ca pe o scară.

Şi-n cea dintâi clipă de revărsare a luminii, grija, care ţârâie în urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, îşi freacă ochii cu dosul mâinii stângi şi cu dreapta îşi îndreaptă şalele. Apoi porneşte spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca nişte arcuri sub piele, boii îşi încoardă muşchii, îşi potrivesc bine cerbicea în jug şi pornesc, împlântându-şi picioarele ca nişte ţăruşi de oţel. Şi cum merg aşa, aud din urmă fâşâitul cuţitului cum intră în pământ ca într-un miez de pâine, iar, uneori, glasul plugarului, cum îi îndeamnă şi-i îndreaptă părinteşte:

— Cea, Duman, tată!

Ei îl ascultă ca nişte copii; şi, mereu, dâra neagră a brazdei se deapână de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E linişte. Un stol de grauri se lasă, pieziş, în apropiere. Razele soarelui îşi scutură,

tremurând, praful de aur în aer. Şi boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpânului au mai slăbit:

— Hăis, Joian, tată!

Iar la glasul lui, răspunde, ca din nişte dumbrăvi înflorite în adâncuri, ciripitul gâdilitor al ciocârliei...

E cald. Pământul parcă fumegă. Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare; jugul îl frige. Şi din urmă glasul mai mâniat al stăpânului îl zoreşte:

— Hai, Dumane, hai!

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet; căci cunosc ei cuvântul nerăbdător şi necăjit al stăpânului. Păşesc liniştiţi, înţelepţeşte, şi în ochii lor cuminţi şi negri parcă se răsfrânge şi mai tare faţa neagră a pământului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă îşi simte picioarele tremurând, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum câtăva vreme. Îi e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpânului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai aşteaptă încă ceva; şi nu întârzie mult: o vargă i se aşterne pe spate, lăsând o dungă peste pielea udă. Omul ţipă:

— Sireace, sireace! Mânca-te-ar lupchii!

O albină, rătăcită, se ţine mortiş de plugar şi el o alungă, înfuriat, cu mâna. Un graur s-a desprins de stol şi s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-l poartă, îngăduitor, ca pe-un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostârc păşeşte agale, privind când cu un ochi, când cu altul spre pământ, înfigându-şi uneori ciocul.

— O-ahoo!

Soarele s-a înfipt în creştetul cerului şi de acolo dogoreşte văzduhul. Ţarina e încropită, ca şi cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulenii răsuflă din greu. Împrejurul gâtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mână de coceni, din care ei abia aleg câte unul. Un prichindel de copil i-a adus şi omului de

mâncare: o bucată de mămăligă cu ceapă. Dar decât mâncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol şi-l pune sub cap.

Boulenii nu mai mănâncă; prichindelul le-a adus o oală cu apă, în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămân aşa, cu puterile sleite, sub arşiţa soarelui. Graurii, cocostârcul au zburat. Au rămas ei singuri în câmp.

În dreptul lui Duman doarme plugarul, cu faţa arsă, bătut de razele fierbinţi ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dânsul, şi de la dânsul îşi poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pământ, la umbra care parcă se topise din el, de i se aşternuse, moale ca o ceaţă, la picioare.

Şi parcă înţelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească: porneşte cu paşi grei, se apropie de stăpân, până când îl înveleşte în umbra trupului lui trudit, ca într-o pânză răcoroasă. Apoi, cu ochii închişi, bouleanul rămâne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăşi plugul pe brazdă.

TRANDAFIRUL

La o margine de drum înflori şi trandafirul. Şi a fost o minune, căci floarea trandafirului era aşa de gingaşă, aşa de albă, că parcă de la ea se luminase dimineaţa ceea de primăvară. Ş-avea crengile lucii, rumene ca mărgeanul, frunzele verzi ca smaragdul. Iar mirosul florii se împrăştia îndată peste întreg cuprinsul câmpiei; fluturii cădeau adormiţi, celelalte flori se plecară în faţa adevăratei stăpâne, pe când păsările veneau din depărtări adânci, atrase de mireasma, vrăjită, să vadă şi ele tulpina măiastră care îşi desfăcea frumuseţea pentru întâia oară pe pământ. Şi parcă şi lui Dumnezeu îi părea acuma rău că pusese într-o floare aşa de minunate însuşiri, — daruri pe care nu le împărţise nici în rai. — Lucrul acesta îl şoptise o ciocârlie care, la răsăritul soarelui, ducea totdeauna lui Dumnezeu câte o sământă din fiecare floare ce creştea pe pământ, să o păstreze, Preasfântul, pentru răsad.

Până la amiază trandafirul se acoperi întreg cu flori. Drumeţii treceau şi rămâneau locului, puneau mâinile la ochi, răsfirau nările să înghită mireasma nemaisimţită până atunci, apoi, cu priviri lacome, rupeau câte o floare; iar dacă aveau câte ceva în mână, aruncau să ţină floarea mai bine. În locul ei răsărea îndată alt bobocel şi, cât ai clipi, se desfăcea. Şi alţi drumeţi treceau, şi nu era unul să nu rupă câte o floare.

După câteva zile trandafirul se mâhni: el se-mpodobea şi oamenii îl despuiau. „Uite, îşi zicea, spinul de lângă mine. Ce nalt e, ce chipeş, şi nimeni nu-l atinge; şi pe mine mă dezbracă toţi de frumuseţile mele.“ Un stigleţ, care tocmai atunci se aşeză pe o creangă, îl desluşi: „Cum să se atingă cineva de spin, când tot e îmbrăcat de ghimpi!“ Atunci trandafirul se uită şi văzu că-ntr-adevăr spinul avea ghimpi.

Şi nu mai pregetă: se rugă îndată lui Dumnezeu să-l acopere şi pe dânsul de ghimpi, ca să-i păzească floarea. „Vezi, îşi zise Atotstăpânitorul, era dat ca pe pământ să nu rămâie ceea ce numai în rai trebuia să dăinuiască." Şi, bucuros, îndată a făcut semn şi tulpina lucie s-a acoperit de ghimpi. Dar trecătorii tot se opreau; şi mai nu era unul care să nu se repeadă, lacom, la floarea minunată. Deosebirea stătea numai în aceea că fiecare lăsa şi câte o bobiţă de sânge în vârful vreunui ghimpe. Iar din ghimpe sângele a pătruns, încetul cu încetul, în tulpină, s-a ridicat până în boboci, şi-ntr-o dimineaţă floarea trandafirului se desfăcu roşie, aprinsă, ca sângele. Spinul stătea ursuz alături. Iar de la o vreme se trezi şi-n dânsul pizma că prea nu-l bagă nimeni în seamă. „Uite cum se închină toţi tradafirului, şi mie nimeni." Şi se rugă de Dumnezeu să-i schimbe şi lui floarea, să i-o facă roşie, bătătoare la ochi ca a trandafirului. Atunci Dumnezeu şi-a zis: „Veşnic o să se ia pe pământ un lucru drept altul; căci numai eu pot şti că ce am menit odată, aşa dăinuieşte; oricum s-ar schimba faţa, soarta rămâine aceeaşi!" A făcut Dumnezeu un semn, şi floarea spinului se făcu roşie ca focul...

Şi-au trecut mereu drumeţii, şi-au rupt întruna florile trandafirului, şi nu s-au uitat la spin.

FRUNZA

Lui Cristinel

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineaţă caldă a începutului de primăvară. Cea dintâi rază de soare s-a împletit pe dânsa ca o sârmă de aur, făcând-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întâi i s-a părut scurtă, şi apropierea nopţii o mâhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vâre între celelalte şi să aştepte, aţipind, până a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpânitorul lumii până sus, pe cer! Raza se coborî din nou, şi toată ziua, încălzită, frunza se scăldă în albastrul văzduhului.

În scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decât celelalte, tocmai în vârf. De deasupra îi cădea lumina, dedesubt se ridica, până la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Şi cea dintâi rândunică, venită de departe, tăia albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de câteva ori cu strigăte de bucurie, apoi se aşeză pe streaşina casei, cântând mereu...

Dar într-o dimineaţă raza de soare nu mai veni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintâi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Câteva zile a plouat. Nici rândunele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăştia puternic, umed: o ameţea.

După zilele acestea, lipsite de scânteiere, soarele răsări într-o dimineaţă înfocat, vărsând parcă flăcări, încălzind totul în câteva clipe. Raza o fripse. În după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi şi galbene, un scatiu, veni, moleşit de căldură, de se furişă sub dânsa, la umbră, la adăpost. Şi frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărica; iar aceasta ciripi, întâi înăbuşită, din guşă, apoi mai prelung,

mai dulce, cum nu auzise frunza cântec.

Şi în fiecare zi pasărea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, şi seara cântecul se împrăştia vesel.

Cât n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie! Dar norii fugeau goniţi de vânturile din înălţimi; cerul de sticlă, înflăcărat, uscase totul. Crinii nu mai miroseau; când şi când, rozeta, care îşi scutura seminţa coaptă, împrăştia mireasma ei în zorii unora din dimineţi. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Nopţile senine, cu crai nou, cerul spuzit de stele o fermecau. Ar fi vrut să fie veşnic noapte...

Pasărea venea mereu, câteodată şi noaptea rămânea acolo, aţipind, cu căpuşorul sub aripă.

Şi trecu mult până ce, odată, vântul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopţile mai reci; cerul arareori curat. Puternic sufla vântul tomnatic! Apusurile erau ca sângele şi parcă înroşeau şi pământul. Frunza îşi simţi puterile slăbite; cu greu putea să ţie piept vântului, care o clătina în toate părţile; câteva tovarăşe, smulse, fluturară prin aer, apoi fuseseră duse departe.

Pasărea îi venea mai rar, nu mai cânta, şi asta o mâhnea cumplit.

Frunza tânjea, se îngălbenea; celelalte, de pe acelaşi copac, parcă se îngălbeniseră şi mai repede. Începuseră să cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vârf, foşnetul cobitor al tovarăşelor ce o părăseau, strecurându-se uşor, ca o şoaptă, ca o rugăciune, aşternându-se jos, într-un lăvicer, pe deasupra căruia vântul alerga grăbit.

De dimineaţă până seara, şi noaptea, frunzele cădeau întruna. Unele mai repezi, altele mai domoale, legănându-se în aer ca o aripă de fluture, aninându-se de ramuri ca cerând ajutor; numai într-un târziu, dându-se învinse, cădeau, îngropându-se între celelalte.

Într-o dimineaţă se sperie. În tot copacul rămăsese numai ea! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurând ca de frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac; în largul lui, stoluri întregi de păsări plecau în şir; atunci băgă de seamă că şi cuiburile rându-

nelelor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu şi se gândi la pasărea care nu o văzuse de câteva zile. În clipele acestea, când parcă se cutremura la gândul că poate şi dânsa va trebui să se desprindă, să moară, ca şi celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atâta i-ar fi fost de ajutor.

Şi pasărea parcă auzi chemarea tovarăşei de altădată; veni, dar se opri puţin, pe o altă ramură, ca şi când n-ar fi cunoscut locul obişnuit în care cântase; apoi îşi luă zborul şi, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vârful aripii frunza care, de-abia mai ţinându-se, căzu la rândul ei.

Şi lăvicerul de jos nu se mai îngroşă, din ce fusese, cu aceasta, cea din urmă, moartă.

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur şi a rătăcit prin senin. Şi-n întâia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

Într-o poiană din mijlocul unei păduri găsi urma copitei unui cerb plină ochi de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna dintr-un deşiş, se repezi, sorbi apa, tulbură ce mai rămase, apoi se prăbuşi în cealaltă margine a pădurii, după o caprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munţi, dealuri, văi: ai ce cutreiera în lume când te-ai aşternut la drum.

Pe-un câmp, o grămadă de oameni prăfuiţi, osteniţi, aduşi de şale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia îşi duc puştile cu spăngile ascuţite. Raza îi urmăreşte; ar vrea să se înfăşoare ca o sârmă de aur împrejurul spăngii călătorului celui mai obosit, rămas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă răzbate până în adâncuri. Călătorii se opresc, îşi îndreaptă trupurile, privesc, iscoditori şi crunţi, înainte, scot puştile, şi-ntr-o clipă, dimpotriva lor alţi oameni se arată. O clipire: duşmanii se aruncă unii spre alţii, puştile răzbubuie, spăngile se-nroşesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat adineoare poate ca şi lupul din pădure, acum e şi el o fiară. Pe luciul de oţel al puştii lui se prelinge sângele.

Înfiorată, raza călătoreşte mai departe. Când vrei să rătăceşti, ai unde. Aşa, raza ajunge deasupra unui târg.

Într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulţime de femei şi de bărbaţi sorb ceaiul aromat. Râs, vorbă; şi-un vals molatic se desprinde de pe clapele pianului, sub degetele subţiri şi albe ale cântăreţei. Ce mâini frumoase! Iar la degetul cel mic, o piatră preţioasă, un diamant,

parcă atrăgea raza: din înalt, ea se coboară, şi-n clipa ceea degetul fetei părea că fulgeră de focuri. Uimită, mândră, cântăreaţa se opreşte, frânge cântecul şi se uită cu îngâmfare împrejur:

— Uitaţi-vă la diamantul meu, zice celor din odaie.

Dar raza se furişează, şi ochii tuturor privesc răutăcioşi.

Mai departe. Un colţ curat, senin şi liniştit nu e pe lumea aceasta?

Într-un alt târg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă; lângă fereastră, mama, cu faţa suptă de neodihnă, îşi leagănă copilaşul bolnav pe genunchi. Micuţul stă cu ochişorii verzi deschişi, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe mai nu se pot mişca. Se gândeşte mama: câte necazuri, câte nădejdi, şi acum! Şi cum gândea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăşte din ochi, mamei, şi i se anină de geană. Şi-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă şi o polei.

Iar copilaşul, care de mult nu se mai înviorase, o zări; întinse mânuşiţa spre obrazul mamei şi zâmbi uşor.

APRECIERI

Este o adevărată plăcere să întâlnești astăzi în literatura noastră, prinse cu atâta iscusință, clipe „din lumea celor care nu cuvântă“ — mici tragedii, banale pentru trecător, dar de toată frumusețea pentru artist. *Vulturul* dlui Gârleanu, cu zborul său măreț, cu tragica-i cădere și cu ghearele înfipte în ochii nevinovatului căprior, este un poem întreg. *Frunza* d-sale, cea dezvoltată sub ochii noștri, în raze de soare și în picuri de ploaie, ca să dea adăpost unei păsări și să fie doborâtă de aripa aceleiași, este o tragedie duioasă. Jertfirea „caprioarei“, pentru a salva viața iedului din mâna vânătorului, te mișcă. Căderea „Martei“ în prăpastie și felul cum se apleacă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatic peste trupul ei zdrobit este o icoană de meșter. Lirismul cel fin și cadrul bogat al naturii, precum și contrastul cel mare dintre armonia din natură și aceste tragedii de o clipă ridică și mai mult valoarea acestor bucăți. Iar o notă simpatică este faptul că nici într-una din bucățile acestea, de altfel simbolice, autorul nu trădează vreo intenție de a instrui, de a obține vreo morală, ci se restrânge la partea pur artistică.

Calitatea cea mare ce se desprinde din aceste pagini ale autorului este înțelesul lui cel adânc pentru poezia vieții. Cititorul va observa însă repede o a doua calitate, care dă întregului volum o culoare specială, anume humorul blajin ce se așterne peste tot, fără ironie și fără vreo tendință, ca un aer de bunătate. Bătrâneasca înțelepciune a lui „Seneca“, zăpăceala politică a oratorului „Tase“, ca și soarta Musculiței strivite în ceaslovul părintelui Gheorghe, au aceeași notă de umor binevoitor și blând. Povestea cu „Hambarul“, despre înfrângerea unui primar cerbicos prin puterea dragostei și a farmecului nopții de vară, face parte din aceeași atmosferă glumeață. Un

mic giuvaier în acest gen rămâne însă „Cocoşul“, cel ce în zori de zi „răsuflă fericit, apoi îşi udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată... şi salută răsăritul soarelui, bătând din pinteni şi fâlfâindu-şi aripile, ca două steaguri...“ Faţă de gravitatea scenelor din bătrâni, cuprinse în volumele anterioare ale dlui Gârleanu, micile aceste ştrengării şi răsfăţări de acum prind bine cititorului.

În o singură nuvelă mai lungă dl Gârleanu părăseşte acest gen filigran: în *Nucul lui Odobac*. Aici construieşte câteva suflete de ţărani în nişte trăsături de bronz. Lasă că poezia cadrului, lumina fantastică în care se învăluie nucul secular sunt iarăşi părţile de atracţiune. Dar figura moşneagului Toader Odobac, reprezentant îndârjit al tradiţiei, precum şi Ruja, femeia cea plină de temperament — un soi de amazoană de la ţară —, sunt fiinţe atât de bine redate sub raport psihologic, încât îi fac onoare talentatului autor. Mult pricepută este şi intriga în această nuvelă, ţesută din clevetirea satului şi din naivitatea în credinţele poporului...

ILARIE CHENDI, *Pagini de critică*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, p. 453—454.

Proza lui Emil Gârleanu e un ecou sintetic din N. Gane, M. Sadoveanu, Brătescu-Voineşti şi I. Bassarabescu. Reducţia vieţii sufleteşti este urmărită aci în „viaţa boierilor moldoveni“. „Boierii“ sunt nişte bătrâni, fie încă bogaţi, fie mai ales scăpătaţi, oricum depăşiţi de vreme şi refugiaţi în patriarhalităţi şi nu se deosebesc întru nimic, prin inteligenţă şi stilul de viaţă, de fiinţele cele mai rudimentare, exceptând conştiinţa lor că sunt „boieri“, oroarea de a se amesteca cu prostimea şi spiritul reacţionar. Ca bătrâni ei sunt în razboi cu tinerii, cel puţin cu aceia care ies din punctul lor de vedere...

Gârleanu e departe de a avea mijloacele poetice ale lui Sadoveanu, pe care totuşi l-a umbrit fără dreptate, o vreme. Limba e corectă şi ştearsă, descripţia aproape banală. Nopţile sunt „fermecătoare“, florile „strălucesc ca fulgii de omăt“, şopotul e „dulce“, razele sunt „blânde“ şi faţa unei fete e „plină de voioşia celor 17 ani de copilărie“. Totuşi, prin compoziţie, prin

vibraţia sentimentală, prin idilicul acelei vieţi naive, povestirile sunt nu rareori încântătoare.

Fără să-şi schimbe temele, deplasându-se doar spre pătura ţărănească, Emil Gârleanu dovedeşte în operele următoare o tehnică narativă mai strânsă, întemeiată pe criteriul dramatic. Modelul pare a fi Gui de Maupassant, din care nuvelistul a tradus...

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1986, p. 631.

În ampla structură a vitalului, dincolo şi mai adânc decât omul „mărunt“ şi decât cel „elementar“, Gârleanu găseşte o nouă formă a vieţii, sprijinind şi incluzând pe toate celelalte mai înaintate şi mai complexe, forma „umilă“ a vitalităţii, expresia ei cea mai simplă şi cea mai generală. Povestitorul îi îmbrăţişează destinul cu pietate panteistă şi, înveselindu-se sau vărsând o lacrimă pe seama ei, plânge şi râde de sine însuşi, de toţi oamenii laolaltă şi poate chiar de zei. Este aci o atitudine tipică a naturalismului modern, adică a acelei îndrumări literare formate în şcoala interpretării ştiinţifice a vieţii, care se călăuzeşte de convingerea că umanul se rezolvă în biologie şi că spiritul nu are alte legi decât acele ale vieţii în general. Unitatea vieţii permite aflarea tâlcurilor ei generale în acele din formele ei, care, fiind mai simple, sunt, în acelaşi timp, mai limpezi...

Tudor VIANU, *Arta prozatorilor români*, Editura Hyperion, Chişinău, 1991, p. 179—180.

O notă proprie în evocarea vechilor boieri patriarhali moldoveni, având, chiar în actuala stare modestă, orgoliul genealogic, dedaţi la tabieturi, dar loviţi de „metehne“ şi „slăbiciuni“, aducea în *Bătrânii* (1905) ofiţerul Emil Gârleanu (1878—1914), *Sineturile conului Gheorghieş* apărea... După *Neamul Udreştilor* de I. Al. Brătescu-Voineşti. La Gârleanu e vizibilă o anume ironie în zugrăvirea acestei lumi crepusculare, pierdută în exersarea interminabilă

a pasianţului şi a concinei prădate. Şi în observarea lumii rurale, sub înrâurirea lui Maupassant, din care a tradus *Une vie*, Gârleanu e antisentimental, obiectiv. Caracteristice din acest punct de vedere sunt schiţele *Înecatul*, *Ochiul lui Turculeţ*, *Punga*, publicate în „Convorbiri critice“ în 1907, ca şi volumele *Cea dintâi durere* (1907) şi *Într-o noapte de mai* (1908).

Al.PIRU, *Istoria literaturii române*, Editura „Grai şi suflet — Cultura naţională“, Bucureşti, 1994, p. 143.

Alături de St. O. Iosif, Panait Cerna, Dimitrie Anghel, I. A. Bassarabescu şi alţii, Emil Gârleanu se înscrie ca o prezenţă activă în literatura română din primele două decenii ale veacului al XX-lea, situându-se printre cei care au cultivat genul scurt.

Opera lui Emil Gârleanu aduce imagini din societatea românească de la începutul acestui veac, aspecte caracteristice din viaţa grea a ţărănimii, din viaţa minată de neajunsuri a intelectualităţii, critică putreda morală a orânduirii burgheze şi instituţiile acesteia. Pătrunsă de un cald sentiment de umanitate, cu pagini de duioşie şi blândeţe, relevând cu deosebire calităţile morale ale oamenilor şi procesele lor lăuntrice, zugrăvind în culori pline de gingăşie şi sensibilitate universal gâzelor, plantelor şi animalelor, presărată cu un umor fin, opera lui Emil Gârleanu continuă să emoţioneze şi pe cititorul de azi.

Teodor VÂRGOLICI, *Doi nuvelişti: Emil Gârleanu şi I. A. Bassarabescu*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965, p. 89.

CUPRINS

Emil Gârleanu

NUVELE ŞI SCHIŢE

Apărut: 1997. Format: $70x108^1/_{32}$
Coli tipar: 11,55. Coli editoriale: 12,37. Tiraj: 5000 ex.
Casa de editură «LITERA»
str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chişinău, MD 2005, Republica Moldova
Operator: *Vitalie Eşanu*
Tehnoredactor: *Olga Perebikovski*
Corector: *Elena Bivol*
Redactor: *Ion Ciocanu*
Editor: *Anatol Vidraşcu*
Tiparul executat sub comanda nr. 3713.
Tipografia Concernului "Presa", str. Vlaicu Pârcălab, 45,
Chişinău, MD 2012, Republica Moldova
Departamentul Edituri, Poligrafie şi Comerţul cu Cărţi